

Doesburgse Archeologische Publicaties 16

Bert Fermin, Rachel Brouwer & Davy Kastelein

Het convent *‘Maria opten aelden grave’*

Archeologisch en historisch onderzoek
Kloosterstraat 17 in Doesburg

Inhoud

1 Algemene opgravingsgegevens	5
2 Aanleiding, methodiek en vraagstellingen	7
2.1 Aanleiding voor het onderzoek	7
2.2 Methodiek	7
3 Geologie	11
4 Historische achtergrond	13
4.1 Algemeen historisch kader	13
4.2 Geestelijk leven	16
4.3 Geschiedenis van het Grote Convent	17
4.4 Nieuwe Tijd	41
4.5 Bewoningsgeschiedenis van het terrein na de Reformatie	43
5 Prehistorie	45
6 De stadsgracht	51
7 Kuilen uit de 14^e - 16^e eeuw	65
7.1 Kuilen	65
7.2 Voedsel in het convent	71
8 Gebouwen	75
8.1 De pastorie	75
8.2 Het voederhuis?	79
8.3 Bebouwing langs de Kloosterstraat	83
9 Postmiddeleeuwse putten en kuilen	87
9.1 Waterput	87
9.2 Kuilen	87
10 Beerput S18	93
10.1 Opbouw	93
10.2 Aardewerk	95
10.2.1 Steengoed	95
10.2.2 Roodbakkend aardewerk	98
10.2.3 Witbakkend aardewerk en hafner	102
10.2.4 Werra- en Weseraardewerk	103
10.2.5 Majolica en faience	103
10.2.6 Porselein	107
10.2.7 Industrieel wit aardewerk	109
10.2.8 Kleipijpen	110
10.3 Glas	111
10.3.1 Inleiding	111
10.3.2 Drinkglazen	111
10.3.3 Flessen	116
10.3.4 Lampenglazen	117
10.3.5 Kralen en knopen	117
10.4 Metaal	119
10.5 Hout	121
10.6 Leer	124
10.7 Textiel en haar	125
10.8 Bot	127

10.8.1 Bewerkt bot	127
10.8.2 Slachtafval en andere dierlijke resten	127
10.9 Zaden	129
10.10 Complexdatering	131
11 Aardewerkproductie	133
11.1 Archeologische context	133
11.2 Baksel en vormen	134
12 Bebouwing begin 20^e eeuw	143
12.1 Resten van het Vereenigingsgebouw	143
12.2 Septic tanks	146
12.2.1 Septic tank S103	146
12.2.2 Septic tank S232	146
13 Tuinmuur en muren langs de Kloosterstraat	149
13.1 Tuinmuur	149
13.2 Muren aan de Kloosterstraat	150
14 Losse metaalvondsten	153
15 Conclusie	159
Bijlage 1: Allesporenkaart	173
Bijlage 2: Sporenlijst	175
Bijlage 3: Vondstdeterminatielijst	187
Colofon	233
Doesburgse Archeologische Publicaties	235

1 Algemene opgravingsgegevens

Gemeente: Doesburg

Toponiem: Kloosterstraat 17

Projectcode: KLO17

Archis-onderzoeksnummer: 46710

Archis-vondstmeldingsnummer: 62191

Coördinaten: 206.170 / 447.410 (ZW)-206.240 / 447.450 (NO)

Periode van uitvoering: 30 juni 2014 tot en met 9 juli 2014 en 19-november-2015 tot en met 27 november 2015, waarneming 1-9-2015.

Opdrachtgever: Attent Wonen Welzijn Zorg

Uitvoerder: Gemeente Zutphen, Team Archeologie

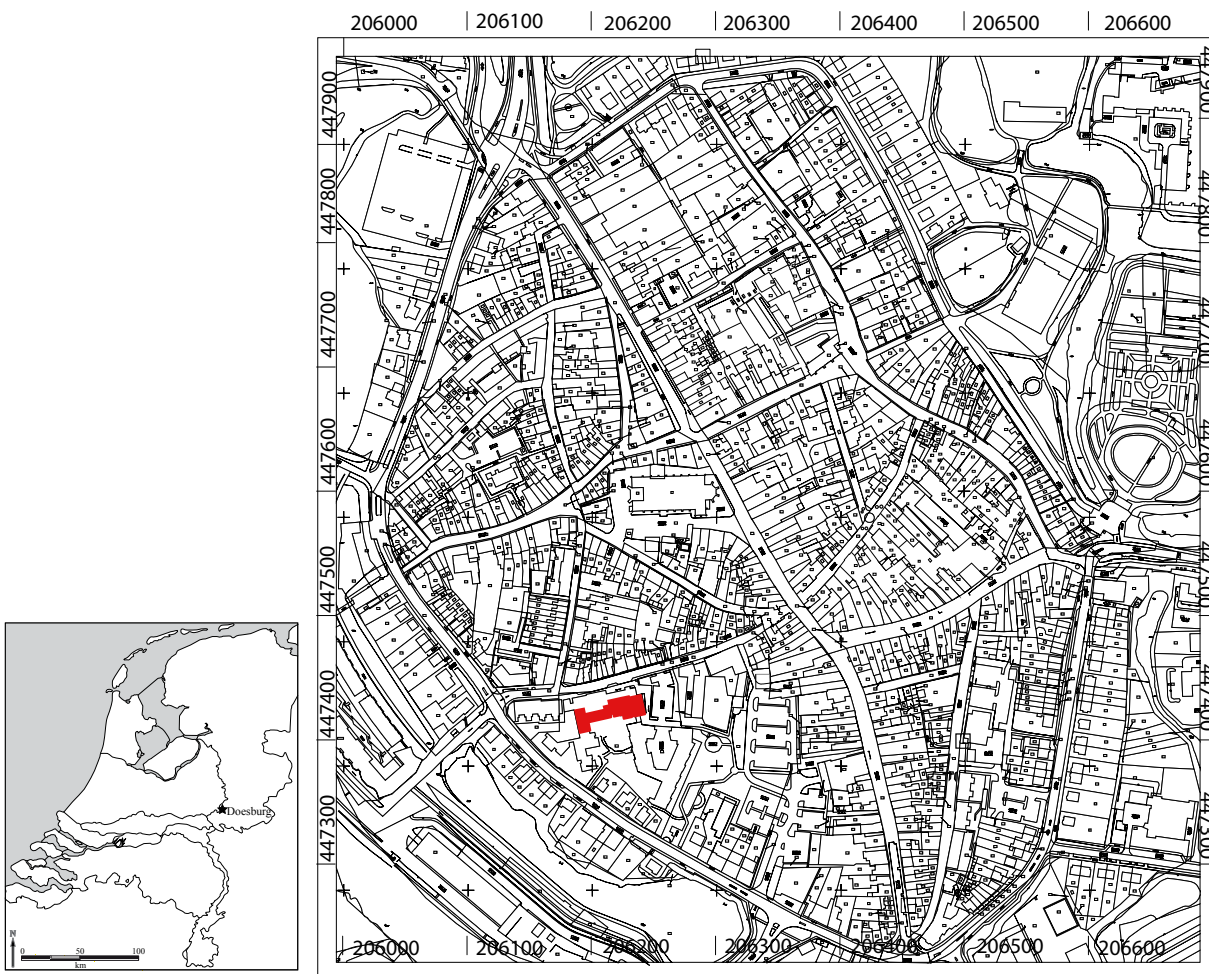
Aantal uitgegeven putnummers: 6

Aantal uitgegeven spoornummers: 1-314 en 995-999

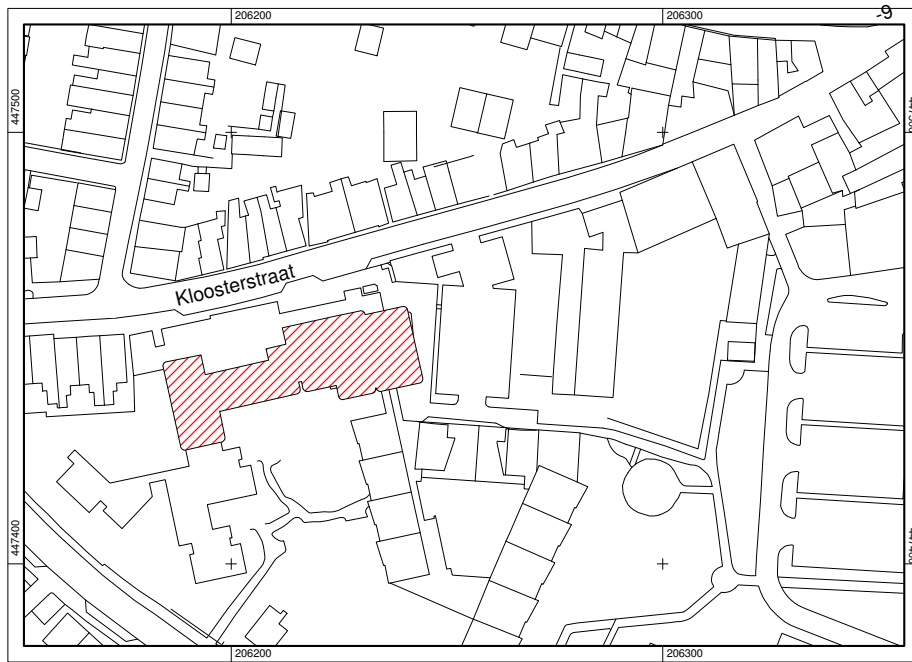
Aantal uitgegeven vondstnummers: 1-149

Documentatie bevindt zich in het Regionaal Archief Zutphen, Spiegelstraat 13-17, 7201 KA Zutphen

Vondstmateriaal bevindt zich in het Gemeentelijk Depot voor Bodemvondsten, Dieserstraat 11, 7201 NA Zutphen

1, 2. Ligging Doesburg en onderzoekslocatie binnen Doesburg.

3. Ligging van de vindplaats aan de Kloosterstraat.

2 Aanleiding, methodiek en vraagstellingen

2.1 Aanleiding voor het onderzoek

In juli 2014 en november 2015 heeft een archeologisch onderzoek plaatsgevonden door middel van een opgraving op de locatie Kloosterstraat 17 in de gemeente Doesburg. Dit onderzoek was noodzakelijk vanwege nieuwbouwplannen van het bestaande verzorgingshuis St. Elisabeth. Op grond van eerdere onderzoeken op de direct aangrenzende terreinen van het Arsenaal en Sint Maartenshof werden binnen de onderzoekslocatie onder meer resten van een 13^e-eeuwse stadgracht en van bewoning uit de middeleeuwen en nieuwe tijd verwacht.¹ Planologisch zijn de archeologische waarden beschermd. Deze archeologische resten werden echter door de nieuwbouwplannen bedreigd. Een opgraving was dus noodzakelijk. Doel van het onderzoek was het documenteren van aanwezige archeologische resten en het bergen van vondstmateriaal, teneinde een bijdrage te kunnen leveren aan de reconstructie van de historie ter plaatse.

4. Huize St. Elisabeth tijdens de sloop.

2.2 Methodiek

Het onderzoek van de locatie Kloosterstraat 17 heeft in verschillende fases plaatsgevonden. De nieuwbouw werd namelijk uitgevoerd in twee delen, zodat de bewoners alleen op de locatie zelf hoefden te verhuizen. In de periode van 30 juni tot en met 9 juli 2014 is het oostelijk deel gesloopt en onderzocht. Hierbij zijn in totaal 4 werkputten aangelegd met een totale oppervlakte van circa 480 m². Het onderzoek heeft zich daarbij in eerste instantie gericht op het documenteren van sporen in een archeologisch vlak alsmede het vastleggen van aanwezige resten van de 14^e-eeuwse gracht.

Gedurende de tweede fase, van 19 tot en met 27 november 2015, is het westelijk deel van het terrein onderzocht. De twee werkputten die zijn aangelegd, hadden een gezamenlijk oppervlak van 271 m². Hoofddoel was het traceren van bebouwingsresten uit de kloosterperiode en het documenteren van de gracht aan deze zijde van het terrein.

De werkputten zijn machinaal aangelegd tot op het archeologisch leesbare vlak. Bestaande heipalen zijn daarbij niet verwijderd om zo mogelijk nog in de bodem aanwezige archeologische restanten zo veel mogelijk intact te laten. In eerste instantie werd verwacht dat twee vlakken noodzakelijk zouden zijn. Reeds op het eerste archeologische vlak bleken de aanwezige sporen echter direct in de natuurlijke ondergrond te zijn gelegen en daarmee was de aanleg van één opgravingsvlak voldoende. Deze vlakken zijn met de bats opgeschaafd om grond-

¹ Zie ondermeer: Fermin, Groothedde & Harenberg, 2006; Kastelein & Groothedde, 2013; Fermin, Groothedde & Kastelein, 2014.

5. *Overzicht werkzaamheden: het schoonmaken van muurwerk en inmeten met RTS.*

sporen helder in beeld te krijgen en zijn verder getekend en gefotografeerd. Sporen zijn getekend, gecoupeerd, geadmistreerd en afgewerkt. De coupes zijn gefotografeerd en schaal 1:20 getekend. Op strategische plekken zijn profielen aangelegd en gedocumenteerd.

Binnen de onderzoekslocatie is met behulp van een GPS een aantal vaste punten ingemeten. Met behulp hiervan is een RTS (Robotic Total Station) opgesteld. In eerste instantie zijn de werkputten 1, 2, 5 en 6 analoog gedocumenteerd, waarbij zowel de vlakken, coupes als profielen 1:20 zijn getekend. Op het vlak is een aantal punten met de RTS ingemeten zodat het mogelijk is om de analoge tekeningen te georefereren. Bij georeferentie worden de veldtekeningen als het ware over de bestaande topografische kaart gelegd zodat de exacte ligging van de aangetroffen archeologische resten duidelijk is. Het grote voordeel hiervan is onder meer dat opgravingsputten die onafhankelijk getekend zijn uiteindelijk toch één beeld geven. Ook kunnen gegevens van meerdere opgravingen makkelijker gecombineerd worden en kunnen aangetroffen resten vergeleken

6, 7. *Werkzaamheden: uitgraven van een beerput en analoog tekenen.*

worden met eveneens georeferencieerd oud kaartmateriaal. Na het georeferencieren van de tekeningen zijn de sporen gedigitaliseerd in Mapinfo. De werkputten 3 en 4 zijn direct met de RTS ingemeten. Van alle vlakken zijn met behulp van de RTS hoogtematen genomen. Ook zijn de coupes, profielen en profielpennen zoveel mogelijk direct met de RTS ingemeten. Aan de noord- en oostzijde van de onderzoekslocatie was het mogelijk om met intervallen van 2 tot 4 meter maaiveldhoogtes te meten. Deze varieerden van 12,08 tot 12,32 m + NAP. In het overige deel van het onderzoeksgebied was het nemen van maaiveldhoogtes als gevolg van de sloopwerkzaamheden niet zinvol.

Binnen de onderzoekslocatie zijn op verschillende punten restanten van muurwerk aangetroffen. Deze zijn deels handmatig en deels met de RTS ingemeten. Bovendien zijn alle muurresten gefotografeerd. De muurresten zijn beschreven waarbij zo mogelijk de baksteenformaten, tienlagenmaten, metselverbanden en gebruikte mortel zijn gedocumenteerd. Van de bovenzijde van het muurwerk zijn op regelmatige afstanden en opvallende overgangen NAP-maten genomen. Archeologische vondsten zijn waar mogelijk per spoor, spoorvulling of laag verzameld. In enkele gevallen was bij de aanleg niet duidelijk tot welk spoor de vondsten zouden behoren. Er is dan voor gekozen om deze vondsten in te meten. Gedurende de aanleg van het vlak en tijdens het couperen en afwerken van sporen is gezocht met een metaaldetector. Vondsten zijn ook hier zo veel mogelijk per spoor of laag verzameld. Als laatste zijn er ook meerdere vondsten pas in een later stadium, op de stort aangetroffen. Deze zijn als stortvondst gedocumenteerd, waarbij wel voor zover mogelijk is aangegeven uit welke werkput ze naar alle waarschijnlijkheid afkomstig zijn. Soms waren ze ook direct te koppelen aan een spoor, zoals bij de gracht of de kuil met pottenbakkersafval in werkput 5.

In werkput 4 zijn muurresten direct op de vullingslagen van de gracht aangetroffen. Er is om deze reden voor gekozen het vlak hier in vergelijking met de rest van de opgraving relatief hoog aan leggen. Omdat de gracht reeds in het profiel van werkput 1 uitgebreid was gedocumenteerd, had het geen meerwaarde om dit vlak na het documenteren van de muurresten alsnog naar eenzelfde niveau als het overig deel van de werkput aan te leggen.

2.3 Vraagstellingen

In het programma van eisen (PvE), dat aan de basis van de opgraving ligt, zijn de volgende vraagstellingen geformuleerd:²

- *Wat is de aard van de natuurlijke ondergrond?*
- *Welke sporen en structuren zijn er aanwezig?*
- *Hoe zijn deze te interpreteren en te dateren?*
- *Is er een fasering in de aangetroffen sporen aan te brengen?*
- *Zijn er prestedelijke sporen aanwezig?*
- *Zo ja, gaat het hierbij om prehistorische sporen of sporen die direct aan de stadsvorming voorafgaan?*
- *Zijn er overblijfselen van het klooster in het plangebied aanwezig?*
- *Is er sprake van resten van middeleeuwse huizen?*

---

² D. Kastelein, getekend 3-3-2014.

- *Uit welke periode dateert de pastorie die op de kadastrale minuut van 1823 staat?*
- *Wat is de aard van het vondstmateriaal. Valt dit te dateren en valt het te onderscheiden in duidelijk afgebakende perioden?*
- *Is sprake van een "religieus" karakter van het vondstmateriaal?*
- *Zijn er aanwijzingen dat het terrein tot het convent heeft behoord?*
- *Zijn er ook aanwijzingen voor andere, waaronder ambachtelijke activiteiten?*
- *Zo ja, waaruit bestonden deze activiteiten?*
- *Loopt de gracht door een natuurlijke laagte heen?*
- *Zijn er resten van de 13^e-eeuwse gracht bewaard gebleven en hoe manifesteren deze zich?*
- *Is de gracht die door het plangebied gelopen heeft direct na uitbreiding van de stad gedempt of heeft deze nog enige tijd opengelegen?*
- *Zijn er nog resten over van de 13^e-eeuwse verdedigingswal waarvan vermoed wordt dat deze aan de binnenzijde van de gracht heeft gelegen?*
- *Zo ja, is deze wal in een keer opgeworpen of zijn meerdere fases te onderscheiden?*
- *Hoe passen de archeologische data binnen hetgeen bekend is over het convent uit historische bronnen?*

3 Geologie

Zoals geldt voor het overgrote deel van Oost-Nederland is de ondergrond van Doesburg grotendeels gevormd tijdens de laatste twee ijstijden, het Saalien (322.000-126.000 jaar BP³) en het Weichselien (114.000-9700 BP). Gedurende de koudste fase van het Saalien bedekte een dik pakket landijs de noordelijke helft van Nederland. Onder druk van het landijs werd een aantal diepe tongbekkens uitgesleten, zo werd het latere IJsseldal tot een diepte van ongeveer 125 m - NAP uitgesleten. Aan de randen vormden zich grote stuwwalcomplexen van door het ijs weggeschoven materiaal. Na het afsmelten van het landijs is het tongbekken geleidelijk opgevuld geraakt, eerst met glaciofluviale afzettingen (smeltwaterstromen) en glaciolacustriene afzettingen (smeltwatermeren) en vanaf het warmere Eemien (126.000-114.000 BP) ook met afzettingen afkomstig van de proto-Rijn. Tijdens het Eemien lag de gemiddelde temperatuur nog iets boven het huidige gemiddelde.⁴

Ook aan het begin van de laatste ijstijd, het Weichselien, liep de hoofdstroom van de proto-Rijn in noordelijke richting door het dal van de tegenwoordige IJssel. Hierbij werden sedimenten afgezet die tot de Formatie van Kreftenheye worden gerekend. Tijdens het Pleniglaciaal, een periode van extreme droogte en koude, verlegde de Rijn zijn stroming naar het westen, min of meer in het huidige stroomgebied van de Rijn. Als gevolg van droogte en kou veranderde het landschap geleidelijk aan in een poolwoestijn. Hierdoor trad bodemerosie op waarbij door de wind enorme hoeveelheden zand werden verplaatst waardoor het voor Oost-Nederland zo karakteristieke dekzandlandschap gevormd werd. De dekzanden uit het Pleniglaciaal kenmerken zich door een sterke gelaagdheid als gevolg van het wisselend afzetten van meer of minder siltige zanden. Deze afzettingen worden Oud Dekzand genoemd. Veelal is de gelaagdheid van het Oude Dekzand onder invloed van afwisselend optreden van dooi en vorst vervormd geraakt. Tijdens de laatste fase van het Weichselien, ook wel Laat-Glaciaal geheten (15.500-11.600 BP) wisselden warme en koude perioden elkaar snel af. Tijdens de koudste periode, de Late Dryas, veranderde het terrein wederom in een dorre poolwoestijn en vonden weer grootschalige zandverstuivingen plaats. Deze afzettingen staan bekend als Jong Dekzand. Dit onderscheidt zich van het Oud Dekzand door het ontbreken van de typische gelaagdheid. Het tegenwoordige IJsseldal fungeerde alleen nog als afvoergebied voor lokale beken en rivieren.

Het dal van de Oude IJssel, zo beeldbepalend voor de omgeving van Doesburg is gevormd door een tak van de Rijn die hier in het Laat-Glaciaal afwaterde. Aan de noordzijde van deze rivierarm heeft zich de reeks rivierduinen gevormd die zo typisch is voor de noordelijke oever van de Oude IJssel. De rivierduinen zijn in de tweede helft van de Late Dryas, de laatste koude periode van het Weichselien en het Preboreaal, opgestoven over het onderliggende dekzandlandschap. Bij een boring door Kim Cohen in de Korte Koepoortstraat is dit beeld nog eens bevestigd: onder het rivierduin werd tussen 7,3 en 7,5 m + NAP een

---

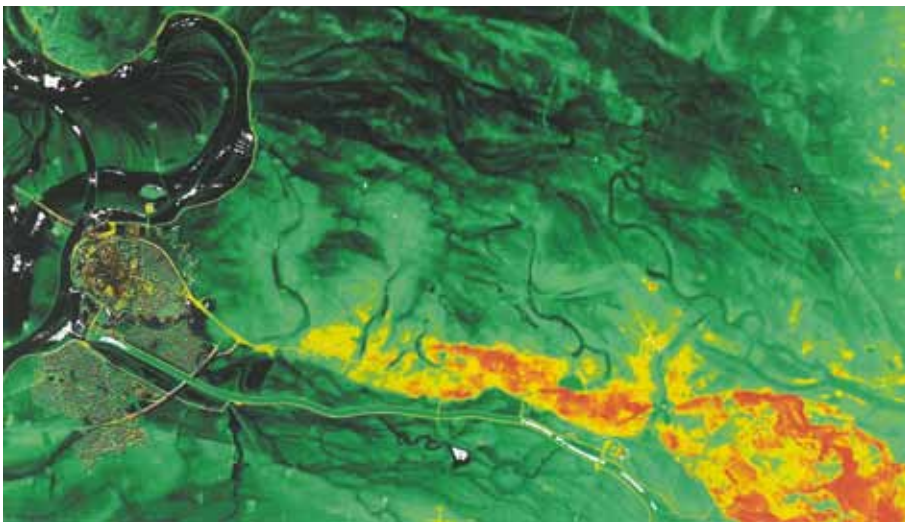
³ BP = Before Present. Dat is het jaar 1950, destijds vastgesteld om een vast referentiepunt in C14-ouderdom te hebben.

⁴ Berendsen, 2004a, 159-176; Berendsen 2004b, 45-61.

rietveenlaagje uit de warme Allerødperiode opgeboord (11.800-11.000 BP).⁵ Overigens waterde de Oude IJssel in die tijd nog af naar het zuiden.⁶ De laatste jaren is het ontstaan van de huidige IJssel, en daarmee ook de datering van het wijzigen van de afwateringsrichting van de Oude IJssel onderwerp van debat. Vaak wordt aangenomen dat een doorbraak, ook wel avulsie geheten, van de Rijn ergens rond 500 na Chr.⁷ plaats had door het rivierduincomplex bij Doesburg en zo de basis legde voor de huidige IJssel. Deze datum is echter niet geheel onomstreden. Volgens Jongmans en Van den Berg⁸ zou dit proces al in de ijzertijd zijn begonnen en minder abrupt zijn, volgens Makaske c.s. vond het proces pas tussen 600 en 900 na Chr. plaats.⁹

De hoogte waar Doesburg op gelegen is, een rivierduin, is in de 14^e eeuw deels opgeruimd door de Oude IJssel. Deze gebeurtenis is bepalend geweest voor de uiteindelijke oriëntering van de stad. Nadat deze in eerste oriëntatie in eerste instantie min of meer oost – west lag, is de stad als het ware een kwartslag gedraaid. Het zuidelijk deel van de gracht werd gedempt en een stuk verder naar het zuiden toe aangelegd.

Wanneer we inzoomen op de situatie binnen de onderzoekslocatie, dan is ook duidelijk dat we hier te maken hebben met de rand van een rivierduinencomplex. Het hoogste punt van de C-horizont ligt in Doesburg waarschijnlijk bij de Paardenmarkt. Aan de Kloosterstraat ligt de top van de C-horizont ter hoogte van de gracht op 10,55-10,60 m + NAP. Aan de zuidzijde loopt deze hoogte af naar ca. 10,25 m + NAP. Het terrein ten zuiden van de gracht ligt dus wat lager dan de kern van de 13^e-eeuwse stad.

8. Doesburg (links) op het Actueel Hoogtebestand Nederland. In oranje en rood de rivierduinen, lage gronden in groen, beek- en rivierdalen in zwart.

5 Fermin & Groothedde 2008, 12-14.

6 Cohen et al. 2009, 75.

7 Cohen et al. 2009.

8 Jongmans, Van den Berg et al. 2012.

9 Makaske et al., 2008.

4 Historische achtergrond

4.1 Algemeen historisch kader

Doesburg is gelegen op een rivierduin nabij de samenvloeiing van de Oude en de Gelderse IJssel. Door beide rivieren omsloten was Doesburg reeds vroeg goed bereikbaar voor schepen en kon het zich in de loop van de middeleeuwen ontwikkelen tot een centrum voor handel en ambachtsnijverheid. Daarnaast was voor de stad ook veeteelt van belang, doordat in de directe nabijheid goede weidegrond aanwezig was.¹⁰

De eerste historische bronnen waar Doesburg in wordt genoemd dateren uit het begin van de 11^e eeuw. Rond 1000 na Chr. was Doesburg in het bezit van de Hamalandse graven en werd het in 1025 uit de ‘boedel’ van graaf Balderik door de koning weggeschonken.¹¹ Een andere 11^e-eeuwse bron waarin Doesburg als goed genoemd wordt is een afschrijving van een 9^e-eeuwse goederenlijst, maar deze bron is omstreden.¹² De naam *Doesburg* lijkt er op te wijzen dat de plaats reeds in deze vroege periode versterkt was. Onduidelijk blijft of men hier aan een substantieel versterkte nederzetting, vergelijkbaar met bijvoorbeeld de ringwalburg van Zutphen, moet denken of dat er slechts sprake was van een kleine bewoningskern bestaande uit een aantal hoeven. Het is ook maar de vraag of de locatie van dit Doesburg hetzelfde is als de huidige locatie. Zo lijkt het bewoningslint Beinum (rond *Toezebrugge*) net ten zuiden van de huidige stad in de 10e-12e eeuw een veel belangrijker nederzetting te zijn geweest, waar gezien de aangetroffen resten van reliëfbandamforen zelfs handel werd gedreven.¹³ Van de opgegraven boerderijen in Beinum houdt er even na 1200 één op te bestaan. Wellicht is het geen toeval dat dit samenvalt met de opkomst van de nederzetting Doesburg op de huidige locatie. Een nieuwe stad trekt immers mensen aan van het omringende platteland. Op basis van archeologische vondsten lijkt Doesburg zich vanaf het begin van de 13e eeuw vrij abrupt tot een stad van betekenis te hebben ontwikkeld. Daarbij speelden de Gelderse graven een grote rol door de nederzetting in 1237 stadsrechten te verlenen waardoor het een ‘oppidum’ werd. De stadsrechten werden verleend door de Gelderse graaf Otto II. Reeds zes jaar eerder had diens vader, Gerard II, al verschillende privileges aan Doesburg toegekend, waaronder het recht een jaarmarkt te houden. De stadsrechten van 1237 hielden onder meer in dat een omwalling met gracht mocht worden aangelegd.

Er wordt wel verondersteld dat Doesburg van oorsprong bij de St. Gallusparochie hoorde, waar behalve Angerlo ook Beinum bij hoorde. In de middeleeuwen werd er ook nog steeds een St. Gallusmarkt gehouden. Een document uit 1228 vermeldt dat de Utrechtse bisschop Wilbrand het patronaatsrecht van de kerk in handen had, wat de wijding aan St. Martinus (Sint Maarten) verklaart.¹⁴ Vermoedelijk bezat de bisschop een groot aantal bezittingen in de stad. In een oor-

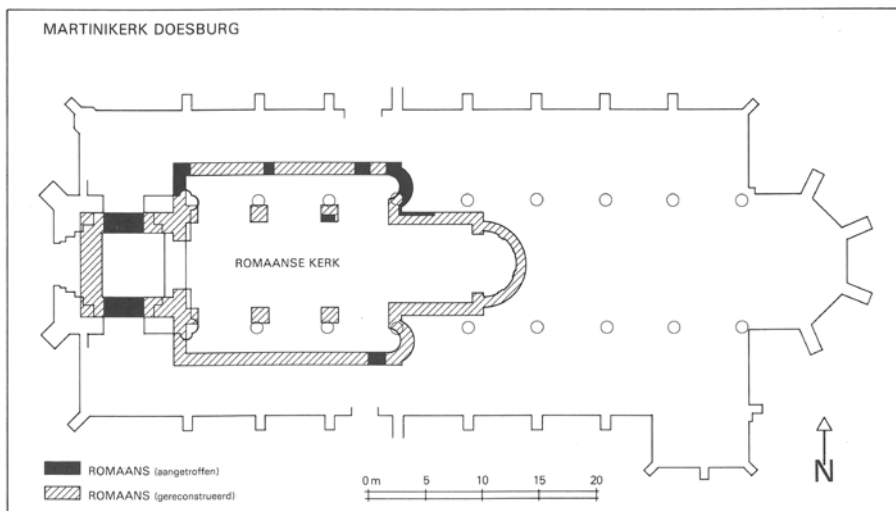
10 Fermin, Groothedde en Harenberg 2006, 5 en Dibbits 2001, 42.

11 Bewaard als 17^e-eeuws afschrift. Het betreft de zogenaamde ‘Wernerorokonde’. Van Peterzen en Harenberg 1987, 4.

12 *Traditiones Corbeiensis* (1053-1071) met goederenlijst van het klooster Corvey. Het zou om een vervalsing kunnen gaan omdat de tekst in de 18^e eeuw getranscribeerd is, maar het origineel sindsdien onvindbaar is.

13 Fermin & Van Straten 2010.

14 Utrecht heeft een binding met de “Merovingische” St. Martinus omdat de Merovingische koning Dagobert I in het oude Romeinse castellum rond 630 de eerste kerk stichtte.

9. De fundamente van de romaanse voorganger van de Martinikerk, onderzocht in 1968.

konde uit 1235 wordt vermeld dat op initiatief van de parochianen en de Gelderse graaf de kerk in 1232 *verplaatst* werd. Waarom en waarvandaan is helaas niet bekend. Er wordt wel geopperd dat de kerk op de plaats van de geplande versterkingen was gelegen. Hier is echter geen enkele aanwijzing voor bekend en het lijkt ook niet logisch om juist de kerk slopen voor de aanleg van een wal die je er net zo goed omheen aan kan leggen.¹⁵ Uit archeologisch onderzoek door de R.O.B. is verder gebleken dat de oudste, driebeukige romaanse voorganger van de huidige, eind 14^e-eeuwse St. Martinuskerk al uit het begin van de 13^e eeuw moet dateren. Deze is gebouwd in tufsteen (muurdikte 88 cm) en de vloer lag 1,40 meter lager dan bij de gotische kerk. Volgens Halbertsma doet de kerk archaischer aan dan 1232.¹⁶ Omdat aan de echtheid van deze oorkonde uit 1235 wordt getwijfeld, blijven de datering en toedracht echter onzeker.

In de 13^e eeuw kende de stad een ovale vorm met een oost-westelijke oriëntering. Het uiterlijk van de stad veranderde echter drastisch gedurende de daarop volgende eeuw. Door ernstige overstromingen in de vroege 14^e eeuw werd het noordoostelijk deel weggespoeld door de IJssel. Als reactie op de overstromingen gaf Graaf Reinald II in 1343 toestemming om de reeds omwalde stad uit te leggen en met nieuwe muren, poorten en grachten te bevestigen. De stad werd flink uitgebreid aan de zuidzijde en de oude gracht verloor daar dan ook zijn functie.

Lange afstandshandel speelde in het IJsselgebied een doorslaggevende rol. Doesburg onderhield contacten met de Oostzeelanden en Engeland. Duidelijk is dat er reeds rond 1300 sprake was van intensieve handelscontacten met de Duitse Hanze. Pas in 1447 trad Doesburg echter toe tot het verbond van de erkende Hanzesteden.¹⁷ Als Hanzestad was Doesburg de tweede stad binnen het kwartier Zutphen en zou dit tot in de 19^e eeuw blijven. Daarmee was zij belangrijker dan stadjes als Doetinchem, Lochem en Groenlo. Deze belangrijke economische

¹⁵ Fermin, Groothedde en Harenberg 2006, 5-6.

¹⁶ Van Petersen & Harenberg 1987, 5; Halbertsma 1968, *22.

¹⁷ Dibbits 2001, 42.

10. Detail van “Gezicht op Doesburg”, een voorstudie van Adam Frans van der Meulen uit 1672.

positie had ook minder positieve gevolgen. Het leidde ertoe dat gedurende de 14^e en 15^e eeuw de op een strategische plek gelegen stad veel belegeringen te verduren kreeg en daarbij meermaals van heer veranderde.¹⁸

Aan het einde van de 15^e eeuw begon er langzaam een einde te komen aan de gunstige handelspositie van Doesburg. De IJssel begon steeds meer te verzanden en in het westen waren de Hollandse steden in opkomst. De handel over de IJssel verloor hierdoor steeds meer belang. De tolvrije oost-westelijke handelsroutes werden daarbij belangrijker, ten koste van de handel over de IJssel. Gelegen aan een oude, belangrijke Hessenweg was de stad nog wel van enige betekenis. Een schipbrug over de IJssel maakte het mogelijk dat veel handelaren er voor kozen om juist hier met wagens de rivier over te steken. In de loop van de 16^e eeuw kon men echter niet voorkomen dat de handel steeds meer achteruit liep. Alleen de positie van de stad als marktplaats voor de omliggende regio bleef belangrijk. Het omliggende platteland was daarbij te arm om als een goede afzetmarkt te kunnen dienen en de stad moest het dan ook vooral hebben van de adel die in de nabijheid van Doesburg woonachtig was.¹⁹

Reeds in de middeleeuwen werd Doesburg gekenmerkt door steeds nieuwe versterkingen, waaronder muren, torens en grachten. Toen aan het einde van de 16^e eeuw Doesburg door prins Maurits werd veroverd en de stad in het grensgebied van de Republiek kwam te liggen, gingen deze een nog belangrijker rol spelen toen de stad werd getransformeerd tot *frontierstad* en garnizoensplaats. Doesburg kreeg niet alleen brede stadwallen, maar er werden ook moderne vestingwerken aangelegd die in het geval van belegering de stad zouden moeten beschermen (1606-1629). Dit kon echter niet voorkomen dat in het rampjaar 1672 Doesburg in handen van de Fransen viel. Zij bleven tot in 1674 in de stad en waren er verantwoordelijk voor dat het merendeel van de 17^e-eeuwse vestingwerken werd afgebroken (door de bevolking van de stad, die daartoe gedwongen werd door de Fransen). Ook staken de Fransen bij hun vertrek in 1674 meer dan helft van de stad in brand. Pas in 1702 werd een nieuwe uitgebreide linie van lunetten, veel ruimer dan de vroegere vestingwerken, rondom de stad aangelegd (waarbinnen ook het Molenveld viel). In 1732 waren deze bouwwerken voltooid. Vanwege de vestingstatus kon de stad tot 1922 niet buiten deze grenzen groeien. Pas na de Tweede Wereldoorlog werden de eerste nieuwe stadswijken rond het stadscentrum gebouwd.²⁰

18 Bloemendaal, 1967, 5-7 en Fermin, Groothedde en Harenberg 2006, 6.

19 Dibbits 2001, 42.

20 Bloemendaal, 1967, 12-16 en 30 en Dibbits 2001, 47.

4.2 Geestelijk leven

In de late middeleeuwen waren verschillende groepen van Katholieke geestelijken binnen Doesburg actief. Een aantal van deze groepen was sterk beïnvloed door de Moderne Devotie. Een groot kloostercomplex dat bekend stond als ‘het fraterhuis’ (Paardenmarkt 14) bood onderdak aan de *broeders des gemeenen levens*. De zusters bewoonden in eerste instantie het begijnhuis waarvan niet precies bekend is waar dit in de stad was gelegen. Zij kwamen vermoedelijk pas in de loop van de 14^e eeuw onder invloed van de Moderne Devotie. In de 15^e eeuw conformeerden zij zich aan de Derde Regel van Sint Franciscus en begon de beweging zich steeds meer als een kloosterorde te ontwikkelen. In deze periode werd het klooster ook een gesloten gemeenschap. Het begijnhuis werd vermoedelijk ergens in de periode ná de stadsuitleg, waar men in 1343 toestemming voor kreeg, verplaatst. Vanaf 1376 werden huizen en erven in het gebied tussen de Kloosterstraat en de nieuwe ommuring aangekocht. Het convent werd in 1413 voor het eerst omschreven als “*het Beghinconvent opten Grave*” of als ‘*Maria opten aelden grave*’ in 1418, wat vertaald zou kunnen worden als het aan Maria opgedragen convent áán of óp de oude gracht. De betekenis ‘aan’ zou betekenen dat de oude gracht nog open lag, de betekenis ‘op’ dat de gracht in ieder geval in 1413 al gedempt was. De laatste betekenis blijkt op archeologische gronden juist. Onduidelijk is wanneer het grote stenen gebouw dat tegenwoordig bekend staat als ‘het Arsenaal’ is neergezet. Vermoedelijk is dit in de tweede helft van de 15^e eeuw gebeurd en woonden de zusters daarvoor op de locatie van de huidige Kloosterkazerne, op de hoek van de Kloosterstraat en de Kloostersteeg. Archeologisch onderzoek in 2006 heeft aangetoond dat dit gebouw op de gedempte 13^e-eeuwse gracht is gelegen en dendrochronologisch onderzoek geeft een vermoedelijke kapdatum van 1557 van het hout dat gebruikt is voor de dakgebinten. Het Arsenaal werd tot in de 17^e eeuw door de zusters bewoond. Weliswaar was het gehele convent aan het einde van de 16^e eeuw met de Reformatie in het bezit van de stedelijke overheid gekomen, maar

11. Begijn, detail Bernard van Orley, 1520.

de bewoners lijken met rust te zijn gelaten. Pas in 1626, na het overlijden van de laatste zuster, Geertruyt van Elverick, kwam er officieel een einde aan het Grote Convent als geestelijke instelling. De kleine woningen op het terrein waren afzonderlijk verhuurd of gratis aan armlastige inwoners ter beschikking gesteld. De fraters hadden hun orde reeds vóór de Reformatie opgeheven. Het oorspronkelijke fraterhuis kwam na de Reformatie wel in bezit van de stad. De rector van de Latijnse school kwam er te wonen.²¹ Ook andere geestelijke instellingen kregen met de komst van de Reformatie met veranderingen te maken. De commanderij van de Duitse Orde (Kerkstraat11) werd verhuurd aan een kolonel. Het fra-

²¹ Van de Ven 1950, 311-312 en 413-415, Bloemendaal 1967, 19-20, Dibbits 2001, 43 en 47-49.

12. Uitsnede uit de kaart van Doesburg van Nicolaas van Geelkercken (1654), met links de Martinikerk en rechts het kloosterterrein.

terhuis was tegenover het Kleine Convent gelegen. Dit tertiariïen klooster, ook wel bekend onder de naam St. Catharina op den Berg, was vermoedelijk in het begin van de 15^e eeuw gesticht vanuit Utrecht. In tegenstelling tot het Grote Convent werden de zusters hier niet ongemoeid gelaten. Met uitzondering van de kapel werd het gebouw in 1586 door de soldaten onder de Graaf van Leicester tot de grond toe afgebroken. De goederen van dit klooster kwamen na de Reformatie onder het bestuur van de Gedeputeerde Staten van het kwartier van Zutphen.²²

4.3 Geschiedenis van het Grote Convent

De onderzoekslocatie Kloosterstraat 17 ligt in het zuidelijke deel van het oude centrum van Doesburg. Het gebied maakte in de 13^e eeuw deel uit van de verdedigingswerken van de stad, waarbij in het noordelijk deel langs de huidige Kloosterstraat (toen de stadswal) een gracht was gelegen. De resten hiervan zijn al tijdens verschillende archeologische onderzoeken waargenomen. In het begin van de 14^e eeuw werd een deel van Doesburg verwoest door grote overstromingen. De stad werd vervolgens herbouwd en in het zuidelijk deel uitgebreid. De 13^e-eeuwse gracht die ter hoogte van de onderzoekslocatie was gelegen, werd daarbij dichtgegooid en het gebied ging deel uitmaken van de stad. Het jongste materiaal dat in de dempingslagen is aangetroffen dateert uit de tweede helft van de 14^e eeuw. Er kan aangenomen worden dat de aanwezige stadswal, die aan de binnenzijde van de gracht ter hoogte van de huidige Kloosterstraat was gelegen, is gebruikt om de gracht te dempen. De vullingslagen van de gracht bestaan grotendeels uit schoon zand. Op grond van de relatieve zeldzaamheid van bakstenen in de grachtvulling was er vermoedelijk geen sprake van een stenen muur, maar van een van opgeworpen aarden omwalling.²³ De restanten van de gedempte gracht zijn ter hoogte van de Kloosterstraat ondermeer onder het

²² Van de Ven 1950, 445-446, Bloemendaal 1967, 20 en Dibbits 2001, 49.

²³ Het huidig onderzoek en Fermin, Groothedde en Harenberg 2006.

13. Het Convent: links het Arsenaal en rechts de Kloosterkazerne. Op de achtergrond de Martinikerk, 1984.

Arsenaal waargenomen. Dit kloostergebouw dat ook nu nog prominent binnen Doesburg aanwezig is, dateert uit de tweede helft van de 15^e eeuw. Het meest noordelijk deel van het Arsenaal was op de voormalige gracht gelegen.²⁴ Ook tijdens het huidige onderzoek is de gracht waargenomen. Deze waarnemingen zullen in hoofdstuk 6 worden besproken.

Het is niet bekend wie het gebied ten zuiden van de Kloosterstraat in eerste instantie in bezit kreeg en op welke wijze het in gebruik werd genomen. Duidelijk is wel dat vanaf de tweede helft van de 14^e of gedurende de 15^e eeuw tot aan het begin van de 17^e eeuw de onderzoekslocatie deel uitmaakte van het kloosterterrein van een gemeenschap van religieuze vrouwen die bekend stond als 'het Convent'.²⁵ Op basis van historische bronnen kan aangenomen worden dat dit Convent reeds vanaf de eerste helft van de 14^e eeuw binnen Doesburg aanwezig was. Op 29 november 1334 (*up Zunte Andreas' avonde eens apostolon*) werd vastgelegd dat Henric van Averlake een *maat land bij de Tuesbrugge (Toezebrugge) bij Bibbertsmaet heeft verkocht aan het Begijnenconvent*.²⁶ Het is de eerste keer dat de begijnen genoemd worden. Tussen 1407 en 1434 werd een tweede vrouwengemeenschap binnen de stad gesticht: *St. Catharina op den Berg of op den berg Sinai*. Vanaf dat moment begon men om duidelijkheid te scheppen ook wel te spreken over 'het Grote Convent' terwijl de tweede, kleinere gemeenschap 'het Kleine Convent' genoemd werd.²⁷

Vermoedelijk bestond het Grote Convent in de vroegste periode uit een groep devote vrouwen die gemeenschappelijk in één huis samenwoonden. Behalve aan

²⁴ Fermin, Groothedde en Harenberg 2006.

²⁵ Van het Grote Convent zijn verschillende primaire historische bronnen bewaard gebleven die zich o.a. in het Oud Archief van Doesburg bevinden. Een volledig historisch onderzoek in het kader van het archeologisch rapport is niet mogelijk. Alleen gepubliceerde bronnen en de Inventaris en Regestenlijst van het Oud Archief (A.J. van de Ven, 1950) zijn bestudeerd. Daarnaast is de 19^e-eeuwse transcriptie van het Memorieboek van het Grote Convent uit de Collectie Meinsma (1865-1929) in het Archief van Zutphen bekeken. Dit is gecombineerd met reeds bekende informatie afkomstig uit bestaand onderzoek. De rekeningen van het Grote Convent werden onlangs getranscribeerd door Ed Harenberg.

²⁶ Inv. 4299: Reg. 24.

²⁷ Bloemendaal 1967, 20 en Van de Ven 1950, 445-446.

14. Het oudste deel van het Convent, de latere Kloosterkazerne, 1984.

de belofte van kuisheid hadden zij zich in deze periode nog niet onderworpen aan bestaande kloosterregels. Er wordt in de historische bronnen dan ook niet van zusters of nonnen gesproken, maar over begijnen die in een begijnenhuis samenwonen. Onduidelijk is waar dit huis zich binnen Doesburg bevond. Omdat in deze periode de locatie aan de Kloosterstraat nog onderdeel uitmaakte van de verdedigingswerken en hier de gracht was gelegen, kan het begijnenhuis hier niet gestaan hebben. Pas ergens na de stadsuitbreiding van 1343 verhuisde de gemeenschap naar een locatie in de nabijheid van de Kloosterstraat. Alhoewel niet bekend is wanneer dit precies gebeurde, wordt aangenomen dat de begijnen in de derde kwart van de 14^e eeuw zich hier hebben gevestigd. In het Memorieboek wordt zonder jaartal een zuster Giese Ropkens²⁸ genoemd die het convent begunstigde *doe dat verbrant was*.²⁹ Waarschijnlijk is zij de in de regesten vermelde Gese of Gertrude Ropkens waarvan bekend is dat zij in elk geval gedurende de jaren 1371-1375 in het convent woonde.³⁰ De in het Memorieboek vermelde brand zou een verklaring kunnen zijn waarom men besloot om naar een nieuwe locatie uit te wijken.³¹

De Kloosterstraat heeft haar naam te danken aan de aanwezigheid van het Grote Convent. Deze straat staat in de historische bronnen ook onder andere namen bekend. In de 14^e en 15^e eeuw wordt de naam *Smeestraate* of *Smedestrade* veel gebruikt. Algemeen wordt aangenomen dat hiermee de Meipoortstraat wordt bedoeld.³² De eerste vermelding van de Smedestrade dateert uit 1391. Er is echter ook een aanwijzing dat met deze naam (ook) de latere Kloosterstraat wordt bedoeld. Het betreft een bron uit 1419 waarin wordt gesproken over het *Groote convent te Doisborgh aan de Smeestraate opten Grave*.³³ In andere bron-

28 In de schriftelijke mededelingen van K. Goudriaan en A. Janse staat dat in het Memorieboek over een *Griete Ropkens* zou worden gesproken. In de 19^e-eeuwse transcriptie staat echter *Giese Ropkens*.

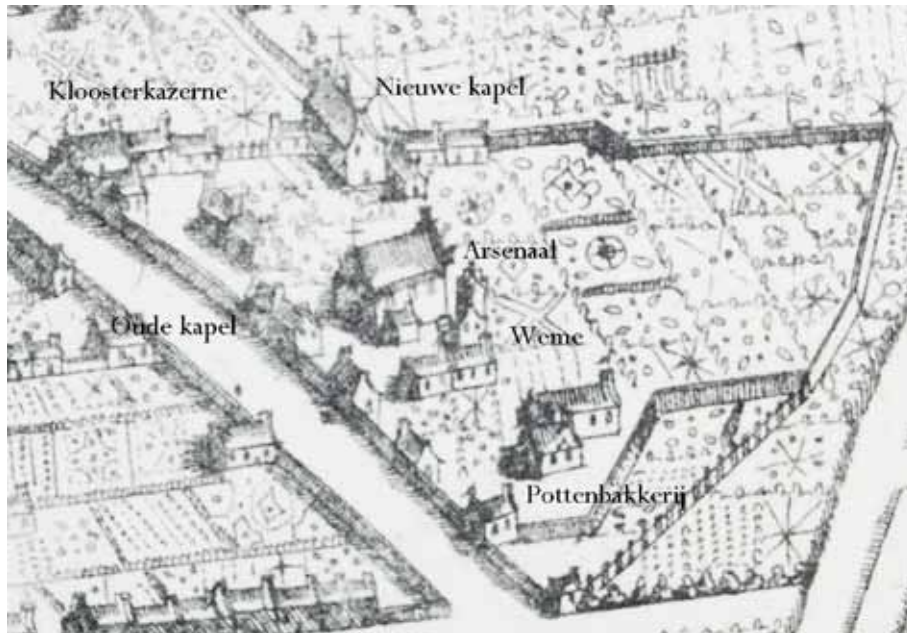
29 Memorieboek.

30 Inv. 4193: Reg. 83, 85, 82, 92 en 99.

31 Inv. 4193: Reg. 83, 85, 82, 92 en 99.

32 Jan van Petersen & Jan Weustink, vriendelijke mededeling.

33 Inv. 4460: Reg. 167., een expliciete koppeling vinden we in Inv. 4242, Reg. 344: "*Groote convent te Doisborgh aan de Smeestraate opten Grave*."

15. Uitsnede uit de kaart van Van Geelkercken met het kloosterterrein, met interpretatie van de gebouwen op dat moment.

nen wordt ook wel over *Beghinenstrate* gesproken. Deze naam of varianten erop worden vanaf de jaren '20 van de 15^e eeuw gebruikt, terwijl tot de jaren '60 ook de naam *Smeetsstrate* nog steeds gebruikt wordt. Dat het hier toch de latere *Kloosterstraat* betreft, blijkt uit een bron uit 1451 waarin wordt gesproken over de verkoop van een hof *aan de zusters van St. Marien grave in de Beghinenstrate naast het convent*.³⁴

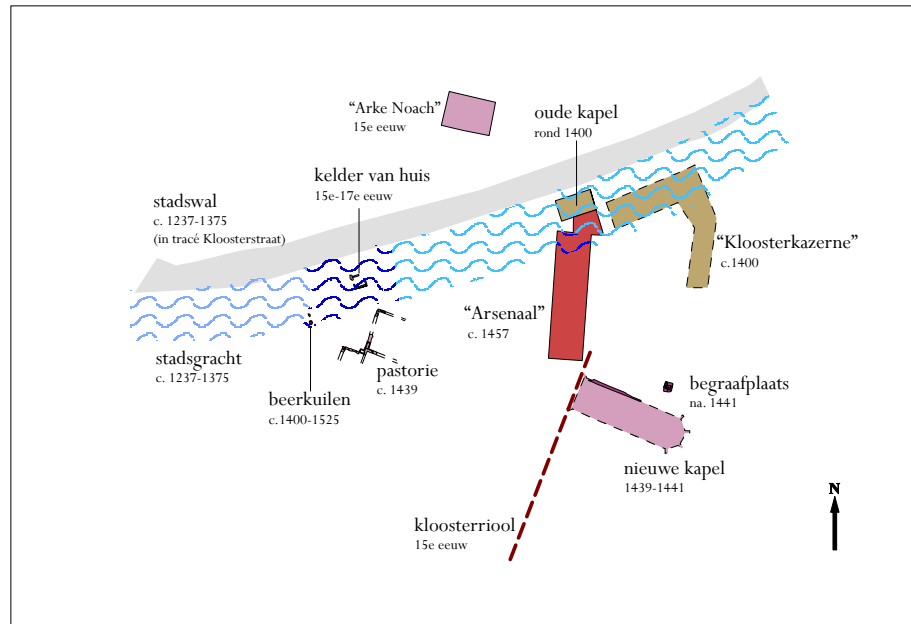
Vanaf het laatste kwart van de 14^e eeuw werd er door de begijnen vrij veel land binnen de stad gekocht. Het is niet altijd duidelijk of dit land in de omgeving van de latere *Kloosterstraat* was gelegen. De eerste duidelijke vermelding dateert pas uit 1413 wanneer er in een historische bron wordt gesproken over "*het Beghinenconvent opten Grave*".³⁵ Dit maakt het aannemelijk dat ook het eerder aangekochte land langs de *Kloosterstraat* was gelegen. De aankopen geven aan dat het gebied aan de *Kloosterstraat* na de demping van de gracht niet gelijk in zijn geheel aan het klooster was toegewezen. In eerste instantie gingen ook gewone burgers er wonen en werken. Wanneer de onderzoekslocatie precies in handen is gekomen van de religieuze gemeenschap is dan ook niet bekend, maar dit zal vermoedelijk eind 14^e of begin 15^e eeuw plaats hebben gevonden.³⁶ Aangenomen wordt dat zij zich eerst op de hoek van de huidige *Kloosterstraat* en *Kloostersteeg* hebben gevestigd op de plaats van de huidige *Kloosterkazerne*. Van hieruit hebben ze in de loop van de 15^e eeuw hun gebied steeds meer uitgebreid.

In de loop van de 14^e eeuw ontwikkelden de begijnen zich steeds meer tot een kloostergemeenschap. Daarbij kwamen zij vanaf het einde van de 14^e eeuw onder de invloed van de Moderne Devotie. Deze hervormingsbeweging binnen de Katholieke Kerk had zich als eerste onder leiding van Geert Grote in Deventer

34 Inv. 4224: Reg. 739.

35 Inv. 4203: Reg. 308.

36 Janse 2000, 85, Fermin, Groothedde en Harenberg 2006, 7 en Van de Ven 1950.

16. Kaartje met diverse gebouwen en fasering.

ontwikkeld en verspreidde zich van hieruit over de Noordelijke Nederlanden en daarbuiten. Kort voor 1400 kwam in Doesburg het begijnenhuis onder leiding te staan van Hille Vriesen, die afkomstig was uit het Meester Geertshuis in Deventer. Daar was zij een van de eerste bewoonsters geweest. Vermoedelijk werd Hille door Johannes Brinckerinck, leider van het Meester Geertshuis, vanuit Deventer naar Doesburg gestuurd om de begijnen hier te helpen om de gemeenschap volgens de principes van de Moderne Devotie in te richten. Dit was in deze periode een vrij normale gang van zaken. In het Memorieboek staat dan ook geschreven over Hille dat *die brocht onse hws in ghoeden regement van gheestelickheyden en oeck in tytelicke ghoede*.³⁷

De invloed uit Deventer is niet verwonderlijk. De vicaris van de kerk in Doesburg was in deze periode Dirc die Gruter. Deze priester was een directe leerling van Geert Grote. Hij deelde zijn positie met heer Gerard Boechamer, die vanaf 1395 daarnaast ook als biechtvader van het Grote Convent optrad, terwijl Dirc zelf vanaf 1407 provisor (bestuurder) van het Convent werd. Vermoedelijk zijn de twee mannen in 1407 verantwoordelijk voor het opstellen van een uitvoerig document waarin de statuten van het convent werden vastgelegd en door de schepenen en de raad van Doesburg verzegeld.³⁸

17-19. Het 15^e-eeuwse kloosterriool, opgegraven in 1996.

³⁷ Memorieboek.

³⁸ Inv. 4129: Reg. 259 en Janse 2000, 85-87.

20. De 15e-eeuwse kapel aan de Kloosterstraat in 1963, thans in gebruik als whiskyproeverij.

De regels van 1407 tonen aan dat het vroegere begijnenhuis nu werkelijk was omgevormd tot een zusterhuis van het Gemene Leven. Er staat onder meer in dat in principe het convent onderdak moest bieden aan ongeveer zestien vrouwen, eventueel iets meer of minder, afhankelijk van de financiële situatie. De organisatie doet sterk denken aan die van de Deventer zusterhuizen. Toch werden de zusters gedurende de daaropvolgende jaren nog steeds begijnen genoemd. Ze waren in deze periode dan ook nog niet geheel van de wereld afgesloten. Weliswaar moest men de meesterse wel in kennis stellen, maar in principe mochten ze de stad ingaan en mensen thuis bezoeken. Zelfs reizen buiten de stad was mogelijk, al was hiervoor wel toestemming van de provisor nodig.³⁹

De daarop volgende decennia ontwikkelde het zusterhuis zich steeds meer tot een kloostergemeenschap waarbij men zich afsloot voor de wereld. In 1418 kregen de zusters van de paus toestemming om in het convent een draagaltaar te hebben, zodat zij niet langer bloot hoefden te staan aan de verleidingen van de stad wanneer zij dagelijks over straat gingen om in de parochiekerk de mis bij te wonen. Dit privilege werd verkregen door de bemoeienis van Johannes van Tricht, kannunik van St. Marie te Utrecht en oom van de *meesterse*⁴⁰ Heilwig van Tricht.⁴¹ Een meesterse was een zuster die binnen het convent de dagelijkse leiding had. In de rekeningen wordt bovendien vermeld dat er in 1431 een altaar wordt gemaakt.

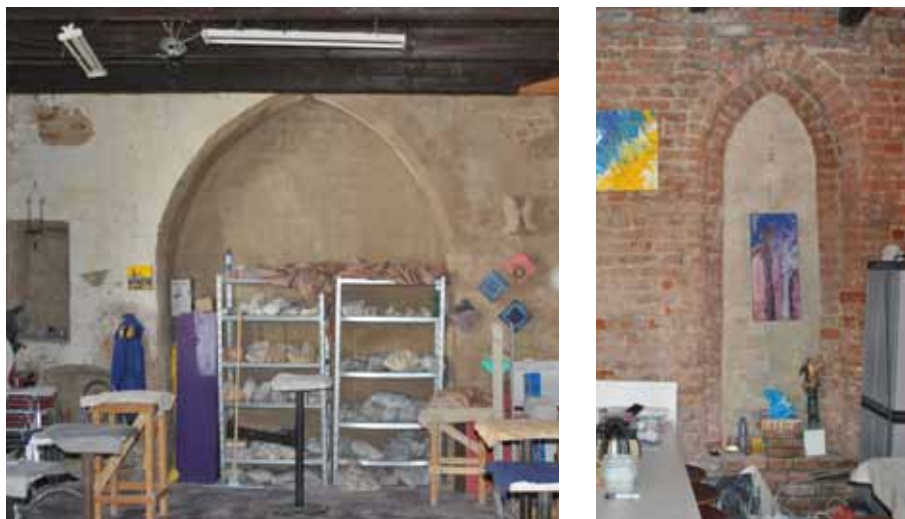
Duidelijk is dat reeds in 1426 het erf van het Grote Convent in elk geval deels omheind was omdat er in historische bronnen wordt gesproken over een gemeenschappelijke muur tussen het hof van Heer Harmen Rover, priester en pastoor te Elten en het erf van het convent.⁴² Vermoedelijk was dit reeds eerder het geval. In het Memorieboek wordt gesproken over een zekere Hynric Winterpools en diens vrouw Lutghert die geld schonken *daer wy mede tymmerden dye mure aen dye strate*. Vermoedelijk gaat het hier om dezelfde man en vrouw

39 Inv. 4129: Reg. 259 en Janse 2000, 87-88.

40 Een *meesterse* is een ander woord voor *mater* of *meesteres*.

41 Inv. 4130: Reg. 332 en Memorieboek.

42 Inv. 4240: Reg. 432.

21-22. Gotische nissen aan de binnenzijde van de oude kapel.

die in het Oud Archief van Doesburg gedurende de periode 1371 tot 1410 in meerdere stukken genoemd worden.⁴³ In de rekeningen van het Grote Convent uit de jaren 1421/1422 is er reeds sprake van een *poorthuis met oven*. In het Memorieboek wordt daarnaast Benynne van Hese genoemd, die overleed op 1 september 1439 en een geldbedrag aan het Convent schonk *totten tymmerijnghen onser muer*.⁴⁴

De vermelding van de muur in het Memorieboek doet vermoeden dat dit niet om zomaar een muur ging, maar dat de bouw ervan als zeer belangrijk voor de ontwikkeling van het klooster gezien werd. In 1446 werd het zusterhuis officieel een kloostergemeenschap toen men van de bisschop van Utrecht toestemming kreeg om zich te conformeren aan de Derde Regel van Franciscus. Deze verandering ging gepaard met *inclusio*. Dit laatste hield in dat de zusters de plicht op zich namen om zich voortaan alleen binnen de conventsmuren op te houden en slechts beperkt mensen van buiten toe te laten. In het kader van deze insluiting moet men vermoedelijk dan ook de voorgaande vermeldingen van de bouw van een muur lezen. Daarnaast sloot men zich aan bij het generaal kapittel van de Derde Orde, het Kapittel van Utrecht.⁴⁵ In hoeverre de Derde Regel werkelijk de dagelijkse gang van zaken veranderde is niet bekend. De *inclusio* lijkt wel als een grote verandering te zijn ervaren. Vanaf de tweede helft van de 15^e eeuw wordt er dan ook in historische bronnen meermalen nadrukkelijk vermeld dat er nu sprake was van *een besloten convent* en in het Memorieboek wordt bij de sterfdag van mater Heilwig van Tricht aangegeven dat zij *lv jaer hijr moeder is gheweest, van welcken wegen onsen convent alteveel tijtlics aengecomen is. Ende boven al wel geesteliken goeden, oeffenijnghe ende ynnicheiden etc. Bi oere moederscap wart dit convent een besloten cloester*.⁴⁶ Over de overgang naar de Derde Regel wordt niet gesproken.⁴⁷

Het overgaan tot de Derde Regel en de toetreding tot het Kapittel van Utrecht lijkt zo vooral als een middel om tot een besloten kloosterlijk leven te kunnen

43 Inv. 3183: Reg. 163, Inv. 4463: Reg. 135 en 276 en Inv. 4601: Reg. 82.

44 Memorieboek.

45 Inv. 4131: Reg. 668.

46 Memorieboek.

47 Janse 2000, 87-91.

23. *Spiegel der Meechden*, c. 1425-1475.

overgaan. In deze context is de aanwezigheid van *Spiegel der machden* (*meechden*) in de bibliotheek van het Convent interessant.⁴⁸ Dit boek, een vertaling van het Latijnse *Speculum virginum* heeft in de eerste helft van de 15^e eeuw in de Noordelijke Nederlanden gecirculeerd en dan met name in gemeenschappen van tertiariissen. In het geschrift wordt door middel van een dialoog tussen een ‘*deerne Christi*’ Theodora en haar geestelijk begeleider Pelgrim het ideaal gepropageerd van een besloten kloosterlijk leven. De professie, de drie geloften en de waarde van de clausuur⁴⁹ worden er uitvoerig in behandeld. Het is aannemelijk dat er een verband bestaat tussen de datering van de eerste exemplaren aan het einde van de 14^e, begin van de 15^e eeuw en het feit dat juist in deze periode veel Derde-Ordeconventen gesticht werden die zich steeds verder ontwikkelden tot besloten gemeenschappen. De *Spiegel* is mogelijk dan ook speciaal vertaald en langs de kanalen van het Kapittel van Utrecht verspreid om de ‘nieuwe’ zusters voor te bereiden op het monastieke leven. Gezien de datering van de bewaard gebleven handschriften is het aannemelijk dat het boekje ook in het Grote Convent in de eerste helft van de 15^e eeuw aanwezig was.⁵⁰

Het geschrift *Spiegel der machden* wordt aangeprezen in het *Informieringheboek*

48 In de collectie Meinsma is de transcriptie aanwezig in een inventaris van de boeken in het bezit van het Grote Convent aan het einde van de 16^e eeuw, die is heruitgegeven en beschreven door A. Janse (2000).

49 Met *clausuur* of *slot* wordt bedoeld dat sommige zusters alleen in bepaalde ruimten mogen komen die niet toegankelijk zijn voor buitenstaanders.

50 Corbellini 2005, 184-186. In deze context is het interessant dat het geschrift mogelijk door Wermbold van Buscoop, de biechtvader van St. Caecilia in Utrecht, is vertaald. Van Buscoop was een goede bekende van de Utrechtse weduwe Aechte Ernst. Een van haar dochters was ingetreden in St. Caecilia, terwijl een tweede dochter Dyliane in Diepenveen intrad. Uit Diepenveen is een zuster bekend onder de naam Dyliana Gruters. Mogelijk is zij de dochter van Aechte. Op basis van haar achternaam zou zij familie van Dirc Gruter geweest kunnen zijn. Van hem is bekend dat hij goede banden met Geert Grote en Diepenveen had. Van Aechte weten we bovendien dat twee van haar zonen priester waren. Dirc zou hiermee wellicht een broer van Dyliane kunnen zijn. Gezien zijn positie binnen de beweging van de Moderne Devotie en daarnaast de mogelijke familierelatie met Aechte zal hij Wermbold gekend hebben. Het geschrift *Spiegel der machden* kan zo via Dirc in het Grote Convent terecht kunnen zijn gekomen als een middel om de begijnengemeenschap tot een klooster om te vormen. Scheepsmas 1997, 107-108 en 363 en Brouwer 2000.

24. Thomas "a Kempis" Hammercken, één van de boegbeelden van de Moderne Devotie, door Joan van Mynnesten.

(1510-1512) van Jan de Wael, pater van het Agnesconvent in Amersfoort. Het *Informingheboek* staat niet op de bibliotheeklijst van het Grote Convent, maar is toch interessant om kort te noemen. Het geschrift is een handboek voor zusters van de Derde Orde, waarin de belangrijkste aspecten van het leven binnen een besloten gemeenschap worden beschreven. Er wordt een opleidingsprogramma in beschreven dat ondermeer bestaat uit een mengeling van geestelijk en wereldlijk werk, te weten vasten, waken en bidden, honger en dorst lijden, abstinentie, stilte, discipline, schrijven, verluchten, het inbinden van boeken, koken, bakken, brouwen, spinnen, weven, bleken en naaien. De dagelijkse werkzaamheden zijn daarbij een onderdeel van het spirituele leven. Het leven zoals het wordt beschreven in de *Informingheboek* kan vermoedelijk in grote lijnen beschouwd worden als een beschrijving van de dagelijkse gang van zaken zoals dit ook in het Grote Convent plaats vond. De aankoop van een getijdenboek in 1413/1414 die in de rekeningen van het Grote Convent wordt genoemd kan dan ook als een praktische aankoop voor dagelijks gebruik beschouwd worden.⁵¹

De ontwikkeling van Begijnenhuis tot Tertiarissenconvent is niet verwonderlijk. In 1311 waren op het Concilie van Vienne reeds maatregelen tegen ketterse tendensen onder de begijnen genomen. Weliswaar had dit geen directe gevolgen voor de begijnenhuisen in de Lage Landen, omdat deze expliciet door de bisschoppen werden beschermd, maar het lijkt wel de populariteit van andere samenlevingsvormen te hebben gestimuleerd. Veel van de begijnenhuisen kwamen in de loop van de 14^e eeuw onder de invloed van de Moderne Devotie en de zusterhuizen werden een populair alternatief. Daarbij was er aan het einde van de 14^e en begin van de 15^e eeuw een duidelijke beweging binnen deze gemeenschappen zichtbaar waarbij geestelijk leiders, waaronder Wermbold Buscoop, Hugo Goudsmit, Gijsbert Dou en dus ook Dirc Gruter, een poging deden om hun greep op de dagelijkse gang van zaken te verstevigen. De verbreiding van de zusterhuizen leek nog te veel op die van de onafhankelijke begijnen en men stimuleerde dan ook om de Derde Regel aan te nemen. Deze was door Paus Innocentius III aanvaard om ook leken de mogelijkheid te geven binnen het kerkelijk systeem een geestelijk leven te leiden. In 1401 werd bovendien het Kapittel van Utrecht opgericht een organisatie van voormalige broeder- en zusterhuizen die de derde regel van Franciscus eerbiedigde. Voor het Grote Convent moeten de leefregels van 1407 en de aanname van de Derde Orde en de toetreding tot het Kapittel van Utrecht in 1446 dan ook in deze context worden begrepen.⁵² Hoewel het een Franciscaanse regel volgde, behoorde het Kapittel van Utrecht niet tot de orde der Franciscanen. Het was zelfstandig en bleef onder sterke invloed van de Moderne Devotie. De tendens tot verkloosteren zette binnen

51 Informatie vriendelijk ter beschikking gesteld door J.F. Benders uit de rekeningen van het Grote Convent.

52 Scheepsma 1997, 20-21.

het Kapittel met name in de tweede helft van de 15^e eeuw door. Deze tendens is ook in het Grote Convent duidelijk zichtbaar. In tegenstelling tot sommige andere huizen hield men het in Doesburg bij de derde regel en is men nooit tot het aannemen van bijvoorbeeld de regel van Augustinus of het toetreden tot een reguliere orde overgegaan. De reden tot verkloosteren is niet eenduidig uit te leggen. Allereerst lijkt er binnen de gemeenschappen een duidelijk verlangen naar een steeds strenger geestelijk leven aanwezig te zijn geweest. Daarnaast zal veiligheid en controle ook een rol hebben gespeeld. De zusters van het gemene leven hadden als beweging buiten het reguliere kerkelijke systeem toch altijd de verdenking van ketterij en de aanneming van de derde regel en de toetreding tot het kapittel kan dan ook gezien worden als een duidelijke verklaring dat men zich onderwierp aan de kerkelijke leer en structuur.⁵³

Naast de duidelijke invloed van de Moderne Devotie zijn er ook contacten met andere kloosters zoals bijvoorbeeld die van de Kartuiser orde. Zo ontving in 1435 het begijnhuis een deel van haar inkomsten van de prior van het klooster Chartreuse.⁵⁴ Het Karthuiserklooster van St. Barbara in Keulen verkocht in 1421 enkele landerijen in het kerspel Doesburg, Drempt, Keppel en Angerlo aan het Grote Convent. Bekend is dat de kloosters van de Kartuiser orde zo min mogelijk contact met de buitenwereld wilden hebben en om deze reden er dan ook vaak voor kozen om alleen goederen in de directe nabijheid van het eigen klooster in bezit te hebben. Dit zou verklaren waarom de monniken besloten de landerijen die ze door een erfenis in bezit hadden gekregen aan het Grote Convent te verkopen.⁵⁵ In 1399 werd er door *Herman Momme of die Schere die Kartuiser* al een stuk land geschonken aan het Convent.⁵⁶ Mogelijk is deze Herman in Keulen ingetreden en kende men zo Mariëngrave. Duidelijk is in elk geval dat er onderlinge contacten waren en men in St. Barbara wist dat het Convent in Doesburg geïnteresseerd was in de aankoop van goederen.

De zusters van het Grote Convent vormden een gemeenschap waarbinnen men streefde om zo zelfvoorzienend mogelijk te leven. In de loop van de 14^e en 15^e eeuw kreeg het door aankoop en legaten veel landerijen en goederen in bezit, zowel binnen Doesburg als daarbuiten. Zij lijken daarmee het fraterhuis voorbijgestreefd te zijn dat in de loop van de 15^e eeuw bijna aan eigen succes ten onder ging. Rond 1435 verkeerde men daar door de enorme groei van het aantal fraters en de geringe aanwas van goederen zelfs in dusdanige armoede dat er binnen de gemeenschap stemmen opgingen om voortaan landbouw als hoofdbron van inkomsten te maken. De meeste fraters verzetten zich hier heftig tegen, omdat het strijdig zou zijn met het doel van de beweging. Er zijn geen aanwijzingen dat het Grote Convent in deze periode soortgelijke problemen kende. Tot de tweede helft van de 16^e eeuw brachten de bezittingen genoeg inkomsten op om het leven in te delen zoals men wenste. Van het geld werden zaken gekocht als levensmiddelen (o.a. brood, eieren en vis), turf, laken, vlas en wol.⁵⁷ Dat laatste wijst erop dat er laken in het klooster is geproduceerd. In de rekeningen worden tal van zaken genoemd die met textielproductie te maken hebben: “keymekammen”, kaarden, spinrokken, naalden, spoelen, spelden, vingerhoeden,

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Inv. 4318: Reg. 535.

⁵⁵ Inv. 4206: Reg. 364-366.

⁵⁶ Schriftelijke mededeling K. Goudriaan: Inv. 4158.

⁵⁷ Rekeningen Grote convent.

scharen, “bast om mee te verven”, producten als wol, vlas, linnen, “tweern”(getwijnd koord), want en laken en verder worden activiteiten genoemd als naaien, twijnen, weven, kaarden, bleken, scheren en breien. Overigens werd er ook textiel ingekocht zoals Engels wand en hoofddoeken. Ook schoenen, trippen en klompen werden ingekocht.⁵⁸ Daarnaast zijn er historische aanwijzingen dat er binnen het convent bier werd gebrouwen (zie ook paragraaf 7.2).⁵⁹

25. Arke Noach met daarachter de Martinikerk.

Op de oudste historische kaarten staat het kloosterterrein als een ommuurd gebied weergegeven met daarin een zeer prominent groot

stenen gebouw, tegenwoordig bekend als ‘het Arsenaal’, en daarnaast her en der wat kleinere gebouwen. In hoeverre men dit als een impressie of als een waarheidsgetrouwe afbeelding kan beschouwen is onduidelijk. Bekend is dat in de loop van de 15^e eeuw het Convent meerdere huizen en erven in de directe nabijheid van het kloosterterrein aankocht. De kans is vrij groot dat men hiermee het Kloosterterrein wilde vergroten. Aangenomen wordt dat men in deze periode de straat waaraan het Convent is gelegen Begijnenstraat begon te noemen. In 1425 wordt er binnen Doesburg voor het eerst melding gedaan van de aankoop van een stuk land aan de *Begijnenstrate*⁶⁰ en in 1451 wordt er melding gedaan van de verkoop van een erf en hof *in den Begijnenstrate naast het convent*.⁶¹ Vermoedelijk is met de verkloostering van de beweging deze naam in de loop van de tijd veranderd in Kloosterstraat.

Ook aan de overzijde van de straat had het Grote Convent stukken land in bezit. Zo wordt op 22 juli 1376 een hofstede *bij het terrein van het convent, en door een straat daarvan gescheiden*.⁶² De genoemde straat is naar alle waarschijnlijkheid de Kloosterstraat. Bebouwing wordt niet specifiek genoemd. Dat is bij andere schenkingen en aankopen van het Grote Convent wel het geval. Zo kochten de zusters in 1428 een huis en hof naast het Grote Convent.⁶³ Interessant is dat nu nog aan de overzijde van de Kloosterstraat een huis staat waarvan bouwhistorisch onderzoek heeft aangetoond dat de oudste fase in de 15^e eeuw dateert.⁶⁴ Dit betekent dat het huis, dat bekend staat onder de naam ‘Arke Noach’ er ook

58 Rekeningen Groote convent.

59 Van Petersen en Harenberg, 1987, 26.

60 Inv. 4213: Reg. 441.

61 Inv. 4224: Reg. 739.

62 Inv. 4195: Reg. 103.

63 Inv. 4214: Reg. 448.

64 Haans 2008, 183.

gedurende Kloosterperiode heeft gestaan. Of het huis ook in bezit is geweest van het Convent is niet duidelijk. Het deel ten noorden van de Kloosterstraat lijkt nooit in zijn geheel in handen van de zusters te zijn gekomen. Uit de regesten komt naar voren dat er in de 15^e en 16^e eeuw ook gewone burgers woonden.⁶⁵

In historisch bronnen worden meerdere gebouwen genoemd die op het Kloosterterrein hebben gelegen. Belangrijk is de vermelding in het Memorieboek bij de sterfdag van meesterse Hylle Vresen. Onder haar bewind, 1395(?) tot 1416(?), *tymmerde men den revter en dat bedehws*.⁶⁶ In de rekeningen van het Grote Convent wordt bovendien genoemd dat in 1420/1421 glas en ander bouw materiaal voor het *reventer* (eetzaal) wordt aangeschaft.⁶⁷ Mogelijk dat twee posten in de stadsrekening hier mee te maken hebben. In de rekeningen van 1373-1374 wordt gesproken over de aankoop van straatstenen voor een bedrag van *36 tonnen 3 gulden* met de toevoeging *reliquum pro Deo jussu scabinorum*, wat er op wijst dat hiernaast nog een aantal stenen geschonken is. In de rekeningen uit 1404-1405 staat vermeld dat het Convent nog een extra 2.000 stenen aankocht.⁶⁸ Het wijst op duidelijke bouwactiviteiten, waarbij gedacht kan worden aan de hierboven genoemde eetzaal en bedehuis.

De bouw van een *bedehuis*⁶⁹ is in dit opzicht extra interessant. Er was kennelijk reeds vóór de aanwezigheid van het draagaltaar, waar men pas in 1418 toestemming voor kreeg, sprake van een ruimte die men gebruikte voor religieuze bijeenkomsten. Deze ruimte verloor in elk geval reeds rond 1439 zijn functie toen de zusters toestemming kregen om een kapel te bouwen met kerkhof en één altaar. De zusters mochten in deze nieuwe kapel de mis doen lezen zonder klokgelui en zonder de aanwezigheid van parochianen, behalve in het geval van een begrafenis. Vóór de wijding werd er eerst nog een mis gelezen op het draagaltaar. Het gebouw kon neergezet worden door een grote gift. Dirck Rovers, burgemeester van de stad en vader van Jutte Rovers (zuster van 1428-1445), wordt in het Memorieboek genoemd met de vermelding dat hij het convent *zeer behuelpelick was in zynre tijt, ende hevet onse huese markelick goed ghedaen anden nijen huse, dat dat bede huus is, daer hie viertich dusent stiens toe gaf*.⁷⁰ Dit is een sterke aanwijzing dat de het oude bedehuis dat eind 14^e, begin 15^e eeuw gebouwd was en mogelijk rond 1439 ingeruild is voor een (nieuwe) kapel.

Er zijn echter sterke aanwijzingen dat het oude bedehuys reeds eerder in onbruik geraakt is. In de rekeningen van het Grote Convent uit de periode 1420/1421 wordt opnieuw melding gedaan dat het bedehuis “getimmerd” is. Mogelijk dat er sprake is geweest van een dusver onbekende kapel die groter dan het oude bedehuis was en waar de missen op het draagaltaar werden gelezen. Dat er van dit laatste sprake is geweest blijkt wel uit de rekeningen uit 1425/1426 waar-

65 Inv. 4313: Reg. 428, Inv. 4213: Reg. 430 en Inv. 4476: Reg. 433.

66 Memorieboek.

67 Informatie vriendelijk ter beschikking gesteld door E.J. Harenberg (2015, p. 88) en J.F. Benders uit de rekeningen van het Grote Convent.

68 Inv. 842 en 845: Stadsrekening 1373-1374 en 1404-1405.

69 Normaal zijn de begrippen kapel en bedehuis inwisselbaar. De vermelding uit 1418 echter waarin paus Martinus V de begijnen het recht op een draagaltaar (*altare portatile*) schenkt, meldt echter expliciet dat het Convent dan nog geen eigen kapel bezit (Inv. 4130, Reg. 332). Wellicht was het voor een bedehuis essentieel om een altaar te hebben om het als kapel te kunnen kenschetsen.

70 Memorieboek.

26, 27. De ligging van de nieuwe kapel (beneden), ten opzichte van het Arsenal en de Kloosterkazerne volgens Ovink & Elders. Rechts de waarneming van een muur van deze kapel in 2008.

in de aankoop van den missale wordt gesproken.⁷¹ Mogelijk dat bij deze kapel ook het kerkhof heeft gelegen waarvan in 1420 wordt gesproken en dat aan de Smeestrate zou hebben gelegen.⁷²

Het is niet bekend waar het oude *bedehuis* precies heeft gestaan, maar er is wel een vermoeden. Het voormalige Kloostergebouw, ook wel bekend als het Arsenal, dat hieronder wordt besproken, is verbonden aan een klein gebouw door middel van een tussenlid. Dit huisje staat bekend als 'de Kapel'. Onderzoek van de aansluiting van het dak tegen het Arsenal maakt duidelijk dat het gebouw oorspronkelijk rondom vrij heeft gestaan. Gezien het baksteenformaat van sommige delen van het gebouw kan de oudste fase zeer goed reeds uit de 14^e eeuw dateren. Dit zou betekenen dat het hier mogelijk om het eerste *bedehuis* gaat dat onder het bewind van meesterse Hylle Vresen gebouwd is. Bouwhistorisch onderzoek laat zien dat het om een vrij klein gebouw gaat dat zeker in de hoogtijdagen niet genoeg ruimte geboden zal hebben voor alle zusters. In de vroege fase, toen er slechts rond de zestien zusters waren, was het gebouw echter wel groot genoeg. Het gebouw lijkt bovendien enigszins de vorm van een kapel te bezitten. Daarnaast is het direct aan de Kloosterstraat naast de Kloosterkazerne gelegen waar de zusters zich vermoedelijk aan het einde van de 14^e eeuw als eerste hadden gevestigd. Dit alles maakt het aannemelijk dat het hier om het eerste *bedehuis* c.q. kapel gaat.⁷³

De nieuwe kapel is niet bewaard gebleven. Op de kaart van Van Geelkercken staat in het noordoostelijk deel van het voormalig kloosterterrein wel een gebouw met kruis weergegeven. Vermoedelijk is hier de nieuwe kapel gelegen. Fragmenten van de fundering van deze kapel zijn tijdens archeologisch onder-

71 Informatie vriendelijk ter beschikking gesteld door E.J. Harenberg en J.F. Benders uit de rekeningen van het Grote Convent.

72 Inv. 4243, Reg. 353.

73 Boer, 2008, 'Arsenaal in Doesburg. Bouwhistorische documentatie.' *Arcx-rapport 0705*, 30-33.

28. Skeletten ten noorden van de nieuwe kapel, opgegraven in 2014.

zoek in oktober 2008 waargenomen. Tijdens archeologisch onderzoek in 2014 zijn er bovendien aan de vermoedelijke noordzijde van de kapel graven aangetroffen.⁷⁴ De plaats van de kapel, ten zuidoosten van het huidige Arsenaal komt overeen met een kaartje waarop de vermoedelijke ligging van de kapel staat weergegeven op basis van opmetingen van de architectenbureaus Ovink en Elders.⁷⁵ Het exacte formaat van deze kapel is niet bekend. In de rekeningen van het Grote Convent wordt de kapel meerdere malen genoemd. Zo wordt in 1445/1446 de kapel *ghemeld* en beschilderd. In 1448/1449 wordt de kerkzolder genoemd.

In 1439 verleende Johannes van Naeltwick, lid van de Duitse Orde en pastoor van de Martinikerk, het convent toestemming tot het hebben van een kapel met kerkhof en één altaar.⁷⁶ Deze kapel was gewijd aan Maria.⁷⁷ Reeds vóór 1439 werd er vermoedelijk op het terrein van het Grote Convent begraven. In historische bronnen wordt al in 1420 over een kerkhof aan de *Smeetstrate* gesproken.⁷⁸ Misschien was dit eerder al mogelijk doordat paus Martinus V in 1418 de begijnen, die “geen eigen kapel bezaten”, het recht een draagaltaar te hebben had verleend.⁷⁹ Zowel de begraafplaats als de nieuwe kapel lijken af en toe voor bezoekers van buiten toegankelijk te zijn geweest. In 1441 verleende de bisschop van Utrecht op verzoek van de bewoonsters van St. Maria op den Grave een aflat van veertig dagen aan een ieder die in de kapel een mis of andere dienst had bijgewoond, aan hen die de begraafplaats hadden bezocht en daar berouwvol een Onzevader hebben gebeden voor hen die daar of elders waren begraven en ook aan de bewoonsters van het huis zelf die verschillende goede werken hadden verricht.⁸⁰ Op de begraafplaats werden niet alleen zusters begraven. In de kapel vonden vanaf midden 15^e eeuw de biechtvaders van het Convent een laatste rustplaats.⁸¹ Daarnaast zijn er aanwijzingen dat ook burgers uit de stad er werden begraven. In het Memorieboek wordt Bartolt Mey genoemd,

74 Fermin & Kastelein 2014.

75 Het is niet bekend waar de architectenbureaus hun metingen op hebben gebaseerd of uit welk jaar het kaartje dateert. De desbetreffende bureaus bestaan niet meer in de toenmalige vorm en hun opvolgers hebben geen gegevens over het in Doesburg uitgevoerde onderzoek.

76 Inv. 4134, Reg. 573.

77 Inv. 4135, Reg. 604.

78 Inv. 4243, Reg. 353.

79 Inv. 4130, Reg. 332.

80 Inv. 4135: Reg. 604-605 en Fermin, Groothedde en Harenberg 2006, 7.

81 Dit is bekend voor de biechtvaders Arend van Maesbommel, Johannes Lennep, Johannes Bommel

die in 1514 wegens zijn *merkelic* testament *in onsen kerken begraven* werd. Van *juffer* Elsbe van Bronchorst en Gerijt van Bronchorst *harer man* wordt vermeld dat *di leget op onser kerchhof begraven*.⁸²

In de loop van de 15^e eeuw werden op het kloosterterrein nog meer nieuwe gebouwen neergezet. In het Memorieboek wordt vermeld dat mater Heylwich van Tricht van hetgeen zij erfde in 1418 na de dood van haar oom Johan van Tricht, kannunik van St. Marie in Utrecht de *kokene ende dat sieckhuus* laat bouwen.⁸³ Mogelijk dat de in de stadsrekeningen uit 1418-1419 genoemde aankoop van [...?] *cleyn Ryns leyen, ende 12.000 [steens]* door het convent hiermee in verband staan.⁸⁴ In 1427 werd in de registers over de aankoop van een hof gesproken waar *onse ny voderhus op steet*. Wat er precies onder dit voederhuis wordt verstaan blijft onduidelijk. Mogelijk gaat het om de opslagplaats voor veevoeder of in elk geval een soort van schuur.⁸⁵ In de jaren '30 tot '50 van de 15e eeuw wordt in de rekeningen van het Grote Convent meerdere malen vermeld dat er werkzaamheden aan het voederhuis worden uitgevoerd en wordt om de paar jaar het voederhuis opnieuw gedekt. Of het hier daadwerkelijk één en hetzelfde gebouw betreft is onduidelijk. Mogelijk was het Grote Convent in bezit van meerdere voederhuizen. In 1430/1431 wordt in de rekeningen van het Convent ook de bouw van een houtschuur vermeld. Het "houthuis" van het Convent wordt het laatst vermeld in 1676, wanneer het door Jacob Hendrick van Bronckhorst wordt vertimmerd tot woning.⁸⁶

In 1569 is er in de historische bronnen sprake van het *Keppelse kernerken* waar mensen van buiten het Convent werden ontvangen.⁸⁷ Waar dit heeft gelegen en wat er precies onder moet worden verstaan is niet duidelijk. Mogelijk was het een klein gebouwtje dat uit slechts één kamer bestond, maar het kan ook een kamer binnen een groter gebouw geweest zijn. *Keppelse* zou kunnen slaan op de schenker, iemand van de adellijke en in de regio zeer invloedrijke familie Van Keppel, van wie wellicht een vrouwelijk lid toetrad tot het convent.

Vanaf 1439 kwam de biechtvader binnen het kloosterterrein wonen. Volgens het Memorieboek was Arnoldus van Maesbommel *die ijrste besittende pater over dit convent untrent xxxvj iaer*. De priester had het niet altijd even makkelijk tussen de vrouwen en er wordt opgemerkt dat hij *zuchtende dickwile seide: 'Arnolde, Arnolde, ad quid venisti', dat is: Och Arnt, Arnt, Merck warum bistu her gecomen*'.⁸⁸ Vanaf deze periode lijken de meeste biechtvaders na hun overlijden in de kapel van het Convent te worden begraven.⁸⁹ Dit was niet uitzonderlijk. In Zutphen zijn bij een opgraving in de kapel van het voormalige Agnietenconvent de beenderen van meerdere mannelijke individuen aangetroffen. Het betreft vermoedelijk de

82 Memorieboek.

83 Memorieboek.

84 Inv. 854: Stadsrekening 1418-1419.

85 Inv. 4213: Reg. 430, 441 en 444, Inv. 4216: Reg. 510 en Inv. 4224: Reg. 739. In de rekeningen van de Commanderie van Doesburg (1491/1492) lijkt te worden gesuggereerd dat in een voederhuis ook oogstgereedschap (dorsvlegels en wannen) en graan wordt opgeslagen. Daarnaast zijn in het desbetreffende gebouw mogelijk ook stallen ondergebracht en lag er hooi. De functie van het gebouw zou hiermee wellicht vergeleken kunnen worden met de functie van wat elders – bv. Groningen – ook wel bekend staat als 'langhuis', een werkschuur en opslagplaats annex stallencomplex.

86 Verpondingslijst.

87 Inv. 4133.

88 Memorieboek.

89 Dit is bekend voor de biechtvaders Arend van Maesbommel, Johannes Lennep, Johannes Bommel

paters-rectoren van het convent.⁹⁰ De biechtvaders van het Grote Convent in Doesburg woonden niet direct samen met de zusters in één gebouw, maar hadden op het kloosterterrein een eigen woonruimte. Men woonde daar samen met de provisor. In het Memorieboek wordt vermeld dat Aelbert Merlair *die ons biechtvaders ghesel heef gheweest vij iaer* een kamer aan het patershuis heeft laten aanbouwen.⁹¹

Naast biechtvaders en provisoren had het Grote Convent ook kostgangers (*commensales*). Pater Arnoldus van Bommel kreeg zijn broer Johannes Haertsebol op bezoek als gast. Johannes werd echter ziek en stierf zes weken later. In het Memorieboek wordt in 1514 Bartolt Mey genoemd *die bij ons gewoent hevet ende is in onse kerken begraven, daer wy merkelic testament af ontfangen hebben*.⁹² Kennelijk was het begraven worden op het kloosterterrein niet alleen weggelegd voor zusters, paters en provisoren. Bartolt Mey was vermoedelijk gerichtsmann in het ambt Doesburg en mogelijk familie van Jutte die Mey, die in elk geval eind 15^e eeuw zuster van het Grote Convent was. Haar broer, Johannes Mey de Jonge, was naast schepen te Doesburg ook richter in het ambt Doesburg. Het geeft aan dat de familie Mey tot de notabelen van de stad behoorden. Het testament van Bartolt Mey zal dan ook vermoedelijk zodanig zijn geweest dat hij een zeer welkome conversaal was. Ook Johannes Post, vicaris van het O.L.V.-altaar in de parochiekerk van Doesburg wordt in de kroniek van het fraterhuis een kostganger van het Convent genoemd. Hij kreeg in 1541 onder andere het levenslange gebruik van het door hem bewoonde huisje in ruil voor de schenking van zijn tinnen kannen en schotels. Onduidelijk is of dit huisje op het kloosterterrein of elders was gelegen.⁹³

Het Grote Convent had binnen de muren een rosmolen met behulp waarvan men graan maalde.⁹⁴ In 1458 leende het Convent een geldbedrag aan de stad. In ruil daarvoor kregen de zusters toestemming om een watermolen te bouwen.⁹⁵ De oudste historisch bekende watermolen uit Doesburg dateert ook uit deze periode. Heftige strubbelingen, waarbij de stad zelfs voor het veemgericht⁹⁶ werd gedaagd gingen aan de bouw vooraf. Met name de heer van Keppel die reeds een molen op de Oude IJssel bezat verzette zich heftig tegen de bouw van de Doesburgse molens. Uiteindelijk moest hij echt het onderspit delven en in de daaropvolgende jaren verscheen een reeks van molens langs de Oude IJssel waar behalve graan ook eikenschors werd gemalen en oliehoudende zaden werden geplet. Ook kwam er een volmolen om lakens te vollen en vanaf 1596 kortstondig een papiermolen. Vóór de stadsmolens werden ook enige particuliere molens gebouwd. Mogelijk dat ook de molen behorende tot het Convent hier was

90 Stenvert en Groothedde, 1993, 25-16.

91 Schriftelijke mededeling K. Goudriaan: Kroniek, 25-26.

92 Memorieboek.

93 Schriftelijke mededeling K. Goudriaan: Kroniek, 99.

94 Pieters en Van Schaik 1974/75, 79.

95 Schriftelijke mededeling van K. Goudriaan: Mon. Bat. I, 58.

96 Het woord veem is afgeleid van het woord *veme* dat straf betekent. Het veemgerecht was een middeleeuwse rechtbank die gekenmerkt werd door een waas van mysterie met anonieme leden en geheime formules. Het was een rijksgerecht waarmee het boven de regionale en lokale rechtbanken stond. Daarnaast pretendeerde het terug te gaan op oude Frankische gerichten. In de 15^e eeuw gingen de veemgerechten zich steeds meer met burgerlijke rechtspraak bezighouden waarbij aanklagers het recht misbruikten om aanspraak te maken op geld en goederen van beklagden. Dit leidde aan het einde van de middeleeuwen tot groot verzet van zowel adellijke heren, steden als individuele rijke burgers die door de uitspraken benadeeld werden. Blok 1923, 388-389.

29. Het hoofdgebouw van het Convent, het latere Arsenal.

gelegen. Wat de precieze functie van de conventsmolen was is niet bekend.⁹⁷ Er zijn duidelijk aanwijzingen dat het Grote Convent een eigen brouwerij kende.⁹⁸ In de rekeningen wordt meerdere malen de aankoop van gruit vermeld. Vanaf 1456 verdween gruit echter volledig uit de rekeningen en werd het vervangen door hop. Dit is een ontwikkeling die ook elders wordt waargenomen.⁹⁹ De brouwerij was vermoedelijk op het kloosterterrein gelegen, maar het is niet bekend waar dit geweest is. In de rekeningen wordt vermeld dat in 1421/1422 een *brouwhuis* wordt getimmerd. In 1759 wordt het stuk land genaamd *Gruithuis*, behorende tot de goederen van het Grote Convent te Doesburg verkocht aan de zusters Elisabeth en Geertruid Abbink.¹⁰⁰ Een gruihuis is een gebouw waarin gruit werd bewaard dat gebruikt kon worden bij het brouwen van bier. Het gaat hier vermoedelijk niet om een gebouw dat op het kloosterterrein was gelegen. In 1433 was al sprake van een *goed then Gruythuys* dat in het *richterambt Doesburg* was gelegen en eigendom werd van het Grote Convent. Mogelijk gaat het om dit stuk land.¹⁰¹ In de rekeningen van het Grote Convent wordt echter ook meerdere malen een gruihuis genoemd dat naar alle waarschijnlijkheid wel op het terrein heeft gestaan. In de jaren '30 van de 15^e eeuw wordt ondermeer vermeld dat aan dit gebouw 283 gulden wordt uitgegeven en dat er werkzaamheden aan worden uitgevoerd. Naast bier maakte men in het Convent mogelijk ook wijn. In de rekeningen van het Convent wordt in de jaren 1445/1446 het bezit van een wijngaard vermeld. Onduidelijk is wanneer het gebouw dat tegenwoordig bekend staat als het Arsenal gebouwd is. Aangenomen wordt dat dit het hoofdgebouw van het Grote Convent was en dat de zusters hier gewoond hebben. Weliswaar was in de regels van 1407 vastgesteld dat het Convent niet meer dan zestien zusters mocht huis-

97 Van Petersen en Harenberg, 1987, 26.

98 Dit wordt in verschillende historische werken vermeld, maar zonder duidelijke historische bronvermelding: Dibbits 2001, 161 en Van Petersen en Harenberg 1987, 26.

99 Pieters en Van Schaik 1974/75, 78.

100 Inv. 1888.

101 Inv. 4302: Reg. 498, 499, 503 en 505.

vesten, maar in de loop van de 15^e eeuw waren dit er veel meer geworden. Op basis van de rekeningen van het convent kan aangenomen worden dat er rond 1500 circa 86 zusters waren.¹⁰² Het gebouw is ruim 33 m lang en 9 m breed. Het is volledig onderkelderd en kent naast de hoofdverdieping twee bovenverdiepingen. In het verleden is wel aangenomen dat het hier zou gaan om het in de regesten genoemde stenen gebouw uit 1434. Jan Kistemaker en diens vrouw Jutte en Derick van Aken en diens vrouw Katherine des Witten verklaren in dat jaar aan de begijnen van het Grote Convent verkocht te hebben *eene strook grond aan het einde van hunne hofstede voor den drup van het door het convent gebouwde nieuwe steenen huis*.¹⁰³ Of het in deze tekst ook daadwerkelijk om het Grote Convent gaat is echter discutabel. Dendrochronologisch onderzoek heeft recent aangetoond dat het eikenhout van de dekbalkgebinten die onderdeel uitmaken van de oorspronkelijke dakconstructie een kapdatum van 1457 kennen.¹⁰⁴ In de rekeningen van 1460/1461 wordt bovendien de aankoop van grauwe steen genoemd. Vermoedelijk betreft het hier Bentheimer zandsteen. Dit natuursteen is in het Arsenaal gebruikt om de onder- en bovendorpels en kalven van vensters te vervaardigen.¹⁰⁵ Het zou kunnen betekenen dat het gebouw ruim twintig jaar jonger is en in de periode ná de overgang tot de Derde Orde en de *inclusio* dateert. Daarmee is tegelijkertijd onduidelijk waar het in 1434 genoemde nieuwe stenen gebouw heeft gelegen en welke functie het heeft gehad.

Het klooster moet in de loop van de tijd ook te lijden hebben gehad van rampen en oorlogen. In de 14^e en 15^e eeuw lijkt dit echter geen desastreuze invloed te hebben gehad op het welvaren van de gemeenschap. In haar studie van de stadsfinanciën van Doesburg laat Griet Vermeesch zien dat in de 15^e en 16^e eeuw de inkomsten uit de verpachtingen van goederen buiten de stad in sommige jaren wegvielen door oorlogsgeweld in de onmiddellijke omgeving.¹⁰⁶ Het is waarschijnlijk dat ook het Grote Convent hierdoor geld is misgelopen.

Naast oorlogsgeweld heeft het Convent ook onder brand en ziekte te lijden gehad. Zoals hierboven beschreven, wordt in het Memorieboek bij de zuster Giese Ropkens vermeld dat zij op 29 april stierf en het convent begunstigde *doe dat verbrant was*.¹⁰⁷ Daarbij is het mogelijk dat deze brand plaats vond vóór de verhuizing naar de Kloosterstraat in de tijd dat men een huis elders in de stad bewoonde. Er zijn op de huidige locatie vooralsnog nog geen aanwijzingen voor een stadsbrand waargenomen. In de 15^e eeuw werden Doesburg en de omliggende streek bijzonder vaak geteisterd door pestepidemieën, te weten in 1429, 1450-53, 1457-58, 1468, 1482-83 en 1493-1495, waarbij het bij de laatste epidemie mogelijk ook om tyfus ging.¹⁰⁸ Ook het Grote Convent kreeg hier mee te maken. Onduidelijk blijft in hoeverre de zusters zelf te lijden hebben gehad onder de epidemieën. De hongersnoden en epidemieën van de jaren 1481-83 en 1491-93 weerspiegelen zich in elk geval duidelijk in de rekeningen van het

---

102 Voor de bewoonsters van het Grote Convent werden in 1501 86 paar trippen aangeschaft. Van Schaik 1987, 296. Inv. 4181: rek. 1501/1502.

103 Inv. 4218: Reg. 518.

104 Boer, 2008, 'Arsenaal in Doesburg. Bouwhistorische documentatie.' *Arcx-rapport 0705*, 20, Boer, 2009, 20-21 en dendrochronologisch onderzoek Pressler GmbH Planung und Bau-forschung 8 mei 2009.

105 Boer, 2008, 10.

106 Vermeesch, 2006, 79.

107 Memorieboek.

108 Van Petersen 1989.

Convent.¹⁰⁹ In 1468 werden bovendien de broeders van het fraterhuis vanwege de pest over het Grote en Kleine Convent verspreid.¹¹⁰ Vermoedelijk gebeurde dit omdat zij hier beter verpleegd konden worden.

In 1467 en 1468 werd de stad betrokken bij een twist tussen hertog Arnold van Kleef en diens zoon Adolf. Door verraad van enkele schepenen werd de stad ingenomen door Kleefse soldaten. Een kroniekschrijver uit deze periode vermeldde hoe burgers uit kerken en andere gewijde plaatsen werden gesleurd en driehonderd van hen naar Kleef, Zevenaar en Arnhem in gevangenschap werden weggevoerd. Niet alleen werd de stad leeggeplunderd, maar om te voorkomen dat het Gelderse kamp de stad kon ontzetten, werd het de overblijvende burgers verboden om hout van buiten de stad te halen. Dit had tot gevolg dat men gedwongen was om huizen af te breken om zo aan brandstof te komen. In hoeverre het Grote Convent bij het conflict betrokken is blijft onduidelijk. De rekeningen van het Convent zijn helaas juist voor deze jaren niet bewaard gebleven.¹¹¹ Gezien de sterke banden met de stad is het aannemelijk dat men zich hiervan niet volledig afzijdig heeft willen en kunnen houden. Bovendien zal het verbod om hout van buiten de stad te halen ertoe geleid hebben dat in elk geval een deel van de bebouwing op het kloosterterrein in deze periode zal zijn afgebroken.¹¹²

De Reformatie lijkt het Grote Convent in eerste instantie niet erg hard te hebben geraakt. Aan het begin van de 16^e eeuw zijn in Doesburg de eerste tekenen van de hervorming aanwezig. In het fraterhuis werden rond 1521 de geschriften van Luther openlijk gelezen en bediscussieerd. Alhoewel een meerderheid van de fraters in deze periode niet volledig meeging met de nieuwe ideeën stond men er niet volledig negatief tegenover. In vertaling schreef de kroniekschrijver van het fraterhuis: *ik die dit schrijf zou niet graag lichtvaardig willen oordelen of hieromtrent willen beslissen omdat, zoals de H. Augustinus zegt, God zo goed is dat hij*

30. Hertog Karel van Gelre (1519).

uit ons kwaad het goede weet te kiezen; naar mijn oordeel hebben ze (de aanhangers van de nieuwe leer) wel iets nuttigs voor de gemeenschap op het oog, maar in sommige dingen zijn ze te pretentius en willen ze wijzer zijn dan het behoort, waardoor niet weinigen aarzelen met betrekking tot die leer. Terwijl het in de eerste jaren bleef bij vreedzame discussies, werd de sfeer binnen het fraterhuis in de daaropvolgende jaren minder prettig. In 1525 werd een klacht bij de hertog ingediend dat op sommige fraters de verdenking van ketterij zou rusten. Enkele van de jongere fraters weigerden in de daaropvolgende jaren de tonsuur. In 1527 verlieten twee clerici het huis en een jaar later volgde Matthias Kempis,

109 Informatie vriendelijk ter beschikking gesteld door Remi van Schaik. Pieters en Van Schaik 1974/75, 78 en 81.

110 Schriftelijke mededeling K. Goudriaan: Kroniek 41.

111 Pieters en Van Schaik 1974/75, 77.

112 Van Petersen en Harenberg, 1987, 16-17.

waarvan in de kroniek wordt vermeld dat hij *nova doctrina infectus* (besmet door de nieuwe leer) zou zijn. De leer van Luther had grote invloed op het dagelijkse leven en zorgde voor verdeeldheid en ruzie binnen de gemeenschap.¹¹³

De Lutherse invloed op het fraterhuis bleef niet onopgemerkt. In 1527 had de hertog Karel van Gelre het nog te druk in zijn strijd tegen de steden van het Oversticht, maar in 1529 besloot hij op te treden. Hij kwam speciaal voor dit doel naar de stad om met zijn komst de Lutheranen in verwarring te brengen en te ontmoedigen. Twee leden van het fraterhuis, heer Jacobus Bislick en Johannes Huesden namen geen risico en besloten nog voor hij gearriveerd was de stad te ontvluchten. De Dominicaan Henricus Wichert en de schoolmeester Arnoldus Kuijck waren minder gelukkig en werden gevangen genomen. De eerste kwam reeds snel vrij. De schoolmeester werd echter schuldig bevonden aan ketterse denkbeelden. Vooral de grote hoeveelheid Lutherse boeken die hij in zijn bezit had werd hem noodlottig. Op bevel van de hertog werd hij onthoofd en vervolgens verbrand. Er lijkt zo een duidelijke link te zijn geweest tussen het opkomende Lutheranisme en het Doesburgse fraterhuis. De vier mannen die genoemd werden, zouden elk uit deze gemeenschap afkomstig zijn geweest. De twee die door hun vlucht de straf ontsprongen, hadden er zelfs gediend als procurator. De hertog lijkt dan ook door zijn optreden een duidelijk statement te hebben willen maken. Juist gemeenschappen die geïnspireerd waren door de Moderne Devotie boden een vruchtbare voedingsbodem voor de nieuwe leer door de nadruk op de persoonlijke bekering en de promotie van zelfstandige studie binnen de eigen gemeenschap. Het optreden van de hertog moet dan ook als een duidelijke waarschuwing worden geïnterpreteerd, dat een dergelijke houding slechts tot op zekere hoogte getolereerd kon en zou worden. Deze boodschap zal door zijn harde optreden niet alleen in Doesburg, maar ook in de andere steden binnen zijn gebied goed zijn doorgedrongen.¹¹⁴

Ondanks het optreden van de hertog bleef het in Doesburg onrustig. In 1562 liet de magistraat een partij in beslag genomen ketterse boeken openbaar verbranden op de markt. Vier jaar later werd een aantal mannen gevangen genomen die beschuldigd werden van het schenden van en inbreken in kerkgebouwen. Vermoedelijk was hier sprake van beeldenstormers. Zij werden door de stadhouder veroordeeld tot de dood met het zwaard en de belofte van een laatste rustplaats op het kerkhof als zij bereid waren te verklaren als Katholieken te sterven. Zo niet, dan wachtte hun de galg.¹¹⁵ In het fraterhuis was de rust enigszins teruggekeerd, maar de nieuwe invloeden bleken de sfeer blijvend te hebben beïnvloed. Wellicht werd mede om deze reden dan ook in 1571 het fraterhuis opgeheven. Basis van de opheffing was een bul van paus Pius V uit 1568, gericht tegen personen die zonder geloften te hebben afgelegd, toch een soort van ordekleed droegen. Het was een maatregel die gezien moet worden als een wanhopige poging om alsnog greep te krijgen op de veranderingen die binnen de kerk plaats vonden. Het fraterhuis verdween zo uit Doesburg.

In hoeverre de Reformatie in de vroege 16^e eeuw zijn invloed had op het Grote Convent is niet duidelijk. Opmerkelijk is wel dat rond 1521 de zusters er nog op aandringen dat Johannes van Huesden hun nieuwe biechtvader werd. Deze

113 Masterscriptie Walta 2010, 29-30.

114 Walta 2010, 32-33.

115 Van Petersen en Harenberg, 1987, 34-35.

procurator van het fraterhuis moest zes jaar later wegens Lutherse sympathieën de stad ontvluchten. Biechtvader van het Grote Convent is hij nooit geworden. De zusters vonden dat ze te lang op een beslissing van de fraters moesten wachten en besluiten daarom dat zij liever een broeder uit de eigen orde willen, te weten Albert van Deventer. In hoeverre de zusters op de hoogte waren van de ketterse ideeën van Van Huesden is niet duidelijk. In de kroniek van het fraterhuis lijkt niets erop te wijzen dat zij om deze reden voor een andere pater kozen. Opmerkelijk is bovendien dat Albert van Deventer maar tot 1529 als biechtvader heeft dienst gedaan. De biechtvader is in dat jaar verwijderd en de fraters worden in 1533 door de hertog gedwongen hun procurator Johannes Bommell als biechtvader aan te stellen. Gezien de ontwikkelingen die in deze jaren binnen het fraterhuis plaatsvonden kan dan ook worden aangenomen dat deze acties van de hertog ook in het kader van zijn bestrijding van de nieuwe leer geïnterpreteerd dienen te worden. Dit zou betekenen dat ook in het Grote Convent in deze periode de hervormingsgezinde ideeën hun intrede hadden gedaan.

Alhoewel de zusters zelf in de 15^e eeuw voor de *inclusio* hebben gekozen werd hier in de 16^e eeuw vrij soepel mee omgegaan. Mogelijk zijn ook de hervormingsgezinde invloeden aan het werk. Deze houding leverde in elk geval kritiek op van de religieuze overheid toen het klooster op 19 juli 1569 werd gevisiteerd door de minister-generaal van de orde en de pater van het kleine convent te Emmerik. Ze kregen het verbod opgelegd om nog met wereldlijke personen te eten, te drinken of te spreken. Deze regels golden al vanaf 1446, maar kennelijk hield men zich er niet zo nauw aan. Integendeel, men zag het zelfs als nadelig voor het klooster. De zusters legden dan ook op 25 juli aan hun biechtvader voor dat zij meenden dat door de grote strengheid van het gebod meer kwaad dan goed zou geschieden. Zij vroegen of het mogelijk was dat de zusters met naaste verwanten, die maar zelden op bezoek kwamen, drie of vier kannen wijn of bier mochten drinken in de namiddag tot een uur of vijf, op het *keppelse kemberken*. De pater weigerde in eerste instantie omdat hij bang was zelf in de problemen te komen. Hij meende dat wanneer hij erin zou toestemmen, de zusters vrienden zouden gaan uitnodigen om binnen de muren van het klooster te komen en dat de gasten langer zouden blijven dan toegestaan. De mater en twaalf oudste zusters verklaarden echter in te staan voor de handhaving van

31. *Het Arsenal met daaromheen de kloostermuur en daarachter de Martinikerk, detail van schoorsteenstuk door Jan van Elten (1783-'84).*

de regels en dat – mocht men er zich toch niet aan houden – de privilegies altijd nog konden worden ingetrokken.¹¹⁶

Het Grote Convent kwam in de tweede helft van de 16^e eeuw in zwaar weer terecht. Het omliggende platteland had zwaar te lijden onder de oorlogshandelingen en dit had negatieve gevolgen voor de inkomsten van het convent. In 1573 en 1574 moesten meerdere stukken land worden verkocht om de oplopende schulden te kunnen betalen.¹¹⁷

In 1576 kwam de stad aan Staatse zijde en in 1578 werd Jan van Nassau tot stadhouder benoemd. Hij was een voorstander van het ‘nieuwe geloof’ en met zijn hulp kregen de Protestanten het voor het zeggen. Alle kerkelijke goederen kwamen in de daaropvolgende jaren in handen van de lokale en regionale overheden. De bezittingen van het Grote Convent werden aan de stad toegewezen. De bewoonsters van het Grote Convent werden echter in zoverre met rust gelaten dat pas in 1626, met het overlijden van de laatste zuster de Gereformeerde stedelijke overheid haar gezag deed gelden. Wel werd het Convent al in de jaren ’80 met het opvangen van pas aangekomen troepen belast. Het moest deze soldaten bevoorraden en de inkomsten uit verpachtingen van geestelijke landgoederen werden gebruikt voor het betalen van leningen aan soldaten.¹¹⁸ Duidelijk is dat er in deze periode naast het Arsenaal en de vermoedelijk nog aanwezige kapel zich ook een groot aantal kleinere gebouwen binnen het kloosterterrein bevonden. In historische bronnen wordt vermeld dat deze door de overheid nu afzonderlijk werden verhuurd of gratis aan armlastige inwoners ter beschikking werden gesteld.¹¹⁹ In 1633 en 1649 werden meerdere gebouwen van het Grote Convent door de stad verkocht.¹²⁰ In 1659 was het achterste deel van het bedehuis met aangrenzende terreinen en woningen in het bezit van het echtpaar Gerrit Jansen en Niesken van Grevenbroeck.¹²¹ Mogelijk dat een deel van het kloosterterrein en de daarop aanwezige bebouwing ook wel gebruikt werd in tijden dat er veel soldaten binnen de stad waren. Pas in 1733, na de voltooiing van de Nieuwe Linie van Coehoorn, kreeg het Arsenaal de functie waaraan het zijn huidige naam te danken heeft en werd het omgevormd tot een militaire opslagplaats en kazerne. Dit bleef het tot in 1933. Het gebouw was in deze periode in zo’n slechte staat dat het als werkverschaffingsproject gesloopt dreigde te worden. Dit werd echter door de Provincie verhinderd. De daaropvolgende jaren had het gebouw verschillende eigenaren. Eind jaren ’60 wordt nog vermeld dat er niet zo lang daarvoor nog mensen in woonden, maar dat het rond 1967 in gebruik zou zijn als opslagplaats.¹²² Het Arsenaal is onlangs gerestaureerd en verbouwd tot multifunctioneel centrum.

De huidige onderzoekslocatie maakte zo vanaf de 15^e eeuw onderdeel uit van het kloosterterrein van het Grote Convent. De gebouwen die hier hebben bestaan gedurende de 14^e tot de 16^e eeuw behoorden vermoedelijk toe aan het klooster. Na de Reformatie was het terrein met de overige kloosterbezittingen

---

116 Inv. 4133.

117 Inv. 4187 en 4188.

118 Vermeesch 2006, 84.

119 Dibbits 2001, 47.

120 Inv. 1880.

121 Inv. 1887.

122 Bloemendaal 1967, 20.

in handen gekomen van de lokale overheid. Deze had in de loop van de eeuwen telkens stukken verkocht. Of zo ook Kloosterstraat 17 in andermans bezit is gekomen blijft onduidelijk. Op de oudste kaarten uit de 17^e eeuw ligt de locatie nog binnen een ommuurd gebied dat grotendeels als tuin in gebruik lijkt te zijn, al worden er her en der ook wel enige schuurtjes en dergelijke weergegeven. In het zuidoostelijk en in het westelijk deel van de onderzoekslocatie staat bebouwing weergegeven. Ook staan er enkele huisjes aan de kant van de weg. Het kaartmateriaal uit de 17^e eeuw is echter niet 100% betrouwbaar voor wat betreft de exacte aard van bebouwing. Het nu uitgevoerde archeologische onderzoek heeft hier echter wat duidelijkheid over kunnen verschaffen.

Binnen Doesburg bleef ook in de 17^e en daarop volgende eeuwen een vrij aanzienlijke Katholieke gemeenschap actief. In 1582 was de Roomse eredienst verboden, maar dat weerhield de gelovigen niet om toch samen te komen. In de 17^e tot en met 18^e eeuw waren binnen Doesburg dan ook meerdere schuilkerken en een schuurkerk aanwezig. Dit veranderde in 1795 toen er in de Bataafse Republiek godsdienstvrijheid werd geïntroduceerd en de Katholieken weer openlijk hun geloof konden belijden. Op de kadastrale minuut van 1823 staat net buiten het oostelijk deel van de onderzoekslocatie een kerk weergegeven. Het betreft de Rooms-Katholieke St. Martinuskerk die hier in 1811 in neo-classicistische stijl is neergezet. Toen in 1809 Koning Lodewijk Napoleon de stad bezocht schonk hij de Protestanten f 6000,- voor de restauratie van de Grote Kerk en de Katholieken f 21.000,- voor de bouw van een nieuwe kerk. De gift maakte de bouw van de St. Martinuskerk mogelijk.¹²³ In 1965 werd de kerk buiten gebruik gesteld en in 1971 werd hij afgebroken om plaats te maken voor een bejaardentehuis. Naast de kerk stond de pastorie, die in 1876 verbouwd is. Naast de pastorie bevond zich ook het “Vereenigingsgebouw”, gebouwd in 1912. Ook deze gebouwen werden in 1971 gesloopt, inclusief het middeleeuwse gedeelte van de pastorie.¹²⁴

32. De Katholieke Martinuskerk en de Vereeniging in de Kloosterstraat.

¹²³ Van Petersen en Harenberg, 1987, 37.

¹²⁴ Van Petersen 1995, 53; Dibbits 2001, 47; Haans 2008.

33-35. Interieur en exterieur van de Martinuskerk. Boven richting altaar, rechts richting ingang, met daarboven het orgel van Maarschalkerweerd, dat in 1967 naar de Martinikerk is verhuisd.

Met de komst van de St.Martinuskerk aan de Kloosterstraat in de 19^e eeuw vond er rondom de kerk een duidelijke clustering van Katholieke organisaties plaats. De Katholieke meisjesschool werd gevestigd in de Kloosterstraat. In 1848 vestigen de ‘Dochters van Maria en Jozef’ uit Den Bosch zich in Doesburg en gingen op de locatie Kloosterstraat 11 wonen, net buiten het onderzoeksgebied. Zij legden zich toe op het geven van onderwijs, maar hadden daarnaast ook aandacht voor de zorg voor ouderen en hulpbehoevenden. In 1899 kwamen de Franciscanessen van de H. Elisabeth vanuit Breda en gingen aan de Bresstraat wonen. Zij verpleegden in eerste instantie mensen aan huis. Toen in 1907 in de Koepoortstraat het St. Elisabeth-Ziekenhuis werd gebouwd namen ze intrek in het nieuwe gebouw. Daarnaast waren ze ook betrokken bij het verzorgingshuis ‘Huize St. Elisabeth’ dat tot voor kort op onderzoekslocatie Kloosterstraat was gelegen en waar tot 1997 nog religieuze zusters werkten.¹²⁵ Dit verzorgingshuis is recent afgebroken om plaats te maken voor nieuwbouw. Een andere vereniging die gericht was op armenzorg en een relatie had met het onderzoeksterrein was de Rooms-Katholieke Conferentie van den H. Martinus van de Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo, ofwel: de (Vincentius)vereeni-

¹²⁵ Regiobode online – “Nonnen vertrekken uit Doesburg” 21-01-2014

ging, gelieerd aan de St. Martinuskerk aan de Kloosterstraat. Deze vereniging functioneerde tussen 1848-1959. Verder bestonden er op het gebied van armoedebestrijding in Doesburg de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (sinds 1809), de Maatschappij van Weldadigheid, (sinds 1819), de Vereeniging Nederlandsch Mettray, afdeling Doesburg (sinds 1851, Protestants), de Nederlandsche Vereeniging tot het verleen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog (sinds 1870), de Vereeniging tot voorkoming van armoede door Werkverschaffing en bevordering van arbeid in het gezin (sinds 1889), de Nationale Christen-Geheelonthouders Vereeniging (sinds 1899, Protestants), de Nederlandschen Protestantenbond (sinds 1899, Protestants), en de St. Joseph-Vereeniging (1899, Rooms-Katholiek).¹²⁶

4.4 Nieuwe Tijd

In het Doesburg van de 17^e eeuw was sprake van een zeer gevarieerd patroon van bebouwing met relatief veel kleine huisjes en eenkamerwoningen. Daarnaast waren er verspreid over de stad schuren en stallen waarin gedurende de winter het vee werd gehouden. Van een scherpe scheiding tussen de verschillende soorten woningen was in deze periode geen sprake. Er was in Doesburg geen kazerne aanwezig en soldaten werden over de stad verspreid in openbare gebouwen en ondergebracht bij particulieren. In vreedstijd waren er reeds vrij veel militairen in de stad gelegerd, maar in tijden van oorlog kon hun aantal soms oplopen tot een paar duizend man. De soldaten waren bovendien vaak vergezeld van vrouwen en kinderen. Om inkwartiering van soldaten te voorkomen bouwden de welgestelden op hun erf eenkamerwoningen en soldatenhuisjes, waardoor deze verspreid over de gehele stad worden aangetroffen. In haar studie naar de materiële cultuur van de stad heeft Hester Dibbits uitgerekend dat Doesburg in het midden van de 17^e eeuw vermoedelijk zo'n 3266 vaste inwoners kende. Dit is inclusief de soldaten die kans hadden gezien om een van de 76 aanwezige soldatenhuisjes te huren, maar exclusief alle soldaten die elders in de stad waren ondergebracht.¹²⁷

Alhoewel de Reformatie ook in Doesburg zijn invloed had doen gelden, bleef een deel van de bevolking bij het oude geloof. In de 17^e en 18^e eeuw waren meerdere Katholieke schuilkerken binnen de stad aanwezig waar niet echt door het gezag tegen werd opgetreden. Het feit dat Doesburg een garnizoensstad was zorgde er bovendien ook voor dat zich aan het begin van de 17^e eeuw een Engels-Schotse en later een Lutherse gemeenschap kon ontwikkelen.¹²⁸ Dit betekende dat de bevolking een zeer diverse en wisselende religieuze samenstelling kende. Een telling in 1789 noemt 1389 Gereformeerden (630 lidmaten), 779 Rooms-Katholieken, 77 Lutheranen en 15 Joden. Officieel mochten de Katholieken geen publieke ambten bekleden. De invloed van belangrijke Katholieke families bleef echter binnen de stad ook na de Reformatie duidelijk aanwezig.¹²⁹

¹²⁶ resources.huylgens.knaw.nl.

¹²⁷ Dibbits 2001, 47-48 en 54.

¹²⁸ In een overzicht van het komen en gaan van militairen in en uit de vestingstad Doesburg van 19 april 1579 tot 31 september 1810 volgens het 'boek van statuten en resolutiën' en aangevuld met verspreide gegevens in het Oud Archief van de gemeente Doesburg opgesteld door R.J.G.A.A. Gaspar en E. Nijland worden zowel Duitse, Engelse als Schotse troepen genoemd die in de loop der tijd in Doesburg gestationeerd waren.

¹²⁹ Ibidem, 43-44.

Vanaf de tweede helft van de 17^e en gedurende de 18^e eeuw werden er veel pogingen gedaan om de handel over water en over land zo veel mogelijk te stimuleren. Terwijl de handel in de gehele Republiek gedurende deze periode achteruitliep, had de stad daarbij nog extra te kampen met concurrentie van andere steden. Mede door de bouw van een schipbrug bij Westervoort wist Arnhem het als doorvoerstad in de loop van de 18^e eeuw steeds meer van Doesburg te winnen. Naast de handel werden er ook andere pogingen gedaan om werkgelegenheid in de stad te bevorderen. Evenals in Deventer en Zutphen stimuleerde de magistraat de bombazijnnijverheid¹³⁰. Dit gebeurde ondermeer door gratis burgerrecht te verlenen aan bombazijnwevers uit Bocholt, een van de belangrijke centra voor de vervaardiging van deze stof. Doesburg werd gekenmerkt door kleine nijverheid. Daarnaast kende de stad in de 17^e en 18^e eeuw nog steeds stadsboeren. Ook waren er voor het garnizoen werkzame ambachtslieden zoals smeden, waaronder speermakers en harnasmakers. In de tweede helft van de 17^e eeuw waren er vijf brouwhuizen en drie brouwerijen. Het gasthuis en het Grote Convent hadden in de Late Middeleeuwen ook een eigen brouwerij. In hoeverre deze laatste in de Nieuwe Tijd nog een rol speelden is onduidelijk. De brouwerij van het Gasthuis was tot eind 18^e eeuw in gebruik. Kleding en huisraad kon men kopen bij rondtrekkende marskramers die op geregelde tijden de stad bezochten. Daarnaast waren er tot in de 19^e eeuw kleermakers en naaisters in de stad werkzaam. Voor huisraad en accessoires kon men terecht bij verschillende winkels. Over sommige van deze zaken is bekend wat men er zoal verkocht. In 1698 was er in de Meipoortstraat een winkel waar men aardewerk en steengoed uit respectievelijk Holland en Westfalen kon krijgen. Men had er echter ook speelkaarten, vlas, lapjes, garen, lint en papier. In 1769 verkocht men in een winkel in de Bergstraat etenswaren, theepotjes, faience, grof aardewerk, riemen en garens, bezems en boenders, triphoutjes en manden met tabakspijpen. In tegenstelling tot de ambachtslieden waren de winkeliers weinig gespecialiseerd in specifieke producten. Door zich te verenigen in een eigen gilde probeerden ze niet alleen de concurrentie van marskramers tegen te gaan, maar ook die van de militairen, die, om wat bij te verdienen, vaak een eigen handeltje probeerden op te zetten. Toch zullen veel mensen hun producten bij ambulante handelaren hebben gekocht, of gebruik hebben gemaakt van de verkoop van tweede hands spullen.¹³¹

In de Franse tijd kwamen handel en nijverheid in Doesburg nagenoeg stil te liggen. Rond 1811 kende de stad circa 2200 inwoners. Vanaf de 19^e eeuw begon het tij te keren en binnen de stad werden verschillende fabrieken, waaronder pottenbakkerijen¹³², gevestigd. In 1922 werd de vestingstatus van de stad opgeheven. Vanaf dat moment kon de stad buiten de vestingwerken groeien. Gedurende de Tweede Wereldoorlog had de bevolking te lijden onder het oorlogsgeweld. Zo werd een dag voor de bevrijding in april 1945 de toren van de Martinikerk, de windmolen en de watertoren door de Duitsers opgeblazen. Na 1945 werden de eerste nieuwbouwwijken buiten de stad aangelegd. De oude vorm van de stad werd hiermee voorgoed losgelaten.¹³³

130 Bombazijn is een weefsel met een schering van zijde en een inslag van wol (later ook schering van katoen en inslag van linnen).

131 Dibbits 2001, 47, 51-52 en 60-66.

132 Van der Meulen & Smeele 1999.

133 Van Petersen en Harenberg, 1987, 28-32.

36. Luchtfoto van het opgravingssterrein, met links de Martinuskerk, in het midden de pastorie en rechts het gebouw van "De Vereeniging".

4.5 Bewoningsgeschiedenis van het terrein na de Reformatie

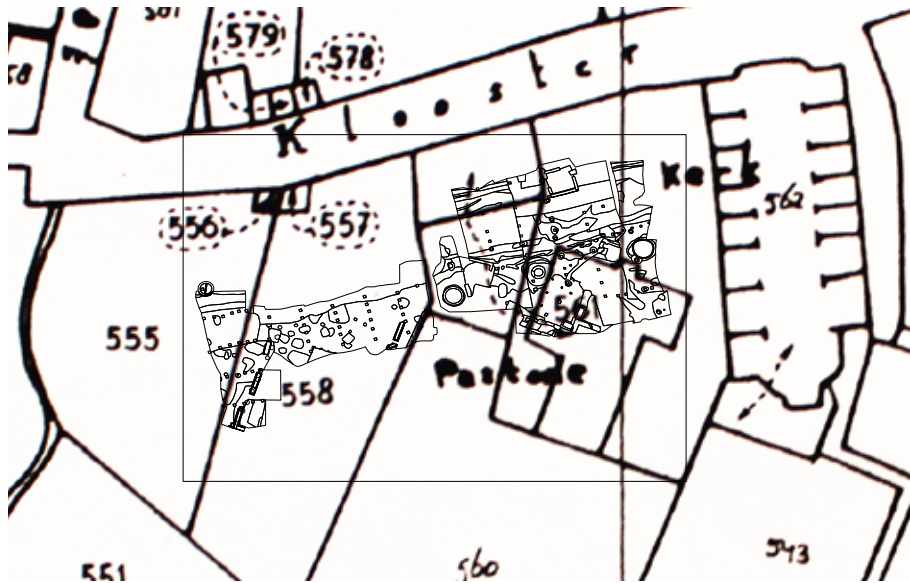
De meeste informatie over de bewoningsgeschiedenis is afkomstig uit de verpondingscohiërs in het Streekarchivariaat De Liemers en Doesburg. Hierin is uitgegaan van de perceelsnummers zoals weergegeven op de kadastrale minuut van 1832. De informatie reikt van de 17^e eeuw tot 1832. Een korte samenvatting wordt hier gegeven per perceelsnummer.

B555, 556, 557 en 558

Op de kadastrale minuut van 1832 liggen B555 en B558 als twee lange percelen naast elkaar in de hoek van wat oorspronkelijk mogelijk de uiterste westhoek van het kloosterterrein was. Op de kaart van van Geelkercken uit 1654 loopt hier een hoekige muur die schuin over 558 liep en in het noorden de perceelsgrens tussen 555 en 558 volgt. Aan het einde van de muur ligt een gebouwtje. Dit komt waarschijnlijk overeen met het latere B556 en B557. Op de kaart van Van Geelkercken zien we een dubbel huisje getekend op de grens van B558 en het belendende perceel B560 ten oosten daarvan. Dit huisje komt qua locatie overeen met de bebouwing die werd aangetroffen in de zuidwestelijke hoek van het opgravingssterrein, en dat mogelijk te interpreteren is als pottenbakkerij (zie hoofdstuk 11). In 1643 wordt er op dit perceel gesproken van een "woeste huisplaats". Het kan zijn dat dit slaat op het oude voederhuis, want de vermelding is dus ouder dan het huis dat Van Geelkercken hier tekent in 1654.¹³⁴ Tot 1643 hoorde dit perceel toe aan de stad Doesburg. Het werd gekocht door Frederik Wetters en Theodora Coolmans uit Doetinchem, die daarnaast ook nog jaarlijks twee gulden erfpacht moeten betalen aan de "kosterie". Bouwden zij hier een pottenbakkerij?

Gedurende de 18^e en 19^e eeuw verwisselt het perceel meermaals van eigenaar. Interessant is een vermelding uit 1815 waarin vermeld wordt dat een dame met

¹³⁴De werkelijke opmeting van Doesburg door Van Geelkercken vond plaats in 1652 (Oud-Archief Doesburg, inv.nr. 1405; Scholten & Werner 2006, 38).

37. Allesporenkaart van de opgraving, geprojecteerd op de kadastrale minuut van 1832.

de fraaie naam Lucinda Catharina Joseph Plaisant Duchâteau (weduwe van Jan Daniel Carel Degalz) behalve de tuin ook een “gemetseld tuinhuis van twee verdiepingen met fraai uitzicht op de wal” koopt. Dit moet hetzelfde huisje (B557, maar misschien ook B556, de westelijke helft) zijn als dat door Van Geelkercken werd getekend, wellicht echter na een stevige verbouwing. Twee jaar later werd het perceel echter alweer verkocht. De eerste vermelding die we van B555 kennen dateert uit 1772, toen het in handen was van de gebroeders Lubbers. De opgraving bestrijkt een klein stukje van B555 en een redelijk substantieel deel van 558. Het tuinhuis valt geheel buiten de opgraving. De muur S289 komt exact overeen met de oostelijke perceelsgrens van B558 en kan geïnterpreteerd worden als een tuinmuur tussen de hof en het terrein van de pastorie (B561).

B561 en B560

B560 is het perceel ten zuiden van de pastorie, de pastorie en de grond ten noorden en noordwesten staan bekend als B561. Het geheel wordt in 1773 omschreven als huis, schuur, hoven en boomgaard. Tot dat jaar werd het huis bewoond door predikant Noey. De overdracht naar de nieuwe eigenaren, Bruno Bernard Bruinis en Geertruid Swiers verliep via de rentmeester geestelijke goederen te Zutphen. Na de dood van Bruno hertrouwde Geertruid met Mart(?) van der Horst (ook zijn tweede huwelijk). Van der Horst was luitenant-kolonel en directeur der fortificatiën. In 1794 werd het pand verkocht aan Johan Stephanus Simeon Ballot en Dina Francina Geene. Na de dood van Johan werd het pand in 1808 doorverkocht aan luitenant-kolonel Van Goudoever en of zijn vrouw Theresia Catherina van Ossenberch. Al in 1809 ging het pand over in handen van de pastoor en kerkmeesters van de Rooms-Katholieke kerk en werd het gebouw weer in gebruik genomen als pastorie. De bijbehorende hof B560 werd pas in 1811 gekocht door de Rooms-Katholieke kerk, en wel van horlogemaker Derk Assink en Bertha(?) van Elten.

De rest van de percelen en gebouwen op het kloosterterrein laten we in deze paragraaf buiten beschouwing omdat ze buiten de opgraving vallen.

5 Prehistorie

De oudste vondsten die op het terrein zijn gedaan zijn afslagen en klingen van vuursteen. Deze vondsten bevinden zich geen van allen meer in hun oorspronkelijke context. Ze zijn afkomstig uit de 15^e-eeuwse beerput S108 en de 18^e-eeuwse kuilen S22 en 24. Toch moet het materiaal oorspronkelijk van deze plek afkomstig zijn en later in de kuilen terecht zijn gekomen. Het vuursteenmateriaal is voor een second opinion bekeken door Hans Peeters (R.U.G.). Hij kwam tot de conclusie dat het hier waarschijnlijk gaat om laat-paleolithisch of anders vroeg-mesolithisch vuursteen. Dat laatste is het meest waarschijnlijk, omdat het rivierduin waarop het materiaal is aangetroffen pas aan het einde van de Jonge Dryas is gevormd. Het gaat om enkele afslagen en een geretoucheerde kling. Het gebruikte vuursteen varieert van glazige vuursteen die secundair rood geworden is, tot grijze vuursteen met vlekjes en lichtbruine Scandinavische morenevuursteen met bryozoën. Het vuursteen doet vers aan maar moet vaak verplaatst zijn, aangezien de top van de C-horizont ter plekke verstoord is en de oorspronkelijke top van de C-horizont van de midden-bronstijd tot aan de 14^e eeuw verploegd is tot een (nu) fossiele akkerlaag. Bij het onderzoek dat eveneens in 2014 plaats vond rond het Arsenaal werd een mediaal stuk van een vuurstenen kling gevonden.¹³⁵

In het zuidelijk deel van de onderzoekslocatie is onder een humeuze donker-grijsbruine, licht humeuze ophogingslaag van ruim 40 cm met puinresten een circa 25 cm dikke, vrij homogene, lichtbruine laag aangetroffen van matig siltig, matig fijn zand. Vermoedelijk betreft het een oude akkerlaag die vanaf de midden-bronstijd tot in de 14^e eeuw is ontstaan aan de bovenkant van de Pleistocene zandkop. Er zijn uit deze laag meerdere fragmenten aardewerk afkomstig. Randscherven ontbreken helaas volledig. Het oudste aardewerkfragment heeft een vrij grove kwartsmagering en dateert mogelijk uit de late bronstijd. Eerder werd al vergelijkbaar materiaal gevonden in de Korte Koepoortstraat.¹³⁶ De grootte van de aardewerkfragmenten die daar zijn gevonden wijzen er echter op dat een erf in de directe nabijheid heeft gelegen. Vermoed wordt dat dit ergens onder het huizenblok tussen de Heilige Geeststraat en de Koepoortstraat geweest is.¹³⁷ Ook werden enkele ijzertijdscherven in de oude akkerlaag in de Kloosterstraat gevonden. Deze akkerlaag is afwezig in de zuidoostelijke hoek van het terrein. Toch werden hier de meeste prehistorische scherven gevonden.

38-40. Diverse vroeg-mesolithische klingen.

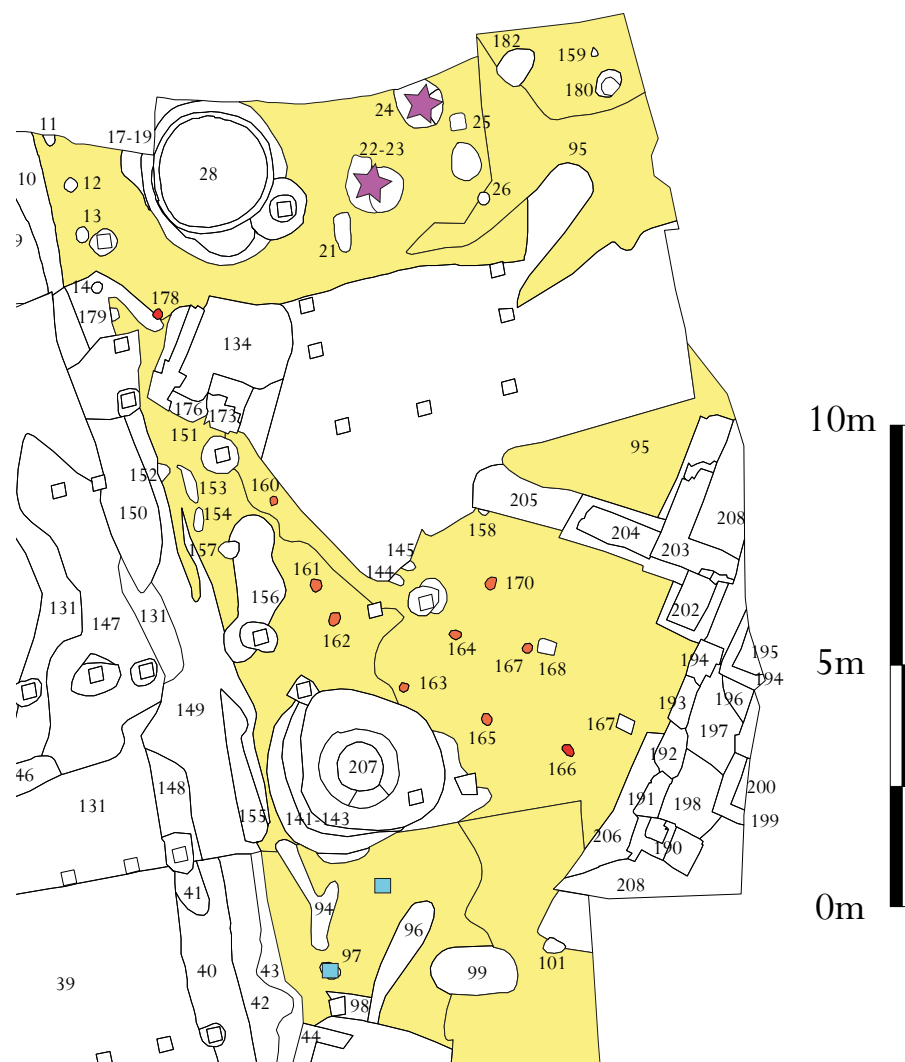
¹³⁵ Fermin & Kastelein 2014.

¹³⁶ Fermin & Groothedde 2008, 20.

¹³⁷ Fermin en Groothedde 2008, 19.

41. Overzicht van (mogelijk) prehistorische sporen op het opgravingssterrein (noorden links).

42. Overzicht van mogelijk prehistorische paalsporen (noorden links).

Deze bevinden zich echter in jongere grondsporen. IJzertijdmaterial kennen we eveneens uit de Korte Koepoortstraat, Markt en uit de bouwput bij het gemeentehuis.¹³⁸ De jongste scherven uit deze laag dateren uit de 13^e eeuw. Het gaat daarbij om protosteengoed en kogelpotaardewerk.

Het oostelijke deel van de onderzoekslocatie lijkt in het verleden een iets hoger gelegen deel in het landschap te zijn geweest, mogelijk de kop van een rivierduin. De top van de C-horizont bevindt zich op circa 10,7 m + NAP. Hierop is de hierboven genoemde oude cultuur- of akkerlaag gelegen. Daarnaast zijn in de top van het rivierduin ca. 10 kuilen aangetroffen, die vermoedelijk uit dezelfde periode dateren.¹³⁹ De (paal)kuilen zijn tussen de 10 en 36 cm cm diep en worden gekarakteriseerd door een overwegend donkerbruine vulling met enkele houtskoolspikkels. Er zijn geen vondsten uit afkomstig en het is dus strikt genomen niet zeker dat het om prehistorische paalsporen gaat. De zone met paalkuilen is in het noorden vergraven door de aanleg van de 13^e-eeuwse stadsgracht en is in het oosten en zuiden verstoord door middeleeuwse en (sub) recente bebouwing en verstoringen, een 17^e-eeuwse waterput en in het westen

¹³⁸ Fermin & Groothedde 2008, 19; Kastelein & Groothedde 2013, 27; Harenberg 1996.

¹³⁹ S161 t/m S166 en 168 t/m S169.

43. Paalsporen in het vlak.

door de aanleg van een recente beerput. Het is hierdoor niet vast te stellen wat voor structuur de paalsporen samen vormen. De cluster heeft nu een maximale lengte van 12,7 meter en een breedte van 3,6 meter. Met name de breedte is te smal voor een huisplattegrond, maar nogmaals, de verstoringsgraad is hoog in deze zone. Omdat de paalkuilen onder de oude cultuurlaag zijn aangetroffen lijkt het aannemelijk dat ze in de prehistorie en dan vermoedelijk in de ijzertijd gedateerd moeten worden. Dit laatste mede op grond van het aanwezige ijzertijdaardewerk in de cultuurlaag. Het feit dat er in geen van de paalsporen aardewerk is aangetroffen is een aanwijzing dat het erf slechts kortstondig gebruikt is. Dat het vondstmateriaal zeer gefragmenteerd is, is te wijten aan het intensieve gebruik van de akkerlaag na de ijzertijd.

De vermoedelijke ijzertijdsporen staan niet op zichzelf. De sporen lijken duidelijk in relatie te staan tot vondsten die gedurende eerder onderzoek gedaan zijn. Zo werden in 1997 op het terrein van de voormalige St. Maartensmavo, het tegenwoordige Maartenshof, tijdens archeologisch onderzoek van de Archeologische Werkgroep Doesburg bewoningssporen uit de ijzertijd aangetroffen. De resultaten van dit onderzoek zijn echter nooit goed uitgewerkt en worden alleen beknopt beschreven in een jaarverslag in het informatiebulletin *Stad en Ambt Doesborgh*. In totaal zijn er in elk geval twee sleuven aangelegd – mogelijk meer – maar de precieze locatie en oriëntatie zijn niet bekend. Het is hierdoor onduidelijk waar de beschreven vondsten en sporen precies waren gelegen en hoe ze dienen te worden geïnterpreteerd. Het feit dat de toenmalige onderzoekslocatie direct ten zuidoosten van het huidige onderzoeksterrein is gelegen maakt het echter aannemelijk dat de vondsten die toen gedaan zijn met de huidige vondsten in verband staan en zij zullen dan ook kort hieronder worden besproken. In de noordwestelijke hoek van het braakliggende terrein van de St. Maartensmavo zijn in 1997 tijdens een verkennend onderzoek van de werkgroep scherven en een *cultuurlaagje* aan het licht gekomen die in de midden en late ijzertijd gedateerd worden. Vermoedelijk is dit de oude akkerlaag die ook

44, 45. Voorbeelden van paalsporen.

tijdens het huidig onderzoek is aangetroffen. Tijdens een voortgezet onderzoek werden twee sleuven aangelegd die in het oostelijk deel van het terrein waren gelegen. In de tweede sleuf werden daarbij opnieuw bewoningssporen uit de ijzertijd gevonden. De sleuf was 4 bij 36 meter en lag binnen de zone van de oostvleugel van de geplande nieuwbouw, maar de precieze locatie en oriëntatie wordt uit de beschrijving niet duidelijk. Het cultuurlaagje dat in het westelijk deel was aangetroffen bleek hier grotendeels te zijn verstoven. Wel zou ergens in deze sleuf nog een groot cirkelvormig grondspoor zijn aangetroffen dat door de werkgroep is geïnterpreteerd als vermoedelijke waterput. Dit spoor is verder niet onderzocht, maar wordt in de ijzertijd gedateerd. Dit lijkt mede te zijn gebeurd op grond van een uit de vroege of midden-ijzertijd gedateerde randscherf die in de nabijheid aangetroffen bewoningslaag is gevonden. Ook het onderzoek aan de westzijde werd verder uitgebreid. Hierbij zijn opnieuw ijzertijdscherven aangetroffen. De eerder aangetroffen cultuurlaag zette zich bovendien in zuidelijke richting door als een dikkere laag van 35 cm gelegen op een natuurlijke hoogte van opnieuw opgestoven rivierduinzand. Ook bij de aanleg van de eerste sleuf werden aardewerkfragmenten daterend uit de ijzertijd aangetroffen. Het ontbreken van de cultuurlaag deed echter vermoeden dat deze hier weliswaar heeft gelegen, maar reeds in het verleden was verstoord.¹⁴⁰ De bevindingen van de Werkgroep sluiten aan op resultaten van onderzoek in de kelder van het Arsenaal. Hier heeft de archeologische dienst van de gemeente Zutphen in 2006 een kleine opgraving uitgevoerd. Tussen de vondsten uit de

46, 47. Diverse handgevormde scherven, rechts een detail van de scherf rechtsboven met een vrij grove kwartsinbegroting.

¹⁴⁰ Harenberg 1997, 21-30.

13^e- en 14^e-eeuwse lagen van de hier aangetroffen stadsgracht bleken zich ook ijzertijdscherven te bevinden. Het betreft opspitvondsten. Op het terrein van de Gasthuishof werden in 2015 ook ijzertijdscherven aangetroffen.¹⁴¹ Gecombineerd met de resultaten van het huidige onderzoek bevestigt dit aanwezigheid van bewoningsactiviteiten in de directe nabijheid.¹⁴²

Op het terrein zijn geen vondsten gedaan uit de Romeinse tijd of de vroege middeleeuwen. Ook is er geen Badorf- of Pingsdorfaardwerk gevonden. De eerste vondsten na de ijzertijd dateren pas weer uit de 13e eeuw. Dit is een extra aanwijzing dat Doesburg pas in het begin van de 13e eeuw het niveau van één of meerdere hoeven oversteeg en als grafelijke stadsstichting eigenlijk in één keer uit de grond werd gestampt.

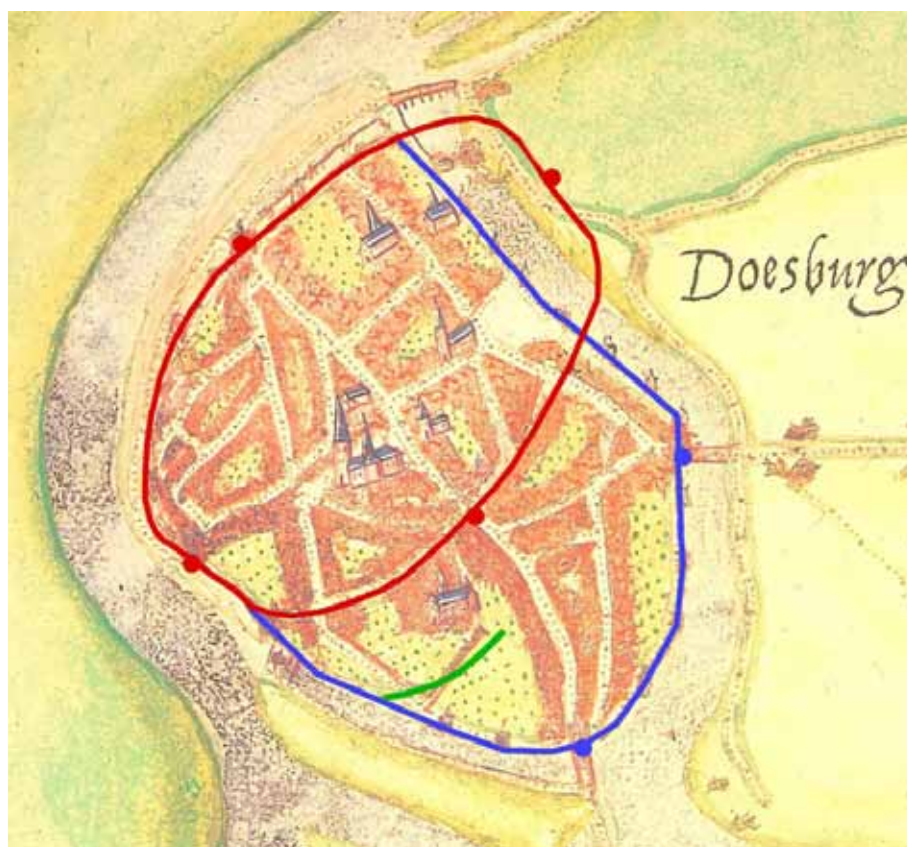
141 Kastelein et al. *in prep.*

142 Fermin, Groothedde en Harenberg 2006, 19.

6 De stadsgracht

Het meest opvallende spoor dat op het terrein werd aangetroffen is de gedempte stadsgracht (S29-54/S229-231). De gracht werd aangesneden in de profielen van werkput 1 en 5. Deze stadsgracht heeft haar oorsprong waarschijnlijk in 1237, het jaar waarin Doesburg stadsrechten krijgt en de nederzetting mocht omwallen. Deze datering strookt goed met het oudste vondstmateriaal uit de gracht. Opvallend is ook dat er weinig baksteenpuin in de gracht is gevonden. Dit duidt er mogelijk op dat de stadsomwalling bestond uit een aarden wal, die waarschijnlijk echter wel voorzien was van bakstenen poorten.¹⁴³ De demping van de gracht is gerelateerd aan de stadsuitbreiding aan de zuidzijde van Doesburg na 1343. Na de voltooiing van deze werken werd de zuidelijke stadswal overbodig en kon de gracht gedempt worden. Dit kan al rond 1350 gedaan zijn, met als einddatum mogelijk rond 1371-75, maar het exacte jaartal kennen we niet.

In werkput 1 is een oostprofiel haaks op de gracht gegraven over een lengte van ruim 9 meter en een diepte van 3,20 meter. Aan de westzijde is in dezelfde werkput het grachtprofiel gedocumenteerd tot 9,50 m + NAP. In concreto is de gracht in het oostprofiel waargenomen tussen de 8,00 m + NAP en de 11,20 m + NAP. Daarmee zou de diepte dus 3,20 meter moeten zijn. De breedte is lastiger vast te stellen omdat de gracht aan de walzijde gedeeltelijk buiten de waarneming valt. De breedte is minimaal 9,20 meter (waarneming). Wanneer

48. De middeleeuwse stadswallen van Doesburg. In rood de situatie in de 13^e eeuw, in blauw de situatie na 1343, nadat een deel van de omwalling verloren was gegaan door riviererosie.

¹⁴³ Harenberg 1996, 6.

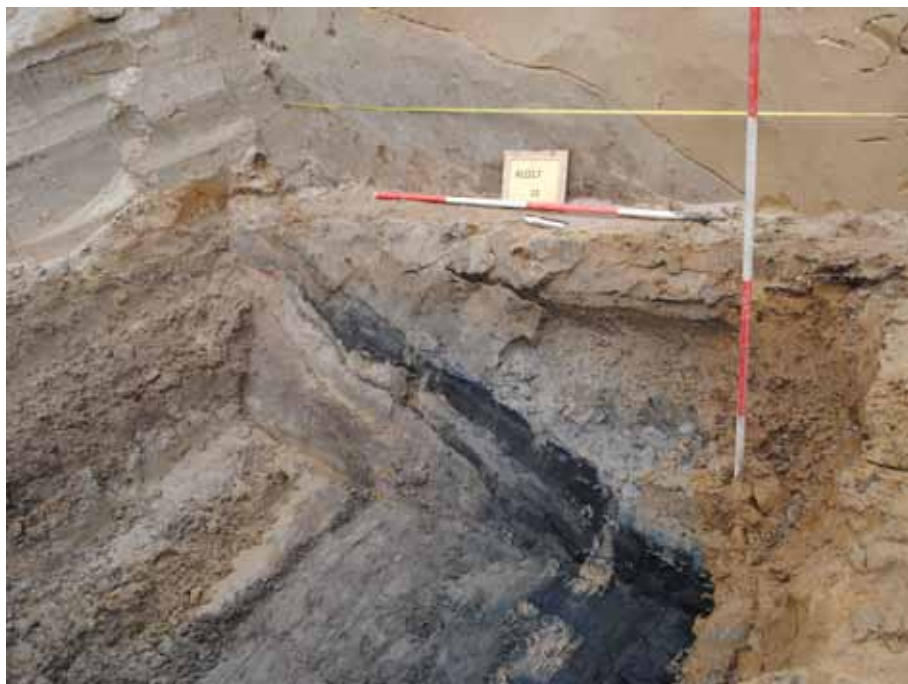
49. Een deel van de grachtzone in het vlak van werkput 1 (richting westen).

we het diepste punt van de waarneming als middelpunt van de gracht nemen en de curve van de gracht aan de veldzijde doortrekken tot 11,20 m + NAP, dan is de halve breedte ca. 5,80 meter en de totale breedte dus 11,60 meter. Daar staat echter tegenover dat de gedocumenteerde doorsnede door de gracht niet symmetrisch is. Aan de walzijde is de onderkant van de gracht minder steil dan aan de veldzijde. Daarmee zou de grachtbreedte na extrapolatie van de curve van het grachtprofiel dus de 11,60 meter overstijgen. Wanneer we de curve aan de walzijde doortrekken komt de grachtbreedte eerder uit op 15 meter. Dat is nog steeds minder dan de in 2007 gesuggereerde breedte van 20 meter die gebaseerd was op Zutphense grachtbreedtes.¹⁴⁴ Uit de ligging van de gracht kunnen we ook afleiden dat de wal zelf in het tracé van de huidige Kloosterstraat gelegen moet hebben.

50. Een deel van de grachtzone in het vlak van werkput 5 (richting zuiden).

¹⁴⁴ Fermin, Groothedde & Harenberg 2007, 21.

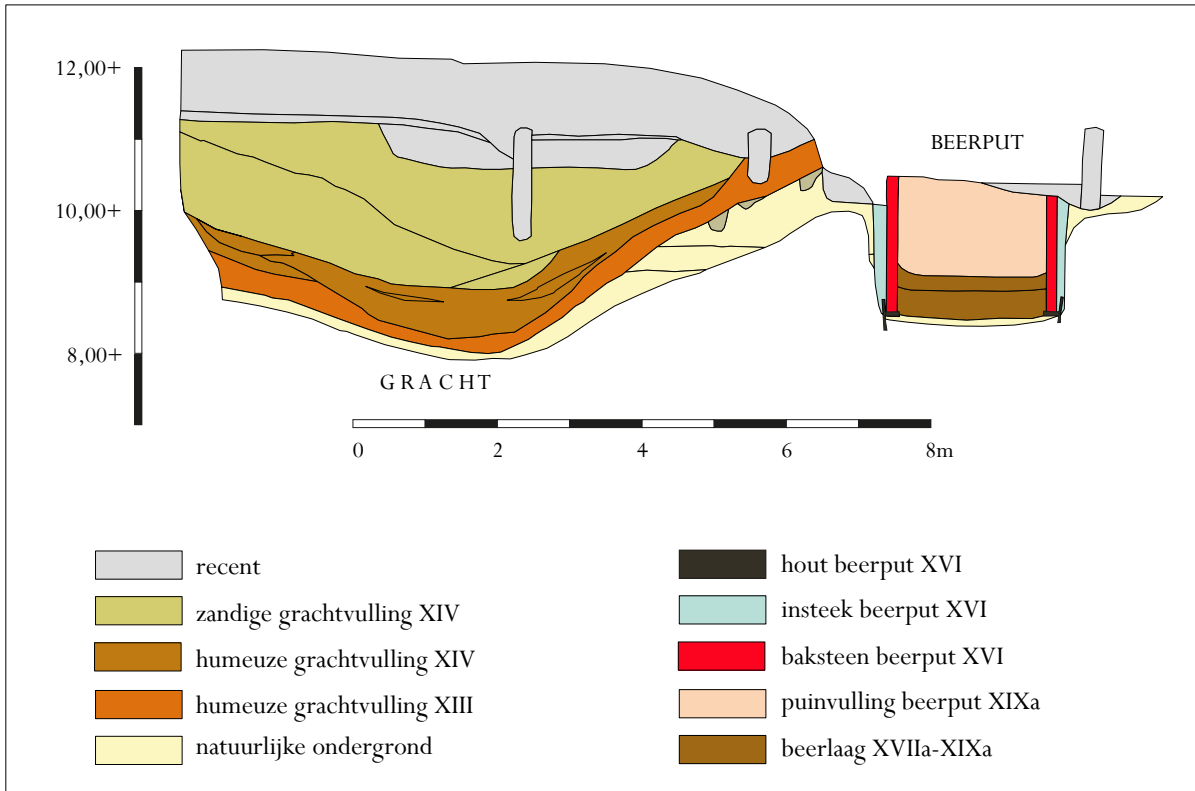

51. Gelaagdheid in het noordelijke grachtstalud in werkput 1

In werkput 5 is de gracht aangesneden in het westprofiel. Hierbij is echter geen complete doorsnede gedocumenteerd, maar alleen de zuidelijke kant, over een lengte van 5 meter. Hier werd een diepte bereikt van 2,5 meter, waarmee echter niet het diepste punt van de gracht bereikt is. In concreto ligt de waarneming hier tussen de 8,60 en 11,10 m + NAP. De gelaagdheid van de gracht is hier veel duidelijker dan in werkput 1. De gracht is hier verdeeld over vier hoofdlagen. De onderste, S229 is een zandig pakket met humus uit de 13^e eeuw. De dikte varieert van 20 tot 40 cm. Dit pakket komt overeen met S120 en S 72 (randzone) in werkput 1. Daarboven ligt S230, dat bestaat uit donkere grijze humeuze en kleiige lagen met veel houtskool. De dikte is zo'n 55 cm. In

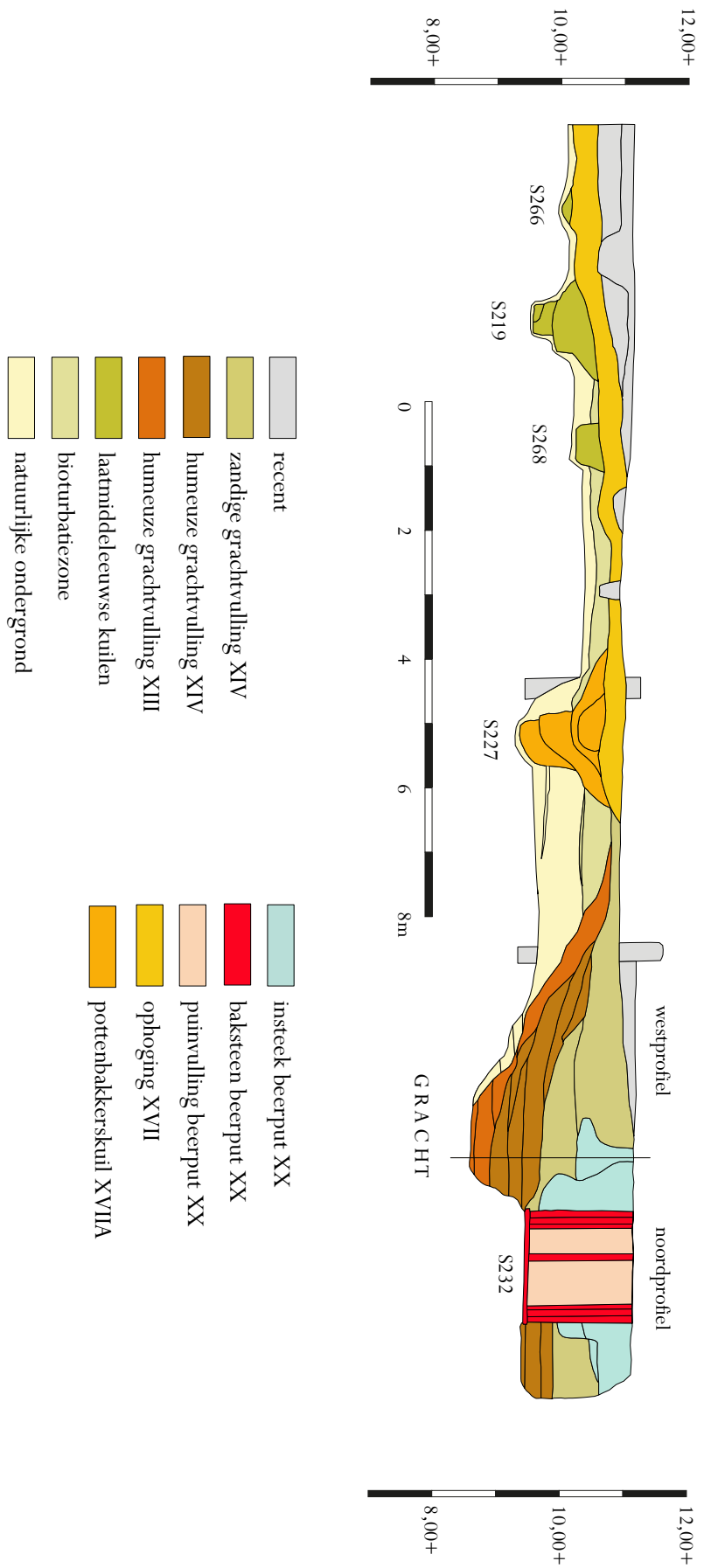
52. Gelaagdheid in het zuidelijke grachtstalud in werkput 1

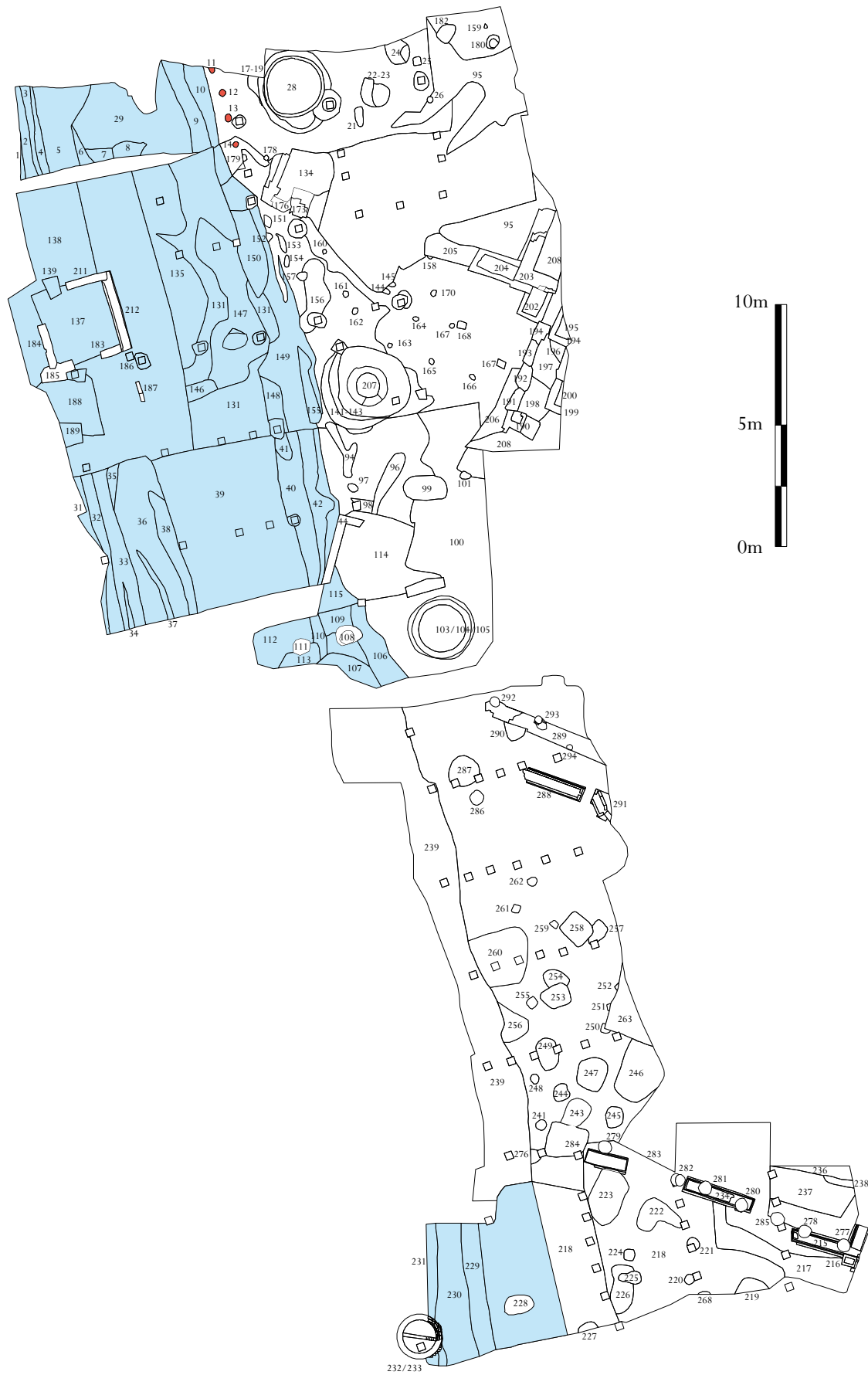
53. Fasering en interpretatie van gracht (en beerput) in het oostprofiel van werkput 1.

de lagen werden veel 14^e-eeuwse scherven gevonden, waaronder 14^e-eeuwse Siegburgkannen en grijs aardewerken kommen. Hierop ligt S231, dat bestaat uit lichtgeel zand dat geen enkele vondst heeft opgeleverd. Het gaat hier duidelijk om een demping met schoon zand uit de geslechte wal. Het geheel wordt afgedekt met een 80 cm dikke laag donkerbruingrijs lemig zand met houtskool, lei en baksteen. Het lijkt om een aparte dempingslaag te gaan. Aan materiaal bevat het 14^e-eeuws steengoed.

De gracht heeft een vrij vlakke onderkant en moet onderin watervoerend zijn geweest. Dat blijkt onder meer uit het voorkomen van zoetwatermollusken in de onderste donkere laag. Ook anno 2014 was de onderkant van de gracht bij het uitgraven watervoerend. Dit onderste niveau, dat alleen 13^e-eeuws materiaal bevat, heeft een dikte van maximaal 40 cm. Op het diepste punt wordt dit niveau doorsneden door een jongere, 14^e-eeuwse vulling, wat er op wijst dat de gracht geschoond moet zijn in de 14^e eeuw. De 14^e-eeuwse gebruikslaag is zwart en sterk humeus, bijna venig. De maximale dikte is 70 cm. Het uiteindelijke dempingspakket is maximaal 1,20 meter dik. Onderin bevindt zich een vulling leem boven de humeuze laag. Mogelijk heeft dit te maken met een lemen bekleding van de wal, die verder uit makkelijk verstuivend zand bestond (de bekleding van de wal zal na het slechten als eerste in de oude gracht zijn gegooid). Daarboven/-tegenaan bevindt zich een pakket dat amper gelaagdheid kent. De bulk van de dempingslaag (S29, 54, 64, 231) bestaat uit vrijwel schoon zand dat van de kern van de wal afkomstig zal zijn. Deze werd opgebouwd uit het rivierduinzand dat vrijkwam bij het uitgraven van de gracht. Tijdens het graven van de gracht stuitte men halverwege op lemlagen die voor de bekleding van de wal kunnen zijn gebruikt. Het jongste materiaal uit de opvulling van de gracht

54. Fasering en interpretatie van gracht, kuilen en septic tank in het west- en noordprofiel van werkput 1.

55. Ligging van de gracht binnen de opgraving (noorden links).

56-58. Bodems van protosteengoedkan en protosteengoed- en bijna-steengoedbekers.

dateert uit de tweede helft van de 14^e eeuw.

In werkput 1 en 5 is het vondstmateriaal uit de grachtvulling gescheiden verzameld: 13^e-eeuws materiaal komt stratigrafisch van onder het 14^e-eeuwse materiaal. In de overige putten is de gracht niet tot onder het grondwater uitgegraven en hier is dan ook alleen 14^e-eeuw materiaal verzameld.

De 13^e-eeuwse dataset onder uit de gracht is zeer beperkt. Er zijn twee protosteengoedscherven verzameld: een dakrand van een drinkkan in een donkerge-sinterd baksel (midden 13^e eeuw) en een bodemscherf van een kan met een ros-sig baksel, kenmerkend voor de eerste helft van de 13^e eeuw. Vier stukken leer zijn alle van schoenen afkomstig: een zool met vrij ronde neus en een lengte van 17,5 cm, twee stukken bovenleer en een stikselrandje. In de onderste vulling werd weinig bot gevonden. De verzamelde vijf botten zijn allemaal afkomstig van varkens. Ook werden, zoals al eerder vermeld, twee soorten mollusken aangetroffen: grote posthorenslak (*Planorbarius corneus*) en poelslak (*Lymnaea*

59-63. Schoenfragmenten uit de gracht. Alle delen zijn 14^e-eeuws behalve de 13^e-eeuwse zool linksboven. Rechts een schacht en een neus.

64-71. Steengoedkannen uit de 14^e eeuwse grachtvulling. Alle exemplaren komen uit Siegburg behalve het exemplaar rechtsonder, dat afkomstig is uit Langerwehe.

72-77. Grijsbakkende kommen.

78, 79. Grijsbakkende potten uit de grachtvulling.

stagnalis). Beide zijn soorten van stilstaand water met plantengroei c.q. detritus. Een stadsgracht is dus geen vreemde plek om dergelijke slakken aan te treffen.

De 14^e-eeuwse grachtvulling valt theoretisch in twee delen uiteen: de humeuze grachtvulling uit de gebruiksfase en de demping van na 1343. Dit onderscheid is in de profielen natuurlijk goed te maken, maar is lastiger in de putten waar alleen een vlak is aangelegd omdat het humeuze materiaal juist bij de aansluiting aan de oever veraard is. De randzones kunnen in theorie beide fases vertegenwoordigen, meer naar binnen kan het in het vlak alleen om dempingsmateriaal gaan. In het oostprofiel van werkput 1 is alleen materiaal uit de gebruiksfase verzameld. Het gaat om een protosteengoedscherf, bijnasteengoed uit Siegburg (n=4) en Langerwehe (n=1), steengoed uit Siegburg (n=11) en Langerwehe met geribbelde halzen en engobe (n=2), één kogelpotscherf, één rode grapescherf en relatief veel grijsbakkend aardewerk (n=19). Globaal past de datering het best in het eerste kwart van de 14e eeuw.

Daarnaast is er uit deze laag ook wat leer verzameld: zolen, neuzen en schachten van knoopjesschoenen (Goubitz type 35).¹⁴⁵ Dit zijn de standaardtypen van schoenen die in de 14^e eeuw verwacht kunnen worden.

Het materiaal dat in het westprofiel in de dempingslaag werd verzameld wijkt hier echter nauwelijks van af: bijnasteengoed uit Siegburg (n=2), steengoed uit Siegburg en Langerwehe (resp. n=1 en n=7) en grijsbakkend aardewerk (n=4). Wel zijn er enkele brokken kloostermop (X x 14 x 6,5 cm) en kalkmortel met schelpen. Zeer opvallend is ook de dump van een grote hoeveelheid ijzerslakken waar ook brokken steenkool tussen zijn gevonden, alsmede het gros van het hiervoor genoemde aardewerk uit de dempingsfase. Een dergelijke dump –vanuit de stadszijde- wijst ondubbelzinnig op de productie van ijzer uit moerasijzererts in Doesburg in de 14^e eeuw. Dit stemt overigens fraai overeen met de benaming van de *straat aan de Grave*, namelijk *Smedestrade*. De eerste vermelding van de Smedestrade –de latere Begijnenstraat/Kloosterstraat- dateert uit 1391.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Goubitz 2001, 163.

¹⁴⁶ Inv. 4460: Reg. 167., een expliciete koppeling vinden we in Inv. 4242, Reg. 344: “Grootte convent te Doisborgh aan de Smeetstraate opten Grave.”

80, 84. Ijzerslakken, steenkool en twee messen uit de 14^e-eeuwse grachtvulling.

Blijkbaar waren er op deze locatie al vóór de demping smeden gevestigd. De herkomst van de steenkool is wat ingewikkelder.¹⁴⁷ Steenkool werd ingevoerd vanuit Noord-Engeland en doorgevoerd naar het Oostzeegebied sinds de 13^e eeuw¹⁴⁸ en mogelijk ook uit het Maasdal rond Luik (waar al sinds 1195 aan steenkoolwinning werd gedaan¹⁴⁹) en het Wormdal in het land van Rode (Kerkrade/Herzogenrath) sinds 1113.¹⁵⁰ Of deze laatste productieplaatsen voor de IJsselstreek van belang waren, valt echter te betwijfelen. In de 14^e eeuw kwam het Ruhr- en Saargebied in opkomst als productiecentrum voor steenkool (eerste vermelding 1296). Zutphense handelaren namen in de 13^e en 14^e eeuw een prominente positie in bij de distributie van steenkool.

Voor de rest is het vondstmateriaal uit de gracht in het vlak verzameld, waarbij de 13^e-eeuwse laag aan de veldzijde aan de zuidkant dagzoomt. In de praktijk is dit onderscheid lastig te maken. In werkput 1 werd in de laatste randzone inderdaad alleen 13-eeuws aardewerk aangetroffen (protosteengoed en kogelpot), maar het gaat daarbij om slechts twee vondsten. Ook in werkput 3 werd in de randzone 13^e-eeuws aardewerk gevonden in de vorm van geëngobeerd protosteengoed en een scherf van grof, grijsbakkend aardewerk. In werkput 4 werd in de 14^e-eeuwse randzone een opvallende concentratie aardewerk gevonden. Deze omvat vooral zeer veel grijs aardewerken scherven. Na restauratie bleek het om vrijwel complete potten (hoogte 28 en 30 cm) en een groot deel van een kom te gaan (afb. 78, 79). Daarnaast zijn er ook kleinere fragmenten van grijs aardewerken kommen en kannen. Verder is er ook enig ander aardewerk: bijna-steengoed en steengoed uit Siegburg in de vorm van kannen met geribbelde hals, enig geglazuurd Langerwehens steengoed, enkele scherven roodbakkend aardewerk en een kogelpotscherf. Het bijna-steengoed wijst op een datering in het begin van de 14^e eeuw, het Langerwehense steengoed past in de tweede helft van de 14^e eeuw. Uit de duidelijke opvullingslagen van de gracht komen onder meer Siegburger steengoed, Brühls bijna-steengoed en grijsbakkend aardewerk. Onder de Siegburger steengoedkannen bevinden zich exemplaren met grof uitgevoerde *Wellenfuss* die ietwat gevlamd is. Dergelijke grove voeten zijn kenmerkend voor de tweede helft van de 14^e eeuw. De voeten van gevlamde Siegburger kannen uit de 15^e eeuw zijn boller en secuurder afgewerkt. In werkput 5 domineert in de 14^e-eeuwse gebruikslaag duidelijk het Siegburger

147 Fermin & Groothedde 2011, 17-19.

148 Schneider 1999, 363.

149 Renier 1195.

150 Annales Rodenses ca. 1165.

85-86. Fragment van een aakhoorn uit de grachtvulling. Rechts een compleet exemplaar uit het Rotterdams Museum.

steengoed, inclusief complete kannen (n=17), tegen 4 grijsbakkende scherven, 2 protosteengoed, 1 bijna steengoed en 1 kogelpotscherf. In de randzone werden 9 grijsbakkende, 5 protosteengoed-, en 1 kogelpotscherf gevonden, terwijl er geen enkele steengoedscherf werd gevonden. Een laatste gidsfossiel uit de 14e-eeuwse gebruikslaag is het middendeel van een witbakkende aardewerken “pelgrimshoorn” (ha-hoo-1), geproduceerd in Langerwehe. De datering wordt meestal gesteld tussen 1350 en 1400, al worden aardewerken pelgrimshoorns nog tot in de eerste helft van de 16e eeuw geproduceerd. Het idee is dat pelgrims deze hoorns met name in de bedevaartsplaatsen Aken aanschafte. Deze “aakhoorns” (genoemd naar Aken) werden gebruikt om op te blazen bij het tonen van de relieken. In een ooggetuigenverslag van Philipp von Vigneulles uit 1510 lezen we: “Wenn man sie (die Heiligtümer) zeigt und entfaltet, fängt das Volk an, auf den Hörnern zu blasen, so dass man den lieben Gott nicht hätte donnern hören... und es ist niemand da, dem nicht die Haare zu Berge stehen und die Tränen in die Augen treten”. Verder lezen we dat vreemdelingen zulke aakhoorns meenemen naar hun vaderland en gebruiken die bij duisternis en onweer (Wetterhorns).¹⁵¹

Een vondst die aan de dempingsfase kan worden toegeschreven is een lemmet van een ijzeren mes met schachtdoorn. De totale lengte van het fragment is 12,5 cm. Een andere ijzervondst is een breeuwsintel uit de randzone van de gracht. Breeuwsintels zijn ijzeren krammen die in combinatie met latjes en mos werden gebruikt om de naden tussen scheepsdelen mee te dichten. Dit exemplaar heeft een lengte van ca. 4,5 cm en een breedte van iets minder dan 3 cm. Daarmee ligt de datering waarschijnlijk in de 13e of 14e eeuw. De sintel zal via sloophout op deze plek terecht zijn gekomen.

Het 14e-eeuwse complex bevat 79 botten. Het gaat om botten van paard, rund, varken, schaap en kip. Zoals te verwachten is, zijn de paardenbotten ongeschonden. Dat heeft te maken met het verbod op het eten van paardenvlees in de middeleeuwen. Dat verbod werd in 732 door paus Gregorius III uitgevaardigd om een einde te maken

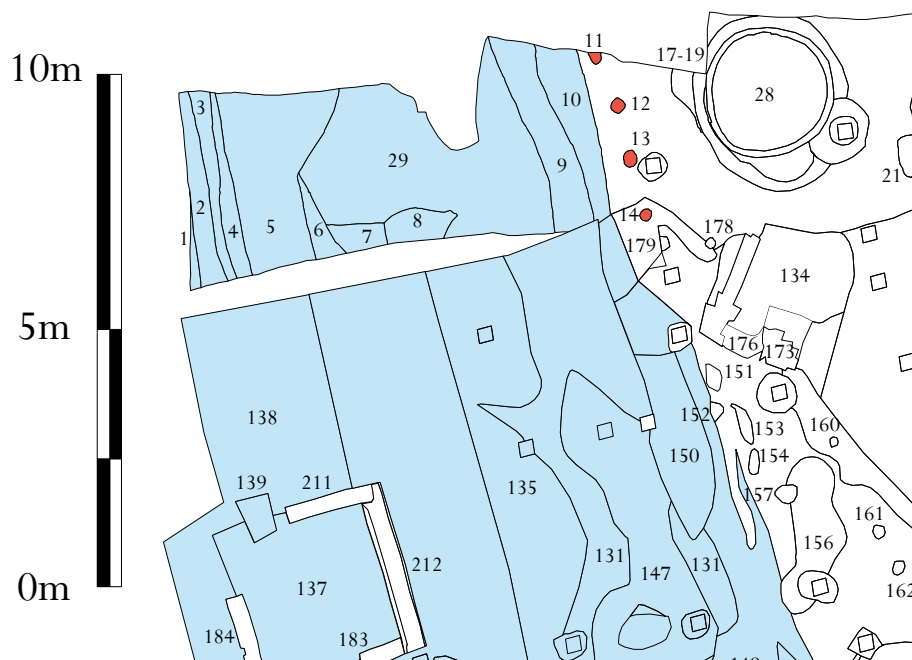
88, 88. Metatarsus en femur van een paard uit de grachtvulling.

¹⁵¹ info Töpfereimuseum Langerwehe; Jan J.B. Kuipers 2013, www.encyclopedievanzeeland.nl.

aan een heidense gewoonte. Daarbij zal hij wellicht geïnspireerd zijn geweest door de joodse spijswetten, die paardenvlees niet als koosjer beschouwen. Tot ca. 1800 komen slachtsporen op paardenbotten dan ook weinig voor. Hierdoor is het mogelijk om de schofthoogte van het betreffende 14^e-eeuwse paard te bepalen. Volgende de methode van Kiesewalter¹⁵² komen we met metatarsi (mid-denvoetsbeenderen) uit zowel werkput 1 als werkput 5 uit op 133,25 cm en met een femur (dijbeen) op 119,34 cm. Gemiddeld bedraagt de schofthoogte dus 128,61 cm. De maximale schofthoogte van een pony ligt op 147 cm, dus het zou met recht om een zeer klein (maar wel volwassen) paardje gaan. De mogelijkheid dat we met een ezel van doen hebben (gemiddelde schofthoogte 110 cm) is ook onderzocht¹⁵³ omdat ezels veel werden afgebeeld in de middeleeuwen en hier en daar ook wel herkend zijn in middeleeuwse sites. Frits Laarman (RCE) kwam echter tot de conclusie dat het hier wel degelijk om botmateriaal van een pony gaat.

Ook de schofthoogte van een rund kan worden vastgesteld aan de hand van een complete metacarpus (middenhandsbeen) volgens de methode van Von den Driesch & Boessneck.¹⁵⁴ Deze schatting komt uit op 113,76 cm. Dit is eveneens kleiner dan bij het gemiddelde hedendaagse rund (130-140 cm) Bij een eveneens compleet schapenfemur komt de schofthoogte met de methode van Von den Driesch & Boessneck uit op 68,84 cm, wat ongeveer overeenkomt met de hoogte van een Texels schaap. Er is geen ecologisch monster gezeefd. In de laag zijn op het oog wel kersenpitten verzameld.

In werkput 1 is nog een fenomeen waargenomen dat aan de gracht gerelateerd

89. Ligging van de paalsporen langs de gracht,

152 Kiesewalter 1888.

153 Reichstein 1995, Johnstone 2004.

154 Von den Driesch & Boessneck 1974.

is. Het gaat om een rij paalsporen die langs de rand van de gracht lopen aan de veldzijde. Deze paalsporen hebben een diameter van 20 tot 35 cm en een restdiepte van 24 tot 30 cm. De onderlinge hartafstand bedraagt iets meer dan een meter. Palenrijen langs middeleeuwen sloten zijn een veel voorkomend verschijnsel. Deze zijn altijd aan één zijde te vinden en dienden vermoedelijk om paarden binnen een veld te houden. Soms gaat het daarbij om palen die 70 tot 80 cm diep zijn ingegraven en die waarschijnlijk een vlechtwerkpalissade vormden met een lengte van vele honderden meters.¹⁵⁵ Of een dergelijke palissade met agrarische functie ook hier aan de orde is, is maar de vraag. Een brede gracht is natuurlijk voldoende om dieren binnen de weilanden te houden. Een defensieve functie is echter ook niet logisch aan de veldzijde: een palissade buiten de gracht zou eerder in het voordeel van eventuele aanvallers werken. Misschien moeten we hier dan ook eerder denken aan palen die een oeverbeschoeiing op hun plek hielden. Buiten werkput 1 zijn de sporen niet meer waargenomen.

90. Eén van de paalsporen langs de gracht.

Samenvattend is de gracht waarschijnlijk aangelegd in of rond 1237, het jaar waarin Doesburg stadsrechten kreeg en de nederzetting mocht omwallen. De onderste zandlaag bevat materiaal uit de 13e eeuw. Deze fase is relatief schoon (weinig humeus en vondstarm). Daarboven bevindt zich een dikker pakket met zeer humeus zand, waarschijnlijk als resultaat van rottend blad en waterplanten. Op grond van de historische informatie kunnen we de datering van deze lagen waarschijnlijk scherper stellen tussen 1343 en 1371-75 (zie pagina 19). In dat eerste jaar werd door de stad Doesburg besloten om de functie van de gracht op te heffen vanwege de aanleg van een nieuwe stadsgracht. In de praktijk betekende dat dat de gracht na 1343 niet meer werd onderhouden en opgeschoond, hetgeen geresulteerd heeft in een donkere, humeuze gebruikslaag met veel vondstmateriaal uit het midden en derde kwart van de 14^e eeuw. Tot aan het laatste kwart van de 14^e eeuw lag de gracht dus nog open. De gracht moet echter voor 1375 definitief gedempt zijn. Deze fase wordt gerepresenteerd door een schone, bijna vondstloze zandlaag, het oorspronkelijke walsand.

¹⁵⁵ Een goed voorbeeld is de 14^e-eeuwse kavelsloot met vlechtwerkpalissade op het Zutphense Jeugdgevangenisterrein. Het terrein heeft na de late ijzertijd alleen een agrarische functie gehad (Fermin & Groothedde 2008b).

7 Kuilen uit de 14^e - 16^e eeuw

7.1 Kuilen

In werkput 5 en 6 werden enkele laat 14^e-eeuwse sporen gevonden, dus van ná het dempen van de gracht en de ingebruikname van het terrein ten oosten van de gracht. Een overzicht van deze sporen is te vinden op pagina 73 (afb. 112).

S219 is een ronde kuil met een diameter van ca. 1,4 meter en een diepte van zo'n 95 cm. In het profiel heeft het spoor een getrapte zijkant, onderin is de diameter nog 50 cm. Aan vondstmateriaal werden er een scherv van een grijsbakkende kom (diameter 43 cm) en een late Siegburger steengoedscherf gevonden in de bovenste vulling.

91. Kuil S219.

S223 is een grote kuil van ca. 2,4 x 1,4 meter en een diepte van 30 cm. De kuil ligt gedeeltelijk onder muurfragment S235. De kuil bevat grijsbakkend aardewerk en Siegburger steengoed, alsmede een randscherf van roodbakkend aardewerk met spaarzaam aangebracht glazuur. Waarschijnlijk moet het complexje in het begin van de 15^e eeuw gedateerd worden. De enige vreemde scherv is die van een dakpan: dit lijkt een overgangstype te zijn tussen een quackpan (te dateren tussen ca. 1475 en 1525) en een golfpan (vanaf ca. 1500). Het gaat echter om een klein fragment.

S228 is een kuil die waarschijnlijk door de gracht heen is gegraven. Deze kuil is echter pas ontdekt na het vergraven van dit deel van de gracht. De oorspronkelijke diepte is echter reconstrueerbaar, namelijk ca. 1,9 meter. Het nog aanwezige formaat in het vlak 125 x 80 cm. De vulling is onderin kleiig, net als de omgeving. Tot de vondsten behoren scherven van grijsbakkende kommen, Siegburger steengoed (14^e eeuw) en Siegburger bijnaesteengoed (late 13^e tot eerste kwart 14^e eeuw). Verder bevat de kuil slachtafval, spijkers en een ijzeren staaf. Hoewel de kuil vanwege zijn diepte en ligging in het grachttalud wat doet denken aan de 15^e-eeuwse beerputten S108 en S111, ontbreken hiervoor de concrete aanwijzingen.

92. Het onderste deel van kuil S228.

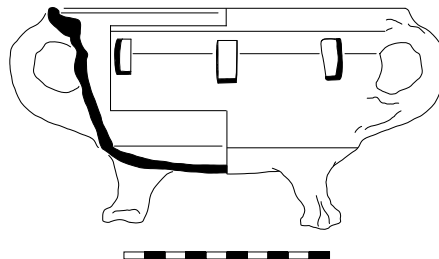
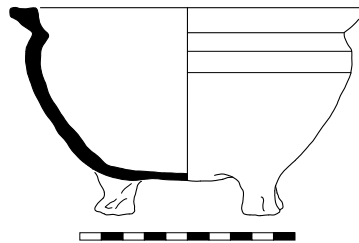
S256 is een grote kuil van minimaal 1,6 meter lang en 1,4 meter breed. Helaas is de kuil half vergraven door de insteek van de kelder van Huize St. Elisabeth. De kuil is een meter diep en heeft een vlakke, iets humeuze bodem. In de kuil werden drie vermoedelijk vroeg 15^e-eeuwse Siegburger steengoedscherven, een grijsbakkende scherv, een bodem van een glazen maigelein (drinkbekertje)

93. Kuil S256.

en twee complete rood aardewerken objecten gevonden. Het gaat om een kop en een komfoor. De kop heeft drie pootjes en heeft geen oren. De rand is plat van boven, zonder dekselgeul. De binnenzijde is geglaazuurd, de buitenzijde voor een groot deel. De diameter is 16,5 cm, de hoogte 10 cm. De komfoor heeft eveneens pootjes, maar heeft ook twee verticale worstoren. Het object heeft zes verticale luchtopeningen met een rechthoekige vorm (ca. 2 x 1 cm). Uit de dekselgeul kunnen we afleiden dat de komfoor in combinatie met een deksel

moet zijn gebruikt. Alleen de binnenzijde heeft glazuur. De diameter is 18 cm, de hoogte 10,5 cm. Vooralsnog zijn er geen precieze parallellen gevonden voor dit object. Verder werd er in deze kuil een kattenskelet (volwassen) gevonden.

94-97. Roodbakkende kop en komfoor uit kuil S256.

S260 is een van de grootste kuilen op het terrein. Deze meet in het vlak ca. 3 x 2,2 meter (de kuil wordt oversneden door de bouwkuip van huize St. Elisabeth). De diepte bedraagt 1,35 meter. De bodem is behoorlijk vlak. De kuil is rijk aan vondstmateriaal, hoewel er duidelijk geen complete objecten in de kuil zijn geworpen. Het materiaal bestaat vooral uit grijsbakkende kommen en Siegburger steengoed (deels met blos). Daarnaast is er een beetje geglaazuurd en geëngobeerd steengoed uit Langewehe en misschien Aken, Haf-

98. Kuil S260.

neraardewerk en roodbakkend aardewerk. Aan steen is er leisteen en een stukje trachiet. De datering van het complex ligt in het einde van de 15^e eeuw.

S268 is een kuil die pas in het profiel is waargenomen. De diameter is 70 cm, de diepte 40 cm, maar het is natuurlijk mogelijk dat de kuil “achter” het profiel groter is omdat de kuil alleen geschampt kan zijn. In de kuil werd een grijsbakende scherf gevonden.

De ovale kuil **S108** heeft een doorsnede van 1,1 m, is 1,6 m diep en heeft een vlakke bodem op circa 8,9 m + NAP. Het spoor is in de opvullinglagen van de middeleeuwse gracht ingegraven (S104, S107, S124-S128). De kuil heeft een duidelijke insteek. De kuil zelf wordt gekarakteriseerd door vrij loodrechte wanden. Vrijwel zeker was er oorspronkelijk sprake van een ingegraven ton, aangezien de vulling een duidelijke kern heeft die van beneden tot boven te volgen is. Van het hout zelf is niets bewaard gebleven. Onderin de kuil bevindt zich een zwartbruine tot donkerbruine berige vulling. Daarboven bevindt zich (licht) bruingrijs, matig siltig zand. De kuil vertoont grote overeenkomsten met de naastgelegen kuil S111, maar is ruim een halve meter dieper. In S111 is bovendien geen beer aangetroffen. Gezien de ligging kan de kuil waarschijnlijk aan de pastorie worden gekoppeld, en dus aan de pastoor c.q. de biechtvader.

Het aardewerkspectrum omvat resten van goed afgewerkte grijsbakende schalen en enig roodbakkend aardewerk in de vorm van een ongeglazuurd bord met perforatie in de rand, kannen en ondefinieerbare vormen, en een paar scherven witbakkend aardewerk met geel glazuur. Opvallend zijn fragmenten van een roodbakende geoorde kom die aan beide zijden een vet aangebrachte zeer donkerbruine tot zwarte ijzereengobe met loodglazuur heeft. Vrijwel zeker gaat het hier om *Cistercian (black) ware*.¹⁵⁶ Dit is fijn roodbakend aardewerk met een donkerbuin tot zwart loodglazuur aan beide zijden

99. Tonput S108.

¹⁵⁶ De naam Cistercian ware is afgeleid van de Cisterciënzer kloosters in Yorkshire waar het als eerste werd gevonden. Er is verder geen specifieke relatie met kloosters. Voor een second opinion is het materiaal voorgelegd aan Lyn Blackmore van de Museum of London Archaeology Service (MOLAS), die de determinatie bevestigde.

100-101. Scherf Cistercian ware, rechts een Engels voorbeeld.

dat geproduceerd werd in Engeland en Wales: onder meer westelijk Yorkshire (Wrenthorpe), Kent (Wrotham), Monmouthshire (Abergavenny) en Derbyshire (bv. Ticknall).¹⁵⁷ Deze productie begon in de tweede helft van de 15^e eeuw en liep door tot in de 17^e eeuw. Het vormenspectrum omvat drink- en schenkkanen, koppen met meerdere oren (*tygs*) en kandelaars. Cistercian ware komt in Engeland algemeen voor maar is in Nederland voor zover ons bekend nooit herkend of gevonden. Of het toeval is dat het nu juist in Doesburg opduikt, waarvan bekend is dat het in de middeleeuwen intensieve contacten had met Engeland, is niet duidelijk. Aan steengoed vinden we scherven van kruiken van Akens geglaazuurd steengoed, een kruik van Langerweher geëngobeerd steengoed, veldflessen van Brühls en Siegburger steengoed en kannen van Siegburger gevamd steengoed. Daaronder bevindt zich ook een oorloze trechterhalskan van Siegburger steengoed¹⁵⁸ Aan bouw materiaal werden er stukken van holle en bolle dakpannen en een ongeglazuurde estrik van 3 cm dik gevonden. De datering van het aardewerkcomplex ligt in de tweede helft van de 15^e eeuw.

Aan glas werden er meerdere complete glas-in-loodruitjes gevonden: een langerekte trapezium van 5-7,5 x 2 cm, rechthoeken van resp. 6 x 2 cm, 7,5 x 2 cm en 8,5 x 2 cm en een driehoek met zijden van 2,5 cm. Verder zijn er nog wat stukjes van dergelijke ruitjes gevonden waarvan vorm en formaat onduidelijk zijn. Interessant hierbij is de vermelding uit 1420-21 dat er glas wordt gekocht voor de bouw van de refter, al zijn de gevonden ruitjes natuurlijk niet per se deze ruitjes. De kans is zelfs groter dat ze in het biechtvadershuis verwerkt waren.

102-104. Siegburger steengoedkan en -veldflesfragment uit de beerput. Rechtsonder een bordrand van roodbakkend aardewerk met perforatie

¹⁵⁷ Hayfield & Buckland 1989; Moorhouse & Slowikowski 1992, 91.

¹⁵⁸ S1-tre-4.

Een klein haakje met ringoog van messing of koper is te dun (ca. 1 mm) om bijvoorbeeld als deursluiting gediend te kunnen hebben. Misschien was het een sluiting voor een klein kistje.

In de kuil werd ook een (ijzeren) breeuwsintel gevonden. Het gaat om een zeer breed type (breedte 35 mm, lengte “uitgerold” ca. 55 mm), dat contemporain zou kunnen zijn met de rest van het materiaal. Hoe de breeuwsintel in deze kuil terecht komt is natuurlijk speculatief. Misschien is er oud scheepshout verwerkt in de zitting of het huisje boven de beerkuil. Breeuwsintels werden gebruikt om houten boten waterdicht te maken. Tussen de naden van een schip werd touwpluis of mos aangebracht dat op de plaats werd gehouden door kleine latjes, de zogenaamde moslatten. Deze werden vervolgens vastgezet met ijzeren breeuwsintels. Overigens worden breeuwsintels in de IJsselsteden regelmatig aangetroffen in laat-middeleeuwse contexten. Ook het secundair gebruik van scheepshout kwam veel voor. Zo bleek tijdens een opgraving in 2013 in Zutphen dat een perceelsschijding was vervaardigd van resten van een 13^e-eeuws schip.¹⁵⁹

In deze diepe kuil werden twee coprolieten gevonden. Deze zijn als een soort fossiel bewaard gebleven in hun oorspronkelijke vorm, namelijk als inhoud van een mosselschelp. Opvallend is dat er verder geen enkele schelp bewaard is gebleven. Blijkbaar zijn de omstandigheden in het gele zand te zuur geweest in combinatie met de beer. Dit is des te opvallender omdat er wel visresten bewaard zijn gebleven. De gedetermineerde resten zijn allen afkomstig van kabeljauw. Aan slachtafval van zoogdieren werden er resten gevonden van rund, jong varken, schaap en konijn. Konijnen werden in de late middeleeuwen vooral in kloosters gefokt, om aan het einde van de middeleeuwen pas echt te verwilderen. Aangezien de context hier 15^e-eeuws is zijn dus beide opties mogelijk voor de herkomst van de konijnen, maar de zusters zullen de konijnen in ieder geval niet zelf hebben gestrikt of geschoten. Opvallend is het extreem hoge aandeel van kippenbotten. Misschien werden ook kippen binnen de kloostermuren gefokt. Een groot humerusfragment (bovenarm) is aan een gans toe te schrijven.¹⁶⁰ In totaal zijn ruim 680 dierenbotten geborgen. Het botmateriaal uit dit monster wordt momenteel verder onderzocht door Jørn Zeiler (ArchaeoBone).

In het monster werden ook zaden gevonden. Dit monster is niet specialistisch

105, 106. Ruitjes van een glas-in-lood-raam en een messing haakje met afgebroken punt.

¹⁵⁹ Fermin, 2014, m.n. 107-118.

¹⁶⁰ Vrijwel zeker gaat het om een tamme grauwe gans (*Anser anser domesticus*), maar niet alle soorten ganzen zijn vertegenwoordigd in de gemeentelijke vergelijkingscollectie.

onderzocht. Tot het materiaal dat wèl herkend is, behoren zaden van bramen, frambozen, druiven en vijgen.

Kuil S111 ligt pal naast S108, is ondieper maar heeft dezelfde structuur. Er is in tegenstelling tot S108 geen beer in aangetroffen. Toch gaat het ook hier waarschijnlijk om een latrinekuil. De kuil heeft een diameter van circa 80 cm, is ongeveer 0,9 m diep en heeft een vrij vlakke bodem met een diepste punt op circa 9,5 m + NAP. De kuil wordt in het westen

107. Kuil S111.

oversneden door een recente verstoring S113. De kuil heeft een vrij (bruin)grijze vulling met geel tot bruine vlekken, van matig siltig, matig grof zand, die onderin enigszins humeus is en wordt gekarakteriseerd door houtskoolspikkels. De kuil is in de lagen van de opgevulde gracht, S112, S214 en S130 ingegraven. Evenals bij kuil S108 lijkt ook hier sprake van een duidelijke insteek waarbij waarschijnlijk een ton is ingegraven. Er zijn weliswaar geen duidelijke restanten van een ton aangetroffen, maar de wijze waarop de binnenste vulling vrijwel loodrecht naar beneden gaat wijst wel duidelijk in die richting. De kuil vertoont daarmee grote overeenkomsten met de naastgelegen kuil S108, maar is ruim een halve meter minder diep. De hoeveelheid dierenbotten uit deze kuil is ook geringer: er zijn 58 botten verzameld. Net als bij S108 is het aandeel kippenbotten zeer hoog, met daarnaast ook resten van rund en varken.

Aan keramiek valt vooral de hoeveelheid “jacobakannen” op. Het gaat om grote fragmenten van minstens vijf hoge smalle drinkkannen van gevlamd Siegburger steengoed. Ook is er een voet van een drinkschaaltje van Siegburger steengoed. Een groot randfragment behoort toe aan een ongeglazuurde roodbakkende pispot met oor. Tot slot is er enig grijsbakkend aardewerk in de vorm van potten of schalen. Het complex kan gedateerd worden in de eerste helft van de 15^e eeuw. Vrijwel zeker gaat het hier om de voorganger van beerkuil S 108.

108-110. “Jacobakannen” uit kuil S111.

7.2 Voedsel in het convent

De gevonden botten en zaden geven enig inzicht in de consumptiepatronen binnen het Convent. Een andere, veel uitgebreidere bron, vormen echter de rekeningen van het Convent (1410-1472), getranscribeerd door Ed Harenberg. Opvallend is dat er ook zaken in de beerputten zijn aangetroffen die niet in deze lijsten staan. De meeste zaken die wel in de lijsten staan zijn echter niet archeologisch aangetroffen, en een zeer groot deel ervan is zelfs onder de beste conserveringscondities nooit aantoonbaar.

Om te beginnen volgt hier een opsomming van vlees- en vissoorten die werden genuttigd. Aan grote dieren zijn er varkens (“vet” en “klein”), runderen (stieren, koeien, vette en magere ossen) en hamels (gecastreerde rammes). Resten van varkens, runderen en schapen werden inderdaad aangetroffen in de kuilen. Dat geldt niet voor het genoemde spek en reuzel, die geen botten bevatten, en voor afgeleide producten als melk (van het eigen land), kaas en boter. Opvallend is dat konijnen, die wel zijn aangetroffen in de bodem, niet worden genoemd. Dat lijkt een sterke aanwijzing te zijn dat deze dieren inderdaad op het terrein zelf zijn gefokt.

Verder worden kippen en ganzen genoemd. Ook deze zijn beide aangetroffen in de kuilen, en dan vooral kippen. Ook werden veel eieren gegeten. Aan vissen worden “droge vis” en “groene vis” genoemd. In de eerste categorie valt ook de genoemde stokvis. Gespecificeerd worden verder makreel, schelvis, haring (vers en in de vorm van bokking), schol en paling genoemd. Met “vlacvis” zou zowel gedroogde vis¹⁶¹ als platvis bedoeld kunnen zijn. Beiden worden echter sowieso al genoemd. Het gevonden visbot uit de kuilen is niet verder gedetermineerd. Wat echter niet expliciet wordt genoemd in de lijst zijn mosselen, die dus wél zijn aangetroffen. Tenzij de in de lijst genoemde “schelpen” de mosselen betreffen. Het zou bij deze vermelding echter ook kunnen gaan om schelpen voor de productie van mortel. In dat laatste geval zou het echter vreemd zijn als deze in een beerput zouden belanden.

Plantaardig voedsel is in de beerput weinig aangetroffen, wat het resultaat is van de suboptimale conserveringsomstandigheden. Gelukkig hebben we dus de rekeningen.

Om te beginnen komen in de lijst vrijwel alle soorten granen voor: haver, gerst, rogge, tarwe, boekweit (strikt genomen geen graan, maar wel zo gebruikt) en rijst. Het woord “rijst” komt in de rekeningen regelmatig voor en slaat op wilgentakken voor vlechtwerkafscheidingen. Eenmaal komen we echter tussen de eetbare zaken “rijse ende sucker” tegen. Dit kan dus eigenlijk alleen maar op rijst en suiker slaan. Rijst werd archeologisch al eens aangetroffen in een 16^e-eeuwse context, namelijk een beerput uit Kampen¹⁶² (en ook in beerput S28, zij het in jongere context, zie p. 130). Verder worden er gort en zemelen genoemd, alsmede brood en koeken (“Munsterse koeken”). Aan peulvruchten worden bonen en erwten genoemd. Groenten komen we tegen in de vorm van wortelen, witte kool, uien en knolraap. Raapzaad en mosterdzaad kunnen als smaakmaker

111. Randfragment van een roodbakkende pispot uit S111.

¹⁶¹ Verdam 1911.

¹⁶² Brinkkemper en Vermeeren 1997, 146.

zijn gebruikt of gewoon als zaaigoed. Andere kruiden zijn komijn, peper, saffraan en zout. Peper en saffraan geven aan dat het er bepaald niet armoedig aan toe ging in het Convent! “Wormkruid” (boerenwormkruid, *Tanacetum vulgare*) zal medicinaal zijn toegepast. Een ander medicijn dat werd aangeschaft was “driakel”(ook triakel of theriakel).¹⁶³ Dit werd beschouwd als een panacee, maar werd vooral gebruikt tegen dierlijke vergiften, in het bijzonder slangenbeten. Later werd het bijvoorbeeld ook tegen de pest ingezet. Voor de bereiding werden 67-120 ingrediënten gebruikt. De samenstelling wisselde, maar in een mengsel van wijn en honing werden kruiden opgelost als gember, kardemom, kinabast (kinine!) en opium. De “echte” driakel had echter slangenvlees als basisingrediënt.

Fruit werd er ook veel gegeten. Dat betrof natuurlijk vooral appels, maar ook peren, kersen en vijgen en rozijnen werden gegeten. Dat laatste is iets dat alleen uit geschreven bronnen valt af te leiden: aan druivenpitjes valt immers niet te zien of het om verse of gedroogde druiven gaat. Overigens wordt ook vermeld dat druiven (en een vat) worden gekocht om wijn van te maken. Op zich is dat vreemd, omdat het Convent ook een wijngaard bezat (zie p. 33). Druivenpitten zijn inderdaad in het monster uit S108 aangetroffen. De pitten van frambozen en bramen uit het monster moeten van wilde planten of eigen kweek komen, want deze komen in de rekeningen niet voor. Vijgen werden zowel in het monster als in de rekeningen aangetroffen. Verder komen in de rekeningen noten en amandelen voor. Waarschijnlijk werden de kernen daar al vóór de verkoop uitgehaald, want amandelomhulsels worden (haast?) nooit gevonden, hoewel ze toch erg hard en groot zijn. Ook in de rekeningen van de Doesburgse Commanderij komen trouwens amandelen voor.¹⁶⁴

Honing werd zelf geproduceerd door “*onzen ymmen*” (honingbijen). Voor het koken werden verder wijnazijn gebruikt en “boomolie”: olijfolie. Ook dit is een nogal exotisch product dat men niet meteen zou verwachten in een middeleeuws klooster, maar het werd regelmatig gekocht. Of met alleen “olie” ook olijfolie werd bedoeld is niet bekend. “Ongel”, dierlijk vet, werd waarschijnlijk niet voor consumptie gebruikt maar voor andere toepassingen zoals brandstof of om mee te zalven of in te vetten. Er werd verder bier gedronken: Hamburgs bier, “rood bier” en gruitbier (gekruid met gagel in plaats van hop). Bier werd ook in het Convent zelf gebrouwen, zo blijkt uit het voorkomen van gruit en later hop, mout en brouwwater op de lijst. Hoewel de zusters in 1446 vroegen of het mogelijk was dat ze met naaste verwanten, die maar zelden op bezoek kwamen, drie of vier kannen wijn of bier mochten drinken in de namiddag tot een uur of vijf (een verzoek dat overigens niet werd ingewilligd, zie p. 37), is het maar de vraag of de begijnen dit bier ook zelf consumeerden.

Eerder werd ook al de zelfgemaakte wijn genoemd. Wijn werd echter vooral ingekocht. Een speciaal type wijn die besteld was, was miswijn. Deze wordt meestal genoemd in combinatie met andere sacrale producten, zoals hosties en wierook.

---

¹⁶³ Chomel 1743.

¹⁶⁴ Harenberg 2015.

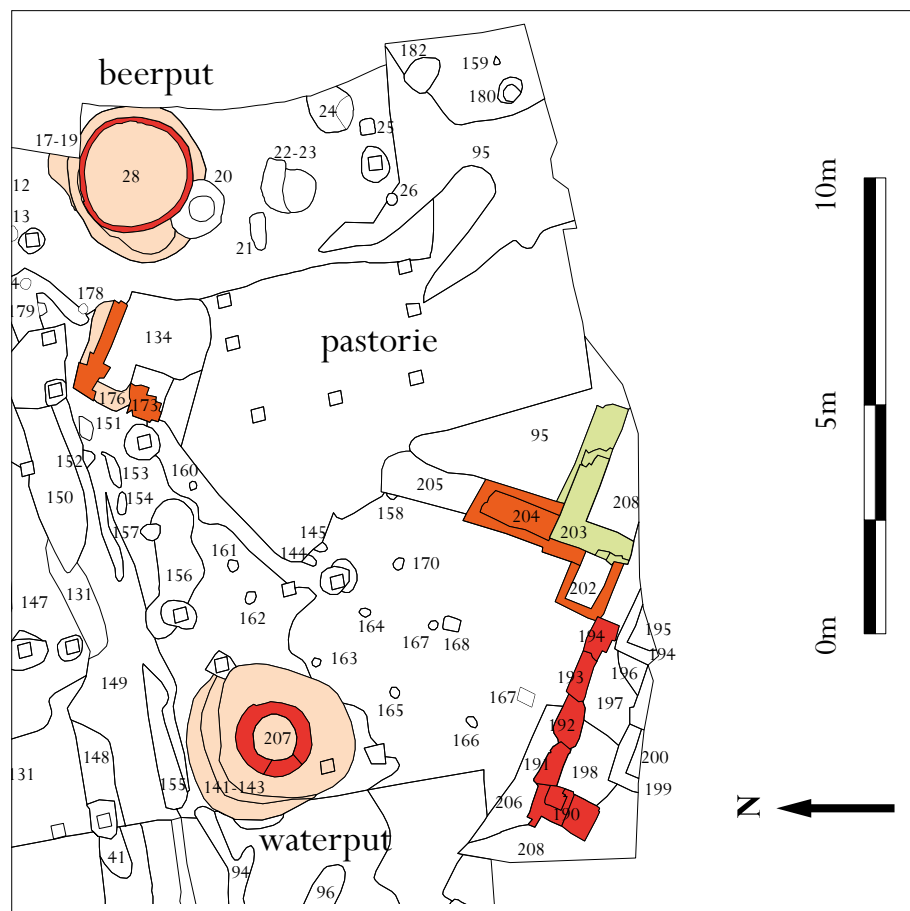
112. Allesporenkaart met middeleeuwse sporen.

8 Gebouwen

8.1 De pastorie

In het zuidoostelijk deel van de onderzoekslocatie zijn de funderingen van een bakstenen gebouw aangetroffen. Het betreft de noordwestelijke hoek van een gebouw waar in een later stadium aan de noordkant een extra ruimte met eenzelfde oriëntatie aan is vastgebouwd. Het oudste deel van het huis (S203) bestaat uit een fundering die circa 70 cm breed is. De fundering wordt gevormd door hele stenen van 28 bij 13,5-14 bij 6,5 cm en een 8-lagenmaat van 60 cm. Op basis van deze gegevens kunnen de stenen in de periode 1350-1550 gedateerd worden. De stenen zijn met zand gevoegd. In de zuidoostelijk hoek zijn aardewerkfragmenten die in de 15^e eeuw gedateerd kunnen worden aangetroffen. Het muurwerk van het later aangebouwde deel staat koud tegen de hierboven beschreven fundering. Het ligt in het verlengde van de westelijke muur. De fundering is slechts circa 1,8 m bewaard gebleven (S204). Het overige deel is weggebroken en slechts een circa 2 m lange uitbraaksleuf (S205) resteert. Deze wordt onderbroken door een recente verstoring (met als vondstmateriaal Siegburger steengoed, hafner- en grijsbakkend aardewerk, dunne pijpensteel), mogelijk gerelateerd aan de sloop van het gebouw van de Vereniging. De nog aanwezige fundering bestaat uit twee lagen (15 cm) van weliswaar dezelfde stenen als de oudere fundering, maar dan voornamelijk sloopmateriaal. De fundering van de aanbouw kent een kalkmortelvoeg en is gelegen op een vlijlaag van

113. Resten van de pastorie, de oudste fase is weergegeven in groen, de jongere fasen in rood.

114-116. Muurwerk van de pastorie, meerdere fasen. Op de foto linksonder is goed te zien dat het muurwerk links (S208) dieper gefundeerd is dan de muur rechts (S 204).

gebroken puin. Hierin zijn enkele fragmenten van 15e-eeuws Siegburger steengoed aangetroffen. Ten noorden van de recente verstoringen zijn ook gedeelten van de fundering gevonden. Deze maken hier een hoek naar het oostzuidoosten, maar dit wordt dan na circa 2,3 m verstoord. De noordelijk gelegen resten van de fundering bestaan uit één laag sloopstenen. Op basis van de aanwezige restanten kan aangenomen worden dat de aanbouw aan de westzijde buitenmaats circa 11,3 m lang geweest is.

Ook aan de westzijde is een aanbouw aanwezig. Hier is een westnoordwest-oostzuidoost georiënteerde vlijlaag aangetroffen (S190-194) die na circa 0,6 m een hoek van 90 graden maakt en nog 0,2 m doorloopt naar het zuidzuidwesten om daar te eindigen. Dit fundament bestaat uit één of twee lagen sloopstenen van eenzelfde formaat als hierboven is beschreven. Ze zijn gevoegd met kalkmortel en zijn gelegen op een vlijlaag met kloostermoppenpuin. De fundering is met het hierboven beschreven muurwerk verbonden door de restanten van een mogelijke waterbak bestaande uit acht lagen (60 cm) sloopstenen (S202). Hoe moeten we deze resten nu interpreteren?

117-118. Links muur S294 op een vlijlaag van baksteenpuin (let op de 15e-eeuwse Siegburgscheff onder de muur.). Rechts: vlijlaag S 174, 178, die in het verlengde ligt van muur S204, maar dieper is gefundeerd.

Het gebouw is westnoordwest – oostzuidoost georiënteerd. Dit komt overeen met andere laatmiddeleeuwse bebouwing in de directe nabijheid. Op de kaart van Van Geelkercken staat ten zuidoosten van het Arsenaal een gebouw weergegeven dat gezien het kruis vermoedelijk de kapel is geweest. Dit gebouw staat er tegenwoordig niet meer en wordt ook op de kadastrale kaart van 1832 niet weergegeven. Tijdens archeologisch onderzoek in 2008 is op deze locatie een deel van de fundering van de noordelijke muur van deze kapel vrij gelegd. Aan de noordzijde zijn in 2014 bij werkzaamheden menselijke skeletten aangetroffen. Deze waren begraven op de rug, met het hoofd in het westen. Vrijwel zeker lagen deze personen op het kerkhof dat bij de kapel aanwezig was.¹⁶⁵ Uit historische bronnen weten we dat de kapel ergens tussen begin mei 1439 en eind november 1441 gebouwd moet zijn.¹⁶⁶ De oriëntatie blijkt daarbij overeen te komen met de oriëntatie van het hierboven beschreven gebouw.¹⁶⁷

Iets vóór 6 mei 1439 kreeg het Grote Convent toestemming om de kapel met één altaar en een kerkhof op te richten.¹⁶⁸ Vanaf deze periode komt ook de biechtvader van het Grote Convent binnen het kloosterterrein wonen. Arnoldus van Maesbommel, die vanaf 1440 het Grote Convent diende, wordt in het Memorieboek *die ijrste besittende pater* genoemd. Zijn voorganger, Gherid Boechamer, woonde nog in het huis van Dirc de Gruter in de Bergstraat.¹⁶⁹ De toestemming voor de bouw van een kapel en de verhuizing van de biechtvader moet een duidelijke verandering voor de indeling van het kloosterterrein betekend hebben. Uit historische bronnen is bekend dat de priester niet bij de zusters kwam te wonen, maar een eigen huis kreeg. Waarschijnlijk is dat het hierboven beschreven gebouw er dan ook voor hem is neergezet. Er is een aantal argumenten dat hiervoor pleit. Allereerst doet de overeenkomst qua oriëntatie vermoeden dat de kapel en het gebouw uit eenzelfde periode dateren. Dit komt overeen met het feit dat de komst van de biechtvader naar het terrein verbonden was met de komst van de nieuwe kapel. Voor het kunnen houden van misdiensten was immers de aanwezigheid van de priester een vereiste.

Een tweede argument voor de interpretatie van het huis als biechtvadershuis is de aangetroffen aanbouw. In het memorieboek staat vermeld dat een Aelberts van Merlair, *ons biechtvaders ghesel ghetymert een camer aen ons biechtvaders huys* heeft en daarnaast geld en boeken aan het Convent heeft geschonken in ruil voor memorie voor zijn ouders en voor *her Henrick van Merler synen brueder*. Er staat geen jaartal bij deze vermelding. De broer is echter mogelijk Henricus van

165 Fermin, Groothedde & Kastelein 2014, 23-26.

166 Inv. 4134: Reg. 572 en Inv. 4135: Reg. 604-605.

167 Dit is enigszins opmerkelijk, aangezien men voor een kapel eerder een oost-west oriëntatie zou verwachten, waarbij het koor in het oosten ligt. Nu kan men de kapel ook geost hebben op de opkomst van de zon op de dag van de patroonheilige. Met de oriëntatie van de kapel zou dit betekenen dat het om een zonsopkomst eind oktober, begin november of eind januari, begin februari zou moeten gaan. De kapel was aan Maria gewijd. Zij had echter geen specifieke dagen binnen de hierboven genoemde periodes aan haar gewijd. Bekend is dat de zusters in 1561 Maria Hemelvaart op 15 augustus, of op de zondag erna vierden. De zon komt dan echter op in het oostnoordoosten, wat niet overeenkomt met de oriëntatie van de kapel. Vanaf 1446, na de overgang tot de Derde Orde, wordt ook St. Franciscus als patroonheilige genoemd. Franciscus heeft 4 oktober als naamdag. De kapel is echter al ruim voor 1446 aanwezig. Een oosting op zijn naamdag zou op grond van oriëntatie daardoor mogelijk zijn, maar is hierdoor niet aannemelijk. Het is daarom meer voor de hand liggend dat men de kapel op basis van reeds bestaande perceptie heeft georiënteerd.

168 Inv. 4134: Reg. 572.

169 Inv. 4468-9 en 413: Reg. 243. Dit uitgebreid beschreven in het historisch onderzoek van de onderzoekslocatie.

Merlair van Gravia, tot midden jaren '70 van de 15^e eeuw de rector en provisor van het fraterhuis. De nauwe band tussen het fraterhuis en het Grote Convent zou daarbij verklaren waarom de naam van Henricus expliciet wordt vermeld, terwijl de naam van de ouders niet genoemd wordt. Als dit juist is dan kan de aanbouw op zijn vroegst vanaf 1475 gedateerd worden. Er kan immers pas 'memorie' worden gedaan ná de dood van desbetreffende persoon.¹⁷⁰

Een derde argument voor de het huis als biechtvadershuis zijn de latere bewoners. Gezien het feit dat de zusters de middelen bezaten om een imposant gebouw als het Arsenaal te doen bouwen en kennelijk geen bezwaar hadden om hun rijkdom op een dergelijke wijze ten toon te spreiden, is het aannemelijk dat ook de biechtvader in een huis van enige omvang en luxe gewoond zal hebben. Er is helaas te weinig van de funderingen aangetroffen om dit aan te tonen. Op de kaart van Van Geelkercken staat echter ten zuidwesten van het Arsenaal, op de plaats waar het hierboven beschreven huis is aangetroffen, een groot gebouw weergegeven. De locatie daarvan komt overeen met de locatie van wat op 19^e-eeuws kaartmateriaal met pastorie wordt aangeduid, en waar tot 1972 inderdaad nog een pastorie stond. Uit 1666 hebben we nog een vermelding van een predikant Loderus die de "wehme" (= pastorie), bestaande uit huis, schuur en hof in de "straet ten Mariengrave" (de Kloosterstraat dus) bewoonde.¹⁷¹

Blijkbaar is het biechtvadershuis c.q. pastorie ook na de Reformatie als zodanig gebruikt, zij het dan als woning voor de dominee, verbonden aan de Martinikerk. Tot de 17^e eeuw woonden de pastoors van de Martinikerk in de Commanderie (Kerkstraat 11). Deze pastoors waren verbonden aan de Duitse Orde.¹⁷²

Qua vorm verschilt de later pastorie van de middeleeuwse bebouwing, maar wat betreft de oriëntatie en locatie komt het gebouw op de kaart uit 1823 nog steeds overeen. Daarbij schijnt het oudste (goed gefundeerde) deel van de pastorie redelijk ongeschonden de 20^e eeuw gehaald te hebben¹⁷³, maar het voorhuis werd waarschijnlijk na ca. 1555 afgebroken en opnieuw gebouwd.

Het huis werd in de 19^e eeuw bewoond door de pastoor die verbonden was aan de Rooms-Katholiek Martinuskerk die vanaf 1810 tot 1972 van de 20^e eeuw tussen het Arsenaal en de huidige opgravingslocatie was gelegen.

De 17^e-eeuwse waterput S207 ligt precies naast de westzijde van het gebouw in zijn post-middeleeuwse gedaante. De latere tuinmuur van de pastorie loopt weer precies ten westen van de waterput, waardoor de put dus exact in

119. De pastorie van de Martinuskerk in haar laat-19^e-eeuwse vorm. Het achterste deel, waarvan hier alleen de kap is te zien, is hier nog het middeleeuwse gebouw waarvan de resten in de opgraving werden terug gevonden.

170 In de regesten treedt Henricus van Merlair op 3 augustus 1475 nog op als rector van het fraterhuis. Op 21 november van datzelfde jaar is die positie overgenomen door heer Derck van Sitterden. Vermoedelijk is Henricus van Merlair in 1475 overleden. Inv. 4501: Reg. 1012 en Inv. 77: Reg. 1015.

171 Verbael van de verpondingen van de Stadt en de Schependom Doesborgh Anno 1666.

172 Eeltink, Fermin, Groothedde en Rompelman 2015, 9-11.

173 Van Petersen, vriendelijke mededeling.

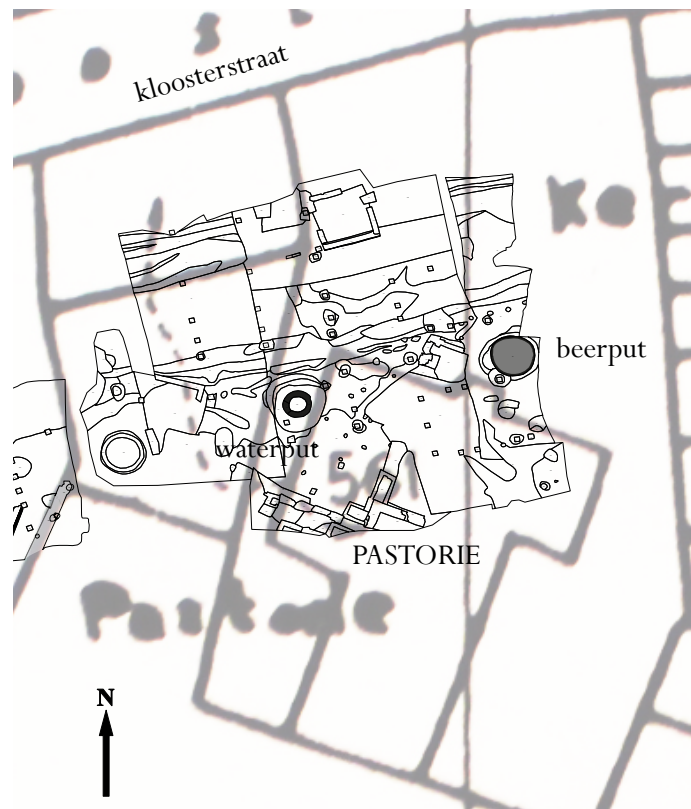
het smalle paadje tussen pastorie en muur lag.

De beerput S28 ligt pal voor het gebouw in zijn post-middeleeuwse gedaante, en over de rooilijn van de aanbouw aan de voorzijde van het gebouw zoals het er tussen ca. 1475 en 1555 uitzag. Dat bevestigt het beeld dat deze aanbouw al gesloopt was toen de beerput werd gemetseld. Inderdaad dateert de oudste inhoud van de beerput uit de tweede helft of laatste kwart van de 16^e eeuw.

Op de contour van de pastorie op kaartmateriaal uit 1823/'32 bevindt zich aan de noordzijde van het gebouw een kleine uitbouw. Hier zal een secreet zijn geweest met een uitgang in de beerput. Dit geeft aan dat de contouren van het gebouw op de kaart van 1823/'32 al aan het einde van de 16^e eeuw ontstaan moeten zijn, al is hier archeologisch eigenlijk niets van terug gevonden. Ten zuiden van de tweede aanbouw (S190-193 en S202) zijn wel de restanten van een meer recente fundering aangetroffen. Het betreft een fundering van rode baksteen (21,5 x 11 x 4,5 en 20,5 x 9,5-10 x 4,5) gevoegd met harde cement. Op basis hiervan kan aangenomen worden dat deze fundering te relateren is aan de verbouwing in 1876. Deze verbouwing was zeer rigoreus, de plattegrond van het gebouw op de kadastrale minuut wijkt duidelijk af van het gebouw op de foto, en de gevel draagt duidelijk 19^e-eeuwse stijlkenmerken. De pastorie werd in 1971 afgebroken voor de bouw van het verzorgingstehuis.

8.2 Het voederhuis?

Op de kaart van Van Geelkercken (1654) zien we op de locatie van de zuidwestelijke hoek van de opgraving een gebouw getekend. Hij tekent een dubbel ge-

120. Uitsnede uit de allesporenkaart, geprojecteerd op het perceel van de pastorie op de kadastrale minuut van 1832. Voor de muren: vergelijk met afbeelding 113.

121. De rij paalpoelen in de zuidwesthoek van het onderzoeksterrein.

bouw met zadeldak, ramen en een schoorsteen. Als Van Geelkercken betrouwbaar is, lijkt het dus om een woonhuis te gaan, mogelijk met een werkruimte ernaast. Mogelijk is dit gebouw te duiden als pottenbakkerij. Het is waarschijnlijk dat deze op het terrein aanwezig is geweest, gezien de niet mis te interpreteren afvaldump van pottenbakkersafval in spoor 227. Pottenbakkersovens stonden in de 17^e eeuw inpandig en werden gebouwd met bakstenen.¹⁷⁴ Ter plekke is muurwerk aangetroffen, maar het gaat hier duidelijk niet om 17^e-eeuws muurwerk. Zoals in hoofdstuk 12 wordt beschreven, gaat het om de fundamenten van het gebouw van de Vereniging uit 1912. Het lijkt er dus op dat het pand dat hiervoor stond, waarschijnlijk in oorsprong een 17^e-eeuwse pottenbakkerij, tot de fundamenten gesloopt is, waarbij wel sprake is van perceelscontinuïteit. Dat de perceelscontinuïteit zelfs nog langer teruggaat, blijkt uit de vondst van een rij paalpoelen onder het aangetroffen muurwerk. Tussen het muurwerk en deze paalpoelen bevindt zich een dikke grondverbeteringslaag van schoon zand, dus het is uit te sluiten dat het hier om heipalen voor deze muur gaat.

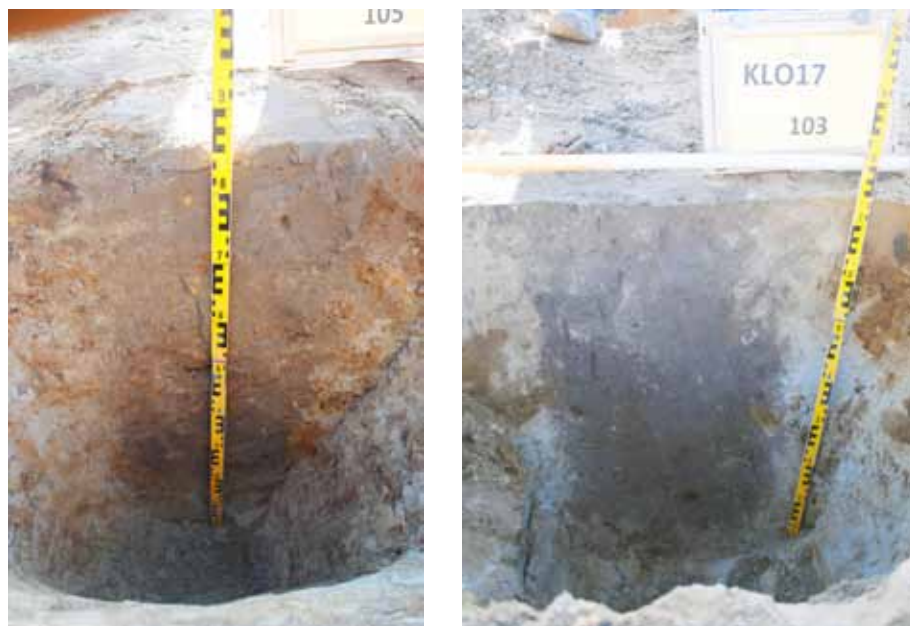
In totaal zijn er tien palen (S241, 278-285) gevonden, die tezamen een rij vormen van 14 meter. Dat is wat langer dan de muur van het gebouw erboven. Contemporaine kuilen vallen, wanneer we het gebouw erboven plotten, buiten dit gebouw. De paalpoelen hebben een diameter van 40 tot 70 cm aan de bovenzijde en 25 tot 35 cm op de bodem van het spoor. De paalpunt is rond tot vlak. De paalpoelen (die niet afgetopt lijken te zijn) zijn 80 tot 85 cm diep. De vulling bestaat uit donkerbruin-grijs lemig zand met houtskool en brokken baksteen. De bakstenen hebben uiteenlopende diktes: van 4,5 en 5,5 tot 6 cm. Daarmee is een einddatering te geven van na 1600. Dit materiaal moet echter waarschijnlijk in de

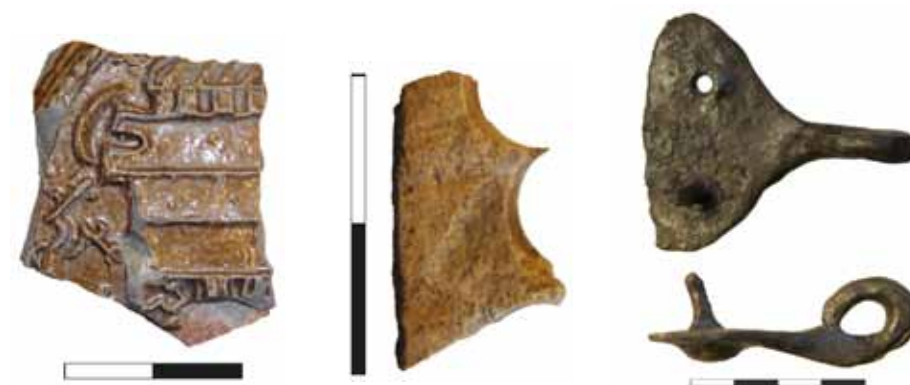
122. Paalpoor onder de muur van de Vereniging en de daaronder aangebrachte grondverbetering.

¹⁷⁴ Van der Meulen & Smeele 2012, 33.

123, 124. Twee grondsporen van aardvaste stijlen in de palenrij.

125-127. Applique op Raerener steengoedkan, paternosterkralenproductieafval en ijzeren oogje.

paalkuilen beland zijn bij het uittrekken van de palen. De kans is groot dat dit gebeurd is bij de bouw van het 17^e-eeuwse gebouw dat door Van Geelkerkcken is getekend in 1654. We hebben een vermelding uit 1644 dat hier een verwoeste huisplaats lag. Slaat dit op het voederhuis? Behalve enig materiaal dat ook van rond 1600 dateert, zoals geglazuurd steengoed uit Raeren en Aken (waaronder een scherf met een wapenschild die waarschijnlijk toebehoort aan een Raerener zalfpot van rond 1590), een scherf van een Weser-bord en wat postmiddeleeuws roodbakkend aardewerk, is het gros van het vondstmateriaal toch middeleeuws (14^e-15^e eeuw). Het gaat daarbij om Siegburger steengoedkannen en grijs aardewerken kommen. Verder bevatten de kuilen slachtafval, mosselen en een oester, spijkers en een ijzeren oog (deel van sluiting van een luik o.i.d.). Dit laatste bestaat uit een plat stuk in de vorm van een halve cirkel met twee spijkergaten en haaks daarop een gebogen oogje. In eerste opzet lijkt het om een laatmiddeleeuws gebouw te gaan. In de laag die het loopoppervlak uit deze periode vormde is een stuk been met geboorde gaten afkomstig. Waarschijnlijk is dit een afvalstuk van de productie van paternosterkralen, kralen van een rozenkrans

128. Voorbeeld van een historische kapschuur. Het voederhuis kan een dergelijke constructie zijn geweest, zij het met aardvaste stijlen.

(gebedssnoer).¹⁷⁵ Dergelijke snoeren werden geproduceerd door rondreizende specialisten, die ze vooral verkochten op markten. Rozenkransen werden tot aan de Reformatie veel gebruikt, daarna worden ze zeer zeldzaam in deze contereien omdat Katholicisme niet meer openlijk beleden mocht worden.

Opvallend aan deze structuur is dat er gebouwd is met aardvaste stijlen (ingegraven palen). Doorgaans werden gebouwen vanaf de 14^e eeuw namelijk op een baksteenfundering danwel op poeren gebouwd. Toch komen gebouwen met aardvaste stijlen wel voor. In Zutphen-Nieuwstad werd een boerderij opgegraven uit 1301 die volledig met aardvaste stijlen was gebouwd.¹⁷⁶ Een veel jonger (zeldzaam) voorbeeld is de inmiddels afgebroken stolpboerderij uit ca. 1600 in het Zeeuwse Moriaanshoofd met gebintstijlen die 50 cm diep waren ingegraven.¹⁷⁷ Toch kunnen we wel stellen dat rond 1600 gebouwen die *geheel* rusten op aardvaste stijlen op zijn minst een uitzondering zijn. Dat van het Doesburgse gebouw slechts één rij paalsporen is gevonden, is misschien dan ook geen toeval. De kans bestaat dat het hier gaat om een kapschuur, waarbij aan de open zijde ingegraven stijlen zijn gebruikt, terwijl de andere kant wellicht een ondiepe bakstenen fundering of zelfs muur heeft gestaan. Deze stenen kunnen vervolgens goed hergebruikt zijn, of in ieder geval verwijderd zijn voor de nieuwbouw. Het idee van een kapschuur maakt het bovendien mogelijk om een poging tot identificatie van het gebouw te wagen. Indien het gebouw inderdaad uit het begin van de 15^e eeuw dateert, dan zijn er drie kandidaten terug te vinden in de bronnen. In 1421 wordt er een brouwhuis getimmerd (*timmeren* kan in de middeleeuwen ook op baksteenbouw slaan, de basis van het gebouw bleef immers van hout). De kans dat het hier om een brouwerij gaat is echter verwaarloosbaar omdat brouwerijen bakstenen panden waren, wat trouwens ook geldt voor de brouwovens, die opvallend vaak worden teruggevonden in opgravingen.¹⁷⁸ Ook in Doesburg (Korte Koepoortstraat) werd een 15^e-eeuwse brouwerij opgegraven, gevestigd in een bakstenen pand en met bakstenen ovens.¹⁷⁹ De tweede

175 Spitzers 2009.

176 Fermin & Groothedde 2009.

177 Van Olst 1991.

178 Van de Venne 2008.

179 Fermin & Groothedde 2008.

optie is het in 1427 gebouwde “voederhuis”. Daarmee word waarschijnlijk een plek bedoeld waar veevoeder werd opgeslagen. Dit zal voornamelijk hooi zijn geweest. Historische bekende hooischuren zijn meestal kapschuren, of in ieder geval open constructies, ter voorkoming van hooibroei en –brand. In de open zijde van de schuur wordt het dak ondersteund met een rij stijlen. Het zijn vaak lange gebouwen. Daarmee is dit een goede kandidaat. Een laatste optie is die als houtschuur, gebouwd in 1430. Houtschuren zijn doorgaans kleiner dan hooischuren, wat de tweede interpretatie-optie, het voederhuis uit 1427, de meest waarschijnlijke maakt.

8.3 Bebouwing langs de Kloosterstraat

In het noordelijk deel van de onderzoekslocatie zijn de rechthoekige restanten van fundering aangetroffen die buitenmaats circa 3,3 bij 3,5 meter meten (S183-S185, S211-213). Ten westen hiervan is nog een tweetal funderingsresten van kloostermoppen aangetroffen (S186-S187) die in het verlengde van S212 en S213 liggen en daarnaast enkele puinkuilen (S188-189) die er op wijzen dat het gebouw zich vermoedelijk verder naar het westen uitstrekte. De rechthoekige fundering is mogelijk het restant van een keldertje of een deel van het huis dat om bouwtechnische redenen een zwaardere fundering nodig had. Deze fundering bestaat deels uit hele, deels uit sloopstenen en is met kalkmortel gevoegd. De fundering S186-S187 is daarentegen met zand gevoegd. De hele kloostermoppen meten circa 28 bij 13,5 bij 7 cm, wat wijst op een datering tussen 1300 en 1550 (gezien de historische achtergrond: na ca. 1400, en gezien het gebruik van sloopstenen kan dat ook nog ruim na 1550 zijn).

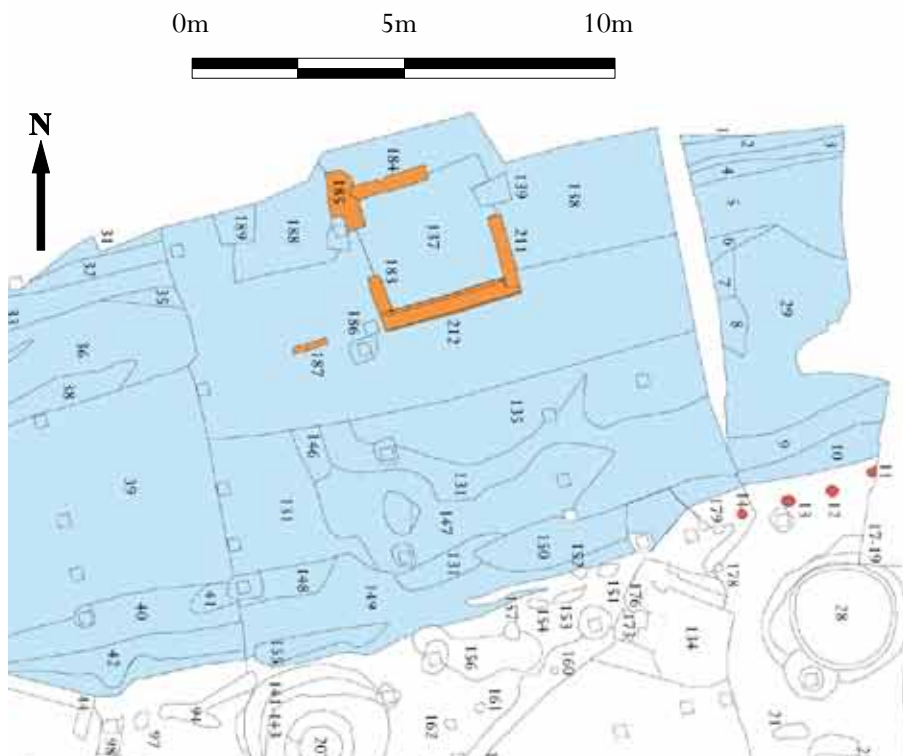
Qua ligging is het gebouw op de Kloosterstraat georiënteerd. Het huis is gelegen op de dempingslagen van de middeleeuwse gracht die ná 1343 gedempt is. Het gebouw moet daarmee in elk geval van ná deze demping dateren. Op de 17^e-eeuwse kaart van Van Geelkercken staat op de locatie een klein gebouw weergegeven. Ook op de kaart uit 1823 is een huisje aanwezig. Op deze laatste kaart liggen de rechthoekige funderingen erbuiten aan de oostzijde precies tegen de weergegeven bebouwing aan. Vermoedelijk was in deze periode dit deel

129. Keldertje van het gebouw aan de Kloosterstraat.

van het gebouw reeds afgebroken. De overige funderingsresten en puinkuilen vallen wel nog binnen de weergegeven bebouwing.

Binnen de rechthoekige fundering zijn tijdens de aanleg van het vlak meerdere vondsten verzameld (V64). Het gaat voornamelijk om aardewerkfragmenten die in de 14e eeuw gedateerd kunnen worden, zoals grijsbakkend aardewerk, meerdere fragmenten Siegburger en één stukje Brühls steengoed. De scherven zijn waarschijnlijk uit de dempingslagen van de gracht afkomstig en kunnen dan ook behalve als een *terminus post quem* niet voor de datering van het gebouw gebruikt worden. Op basis van de gebruikte stenen dateert het gebouw mogelijk in de 15e of vroege 16e eeuw. De oriëntatie van het gebouw komt overeen met de Kloosterkazerne, waarvan aangenomen wordt dat de middeleeuwse kern tot de oudste fase van de kloosterbewoning behoort. Uit historische bronnen blijkt dat de zusters in de late 14^e, of vroege 15^e eeuw zich aan de Kloosterstraat vestigden. Zij kregen echter door aankopen en schenkingen pas in verschillende fases het uiteindelijke kloosterterrein in handen. Hierdoor is het goed mogelijk dat het gebouw in eerste instantie niet op het kloosterterrein heeft gelegen. Binnen het terrein van het Grote Convent waren er naast de kapel, het huis waar de zusters woonden en het biechtvadershuis nog andere gebouwen aanwezig. Niet alleen staat dit weergegeven op de 17^e-eeuwse kaart van Van Geelkercken, maar ook in historische bronnen worden ze genoemd. Zo is er ondermeer sprake van het *Keppelse kemerken*, een vermoedelijk klein gebouwtje waarin men bezoek van buiten het Convent placht te ontvangen.¹⁸⁰ De ligging direct aan de Kloosterstraat zou er mogelijk op kunnen wijzen dat de fundamenten die hier zijn aangetroffen tot het *Keppelse kemerken* behoorden, maar dit kan verder op geen

130. Ligging van de resten van het keldertje in de opgravingsput. In blauw de onderliggende gracht.

180 Inv. 4133.

131. Het kloosterterrein op de minuut van 1823. Het gebouwtje helemaal links is verbonden met de pastorie. De gevonden kelderresten sluiten naadloos aan bij dit gebouw.

enkele manier worden hard gemaakt en blijft daarmee slechts een optie. Net buiten de rechthoekige fundering is bij de aanleg de bodem van een 15^e-eeuwse gevlamde Siegburg kan van steengoed aangetroffen. Binnen de fundering is een fragment vloertegel gevonden uit de periode rond 1750.¹⁸¹ Deze heeft mogelijk wel onderdeel uitgemaakt van de 18^e-eeuwse fase van het gebouw. Als men aanneemt dat de tegel op de vloer van bijvoorbeeld een keldertje heeft gelegen dan kan men op grond hiervan stellen dat dit deel van het huis ergens tussen 1750 en 1823 moet zijn afgebroken. Op een foto uit de eerste helft van de 20^e eeuw staat geen bebouwing meer op deze locatie weergegeven. Gezien het feit dat op de 1823 kaart het gebouw als onderdeel van de pastorie wordt beschreven, is het heel goed mogelijk dat het gelijk met de renovatie van de pastorie is afgebroken.

181 Pluis 1998, 299: A.01.27.37 P; 1700-1850 (ca. 1750) UMB: Ruitjes met akers (aker = eikel)

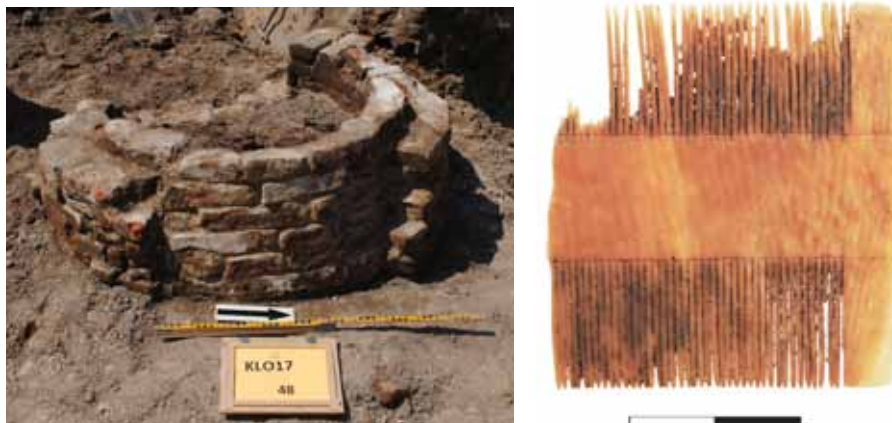

9 Postmiddeleeuwse putten en kuilen

9.1 Waterput

Ten westen van de uitbouw van de pastorie is een waterput aangetroffen. Deze is opgebouwd uit sloopmoppen van 27,5-28 x 13-13,5 x 7 cm gezet in kalkmortel (S207). Gezien het feit dat de put precies naast de op de 1823 kaart weergegeven pastorie ligt blijkt dat men bij de bouw van deze fase van het gebouw nog rekening heeft gehouden met de aanwezigheid van de waterput. De put ligt exact in de smalle strook tussen het gebouw en de perceelsgrens (zie afbeelding 120). Op de foto uit de eerste helft van de 19^e eeuw wordt de waterput niet meer weergegeven.

Uit de insteek (S93 en S141-143) zijn een scherf van klassiek hafneraardewerk (geproduceerd tussen ca. 1425 en 1680¹⁸²) en pijpensteeltjes verzameld. Op grond hiervan kan de put in de 17^e eeuw gedateerd worden. Uit de insteek van de put is verder een dubbele luizenkam verzameld, vervaardigd uit ivoor. De put zelf is niet leeggehaald. Alleen het bovenste deel van de vulling is bekeken om een indruk te krijgen van wanneer de put buiten gebruik is geraakt. De vulling van de put (S140) bestaat uit donkergrijsbruin zand met veel fragmenten mortel en kloostermoppen (zelfde formaat als hierboven en kleiner: 21 x 10,5 x 5 cm). Behalve middeleeuwse rood- en grijsbakkende scherven die uiteraard als opspit moeten worden beschouwd, zijn er een dunne pijpensteel en een stukje blauw vlakglas (niet industrieel) gevonden. Ook zijn er twee fragmenten gresbuis en een plavuis of drempelsteen van Ardense hardsteen met *crinoïden* (zeeleliëfossielen) in aangetroffen. De put zal ergens in de 19^e eeuw zijn afgedankt.

132, 133. De 17^e-eeuwse waterput S93 en een ivoren luizenkam uit de insteek ervan.

9.2 Kuilen

De kuilen S21 en S22/23 zijn ondiepe kuiltjes. Ze bevatten alleen enig botmateriaal. De enige substantiëlere kuil in deze hoek is S24. Deze kuil, die net als de eerder genoemde kuilen onder de pastorie ligt, meet ca. 85 cm en is 45 cm diep. Het vondstmateriaal in deze kuil is nogal gemêleerd: vroeg-mesolithisch vuursteen, 13^e-eeuws kogelpotaardewerk, 14^e of 15^e-eeuwse steengoed- en grijsbakkende scherven en een dunne pijpensteel.

¹⁸² Bartels 1999, 150.

134. Allesporenkaart met 17^e- en 18^e-eeuwse sporen.

S222 is een ietwat boomerang-vormige kuil, die na couperen echter uit twee kuilen lijkt te bestaan. De westelijke kuil is 35 cm diep, de oostelijke 14 cm. Het totaal is 170 cm lang. De kuil bevat een grijsbakkende en een 14^e-eeuwse Siegburger steengoedscherf, maar de drie roodbakkende scherven wekken een 17^e-eeuwse indruk.

S243 is een kuil van 120 cm lang en 95 cm breed, met een diepte van 25 cm. De kuil bevatte alleen twee grijsbakkende scherven en wat botmateriaal. Op grond hiervan zou de kuil als laatmiddeleeuws bestempeld kunnen worden, maar gezien de frequentie waarmee middeleeuwse opspit op deze locatie in latere sporen is beland, zou een latere datering met deze zeer geringe steekproef ook zeker mogelijk zijn. Een (weliswaar zwak) argument zou daarbij zijn dat de omliggende kuilen alle postmiddeleeuws zijn.

S244 is een ovale kuil van 80 cm lang en 42 cm diep. Hoewel de kuil middeleeuws aardewerk bevat, is de hoofdmoot toch laat 17^e-eeuws. Het gaat onder meer om witte faïence, Westerwaldsteengoed met kobalt- en mangaanpigment en applique-hartjes, een stuk van een witbakkend vergiet, roodbakkend aardewerk, een pijpensteel en een stukje van een wijnfles.

135. Kuil S244.

S245 heeft een diameter van 75-85 cm en een diepte van slechts 20 cm. Behalve een stukje dakpan zijn er in de kuil alleen een middeleeuwse grijsbakkende scherf en een 17^e-eeuwse pijpensteel gevonden.

S246 is een dagzomende laag van een depressie van ca. 2,5 x 1,8 m maximaal 20 cm diep. Deze laagte is gevuld met onder meer 17^e-eeuws aardewerk, zoals Westerwalds en Raerener steengoed, slibversierd roodbakkend aardewerk, hafneraardewerk en een dikke pijpensteel.

S247 is een kuil met een diameter van 1,7 meter en een diameter van 1 meter. De bodem is vlak. In de donkere vulling werd veel vondstmateriaal aangetroffen. Het gaat daarbij ondermeer om een grote steengoedkruik (waarschijnlijk Vredens), Westerwald steengoed, een industrieel steengoed bord met vlechten servetwerk dat geproduceerd is in Staffordshire, majolica, faïence (bord, kopje met Zwiebelmuster), een rood aardewerken kachelpan, een Nederrijns bord, industrieel wit aardewerk (cream ware), ovoïde pijpen waaronder het merk GVS (Gijsbert van Stralen, gevoerd van 1700 tot 1845) en een bolle, holle knoop die helaas in zo'n slechte staat verkeert dat er weinig over te melden is. De datering van de vondsten in het complex is redelijk consistent. Het steengoedbord dateert bijvoorbeeld ergens tussen 1720 en 1760, kachelpannen komen voor vanaf het midden van de 18^e eeuw¹⁸³, Engels cream ware deed na

¹⁸³ Bartels 1999, 135.

136-138. Kuil S247, met rechts een rand van een industrieel steengoedbord en links een steengoedkan.

1763 zijn intrede in Nederland.¹⁸⁴ De grote steengoedkan, gezien de grootte van het fragment zeker geen opspit, is lastiger te dateren. Vorm en baksel hebben namelijk een ruime looptijd. Al in de 16^e eeuw komen ze voor bij bv. steengoed uit Raeren. In Stadtlöhn en Vreden worden dergelijke kannen met een zeer vergelijkbare voet en glazuur tot ver in de 19^e eeuw gemaakt.¹⁸⁵ Een onderscheid tussen het Raerener en Vredense materiaal lijkt in deze te zijn dat bij de laatste grovere snijsporen aan de onderzijde van de voet te zien zijn. Het ruim voorkomen van faience, majolica en Nederrijns roodbakkend aardewerk geven het

complex een ietwat 18^e-eeuws tintje. Samenvattend ligt de datering van het complex waarschijnlijk ergens in de jaren '60 of '70 van de 18^e eeuw. De kuil ligt exact buiten de veronderstelde bebouwingsgrens. Op dit moment was dit een tuin (perceel B558). Wat de functie van deze zeer grote kuil is geweest, blijft helaas onduidelijk, misschien was het gewoon een afvalkuil.

S249 is een ovale kuil van 130 x 85 cm met een diepte van 35 cm. Dit complex bevat weinig materiaal. Behalve een prehistorische scherf en een vroeg 13^e-eeuwse protosteengoedrand bevat de kuil onder meer een geglazuurde steengoedscherf en roodbakkend aardewerk met aan de binnenzijde een gele sliblaag. Echt scherp te dateren is de kuil daarmee niet, maar wel is te zeggen dat de kuil uit de 17^e of 18^e eeuw dateert.

S253 is een hoekige kuil van een meter in doorsnede en een diepte van 84 cm. De bodem is vlak. Aan vondstmateriaal zijn er ondermeer een Chinees porseleinen schoteltje van Qianlong capucijnerwaar (1735-1780), een stuk faiencebord, een slibversierd roodbakkend bord en kleipijpen. Hierbij bevindt zich zowel 17^e-eeuws als 18^e-eeuws materiaal. De kuil moet dus ergens in de 18^e eeuw worden gedateerd. De vorm lijkt wat op die van S247, die echter iets groter is. De kuil lag op dat moment midden in de tuin op perceel B558.

S254 wordt doorsneden door S253 en is dus ouder. Deze kuil is vrij klein, maar

¹⁸⁴ Bartels 1999, 238.

¹⁸⁵ Vgl. Elling 1994.

139, 140. De kuilen S253 (links) en S254 (rechts). Dat laatste spoor is op deze foto niet optimaal gecoupeerd, achter deze lijn is de kuil 50 cm diep. Rechts een scherf Chinees porselein.

wel vrij diep, zo'n 50 cm. Ook dit is, gezien de vondsten, een 18^e-eeuwse kuil, met onder meer witbakkend aardewerk en een dunnen pijpensteel.

S258 is weer een forse kuil, met een vrij vierkante vorm in het vlak. De kuil meet 1,20 x 1,05 m en is 100 cm diep. Hoewel de kuil veel materiaal bevat dat duidelijk opspit is, kan gesteld worden dat het meeste materiaal uit de 18^e eeuw dateert. Daarbij gaat het om vrij veel kleipijpen, waaronder een ketel met knorren en in een hart de letters IS en HB en een ovoïde ketel met het merk zwijn (1724-1897). De letters op de huwelijkspijp zijn helaas niet te koppelen aan bekende bewoners van het terrein. Ook zijn er onder meer Qianlong-porselein, faïence, geglazuurd steengoed, rood- en witbakkend aardewerk en twee scherven industrieel witbakkend aardewerk. Verder bevat de kuil steenkool en bot, waaronder een afgezaagde reep been. Dit is productieafval van bijvoorbeeld knopenmakerij. Ook is er een oester gevonden. Dit complex zal ergens uit de tweede helft van de 18^e eeuw dateren. De kuil is vergelijkbaar met de kuilen S247 en 253. De kuil lag midden in de tuin van B558. Een functie als afvalkuil ligt voor de hand.

141-144. Kuil S258. Daaronder een gezaagde botreep en rechts een huwelijkspijp met de letters IS en HB en een pijp met het merkteken "zwijn",

10 Beerput S18

10.1 Opbouw

In werkput 1 werd een grote bakstenen beerput gevonden (voor de ligging zie afbeelding 79). Deze heeft een doorsnede van 2,40 meter en een (restende) diepte van 1,90 meter. Als bouw materiaal zijn sloopstenen gebruikt van 27 x 13,5 x 7 cm. De tienlagenmaat van het metselwerk bedraagt 74 cm. Op grond hiervan is geen scherpere datering te geven dan ca. 1300-1550. De constructie is echter op een ring van eikenhout gelegd die is samengesteld uit meerdere delen. De dikte van het hout is 6 cm, de breedte 18 cm (?). Om de ring heen zijn dunne houten paaltjes geslagen om de ring op zijn plek te houden. Het hout van de ring is gedateerd door E. Preßler.¹⁸⁶ Deze datering komt uit op 1555 +/- 5 jaar, bij gebruikmaking van de Twentse curve. Of deze datering het bouwjaar van de put weergeeft is niet op voorhand zeker. In het hout bevinden zich namelijk enkele toognagels die niets met de constructie te maken lijken te hebben, waardoor de kans groot is dat het om secundair gebruikt hout gaat. Toch blijkt uit de dateringen van het gevonden aardewerk dat de datering van het hout als aanlegjaar van de put een goed aanknopingspunt is. De beerput bevindt zich precies op de plaats waar op de kadastrale minuut van 1823 een uitbouw tje aan de pastorie is getekend. Blijkbaar was dit uitbouw tje het secreet.

145-147. Een deel van de houten ring onder de beerput, daaronder een deatil met toognagels. Beneden de buitenzijde van de bakstenen beerput.

¹⁸⁶ Code NL 6980 Doesburg.

148-149. De binnenzijde van de beerput; rechts het bergen van de vulling.

Het vondstmateriaal in en om de beerput is in vier niveaus verzameld. Het eerste is het materiaal uit de insteek, dat een indicatie zou moeten geven over de aanlegperiode van de put. Het materiaal uit de insteek is echter niet overvloedig. Het gaat in totaal om drie scherven: een ongeglazuurde rood aardewerken scherf die aan het baksel te oordelen uit de 13^e of 14^e eeuw lijkt te stammen, een bijna-steengoedscherf uit Siegburg met geribbelde hals dateert in het eerste kwart van de 14^e eeuw en een steengoedscherf uit Siegburg uit de 14^e of mogelijk 15^e eeuw. Voor een datering hebben we hier, zo blijkt uit de rest van de gegevens, dus niets aan. Blijkbaar gaat het om opspit van ouder materiaal.

Het bovenste niveau bestaat uit puin. Dit is duidelijk de dempingslaag, en het jongste materiaal zou in theorie de sluitdatum van de put moeten aangeven. Naar verwachting zou dit samenvallen met de verbouwing van de pastorie in 1876. In de praktijk blijkt het lastig om de demping exact te dateren aan de hand van het vondstmateriaal omdat het slechts om een handvol scherven gaat. Ook in het bouwpuin dat als dempingsmateriaal is gebruikt vinden we middeleeuwse scherven. Daarnaast zijn er onder meer een ovoïde pijpketel met het merk 46 gekroond (datering van het merk 1731-1897, maar gezien de vorm 18^e-eeuws¹⁸⁷) en een gevlamde tegel die ook niet veel scherper te dateren is dan 18^e-19^e eeuw. Voor een einddatering zullen we dus naar het jongste materiaal in de vulling moeten kijken. Deze vulling bestaat uit berig materiaal, dat bovenin iets meer mortel en baksteen bevat. Het is echter best mogelijk dat dit het resultaat is van het zware dempingspuin boven op de zachte beer. Het berige materiaal is in eerste opzet verzameld in twee lagen, waarbij de bovenste duidelijk 19^e-eeuws materiaal bevatte en het onderste ouder materiaal. In de praktijk bleek echter, zoals zo vaak bij beerputten, dat deze scheiding niet erg hard was. Materiaal uit beide niveaus werd regelmatig aan elkaar gepuzzeld. In wezen is dit onderscheid ook niet belangrijk. Het vondstmateriaal is doorgaans goed dateerbaar en het is duidelijk dat de beerput een looptijd van ruim 300 jaar heeft gehad waarbij alle perioden vertegenwoordigd zijn. Bij de beschrijving van de beerputinhoud wordt het materiaal dan ook per materiaalsoort beschreven en niet per fase, waarbij echter wel getracht wordt een datering te geven aan het materiaal.

¹⁸⁷ Duco 2003, 192.

10.2 Aardewerk

10.2.1 Steengoed

Onder het steengoed vinden we redelijk wat materiaal uit de oudste fase van de beerput. De onderste helft van een kan uit Frechen met een grote rozet wordt in het tweede en derde kwart van de 16^e gedateerd. De onderkant van een ge-glazuurde Siegburger kan met vlakke bodem moet wellicht ook ergens in deze periode gedateerd worden. Er zijn meerdere fragmenten van Siegburger snelles (versierde cilindrische drinkkannen) met afbeeldingen van soldaten. Deze dateren uit de tweede helft van de 16^e eeuw. Ook een bruine steengoedkan uit Raeren met een decoratie van panelen en acanthusbladen is grofweg te dateren in de tweede helft van de 16^e eeuw. In totaal zijn vier steengoed baardmankruiken gevonden. De datering van baardmankruiken loopt sterk uiteen. De eerste baardmankruiken zijn de zgn. puntneuskannen van primitief weergegeven gezichten, meestal vergezeld van een doedelzak (n.b. deze zijn niet gevonden in de beerput). Ze werden in het eerst kwart van de 16^e eeuw geproduceerd in Raeren. In het tweede kwart van die eeuw worden er met behulp van mallen fraai uitgewerkte renaissancekoppen van baardige mannen geproduceerd. Deze gezichten worden vervolgens weer steeds grover. In Vreden werden nog tot in het begin van de 18^e eeuw baardmankruiken met een groteske grijns geproduceerd.¹⁸⁸ Ook in het materiaal uit de beerput zien we een vrij breed scala aan dateringen van de baardmankruiken. Het oudste exemplaar is de hals van een chocoladebruine baardmankruik die in Keulen is geproduceerd tussen ca. 1525 en 1550. Gezien de datering van de houten ring onder de beerput (1555 +/- 5

150-153. Linksboven fragmenten van een “snelle” uit Siegburg; rechtsboven een deel van een kruik uit Frechen; linksonder Raerense kruik (met detail).

¹⁸⁸ Elling 1994.

154-160. Frenchse baardmankruiken uit 16^e en 17^e eeuw. Rechtsmidden een exemplaar uit Keulen, rechtsonder een deel van een onversierde Frenchse kruik.

jaar) zal dit echter iets na 1550 zijn. Een Frechense baardmankruik dateert ergens tussen 1625 en 1700, terwijl twee andere, grover vorm gegeven Frechense exemplaren ergens tussen 1650 en 1700 geproduceerd lijken te zijn. Een klein onversierd Frechens kannetje dateert tussen 1625 en 1700. Vergelijkbare datering (1625-1700) gelden voor Westerwaldkruiken met kobaltpigment en diverse malgevormde appliques. Deze komen we in de put tegen in de vorm van engeltjes, leeuwen, eikels, rozetten, driehoeken etc. Jonger is een deel van een Westerwaldse pot met slordige kobaltblauwe beschildering, die in ieder geval ná 1750 gedateerd moet worden.

Een compleet inktpotje heeft een vlakke, brede basis van 62 mm en een smalle, verdikte hals. De hoogte is 72 mm. Het materiaal is ongeglazuurd steengoed, de productieplaats is op grond van het donkere baksel mogelijk Langerwehe.¹⁸⁹ De interpretatie als inktpot is overigens een “educated guess”. De exacte vorm is niet teruggevonden in de literatuur, en er zijn geen inktresten aanwezig in het

¹⁸⁹ Al bereikte Langerweher steengoed na de 17e eeuw amper nog de Nederlandse markt.

161-165. Westerwaldkannen met details van de appliques.

potje. Ook de datering is dus een *educated guess*; waarschijnlijk is het een vroeg 19e-eeuws exemplaar.

Twee gedraaide mineraalwaterkruiken dateren eveneens uit het begin van de 19e eeuw. Op één ervan staat het merk HEPPINGER M.W. E. DHAL.IUNI-OR.¹⁹⁰ Heppinger Heilwasser in Bad Neuenahr wordt al sinds 1565-84 gewonnen en is nog steeds te koop. Het afgebeelde merk met de bijbehorende naam moet van na 1828 dateren. In dat jaar kregen de kooplieden Elias Dhal Junior en Friedrich Faulenbach namelijk een concessie van de Pruisische regering om het mineraalwater onder hun naam te verkopen. De kruiken zijn in deze context belangrijk omdat ze met hun harde datering een sterke aanwijzing geven voor de gebruiksduur van de beerput.

Vrijwel al het steengoed uit de put is te associëren met drinken. Dat is niet vreemd, omdat steengoed niet poreus en volledig waterdicht is. Ook bij de inktpot is deze eigenschap van belang.

¹⁹⁰ Thijssen 1991, 58; Verhoeven 1996, 90-92.

166-170. Linksboven: Westerwaldpot, daaronder een inktpotje. Rechts mineraalwaterkruiken met merk: Heppinger M.W.E. Dhal Junior.

10.2.2 Roodbakkend aardewerk

Een zeer belangrijke categorie binnen dit complex is ook het roodbakkende aardewerk. Het gaat hierbij om alledaags kook- en tafelgerei. De meest voorkomende vorm is de grape. Binnen het materiaal komen grappen voor van de 16e tot 17e eeuw. Sommige hebben een (holle) steel, andere oren. Ook komen hoge en lage exemplaren voor. Bij één fragmentarisch exemplaar is een letter A in slibversiering aangebracht. Helaas is de complete tekst niet meer te achterhalen. Een grote pot (diameter 28 cm) met verticale worstoren en vingerindrukkenlijst onder de rand dateert uit de 17e eeuw. De pot is aan de onderzijde be-roet en is misschien als een soort soeppan gebruikt. Een grote pot met verticale oren heeft een geringeloorde versiering met spiralen. De datering ligt rond het derde kwart van de 17^e eeuw.

Een grote "frankforter" pot met twee horizontale worstoren die boven de rand uitkomen is voorzien van een bijna zwart mangaanglazuur. Dergelijke potten dateren uit het begin van de 19^e eeuw. Frankforter potten werden vanaf 1781 en 1787 in resp. Gouda en Bergen op Zoom geproduceerd en in de regio vanaf bv. 1799-1803¹⁹¹ in Vorden vanaf 1811 in Hummelo vanaf 1812 in Wehl en vanaf 1813 in Doesburg en Zutphen.¹⁹² Waarschijnlijk is de pot als grote inmaakpot gebruikt (bv. als *buuskoolpote*). Een grote kom met slibversiering dateert uit het

¹⁹¹ Van der Meulen & Smeele 2001, 42.

¹⁹² Van der Meulen & Smeele 1999, 11-15.

171-178. Grapen met stelen, oren en schenktuiten. Rechtsonder een beroete pot met vingertoplijst.

begin van de 19^e eeuw. Wellicht gaat het om een beslagkom.

Meerdere exemplaren komen ook voor van koppen, testen en komforen. Het onderscheid is bij incomplete exemplaren vaak lastig te maken. Een bolle, ongelazuurde komfoor (warmhoudertje) met gaatjes dateert waarschijnlijk uit de tweede helft van de 16^e eeuw. Testen vinden we in ronde en vierkante varianten, met standringen, vlakke bodems en pootjes.

Een waarschijnlijk 18^e-eeuws bakje/schotelkje met rechtopstaande rand is geheel geel geglazuurd en heeft paarse vlekken op de bodem.

Een tweeorige papkom uit Noord-Holland met standring en scherpe wandknik en twee horizontale oren heeft een slibversiering. Aan de buitenkant bestaat deze uit diagonale streepjes, aan de binnenzijde bevindt zich een afbeelding van een haan. Dergelijke kommen met haan worden opvallend vaak gevonden. De datering ervan ligt ergens tussen 1580 en 1610.

Een kommetje met vlakke bodem heeft een zwart mangaanglazuur aan binnen- en buitenzijde. Het kommetje heeft één, vrij breed oor gehad dat aan de onderzijde minimaal aan de kop bevestigd is geweest. Het gaat om een vroeg of

179-190. Roodbakkend aardewerk: koppen, test, vergiet, bakje met geel glazuur, olielampje, komfoor, kommen, kan en potten.

191-196. Roodbakkende borden.

197. Slibversierde papkom.

midden-19^e-eeuws stuk in de traditie van frankforter potten.¹⁹³

De roodbakkende borden dateren van de 17^e tot de 18^e eeuw. Het oudste is een diep bord met geringeloorde “rozenbottels”, dat van ergens rond 1600 dateert. De producten hebben een “Nederrijnse” oorsprong. Voor een deel is dit Ochtrup of de oostelijke Achterhoek (laatste kwart 17^e eeuw), maar een bord met een geringeloorde vogel kan bijvoorbeeld worden toegeschreven aan het productiecentrum Issum (Kr. Kleve, vervaardigd tussen 1700 en 1725). Het meest komen Nederrijnse borden voor met gele slibspiraal met daarover een groene slinger (ca. 1720-1775).

Een fragmentarisch bewaard geble-

¹⁹³ Vgl. Groothedde & Bartels 2001, 230.

ven hoge kan is alleen aan de binnenzijde geglazuurd.

Een olielampje, bestaande uit twee schoteltjes met schenklippen die verbonden zijn door een stam, met een worstoor aan het bovenste, kleinste bakje (hoogte 9 cm), dateert van ca. 1600-1650.

Van de twee ongeglaazuurde roodbakende bloempotten is er één cilindervormig met twee gaten, terwijl de ander een ingesnoerde voet en vijf gaten in de bodem heeft. Waarschijnlijk dateren ze beide uit het begin van de 19e eeuw.

198-199. Twee bloempotten.

10.2.3 Witbakkend aardewerk en hafner

Het aandeel witbakkend aardewerk is vrij beperkt. Een deel daarvan staat bekend als hafneraardewerk.¹⁹⁴ Naast wat losse hafnerscherven is er een grape met een bolle onderkant en aan de binnenzijde groen glazuur die tot de hafnergroep gerekend kan worden. De meeste hafnergrapes hebben een vlakke onderkant. Er is ook aardewerk gevonden dat een overgang vormt tussen hafneraardewerk en witbakkend aardewerk, dat wel bekend staat als Keuls witbakkend aardewerk. De algemene datering daarvan loopt van 1450-1600.¹⁹⁵ Daarbij gaat het onder andere om een grape met slordig aangebracht transparant groen glazuur aan de binnenkant met lintoor en een pispotachtige rand, die aan de buitenkant tegenover de oorzijde beroet is. De bodem ontbreekt helaas. Het stuk dateert waarschijnlijk uit de tweede helft van de 16^e eeuw.

Van echt wit aardewerk zijn er een test op pootjes met rechthoekige bak en groen glazuur aan de buitenkant en geel aan de binnenzijde (datering: 1700-1775). Een kleine kop met verticale oren dateert tussen 1720 en 1760. Een

200-204. Hafner- en witbakkend aardewerk: hafnergrape, beroete grape, rechthoekige test, vergiet en kop.

¹⁹⁴ Dit is een nogal verwarrende kreet omdat het woord *Hafner*, dat in Zuid-Duitsland en Oostenrijk 'pottenbakker' betekent, nooit gebezigd is in Keulen, de productieplaats van dit soort witbakkende korrelige aardewerk. Daarbij werd er in Keulen ook minder korrelig witbakkend aardewerk geproduceerd dat wordt aangeduid als Keuls witbakkend aardewerk.

¹⁹⁵ Bartels 1999, 152-154.

klein komfoortje op pootjes met mangaanglazuur heeft uitgesneden luchtgaten en dateert ergens in de 18^e eeuw. Een ander fragment van een vergelijkbaar komfoortje heeft een nokje op de rand om zuurstof binnen te laten. Tenslotte is een klein vergiet met groen glazuur dat ergens tussen 1675 en 1750 gedateerd moet worden.

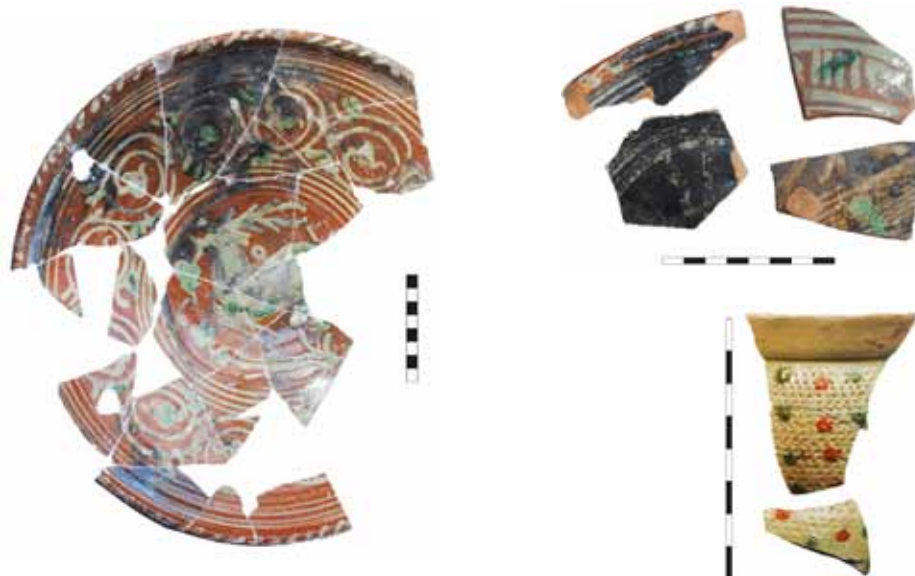
10.2.4 Werra- en Weseraardewerk

Een speciale plek binnen het witbakkende aardewerk wordt ingenomen door het makkelijk herkenbare Werra- en Weseraardewerk (de eerste categorie heeft eigenlijk een meer roze baksel). Werra wordt in Nederland gevonden uit de periode tussen 1570 en 1640, Weser tussen 1570 en 1630.¹⁹⁶ In Enkhuizen werd tussen 1602 en 1613 ook Werra-aardewerk geproduceerd door Dirk Spiegel.¹⁹⁷ Er werden tenminste (resten van) drie Werra-borden gevonden. Het meest complete exemplaar, met een diameter van 32 cm draagt een afbeelding van een hert. Twee andere fragmenten dragen waarschijnlijk een afbeelding van resp. een maan en een vogel.

Drie objecten zijn vervaardigd in het Weser-gebied. Het gaat om een gelige tonvormige drinkbeker met een rasterpatroon waarop oranje en groene stippen zijn aangebracht. Hoewel er een handvol scherven van is gevonden is het stuk niet archeologisch compleet. De andere objecten van Weser-aardewerk zijn twee randfragmenten van borden, waarvan één eveneens met oranje en groene stippen.

10.2.5 Majolica en faience

Een bord met dambordpatroon 26 cm heeft een vrij dunne standring. Doordat het bord geheel zwart is geworden van de beer, is het lastig uit te maken of het om een majolica- dan wel een faiencebord gaat. Op grond van de decoratie weten we echter dat het om majolica gaat. We kennen zelfs het productiefaval van dergelijke borden, dat in 1983 bij de Groenmarkt in Dordrecht werd opgegra-

205-207. Werra-bord met hert, scherven van Werra-borden en beker van Weser-aardewerk.

¹⁹⁶ Stephan 1993, 297.

¹⁹⁷ Ostkamp & Venhuis 2009, Bruijn 1992.

208-209. Majolicaborden. Links met dambordpatroon, rechts met kraanvogel.

ven.¹⁹⁸ De datering van dit bord ligt tussen 1610 en 1630. De oorspronkelijke kleurstelling is niet duidelijk: een bord in het Frans Halsmuseum in Haarlem bv. heeft groene, rode en blauwe vakjes, een exemplaar uit Rotterdam alleen blauwe.¹⁹⁹ Een majolicabordfragment met een vrij grove blauwe decoratie, onder meer een kraanvogel(?), is ongetwijfeld geïnspireerd op Chinees porselein. Het bord dateert tussen 1650 en 1675.

Faïence is een categorie die in ruime mate is aangetroffen binnen het aardwerkspectrum. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om theekommetjes (kopjes zonder oor, geïnspireerd op Chinese porseleinen voorbeelden) en borden. Borden zijn er in verschillende formaten, met diameters van 13 tot 33 cm. Een kom-achtig bord draagt een lichtblauwe bloemdecoratie. De stijl waarin het stuk beschilderd is loopt tot ca. 1650. De druk beschilderde borden met blauwe bloemmotieven zijn te dateren in de eerste helft van de 18e eeuw. Eén bord heeft een decoratie met panelen en een vrij grove donkerblauwe beschildering (ca. 1620-1640). Een 21 cm faïencebord draagt de tekst “4. is hy goet hy lyt hem” in een soort baldakijn met engelen. Het is duidelijk dat het bord deel uitmaakt van een serie, waarbij de borden samen een tegeltjeswijsheid ten toon spreiden. In het Rotterdams museum bevinden zich identieke borden met de tekst: “2. is U tafel poover”, “3. ter ere van den dis” en “6. is de vreugde van den dis”. Dergelijke bordenseries waren eeuwenlang populair. In Zutphen-Nieuwstad werd in één beerput zelfs twee keer dezelfde serie spreukborden aangetroffen.²⁰⁰ Het bord uit Doesburg werd in ca. 1650 vervaardigd in Delft.²⁰¹ Dat geldt waarschijnlijk ook voor een qua vorm sterk op dit bord gelijkend exemplaar dat twee gekruiste sleutels binnen een grillig gevormde cartouche draagt. Dit kan slaan

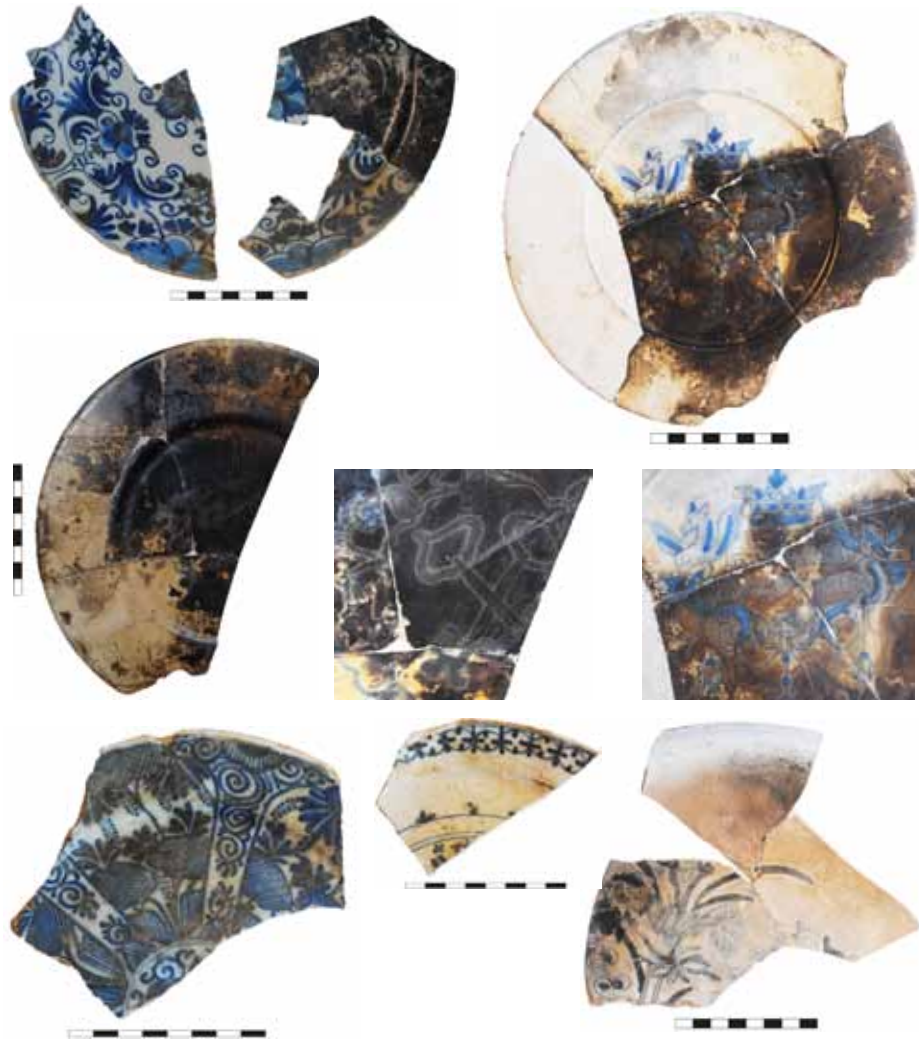
¹⁹⁸ Bartels 1999, 213-214.

¹⁹⁹ Ploegaart 2015, 194.

²⁰⁰ Fermin & Groothedde 2010 (*Gij manne fijn etc.*).

²⁰¹ Vgl. Van Aken-Fehmers et al. 2013, 24.

210-215. Gedecoreerde faienceborden. Rechtsmidden twee detailopnamen: links twee sleutels op het bord links daarvan en rechts een baldakijn met spreuk: “4. is hy goet hy lyt hem” op het bord daarboven.

op het stadswapen van Leiden²⁰², maar bijvoorbeeld ook op het wapen van de familie Schimmelpenninck. Van deze familie weten we namelijk dat ze in deze periode in Doesburg woonachtig waren. Alexander Schimmelpenninck van der Oye (1611-1688), de zoon van de gelijknamige Zutphense burgemeester, was getrouwd met Anna van Wisch. Hij was ritmeester en sergeant-majoor te paard en Commandeur te Doesburg.²⁰³ Ook Hendrik en Herman Schimmelpenninck bekleedden militaire functies in Doesburg. Er heeft echter geen Schimmelpenninck op het terrein gewoond, en deze interpretatie is dus zeer onwaarschijnlijk (het zou dan om een relatiegeschenk moeten gaan). De meest voor de hand liggende interpretatie is dus dat hier (net als overigens bij het wapen van Leiden) gewoon de sleutels van Petrus zijn afgebeeld, die toegang geven tot de hemel en wereld.²⁰⁴ Dit laatste zou mooi passen bij de gebruiker van het pand op dat

202 Een vergelijkbaar faiencebord met een wapen met twee sleutels kennen we bijvoorbeeld ook uit Bourtagne (Van den Akker 1993, 259)

203 Brunel, Wetsteins, de Wetsteins en Smith, Waesberge, de Coup, De Wed. de Coup, Humbert, Willem van de Water, Samuel Luchtmans, De weduwe A. Moetjes, van Dole & Vaillant, 1732, p. 96.

204 Mattheus 16:18-19: “En Ik zeg u ook, dat gij zijt Petrus, en op deze *petra* (rots) zal Ik Mijn gemeente bouwen, en de poorten der hel zullen dezelve niet overweldigen. En Ik zal u geven de

216-219. Twee witte plooischotels (voor- en achterkanten) en een fragment van een gedecoreerd exemplaar (rechtsonder). Rechtsboven een ongedecoreerd faiencebord.

moment, een dominee.

Een aantal faienceborden is ook geheel wit. Ofschoon geheel witte faienceborden al sinds ca. 1600 voorkomen, moeten deze exemplaren gezien hun hoekige profiel eerder tussen 1725 en 1775 gedateerd worden.

In totaal zijn resten van tenminste vier plooischotels gevonden. Twee daarvan zijn witte schotels met een diameter van 33 cm. Het compleetste exemplaar heeft 27 knorren, die doorlopen tot de spiegel (datering 1620-1700). De afwerking van de vrij kleine voet doet een Franse herkomst vermoeden. De andere twee, die veel minder compleet zijn, dragen blauwe decoraties en moeten in het midden van de 17^e eeuw worden gedateerd.

Een grote witte kom op een standring is geheel onversierd en dateert uit de 18^e eeuw. Zeer bijzonder is een grote kom met aan de binnenzijde een geperforeerd lekbakje (helaas incompleet). De buitenzijde is in blauw beschilderd met Chinezen(?). De functie van de kom is niet geheel duidelijk. Gaat het om een waskom met een lekbakje voor een stuk zeep (een lampetstel avant la lettre)? Voorlopig kennen we nog geen parallellen.

Een klein kommetje (diameter 10,5 cm) dat aan de buitenzijde wit is, draagt aan de binnenzijde de afbeelding van een monnikachtig Chinees figuurtje (1675-

220-221. Witte faiencekom en kom met Chinese decoratie en lekbakje aan de binnenzijde.

slutelen van het Koninkrijk der hemelen; en zo wat gij zult binden op de aarde, zal in de hemelen gebonden zijn; en zo wat gij ontbinden zult op de aarde, zal in de hemelen ontbonden zijn.”

222-224 Faiencekommen. Links een papkom en rechts twee drinkkommetjes.

1725?). Er zijn meer schoteltjes en theekopjes zonder oor die duidelijk geïnspireerd zijn op 18^e-eeuwse Chinese porseleinen voorbeelden, maar deze hebben ook de meer subtiele Chinese vormen. De afbeeldingen in blauw variëren van Chinese motieven (pagodes, huisjes; een dikke kat?) tot meer Hollandse decoraties.

10.2.6 Porselein

Een belangrijke component binnen het keramiekspectrum wordt gevormd door theekopjes en de bijbehorende schoteltjes. Het Chinese materiaal valt voor zover wij na kunnen gaan allemaal binnen de Kangxi-periode (1680-1720). De versieringen zijn aangebracht in fijne blauwe lijnen. De buitenzijde is bij iets minder dan de helft van de objecten (zowel kopjes als schoteltjes) capucijnerbruin; bij de overige objecten zijn blauwe decoraties aangebracht. Vanwege de bruine kleur staat dit materiaal ook wel bekend als capucijnerwaar.

Slechts drie objecten dragen een beeldmerk, twee daarvan een vierkant met kruis (Jingdezhen 1700-1720, onbekende producent), de ander een vierkant met andere invulling. Een kop met donkerblauwe decoratie, een kopje met panelen is gedecoreerd met zotjes en goudluster. Een ander kopje met blauwe motieven is in een mal geperst. De datering van al deze kopjes en schoteltjes ligt in de eerste decennia van de 18^e eeuw.

Het Chinese porselein is voor 100% te associëren met de consumptie van thee en koffie (en mogelijk chocola). Het materiaal dateert voor zover na te gaan tot 1720. Daarna valt er vreemd genoeg een gat in de categorie luxe kopjes. De eerste (Europese) porseleinen kopjes dateren op zijn vroegst weer uit het laatste kwart van de 18^e eeuw. Gingen de Kangxi-kopjes gewoon decennialang mee

225-226. Schoteltjes voor theekopjes van Chinees porselein. Geheel rechts de onderzijde van het schoteltje in het midden (capucijnerwaar).

227-231. Theekopjes en een schoteltje (rechtsboven) van Chinees porselein. Recht twee merkjes op de onderzijde.

voor ze sneuvelden (wat niet ondenkbeeldig is bij dergelijke luxe-artikelen), missen we een belangrijk deel van het serviesgoed door de jaren heen (misschien door legen van de beerput), of werd er een tijd lang geen thee en koffie genuttigd (dat laatste lijkt hoogst onwaarschijnlijk: ook aan bezoek moest thee en koffie geserveerd kunnen worden).

Europees porselein komt in de beerput minder voor dan Aziatisch porselein. Onder de vormen vinden we een schoteltje met Zwiebelmuster motief uit de 19^e eeuw. Het motief zelf komt overigens al sinds 1730 voor en is ontworpen door de porseleinfabrikant Meissen.²⁰⁵ Eveneens 19^e-eeuws geldt voor een kop met ingesnoerde voet en een kop met roze vies. Een vergelijkbare kop werd eerder in de tweede helft van de 19^e eeuw gedateerd²⁰⁶, waarmee het object een van de jongste zou zijn dat voorkomt in de beerput. Twee kopjes met vormoren dateren ergens tussen 1775 en 1850. Vier witte merkloze porseleinen schoteltjes met een diameter van 13,5 cm lijken een set te vormen. De functie ervan is niet helemaal duidelijk. Dat geldt ook voor de datering: waarschijnlijk is dit de eerste helft van de 19^e eeuw, maar echt diagnostische kenmerken ontbreken.

232-236. Schoteltjes en kopjes van Europees porselein.

205 Bartels 1999, 199.

206 Bartels 1999, 878.

10.2.7 Industrieel wit aardewerk

Bij het industrieel witte aardewerk valt op dat het niet om laat 18^e-eeuwse *cream ware* gaat, maar ook dat beeldmerken van Petrus Regout of Sphinx ontbreken. Petrus Regout richtte zijn aardewerkfabriek in Maastricht op in 1836. Het enige blindmerk dat werd gevonden is dat van de firma Dawson (Hylton, Tyne & Wear, sinds 1798). Op grond daarvan is het meeste materiaal te dateren in het begin van de 19^e eeuw. De enige uitzondering is misschien een bordje met handbeschilderde decoratie dat van voor 1800 zou kunnen dateren.

Een bord heeft een achthoekige rand met een plastische bies die aan stiksel doet denken. Andere borden zijn geheel wit en onversierd. Het zijn zowel eet- als soepborden.

Er zijn een klein wit kommetje en een grotere lage kom met geribbelde rand. Een ovale plooischtel (25 x 20,5) van de firma Dawson zal gebruikt zijn voor het opdienen van bijvoorbeeld brood. Een andere vorm uit de beerput die bedoeld was om op tafel te staan is een roomkannetje met een hoog opgetrokken oor en een sterk ingesnoerde voet.

Een rechthoekige deksel van een zeepbakje (11 x 7,5 cm) heeft een afgebroken lintoor op de bovenkant en is verder onversierd. Vreemd genoeg hebben zeepbakjes traditioneel vrijwel altijd een oor en botervlootjes meestal een knop. Zeepbakjes maakten deel uit van het lampetstel: een kom of bak met een kan,

237-240. Industrieel wit aardewerk: deksel van een zeepbakje, kom met geribbelde rand, plooischtel (Dawson) en achtkantig bord.

241-242. Kommetje en roomkannetje van industrieel wit aardewerk.

een zeepbakje en een borstelbakje. De datering ligt in de eerste helft van de 19^e eeuw.

10.2.8 Kleipijpen

Het aandeel kleipijpen is relatief beperkt, en in de meeste gevallen gaat het om losse steelfragmenten. Het aandeel biconische pijpen met kleine ketel en dikke steel lijkt het grootste te zijn. Het gaat daarbij om enkele zeer vroege exemplaren, daterend uit het begin van de 17^e eeuw, waaronder een exemplaar met een ongekroonde roos als hielmerk, dat in 1628 voor het eerst door Robert Jaxon werd gevoerd.²⁰⁷ Er zijn echter ook ovoïde pijpketels gevonden.

243-245. 17^e-eeuwse kleipijpen, de middelste met het hielmerk "roos".

²⁰⁷ Duco 2003, 126.

10.3 Glas

10.3.1 Inleiding

Glaswerk, zeker uit de wat oudere archeologische context, geldt vaak als indicator van een zekere mate van welstand. Glas was zeker in het pre-industriële tijdperk relatief kostbaar. Om die reden bestaan er tal van stillevens uit de 17^e en 18^e eeuw waar glazen prominent staan afgebeeld naast andere luxegoederen en waren uit die periode. Daarnaast stond glas in de kunst symbool voor de vergankelijkheid van het leven. Het was namelijk een erg kwetsbaar materiaal. Tijdens het opgraven van beerput S28 bleek dat er een grote hoeveelheid gebruiksglas in de put aanwezig was uit de 17^e tot en met de 19^e eeuw. Alhoewel glasvondsten redelijk algemeen zijn in vondstcomplexen uit de “nieuwe tijd”, sprong de omvang en relatieve luxe van het aangetroffen glaswerk in het oog. Er is voor gekozen om de meest interessante stukken uit het complex te beschrijven en af te beelden. Voor een volledig overzicht van het in de beerput aangetroffen glaswerk wordt verwezen naar de achter in het rapport aanwezige vondstdeterminatielijst.

10.3.2 Drinkglazen

De oudste glasfragmenten zijn een bodem- en wandfragment met rozet van een *wafelbeker*. Het glas heeft een hoogopgestoken ziel en heeft een gladde voetband. De wafelstructuur is verkregen door het glas in een mal te blazen. Deze structuur loopt in schuin oplopende banden om de beker heen. De ruime spatiering tussen de rijen wafels wijst op een datering in de 16^e eeuw. In de tweede helft van de 16^e eeuw werden dergelijke glazen vervaardigd in de Zuidelijke Nederlanden.²⁰⁸ Op de wand van het glas is een braamnop aangebracht met een ingelegd, nu gebarsten steentje. Het gebruik van braamnoppen met een kobaltblauwe inleg is een kenmerk voor Antwerpse productie, al zullen de glasblazers die na de val van de stad in 1585 Antwerpen ontvluchtten, dit kenmerk in eerste instantie ook in de Noordelijke Nederlanden nog gebruikt hebben. Fragmenten van goed vergelijkbaar glas, zonder braamnop, is gevonden bij het onderzoek naar de plaatsing van de diftarcontainer in de Boekholtstraat.²⁰⁹

Een wandfragment is van een *netwerkbeker*. Het gaat om het onderste deel van de wand bij de insnijding naar de voet. Deze is gedecoreerd met dubbele golflijn. De cuppa is daarnaast voorzien van horizontale groeven. Het voorwerp zal geblazen zijn in een persmal. Als gevolg van het langdurig verblijf in de beer is het stuk in een erg slechte staat. De datering voor dergelijke bekertjes ligt tussen 1700-1750.²¹⁰ Waarschijnlijk heeft de beker voetnoppen gehad.

246. *Wafelbeker met detail van de braamnop.*

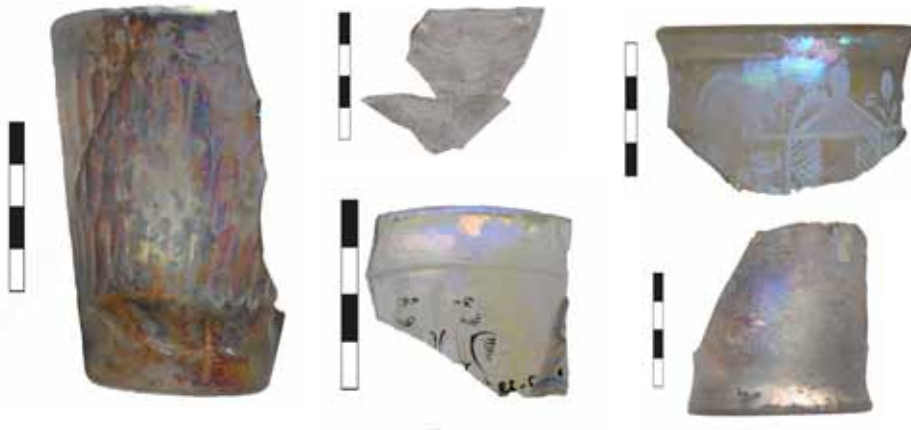

247. *Wandfragment van een netwerkbeker.*

²⁰⁸ Henkes, 1994, 130-136; vgl. afb. 30.4 en 30.6.

²⁰⁹ Kastelein & Groothedde 2013, 46-47.

²¹⁰ Vgl. Clevis 2006, 70: fig. 11, De bijbehorende datering ligt tussen 1700-1750.

248-252. Links een beker met geslepen facetten; middenboven: fragment van een knobbelbeker; daaronder een beker met twee duiven; rechtsboven rand van een pagodebeker en rechtsonder bodem van een onversierde beker.

Naast de eerder genoemde wafelbeker komen in de late 16^e en 17^e eeuw ook veel knobbelbekers voor. Het aangetroffen wandfragment is voorzien van rijen diagonaal geperste ronde knobbels. De datering van het stuk ligt vermoedelijk in de eerste helft van de 17^e eeuw.²¹¹

Een vormgeblazen beker met weggeslepen pontilmerk stamt vermoedelijk uit de eerste helft van de 18^e eeuw. De voet van het glas was versierd met een staffband bestaande uit acht diagonaal staande inkerlingen. De wand is gedecoreerd met rijen van drie boven elkaar staande langwerpige facetten.²¹²

De bodem van een 18^e-eeuwse cilindrische beker met licht uitlopende voet maakt deel uit van een onversierde beker. Er is een pontilmerk zichtbaar onder de vrijwel vlakke bodem.

Een klein fragment van een beschilderde beker van kleurloos glas toont twee duiven. Op basis van de vorm van het glas en de stijl van decoreren valt de beker in de 18^e eeuw te plaatsen. De vogels komen qua stijl zeer sterk overeen met de decoratie op een 18^e-eeuws muizenflesje uit Centraal Europa.²¹³

Een nagenoeg vlakke bodem van een pagodebeker is vervaardigd van Boheems glas. Het pontilmerk is weggeslepen. De beker is gedecoreerd met een ingegraveerd motief bestaande uit onder meer guirlandes en bloemen. Het glas is naar onderen toe enigszins concaaf. Tevens is een deel van de rand teruggevonden. Deze is getooid met gestileerde druiventrossen.

Twee onversierde bekers van Boheems glas dateren uit de tweede helft van de 18^e of de vroege 19^e eeuw. Van beiden is het pontilmerk weggeslepen.

Een achthoekige beker van Boheems glas stamt uit de 18^e eeuw. Het pontilmerk is weggeslepen. Het glas is onversierd.²¹⁴

211 Henkes, 1994, 137-140.

212 Vgl. Kottman 1999 p. 952, cat nr 52 voor met name de vorm.

213 Henkes, 1994, afb. 64.9.

214 Vgl voor de datering : Kottman 2009 (nationale referentiecollectie glas), 946.

253-254. Bekers van Boheems glas. Het rechterexemplaar is achthoekig.

255. *Vetro a filibeker*.

256. Voet van een *bokaal*.

Het bodemfragment van een kleurloze *vetro a filibeker* staat op een gekerfde voetband. De wand vertoont een fijn patroon van witte van links naar rechts oplopende draden. Oorspronkelijk zullen het er ongeveer 55 zijn geweest. De beker is te dateren in het eerste kwart van de 17^e eeuw. Mogelijk is het stuk in Amsterdam vervaardigd.²¹⁵

Bij de voet van een *bokaal* is de stam vrij steil en gaat in een vrijwel haakse hoek over in een holle voet. De overgang naar de cuppa is voorzien geweest van een opengewerkte band. Van de cuppa resteert vrijwel niets. Gezien de context moet het Doesburgse exemplaar 17^e-eeuws zijn, al is een vroegere datering als gevolg van een lange looptijd niet uit te sluiten. Een goede parallel is niet gevonden.

Een fragment van een *berkenmeier* met een vlakke voet van versmolten glasdraad dateert uit de eerste helft van de 17e eeuw. De schacht was ooit versierd met twee horizontale rijen van vijf gedoornde noppen. Nu ontbreekt er één. De cuppa ontbreekt vrijwel volledig.²¹⁶ De herkomst van het glas moet gezocht worden in de Nederlanden of in het Duitse Rijk.

Uit de 17e eeuw stamt de onderzijde van een *roemer*. Het fragment heeft een uit drie glazen windingen gesponnen glasvoet en een gekartelde glasdraad die de afgrenzing vormt van de schacht en de cuppa.²¹⁷ De schacht van het glas is versierd met vier rijen braamnoppen. Opvallend is de uitzonderlijk goede kwaliteit van het glas. In tegenstelling tot veel van de andere in de beerput aangetroffen glasfragmenten is er totaal geen

²¹⁵ Henkes. 1994, 171, Baart, Krook & Lagerweij 1986.

²¹⁶ Vgl. Henkes 1994, 196: cat. nr. 45.14.

²¹⁷ Voor een discussie omtrent het onderscheid tussen berkemeier en roemer zie: Henkes, 1994 m.n. 189-190.

257-260. Resten van roemers. Rechtsonder een deel van een berkenmeier.

sprake van glascorrosie. Een bodemfragment van een andere roemer heeft een voet die is vervaardigd uit een draad met zeventien windingen. Het glas was oorspronkelijk versierd met vier rijen van elk twee braamnoppen. Van de cuppa resteert alleen een hele kleine iets gebogen aanzet. De datering is 17^e-eeuws. Vermoedelijk is het glas vervaardigd in de Nederlanden. Van een derde, sterk aangetaste roemer resteert allen een stuk schacht. Het kleine formaat doet vermoeden dat het om een borrelglaasje gaat. Omdat de kelk volledig ontbreekt valt niet veel te zeggen over de grootte hiervan. Er zijn echter roemers bekend met een inhoud van exact 75 ml, een prima afmeting voor een borrelglas. De datering ligt vermoedelijk tweede helft 17^e eeuw.²¹⁸

261. Stam en deel van de voet van een vleugelglas.

Een stam van een 17^e-eeuws drinkglas behoort toe aan een *vleugelglas*.²¹⁹ De steel van het object is geribbeld, waarschijnlijk zijn de ribbels geperst in een mal tijdens het blazen van de steel. Om de bovenzijde van de stam is een witte band aangebracht met vijf uitgeknepen en gewafelde vleugeltjes. Aan de onderzijde zit nog een fragment van de voet, dat doorloopt tot aan de rand, zodat de volledige diameter vastgesteld kon worden op 9 cm. Van de kelk is helaas niets meer teruggevonden. De herkomst moet ergens in de Nederlanden gezocht worden. Oorspronkelijk stamt het fenomeen vleugelglas uit Venetië. Hier werden al in het eerste kwart van de 16^e eeuw glazen met kleine blauwe vleugels vervaardigd. Gedurende de gehele 17^e eeuw waren vleugelglazen populair in de Nederlanden.²²⁰ De wijze van blazen staat bekend als *façon de Venise*.

Veel van de gevonden glazen zijn *kelkglazen*. Het oudste kelkglas “nieuwe stijl” heeft een holle balusterstam. De voetplaat is omgeslagen. Dit fenomeen werd na 1650 vrij algemeen en verdween weer rond het begin van de 18^e eeuw toen

²¹⁸ Henkes 1994, p 255.

²¹⁹ Vgl. Henkes 1994, 222.

²²⁰ Henkes 1994, 217.

262-270. Diverse kelkglazen.

dikkere voetplaten, geblazen in de Engelse traditie, geïntroduceerd werden.²²¹ Glazen geblazen in de zogenaamde *façon d'Angleterre* waren qua model veel strakker dan het eerder populaire glas dat a *façon de Venise* vervaardigd werd. De glazen zijn vergeleken met de “Venetiaanse glazen” tamelijk sober uitgevoerd.

Één van de glazen heeft een holle stam met vierkante doorsnede. Dergelijke stammen staan bekend als Silezische stammen. Het gevonden exemplaar dateert uit de eerste helft van de 18e eeuw.²²²

Twee kelkglazen hebben twaalf langwerpige facetten. Bij één exemplaar is de stam voorzien van twee knopen, bij het andere exemplaar is dit er één. De pontilmerken zijn weggeslepen. Het type glas komt voor gedurende de gehele eerste helft van de 19e eeuw.²²³

Twee kleine kelkglazen zijn op basis van het voorkomen te dateren in de periode 1800-1850.²²⁴ Daar na 1810 de beerput waarschijnlijk in onbruik zal zijn geraakt als gevolg van de herinrichting van het gebied zal het glas van rond 1800 dateren. De glazen hebben een knoop in het midden van de stam. Bij één exemplaar is te zien dat er facetten zijn uitgeslepen in de kelk.

Twee achthoekige kelkglazen met achthoekige steel lijken ook tot de jongste vondsten van de beerput te behoren. Het tamelijk dikke glas is waarschijnlijk gegoten en geperst, een techniek die voor 1825 niet voor kwam. Deze glazen behoren dus tot de jongste vondsten binnen het complex.

²²¹ Henkes, 1994 262-263; vgl Henkes 1994, 268fig 55.1.

²²² Henkes 1994, 264-265.

²²³ Kottman, 1999, 1006.

²²⁴ Kottman 1999, 1006.

10.3.3 Flessen

Het meest voorkomende flestype in de beerput is de zogenaamde “*onion*”, een uivormige wijnfles uit de eerste helft van de 18^e eeuw. Deze flessen hebben een kegelvormige ziel. Ondanks de Engelse benaming zijn de flessen waarschijnlijk in Nederland (of anders Duitsland) geproduceerd. Dergelijke flessen worden vaak in groten getale aangetroffen in archeologische context.²²⁵

271. Wijnfles type “onion”.

Een grote vierkante *kelderfles* is vervaardigd van lichtgroen glas. De fles loopt taps toe naar onderen. Aan de onderzijde is een fors pontilmerk overgebleven van het blaasijzer. Dergelijke flessen werden vervaardigd in de tweede helft van de 18^e eeuw. Over het algemeen werden dergelijke flessen gebruikt voor de export van jenever.²²⁶ Door de vierkante vorm werd weinig ruimte verspild bij de export.

272. Kelderfles.

Een smalle *langwerpige fles* vervaardigd van bruin glas. Het glas heeft als gevolg van degradatie door het verblijf in de beer een paarse iriserende gloed. Het glas is vormgeblazen. Het bodemdeel is er later aangezet. Datering van flessen van dit type ligt tussen 1850 en 1950.²²⁷ In de opening is nog een kurk aanwezig.

Een fles van donkergroen glas heeft een lange hals met een verdikking in het midden, een zogenaamde “*ladies leg*”. De onderkant van de fles is aan de rand vlak, maar de ziel is bolrond en ontspringt abrupt. Dergelijke flessen dateren van na 1840.

Een bolconische *karaf* heeft een knoop op de overgang van de schouder naar de hals. Op zowel de schouder als de onderzijde van de buik zijn traanvormige facetten uitgeslepen. Ook op de knoop

273 274. Vorm geblazen fles met kurk en “*ladies leg*”-fles.

225 vgl. ook Fermin, Groothedde & Kastelein 2014

226 Henkes 1994, 310, 312.

227 Vgl Henkes 2001, 7.

275. Gefacetteerde karaf.

en de hals zijn facetten aangebracht. De fles heeft geen echte ziel, maar loopt heel iets bol naar binnen. De fles is vervaardigd van tamelijk dik kleurloos glas, waarschijnlijk is het Duits of Boheems. De strakke vorm maakt het zeer aannemelijk dat het object in een mal geblazen is. Qua stijl en productiewijze is het glas te dateren in de tweede helft van de 18^e eeuw of de eerste helft van de 19^e eeuw.

276. Medicijnflesje.

Het jongste flesje is een klein medicijnflesje met op de bodem een inhoudsmaat van 20 ml. Waarschijnlijk dateert het uit het derde kwart van de 19^e eeuw.

10.3.4 Lampenglazen

Een aantal fragmenten van olielamp-glazen dateert uit de 19^e eeuw, waarschijnlijk van na 1850. Dergelijke glazen stonden meestal op een metalen olielamp.

277. Lampenglas.

10.3.5 Kralen en knopen

In de grondmonsters werden ook zeven glazen *kraaltjes* gevonden. Daarvan komen er vijf uit het onderste grondmonster en twee uit het bovenste monster. De twee kraaltjes uit het bovenste monster komen echter overeen met kraaltjes uit het onderste monster, dus of er echt een tijdverschil is, is onduidelijk. Het feit dat er in twee monsters uit verschillende plaatsen in de beerput al zoveel glazen kralen zijn gevonden, maakt het aannemelijk dat er in totaal vele tientallen of zelfs honderden halsnoeren. In het onderste monster bevinden zich twee platte witte kraaltjes, met doorsneden van resp. 2 en 2,5 mm, een plat kraaltje van 2,5 mm, waarvan de kleur door irisatie moeilijk te definiëren is, een roodbruin tonvormig kraaltje met een diameter en hoogte van 2 mm en een blauw zeshoekig kraaltje met een di-

278. Glazen kraaltjes (maatbalk in mm).

ameter van 2,5 mm en een dikte van 3 mm. In het bovenste monster bevinden zich een plat kraaltje van onduidelijke kleur met een diameter van 2,5 mm en een blauw kraaltje met zeshoekige doornede met een doorsnede en dikte van 3 mm. Halffabrikaten voor glazen kralenproductie kennen we uit Amsterdam-Keizersgracht en Antwerpen-Kaasstraat, met dateringen van respectievelijk eerste kwart 17^e eeuw en laatste kwart 16^e eeuw.²²⁸

Vergelijkbare kleine glazen kraaltjes kennen we echter ook uit de 18^e-eeuwse beerput van een dominee bij de weme in Warnsveld. Deze hebben een doorsnede van 3 mm en een dikte van 2 mm.²²⁹

In het onderste monster werd ook een glazen speelschijfje of -steentje gevonden. Deze is vervaardigd uit zwart glas en heeft een diameter van 8,5 mm en een dikte van 6 mm, vrij klein dus. Het feit dat het voorwerp van zwart glas is vervaardigd, kan een extra aanwijzing zijn dat het hier om een speelschijfje gaat, omdat zwart glas normaal gesproken niet gebruikt werd. Voor een spel, bijvoorbeeld triktrak, konden zwarte en witte steentjes gebruikt worden. De mogelijkheid bestaat echter ook dat het gaat om een glazen knoop. Deze glazen knopen kennen we uit bijvoorbeeld Oud-Beijerland, Delft, Haarlem, Leiden, Bourtange, Oudeschans en Nova Zembla (expeditie Willem Barentz)²³⁰. Hierbij komen ook zwarte exemplaren voor. Deze knopen lijken soms als twee druppels water op het voorwerpje uit Doesburg en ook de kleine diameter komt daarbij voor. Deze knopen hebben een koperen oogje, dat in het glas gegoten werd. Hiervoor is bij het Doesburger exemplaar echter geen aanwijzing gevonden. Toch kan de datering van deze knopen, tussen ca. 1590 en 1650 wel een aanwijzing geven voor de datering van wat waarschijnlijk dus een speelschijfje is. Als mogelijk spel dat ermee gespeeld zou kunnen worden werd al triktrak genoemd. Op 17^e-eeuwse schilderijen wordt triktrak vaak afgebeeld, maar ook uit 18^e-eeuwse Doesburgse boedelinventarissen is het bekend.²³¹

Uit de Romeinse tijd zijn speelschijfjes met dezelfde vorm volop bekend, maar deze vondst maakt duidelijk dat een boel losse vondsten van dergelijke steentjes (bijvoorbeeld gedaan door detectoramateurs) mogelijk verkeerd gedateerd worden.

Een laatste glasvondst betreft een wit glazen knoopje met vier gaatjes uit de 19^e eeuw. Dergelijke knoopjes zijn zeer algemeen tot zelfs na de Tweede Wereldoorlog (zie septic tank S232). Ze komen echter zeker al voor sinds 1850-1860.²³²

279. Glazen speelschijfje.

280. Glazen knoop.

228 Baart, Krook & Lagerweij 1986, 62; Denissen 1984 31-33, Henkes 1994, 316-317.

229 Fermin 2013, 39.

230 Henkes 1994, 319, Van Gangelen 1993, 569-570.

231 Dibbits 2001, 168, 277, 294, 321.

232 Vgl. een japon uit 1850-1860 met het inventarisnummer MJ 898 in de collectie van Museum Twentse Welle, Enschede.

10.4 Metaal

Van de metalen voorwerpen is er één dat erg in het oog springt: een oorijzer, dat in twee stukken werd gevonden in de berige vulling. Oorijzers komen aan het einde van de 16e eeuw in zwang als een manier om knipmutsjes strak om het hoofd te houden. De naam oorijzer (*auricula*) is wat vreemd, aangezien ze weinig met oren te maken hebben en bovendien nooit van ijzer zijn, maar meestal van verzilverd messing. In het *Nederlands Jaerboek* van 1636 wordt dan ook gesproken over “*een zilveren mutsband, anders aangeduid als ijserken*”. Hoewel ze in de vroegste vorm weinig meer zijn dan buigbare dikke draden, wordt de versiering steeds uitbundiger. Vooral in de 19^e eeuw namen oorijzers groteske vormen aan; in Friesland werden het bijvoorbeeld brede gouden banden die als een soort helm om het hoofd waren geplaatst. Op dat moment worden ze vooral nog in de kuststreken gedragen. Oorijzers zijn niet perse een Nederlands fenomeen. Ze kwamen, in andere vormen, ook voor in Vlaanderen, Duitsland, Engeland en Frankrijk. Het lijkt erop dat oorijzers in alle lagen van de bevolking gedragen werden, van elite tot huisslaven (zie afbeelding 282 en 283).²³³ In de Doesburger boedellijsten komen we echter geen oorijzers tegen bij de mindervermogenden.²³⁴

In Oost-Nederland lijken ze vooral in de 17^e eeuw gedragen te zijn. Uit Doesburg kennen we wel 17^e-eeuwse verwijzingen naar oorijzers, maar vanaf de 18^e eeuw ontbreken die.²³⁵ In 2014 werden door medewerkers en vrijwilligers van de archeologische dienst van Zutphen alleen al vier resten van 17^e-eeuwse oor-

281. Oorijzer met details.

²³³ Het kan echter zijn dat, omdat in Europa slaven alleen bij de allerrijksten in huis werkten, de dracht was aangepast aan een elitair huishouden.

²³⁴ Dibbits 2001, 323.

²³⁵ Dibbits 2001, 200.

282, 283. Oorijzers op 17e-eeuwse afbeeldingen: links door Rembrandt van Rijn, 1657: “Catharina van Hooghsaet” met detail van oorijzer en haarstijfen (Penrhyn Castle, Bangor) en rechts door Wenceslas (Vaclav) Hollar, 1640: “Young negress” (getekend in Antwerpen of Londen, nu in Auckland Art Gallery).

ijzers gevonden: één in Doesburg, twee in Zutphen²³⁶ en één in Brummen, en in 2016 nog twee in Doesburg (Gasthuishof). Het in de Kloosterstraat gevonden oorijzer is van een algemeen type dat geen regionale uiting was. Zo werden in Leiden²³⁷, Oudeschans (Groningen)²³⁸ Zwolle-Werkeren²³⁹ en dus in Zutphen identieke oorijzers gevonden.

Het oorijzer heeft een ietwat ruitvormig uiteinde met acht ronde gaatjes. Dit was het deel dat zichtbaar onder de muts uitkwam. Het knopje drukte kuiltjes in de wangen. Haaks op het uiteinde bevinden zich in een verbreding achter de knop nog drie gaatjes. Mogelijk waren ook deze zichtbaar, want een praktische functie lijken ze niet te hebben. Vervolgens liep het oorijzer onder de muts (die soms doorschijnend was) langs de slaap omhoog om boven het oor in een hoek van globaal 90 graden richting achterhoofd te gaan. Op de plek schuin boven het oor bevond zich een gesoldeerd ringetje waarmee de muts aan het oorijzer bevestigd moet zijn geweest. Hier vlakbij bevindt zich ook het merkteken van de maker. Dit kan een zilversmid geweest zijn; het oorijzer is immers van verzilverd messing. Toch is het merk, PHW/DHW²⁴⁰, niet als zilvermerk bekend bij de Nationale Keurtekenbank. De kans is groter dat het dus om een geelgietersmerk gaat. Bij de grotere stukken in messing werd vaak ook een makersteken gebruikt. Het merk is echter nog niet geïdentificeerd.

Uit de put is ook een aantal penningen verzameld. Een rekenpenning draagt de tekst Hofman LVD XV DG FR NA. REX met daarop een portret van de Franse koning Lodewijk XV (1715-1774). Deze rekenpenning is vervaardigd door de Neurenberger rekenpenningmaker Wolff Hieronymus Hoffmann (1719-1756). Onduidelijk is of een gave munt van de grondstort van werkput 1 aan de beerput is toe te schrijven. Het gaat om een gave munt van biljoenzilver, een *penninck* (3 mijten) van Philips II met de tekst P. + DG HIS ANG Z RX GEL DNS MICHI ADIVTOR²⁴¹, waarschijnlijk tussen 1561 en 1574 geslagen te Nijmegen. Qua

236 Fermin 2014.

237 Land 1984, 73.

238 Hasselt, Lenting & Westing 1993, 437.

239 Klomp 2006, 24, nr. 75.

240 DHW kan wel slaan op de D.H. Weissich uit Middelburg, maar dat is een 19^e-eeuws merk dat qua vormgeving sterk afwijkt van het Doesburgse merk.

241 GH228-6a; v.d. Chijs 28-42; Roest 577.

284, 285. Neurenbergse rekenpenning met afbeelding van de Franse koning Lodewijk XV en een “penninck” van Philips II.

datering zou de munt bij de oudste fase van de put kunnen horen.
Twee andere munten zijn totaal afgesleten en niet determineerbaar.

Tot slot is er een loden schijf met een slordig ingekrast kruis (diameter 18 mm). Waarschijnlijk gaat het om een speelschijf. Een vrijwel identiek exemplaar komt uit Amsterdam-Weesperplein/Sarphatistraat, en wordt gedateerd in de eerste helft van de 17^e eeuw.²⁴²

Aan metaal heeft de beerput verder wat loodstrips voor glas-in-loodramen en een ijzeren schaar opgeleverd. Het platte vlak suggereert dat het hier gaat om een snuitschaar waarvan de “pittendoos” is afgebroken. Snuiters of snuitscharen werden gebruikt om kaaspitten bij te knippen, waarbij de afgeknipte (evt. nog brandende) pit in het bakje viel. De datering van de schaar is niet duidelijk.

286-287. Ijzeren snuitschaar en loden speelschijf (?).

10.5 Hout

In de beerput zijn ook diverse voorwerpen van hout terug gevonden. Het grootste is een vierkante houten pleedeksel. Deze is samengesteld uit twee brede eiken planken van maximaal 3 cm dik die samen een vierkant vormen van 51 x 51 cm. Aan de rand is de deksel afgezet met een lijst van plankjes uit een andere houtsoort. Deze zijn tegen de brede planken aan gespijkerd. Mogelijk was dit de enige verbindingwijze tussen de twee brede planken. Opvallend is dat de beide planken in het midden veel dunner zijn dan aan de randen, alsof ze gesleten zijn in het midden. Waardoor, dat is de vraag bij een pleedeksel. Een ander opvallend iets is dat er over beide planken heen een halve doorboring loopt, die iets met een greep te maken lijkt te hebben, maar de constructie daarvan is niet helder. Twee verder identieke (middeleeuwse!) pleedeksels uit Greifswald hebben zo'n greep niet.²⁴³ Een andere mogelijkheid is dat het basismateriaal voor de deksel

²⁴² Baart et al. 1977, 460.

²⁴³ Schäfer 2005, 256.

288-292. Houten pleedeksel, stuk hout met onbekende functie, beide stukken in situ en een vergelijkbare pleedeksel op een houten zitting uit Greifswald.

hergebruikt hout is. Een ander opvallend stuk hout dat half op de pleedeksel lag, is lastiger te interpreteren. Dit stuk meet ca. 46 x 29 cm en heeft een dikte van 3,5 cm. Langs de rand bevindt zich een zorgvuldig afgewerkt gat van 9,5 x 3,5 cm. Maakt het gat deel uit van een pen-gatverbinding? En is de plank dan ingekort? Of is het een handgreep? Is er een relatie met de houten zitting van de beerput? Het stuk lag pal naast de pleedeksel (zie afbeelding 290).

Een ca. 45 cm grote halfronde plank lijkt de helft van een bodem van een ton te zijn. Naar de rand toe wordt de plank dunner. Dit is normaal bij tonbodems, omdat de plank daar in de gergel (groeve) van de duigen moet vallen. Het zou echter ook kunnen gaan om een ronde pleedeksel. Gaten in de zitting boven beerputten zijn altijd rond en de deksels soms ook. Wellicht zou ook een oude tonbodem dienst gedaan kunnen hebben als deksel.

293. Halve tonbodem en/of pleedeksel.

294, 295. Duigen van emmertjes c.q. kuipjes.

Twee dikke houten duigen zijn afkomstig van emmertjes of kuipjes. Het meten resp. 19,5 x 6 cm en 11,5 x 10,5 cm. De datering ligt waarschijnlijk in de 17^e eeuw. Dergelijke duigen zijn niet zeldzaam. Een voorbeeld van een vindplaats ervan uit de buurt is de 17^e-eeuwse grachtvulling van Beukerstraat 64 in Zutphen.²⁴⁴ Misschien gaat het hierbij wel om schrobemmertjes. Er vlakbij werd in ieder geval ook een 18 cm lange schrob-borstel gevonden. Deze bestaat een gebogen spoelvormige plankje waarin 70 gaatjes zijn geboord. De borsteltjes die daarin steken zijn aan de andere zijde gefixeerd met koperdraad.

Een grote houten stop van een paddenstoelvormig model is vervaardigd op een draaibank. Wat de stop afsloot is uiteraard niet meer na te gaan.

296, 297. Schrobborstel en stop.

Eveneens gedraaid is een houten speelstuk dat waarschijnlijk geïnterpreteerd moet worden als een looper van een schaakspel. De hoogte van 45 mm (diameter 32 mm) maakt het minder aannemelijk dat het een pion betreft. De houtsoort is niet nader gedetermineerd. Vergelijkbare schaakstukken uit gewei kennen we onder meer uit een 16^e-eeuwse context bij de havezate Kranenburg bij Zwolle.²⁴⁵ We kennen ook een paar schaakborden uit Doesburgse boedelbeschrijvingen. Deze beschrijvingen gaan over rijke huishoudens uit de 17^e en 18^e eeuw. Overigens werd het schaakspel in de 18^e eeuw door de “nieuwe burgerij” grotendeels verruild voor het damspel en bleef het schaken alleen nog populair bij de oude regentenelite.²⁴⁶

244 Fermin & Groothedde 2006a, 22-24.

245 Grimm 2006, 25.

246 Dibbits 2001, 277.

298, 299. Gedraaid houten schaakstuk, vermoedelijk een loper en detail uit een schilderij van Cornelis de Man, 1670: "De schaakspelers" (Szépművészeti Múzeum, Budapest).

Verder zijn er in de beerputten nog wat delen van houten planken en takken gevonden. Een aantal stokken is redelijk afgewerkt, maar verdere duiding is er niet aan te geven.

10.6 Leer

De hoeveelheid leren objecten in de put is vrij beperkt. Er zijn twee delen van schoenen gevonden. Van een vrij spits toelopende grote schoen is alleen de neus plus tong terug gevonden. Aan de binnenzijde is een stukje leer ingezet om de vreemde, onder spanning staande neus in model te houden. De schoen heeft een uitstekende tong met vier gaatjes om een lint doorheen te halen. Middels dit lint werd de tong bevestigd aan de naar voren stekende tongen van het achterdeel van de schoen. De linten waren als een opvallende strik zichtbaar. Dergelijke schoenen waren gedurende de hele 17^e eeuw populair. De andere schoen is completer en bestaat uit een samengestelde zool uit de buurt en de neus. De zool is 21 cm lang en is met nageltjes aan elkaar gezet. De neus is rond van vorm. Het uiteinde van de tong ontbreekt omdat hij samengesteld was. In het resterende deel bevinden zich twee gaatjes, de andere twee bevonden zich waarschijnlijk in het aangenaide uiteinde. Beide schoenen vallen onder type Goubitz 130 en zijn typerend voor de 17^e eeuw.²⁴⁷

300. Schoen: met bovenblad en onder- en bovenaanzicht van de zool.

²⁴⁷ Goubitz, van Driel-Murray & Groenman-van Waateringe 2001, 281-287.

301-303. Neus van een 17^e-eeuwse schoen met verstevigde neus en gaatjes voor een lint in de tong. Rechts dergelijk schoeisel op een contemporain schilderij van de latere stadhouder Willem II, prins van Oranje (1626-1650), en zijn bruid prinses Maria Stuart (1631-1660) door Anthony van Dyck uit 1641 (Rijksmuseum Amsterdam). Rechts leerafsnijdsels.

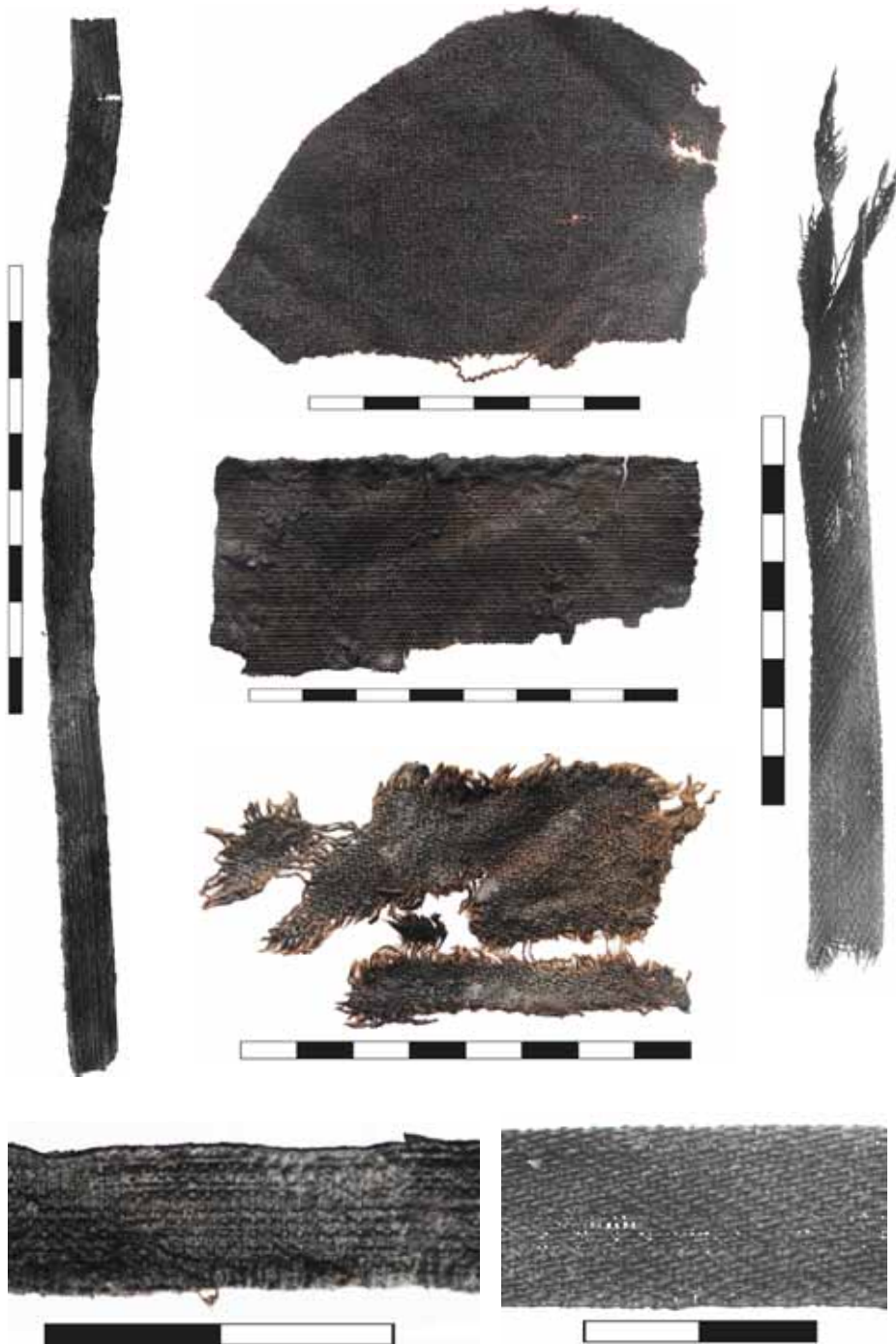
Tot slot zijn er diverse afsnijdsels. Dit is opmerkelijk omdat dit meestal op de aanwezigheid van een schoenmaker duidt. Dat zal in dit geval echter niet aan de orde zijn, al was het maar omdat het om slechts enkele fragmenten gaat. Waarom de fragmenten in de put zijn beland blijft echter de vraag.

10.7 Textiel en haar

Van een aantal stukken textiel is niet meer vast te stellen tot wat voor soort kledingstuk ze behoord hebben. Het meest opvallend zijn diverse stukken van een breiwerk van wol. Daarnaast zijn er stukken geweven stof. Bij sommige stukken weefsel is dit half vervilt. Ook geweven zijn twee linten, één is waarschijnlijk van zijde. De één is 8 mm breed, de ander 13 mm. Mogelijk zijn ze gebruikt als schoenstrikken. Wol en zijde vormden in de 17e eeuw de belangrijkste tex-

304-306. Breiwerk en half vervilte weefsels.

307-311. Diverse weefsels. Bij de linten zijn direct daaronder detailfoto's geplaatst.

tielsoorten voor bovenkleding.²⁴⁸ In de grondmonsters zijn ook diverse stukjes textiel gevonden, echter van zeer geringe omvang.

In de beerlaag werden ook diverse afgeknipte stukken menselijk haar gevonden. Haar blijft in beerputcontexten vaak opvallend goed bewaard.

²⁴⁸ Dibbits 2001, 184.

312-313. Benen voorwerpen: boterspaan, deel van een tandenborstel en deel van een knoop.

10.8 Bot

10.8.1 Bewerkt bot

Aan bewerkt bot werden slechts drie objecten gevonden. De oudste is een boterspaan met een lengte van 14,5 cm. Deze komt vrijwel exact overeen met een boterspaan uit een laag productiefaval uit Amsterdam-Vlooienburg, die scherp gedateerd is tussen 1592 en 1596.²⁴⁹ Deze datering is voor het Doesburgse exemplaar ook goed mogelijk.

Het tweede object is een fragment van een benen knoop. Deze is op een draaibank gedraaid. De platte knoop was oorspronkelijk ca. 17 mm in doorsnede en heeft twee gaatjes gehad. De datering van de knoop is onduidelijk, mogelijk 18^e eeuw.²⁵⁰

Het derde object is een benen tandenborstel. Tandeborstels werden tot de komst van kunststof altijd vervaardigd uit been. Dit soort tandeborstels is platter dan de huidige exemplaren. De borsteltjes werden op dezelfde manier ingezet als bij borstels voor huishoudelijke doeleinden: aan de achterzijde van de geboorde gaatjes werden ze met één doorlopende koperdraad vastgezet. Van het exemplaar uit de beerput is alleen het middendeel van de kop bewaard gebleven. Waarschijnlijk dateert het fragment uit het laatste kwart van de 18e of de eerste helft van de 19e eeuw.²⁵¹

10.8.2 Slachtafval en andere dierlijke resten

De beerlaag is in principe in twee niveaus verzameld. De meeste botten zijn afkomstig uit het onderste niveau. Uit analyse van het aardewerk blijkt echter dat in het zompige beerputmilieu het materiaal stratigrafisch amper te scheiden is. Daar waar de vondstdichtheid het grootste was, is eigenlijk geen harde dateringsgrens te trekken. Het hier beschreven botmateriaal is voor het grootste deel 17^e-eeuws, maar contaminatie is mogelijk tot in de 19^e eeuw. Van de botten is een quickscan gemaakt: er is gekeken welke soorten er voorkomen in het materiaal, maar omdat de botten niet allemaal tot op soortniveau gedetermineerd zijn, is er eigenlijk niets te zeggen over de verhoudingen. Bovendien is vooral gekeken naar de meest kenmerkende botten, waardoor er soorten niet herkend zullen zijn als er bijvoorbeeld alleen voetbotjes in de put aanwezig waren. In totaal zijn ca. 300 botten bekeken uit deze put.

²⁴⁹ Gawronski 2012, 63.

²⁵⁰ vgl. Ploegaart 2015, 215.

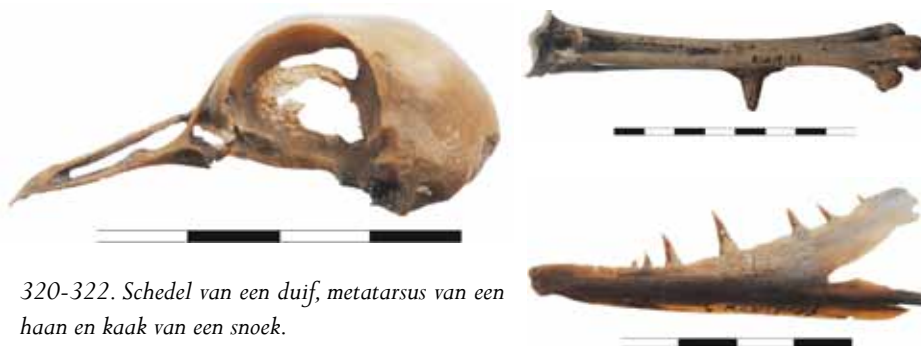
²⁵¹ vgl. Van Gangelen 1993, 567.

314-319. Resten van zoogdieren: varken, kat, geit (scapula), konijn (onderkaak en ellepijp) en veld-/aardmuis.

Van de runderbotten zijn fragmenten van ribben, wervels, poten en teenkoten aanwezig. Deze stukken hebben allemaal haksporen. Volledige botten ontbreken op de phalangen na. Een ander groot dier dat waarschijnlijk geconsumeerd is, is de geit. Op grond van kenmerken²⁵² van onder meer het bekken en het schouderblad is vastgesteld dat het hier niet om schapenbotten gaat. Bij de varkensbotten valt op dat er alleen jonge dieren zijn geconsumeerd. De aangetroffen konijnenbotten zullen eveneens binnen het consumptiepatroon vallen. Dat geldt ook voor resten van kip en rotsduif²⁵³ (*Columba livia*), de officiële naam van de tamme duif. In de monsters werden ook vele ongedetermineerde botjes van kleinere vogels gevonden. Er zijn nog twee soorten zoogdieren die niet gegeten zullen zijn: kat en veld- of aardmuis (*Microtus agrestis* of *M. arvalis*) – van de laatste is alleen het genus vastgesteld omdat de kiezen ontbraken.²⁵⁴ Het vispectrum is vrij beperkt. Uit de quickscan kwamen onder meer snoek, paling en baars naar voren.

Behalve botten zijn er ook drie stukken hoorn gevonden. Twee stukken daarvan zijn glad en redelijk vierkant. Het lijkt erop dat dit runderhoorn is en een toepassing heeft gehad –al is niet duidelijk welke. Hoewel de hoorn oorspronkelijk plat uitgerold zal zijn, zijn de gevonden resten in de beer weer enigszins

320-322. Schedel van een duif, metatarsus van een haan en kaak van een snoek.

²⁵² Boessneck, Müller & Teichert 1964.

²⁵³ Second opinion: Bébé Soares en Marcial Felgueiras, Cruzinha Field Study Centre, A Rocha Portugal.

²⁵⁴ Lange, v. Winden, Twisk, de Laender & Speer 1986.

323-326. Oester en mossel (schaal in cm) en resten van loopkever en vleesvlieg (schaal in mm).

opgerold. Het derde stuk is een stuk hoornschacht dat waarschijnlijk van een bok afkomstig is.

Behalve de eerder genoemde dieren werden er ook (zoutwater)mosselen (*Mytilus edulis*) en oesters (*Ostrea edulis*) gegeten. Van de eerste soort werden er honderden aangetroffen in de put. Een enkel stukje kokkel (*Cerastoderma edule*) en strandschelp (*Spisula sp.*) zou ook uit mortel afkomstig kunnen zijn. Het dierlijke dieet werd tot slot nog aangevuld met eieren. Op grond van het formaat zijn dit waarschijnlijk kippeneieren.

Aan dierlijk materiaal zijn er verder nog vele resten van insecten. Voor het overgrote deel zijn dit grote en kleine vliegenpoppen, maar er zijn ook wat resten van volwassen insecten. Zo werd in het monster een vliegenkop gevonden, waarschijnlijk te determineren als groene vleesvlieg (*Lucilia caesar*), alsmede resten van kevers, waarschijnlijk te determineren als de loopkever *Platinus assimilis*. Beide soorten zijn zeer algemeen en geven verder geen specifieke informatie over het terrein.

10.9 Zaden

Er zijn twee monsters gestoken uit de beerput. De ene (V34), is afkomstig uit het 17^e-eeuwse niveau, de ander uit het vroeg 19^e-eeuwse niveau (V23). De ervaring leert echter dat de scheiding van deze lagen in de praktijk diffuser is dan men zich zou wensen: soms passen bijvoorbeeld scherven van boven uit een beerput aan scherven onderin. Toch laat de botanische inhoud van beide monsters globaal een verschillend beeld zien, en is de kans groot dat beide monsters inderdaad een andere eeuw vertegenwoordigen. Ook is het zo dat in het bovenste monster alleen dunne pijpensteeltjes werden aangetroffen, die in ieder geval niet uit de 17^e eeuw dateren. In de monsters werden zeer vele zaden

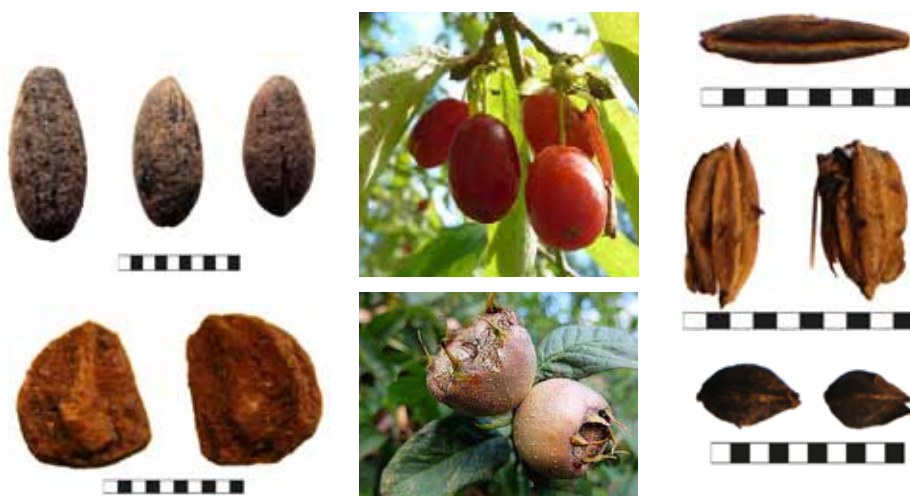
327-328. De twee meest voorkomende soorten: kersen en druiven.

329-334. Noten, zaden en pitten van resp. walnoot, hazelnoot, braam, peer, sleedoorn en pruim (maten in mm, alleen walnoot in cm).

gevonden, met name in het onderste monster. Deze zijn alleen op hoofdlijnen bekeken. Ook hier is wegens geldgebrek, net als bij het botmateriaal, geen specialist bij betrokken geweest. Dat betekent dat de zaden vergeleken zijn met de zadencollectie van de archeologische dienst Zutphen, en dat het niet gelukt is om alle soorten te determineren. Toch is dat bij de grote bulk wel gelukt, en met name de grotere zaden van veelal eetbare soorten zijn wel gedetermineerd. Het verdient echter wel aanbeveling om dit onderzoek in de toekomst alsnog uit te voeren.

Aan noten komen we walnoten (*Juglans regia*) en hazelnoten (*Corylus avellanus*) tegen, waarbij de laatste alleen in het onderste monster zijn teruggevonden. Verder zijn er veel vruchten gegeten. Zaden/pitten van pruimen (*Prunus domestica*), kersen (*Prunus cerasus/avium*), druiven (*Vitis vitifera*), frambozen (*Rubus idaeus*), bramen (*Rubus fruticosus*) en dauwbramen (*Rubus caesius*) zijn het beste vertegenwoordigd. Ook pitten van mispels (*Mespilus germanica*) zijn veelvuldig aangetroffen, vooral in het onderste monster. Verder zijn er pitten van peren (*Pyrus communis*) en gele kornoelje (*Cornus mas*) aangetroffen. Gele kornoelje

335-342. links: "vergeten vruchten": gele kornoelje en mispel, rechts van boven naar beneden haver, rijst, boekweit en nog ongedetermineerde pit (schaalbalk in mm, rechts een detail van de navel).

is (in tegenstelling tot andere kornoeljesoorten) zeer goed eetbaar. Ook sleedoornpruimen (*Prunus spinosa*) kunnen voor consumptie zijn gebruikt; hoewel de vruchten zeer zuur zijn, kunnen ze prima verwerkt worden in bv. jam of moes. Granen zijn vrijwel niet aangetroffen: alleen haver (*Avena sativa*) en kaf van rijst (*Oryza sativa*) zijn teruggevonden. De laatste zal in het Middellandse Zeegebied zijn verbouwd.²⁵⁵ Een andere soort die als graan gebruikt werd is boekweit (*Fagopyrum esculentum*), dat wel algemeen werd aangetroffen. Verwant aan boekweit is de beklierde duizendknoop (*Persicaria lapathifolia*), een algemeen onkruid, maar deze zaden werden niet gegeten. Een ander onkruid dat werd waargenomen is de korenbloem (*Centaurea cyanus*).

Intrigerend is nog een aantal grote, dunwandige pitten met een ronde navel die alleen in het bovenste monster werden aangetroffen, maar die nog niet gedetermineerd zijn (zie afbeelding 342).

10.10 Complexdatering

Samenvattend komen we voor de levensloop van de beerput uit op een datering tussen ca. 1550 en ca. 1875. De datering van het oudste aardewerk lijkt goed aan te sluiten bij de dendrochronologische datering van de houtring waarop de put is gemetseld (1555 +/- 5 jaar). Het jongste vondstmateriaal dateert in ieder geval van na 1850 (o.a. Europees porseleinen kop, bepaalde flessen en een glazen knoop), maar opvallend genoeg ontbreekt industrieel wit aardewerk van Petrus Regout, dat men na 1840 toch zeker zou verwachten. Ouder industrieel aardewerk van bijvoorbeeld Dawson komt wel voor in het complex. Daarmee lijkt het einde van de gebruikstijd van de put samen te vallen met de verwachte einddatum 1876, het jaar waarin de pastorie verbouwd wordt.

Met de kennis over de looptijd van de put is het ook mogelijk om de eigenaren van de put enigszins in beeld te krijgen. Zoals in hoofdstuk 4 is uiteengezet, is de functie van het gebouw (en de beerput) in 1773 van pastorie naar woonhuis verschoven. Het oorijzer zal bijvoorbeeld aan de domineesvrouw hebben toebehoord. De eerste seculiere eigenaren waren Bruno Bruinis en Geertruid Swiers. Na het overlijden van Bruno hertrouwde Geertruid met Mart (?) van der Horst, die luitenant-kolonel en directeur der fortificatiën was. Hun spullen moeten zich dus in de put bevinden. De volgende eigenaren, na 1794 waren Johan Sephanus Simeon Ballot en Dina Francina van Geene. Tussen 1808 en 1809 was het pand in handen van Theresia Catherina van Ossenberch en/of luitenant-kolonel Van Goudoever, waarna het pand in 1809 weer pastorie werd van de Rooms-Katholieke kerk. Ook toen is de beerput dus nog in gebruik gebleven.

---

²⁵⁵ Brinkkemper & Vermeeren 1997, 146.

11 Aardewerkproductie

11.1 Archeologische context

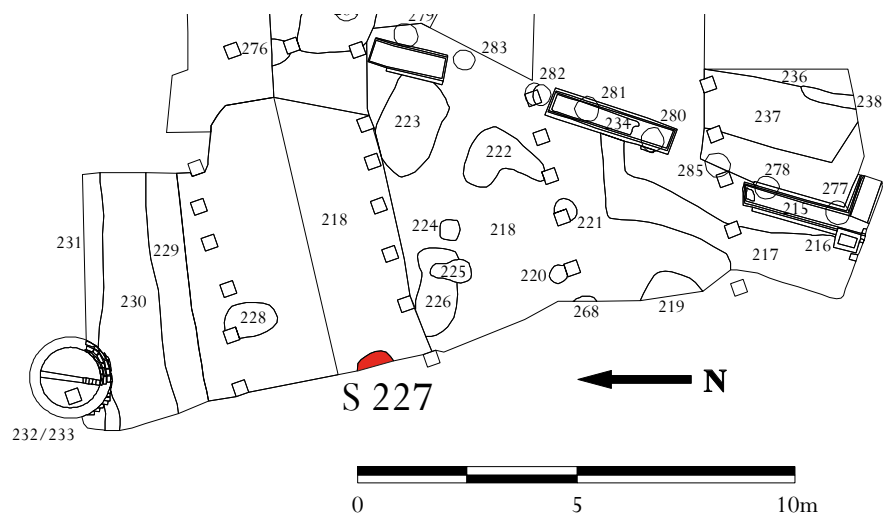
In werkput 5 werd in het westprofiel een kuil aangetroffen met postmiddeleeuws pottenbakkersafval. Deze kuil, S227, werd in het profiel aangetroffen (zie afbeelding 54 en 343), maar de inhoud werd uiteindelijk vrijwel helemaal geborgen. De kuil bevindt zich pal langs de rand van de voormalige gracht (die op dat moment dus al gedempt was). De kuil heeft een diameter van maximaal 2,5 meter en is 1,35 meter diep. Onderin heeft de kuil nog

343. Kuil S227 in het profiel.

maar een diameter van 50 cm. De kuil heeft diverse vullingen. Onderin is wel wat (roodbakkend) aardewerk aangetroffen, maar de bulk van het materiaal bevindt zich in een concentratie met een diameter van ca. 85 cm en een diepte van 40 cm. Deze concentratie bevindt zich helemaal bovenin de kuil, wat aangeeft dat de kuil niet primair is gegraven om dit afval in te dumpen. Wel geeft de fragmentatiegraad en concentratie van het aardewerk weer dat dit materiaal niet lang over het erf heeft gezworven voor het in de kuil terecht kwam.

Dat het om pottenbakkersafval gaat is evident: temidden van de scherven bevinden zich vele proenen. Hiervoor zijn stukken dakpan gebruikt en scherven van misbaksels. Dat ze als zodanig gebruikt zijn blijkt uit het feit dat er glazuur op de breuken ligt. Veel scherven zijn ook overdekt met een gesinterde koek of zijn vervormd. Dat laatste geldt uiteraard ook voor de misbaksels die in de kuil zijn beland: ze zijn vervormd, maar vaker nog gebroken, getuige ook de glazuurresten op de breuken. Bovendien zijn vaak (glazuurloze) afdrukken van proenen of andere potten aanwezig op de glazuurlaag. Helaas is er van de misbaksels

344. Ligging van de kuil langs de westrand van werkput 5. De kuil ligt op hetzelfde perceel als de bebouwing aan de noordzijde.

geen enkel exemplaar archeologisch compleet. Het is dus lastig om Deventer Systeemnummers toe te kennen aan de gevonden vormen. Zo ontbreekt de verbinding tussen bodems en rand en is niet op voorhand duidelijk of de vormen één of twee oren hebben. In totaal gaat het om minstens 71 objecten.

11.2 Baksel en vormen

De overkoepelende eigenschap van alle scherven is dat het om roodbakkende producten gaat. Het baksel zelf is oranje en is gemagerd met zand. Op sommige stukken is het ongeglazuurd oppervlak donkerrood (vergelijkbaar met de producten uit Ochtrup, waarbij het hele oppervlak deze kleur heeft). Het glazuur is niet dik aangebracht en op de randen ervan bestaat het vaak uit kleine ronde spettertjes zoals bij middeleeuws roodbakkend aardewerk. De buitenzijde van de producten is veelal zeer onregelmatig geglazuurd. De binnenzijde is over het algemeen geheel geglazuurd, maar ook hier zijn vaak stukken ongeglazuurd. Als glazuur is loodglazuur gebruikt met mangaanspikkels. Soms is het glazuur wat bruiner en smoezeliger. Dit is waarschijnlijk vooral het resultaat van een wisselend “ovenklimaat” (meer of minder zuurstof, temperatuurverschillen) en de zuiverheid van het glazuur (bv. kopervervuiling).

Omdat er geen complete vormen zijn, is het ook lastig om de verhoudingen waarin de objecten werden geproduceerd zinnig te kwantificeren.

Grofweg vinden we de volgende vormen: grapen, kannen, kommen, testen, olielampen, komfoortjes, pispotten en netverzwaringen.

De grapen (in totaal zijn er 17 pootjes geteld) hebben dikke ronde worstoren

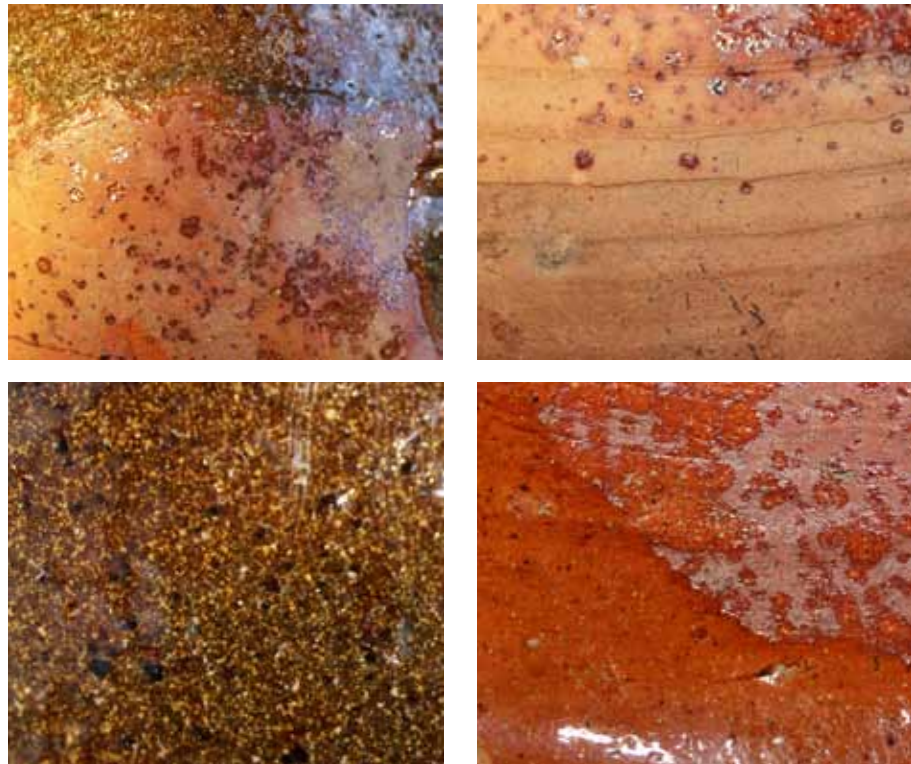

345- 350. Voorbeelden van proenen: aaneengekoekte stukken dakpan met glazuur op de breuken en afdrukken van de potten waartussen ze geplaatst waren. Behalve dakpanfragmenten zijn ook stukken van potten gebruikt (onderste rij).

351-352. Links een rand (met dekselgeul) van een pot. In dit bovenaanzicht is goed te zien dat de pot vervormd is. Rechts een bodemfragment van een grape. Links is de oranje kleur van het baksel goed te zien op de breuk, rechts is de breuk overdekt met glazuur, een teken dat de pot de oven in gebroken toestand heeft verlaten.

die net iets boven de rand uitsteken. Uit andere vondstcomplexen blijkt dat in deze tijd zowel één als tweeorige grappen werden geproduceerd. Over het algemeen is er een dekselgeul met een iets hol profiel. Aan de buitenzijde zijn de randen geled, en de hals is vaak geribbeld. De randsdiameters liggen ergens tussen de 13 en 19 cm. Een als proen gebruikte randscherf met vingerindrukken op de lijst is ook aan een grape te koppelen (vgl. afbeelding 178 en 361). Er zijn slechts acht bodemfragmenten met standringen gevonden. Slechts in één geval is het echter gelukt om een standring aan een groter geheel te passen. In dit geval gaat het om een grote eenorige kan van waarschijnlijk 35 cm hoog (afb. 368). De kan is alleen op de schouder geglazuurd. Er zijn echter meerdere randen en oren van kannen aangetroffen. De kommen zijn vrij klein. De buitenzijde is ongeglaazuurd, de hals vrij steil. De diameter ligt ergens tussen de 11 en

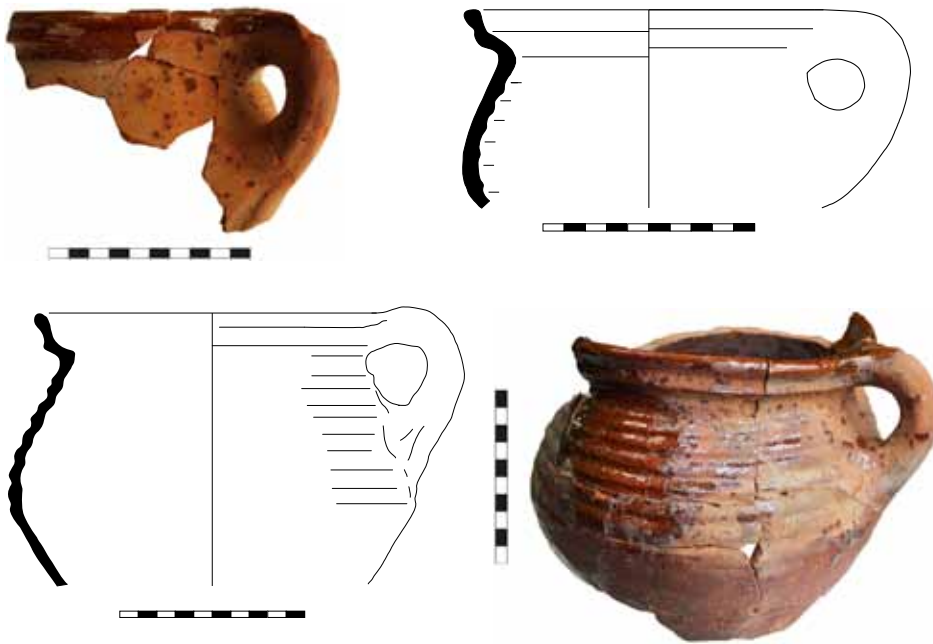
353-356. Links bruinig glazuur (boven buitenzijde, beneden binnenzijde); rechts geheel doorschijnend glazuur (boven buitenzijde, beneden binnenzijde). Het glazuur is aan de randen spikkelig en is aan de buitenzijde sparsamer aangebracht dan aan de binnenzijde.

16 cm. Deze kleine kommen, waarschijnlijk papkommetjes, hebben een oor. Er is echter ook een randfragment van een ander type kom (R-kom-40) met een diameter van 30 cm. (afb. 364). Deze kom heeft een omgeslagen rand. Ook zijn er fragmenten van ronde testjes gevonden. Er zijn scherven twee of drie olielampjes gevonden. Het gaat om het type R-oli-2. Dit is een olielampje met een lekbakje met een schenktuitje. In het midden bevindt zich een stam die aan de onderzijde hol is. Daarop bevindt zich een kleiner bakje met een schenktuitje en een opstaand horizontaal worstoortje.

Er is één fragment van een ongeglazuurd komfoortje gevonden (afb. 372), mogelijk van het type R-kmf-10 (in welk geval dit object mogelijk standvinnetjes kan hebben gehad). De rand wijkt naar buiten en steekt vervolgens recht omhoog, zonder verdikking. De randdiameter bedraagt 16 cm. In de wand zijn ronde gaten aangebracht, die aan de binnenzijde verder niet zijn afgewerkt. Op dit fragment zijn geen aanwijzingen gevonden dat het om een misbaksel gaat. Het zou dus kunnen dat het komfoortje elders is geproduceerd. Van de andere kant zijn er ook geen roetsporen aangetroffen aan de binnenzijde.

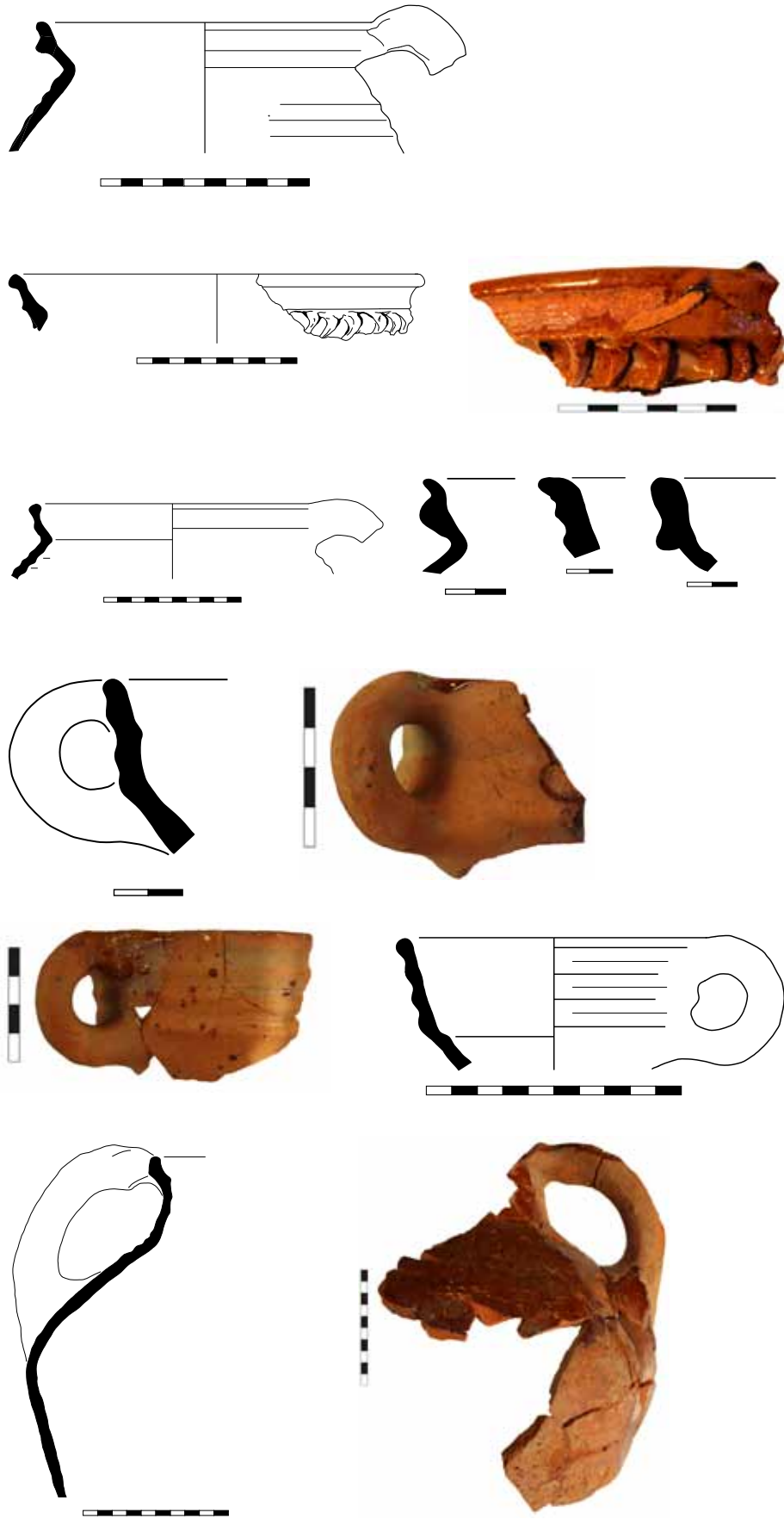
Er zijn aanwijzingen voor twee of drie pispotten. Ook hiervan is niet duidelijk of ze ter plekke zijn geproduceerd. Bij één exemplaar (afb. 373) is in ieder geval duidelijk dat hij ook daadwerkelijk langdurig gebruikt is, omdat er aan de binnenzijde een witte urineanslag zit. Dat sluit echter niet uit dat het een zelfgemaakt product is. Het is ook opvallend dat deze pot het enige object is dat archeologisch compleet is. De pot heeft een bolle bodem, een randdiameter van 16 cm en een hoogte van 14 cm. De rand heeft een dekselgeul. De globale vorm komt overeen met type R-pis-6, maar de randvorm is die van R-pis-11.

Een laatste vorm is de netverzwaarder (*zegensteen, zalmsteen*), slechts vertegenwoordigd door één object (afb. 374). De basis heeft een lengte van 9 cm, op de symmetrieas is hij 7,5 cm lang. In de top bevindt zich een rond gat. De dikte is 12 mm. Hij is zoals alle netverzwaarders geheel glazuurloos.

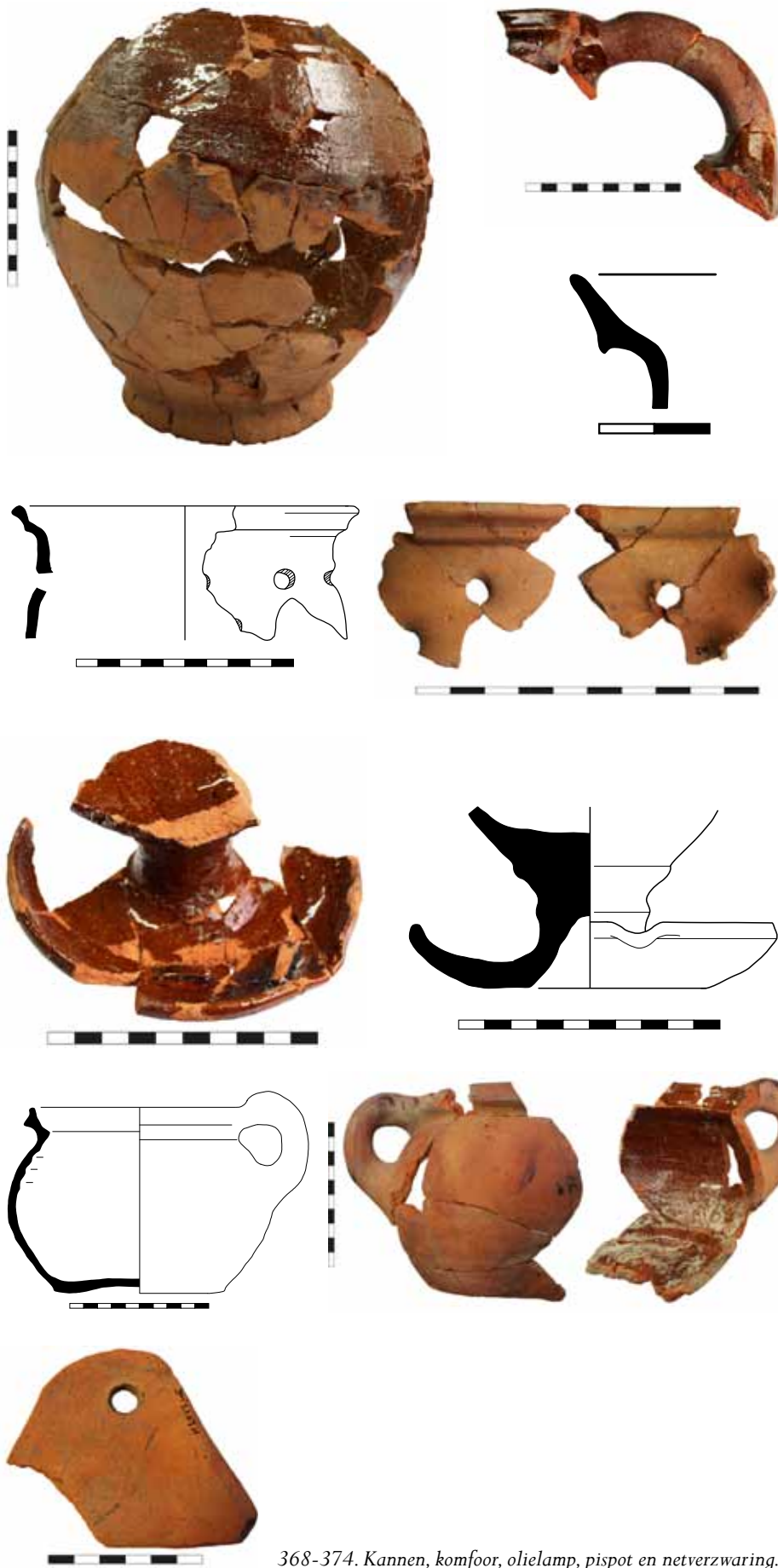

357-358. Twee grapen.

359-367. Grapen, kom, koppen en kan.

368-374. Kannen, komfoor, olielamp, pispot en netverzwaring.

11.3 Datering

In de laag direct boven de kuil werden behalve nog enkele scherven die direct te koppelen zijn aan de kuilinhoud ook nog enkele andere vondsten aangetroffen. Het gaat om twee pijpenstelen en een scherf van een Westerwaldkan met rozetten. De datering daarvan ligt ergens rond het tweede kwart van de 17^e eeuw. Ook werd in de laag direct boven de kuil een mes aangetroffen. Dit is een plaatangelmes met een benen heft van 8 cm lengte. De beide hefhelften zijn vastgezet met drie koperen klinknageltjes.

375. Mes van direct boven de pottenbakkerskuil.

De belangrijkste aanwijzing van de datering moet echter in het aardewerkspectrum gezocht worden, door het te vergelijken met stukken uit andere productiecentra, zoals Bergen op Zoom en Oosterhout. Hier zijn diverse pottenbakkerijen met roodbakkerend aardewerk onderzocht uit verschillende perioden, vanaf in ieder geval de 15^e eeuw.²⁵⁶

Wat opvalt bij het 16^e-eeuwse materiaal, is het veelvuldig voorkomen van standvinnen. Deze ontbreken geheel in het Doesburgse materiaal. Die standvinnen zijn daar toegepast bij borden en kommen. In de 17^e eeuw komen we zowel de standvinnen als de roodbakkerende borden weinig meer tegen. Dat komt grotendeels doordat borden geïmporteerd worden (Nederrijnse roodbakkerende borden), of op een andere manier gemaakt worden van andere klei: majolica en faïence. Ook het ontbreken van aardewerken bakpannen bij het productiefaval is trouwens opvallend. Typisch 18^e-eeuwse rood aardewerken vormen als kromsteerten (een type steelgrape) ontbreken ook in het spectrum.

Wanneer we kijken naar de weinige vormen in de kuil die wel aan een Deventer Systeemnummer kunnen worden gekoppeld, dan blijkt dat de dateringen van de typen òf niet vermeld worden, òf te ruim zijn voor een scherpe datering. Globaal ligt de datering ergens midden in de 17^e eeuw. Een laatste aanwijzing voor een datering is de historische vermelding van een verwoeste huisplaats in 1644 (zie p. 81). De plaats werd in dat jaar gekocht door Frederik Wetters en Theodora Coolmans uit Doetinchem, die daarnaast ook nog jaarlijks twee gulden erfpacht moeten betalen aan de “kosterie”. Het is zeer wel mogelijk dat zij zich hier vestigden om een pottenbakkerij te beginnen. In welk geval het complex dus van (kort) na 1644 zou dateren.

11.4 Historische context

Het is helaas (nog) niet gelukt om verdere historische informatie over de pottenbakkerij te vergaren. We weten dus niet zeker wie de eigenaar was en niet zeker wanneer de pottenbakkerij precies gefunctioneerd heeft. Dát er hier een pottenbakkerij is geweest, is ook niet helemaal zeker. De aanleiding om dat wel te denken is, behalve natuurlijk het pottenbakkersafval, de perceelscontinuïteit

²⁵⁶ Groeneweg 1992, Kleij 2009.

376. Pottenbakkerswerkplaats door Daniel Chodowiecki, 1774. We zien hier een schopschijf, geprepareerde klei, afgemeten kleiporties, droogrekken en op de achtergrond de oven.

tussen het voederhuis en het latere gebouw van de Vereeniging, waarvan bij de kuil de wanden elkaar exact overlappen. Dat we hier tussenin nog een fase missen, blijkt uit de kaart van Van Geelkercken, die op deze locatie een gebouw tekent waarvan we geen muurwerk hebben teruggevonden. Het is echter zeer goed denkbaar dat dit bij het bouwen van het Vereenigingsgebouw in 1912 is opgeruimd.

Overigens bestaat ook nog steeds de mogelijkheid dat de kuil met pottenbakkersafval niet aan het gebouw dat Van Geelkercken tekent, gekoppeld kan worden (hoewel beide achter dezelfde muur liggen), en dat de pottenbakkerij zich elders bevond. Deze gedachte komt op omdat er wel een 17^e-eeuwse pottenbakkerij bekend is in de Boekholtstraat.²⁵⁷

Het gebouwtje van Van Geelkercken aan de westzijde van het terrein en de pottenbakkerskuil S227 liggen beide binnen de kloostermuur. Dit blijkt uit de vergelijking van de opgravingsgegevens met de kaart van Van Geelkercken, maar bovendien is er binnen de opgraving geen muur gevonden buiten het gebouwtje. Dat de forse muur die Van Geelkercken tekent niet te missen zou zijn, blijkt uit de waarneming van dezelfde muur aan de Kloosterstraat (hoofdstuk 13). Dat een pottenbakkerij juist binnen het kloosterterrein gevestigd werd, is niet vreemd. Voormalige kloosterterreinen werden door de steden wel vaker gebruikt als locatie voor allerlei nijverheid. Ook de combinatie van een toch welvarende dominee en een ambachtelijke activiteit was geen probleem, omdat de grond zelf verhuurd werd door de rentmeester van geestelijke goederen en dus geen privé-eigendom was. Om dit te illustreren kunnen we bijvoorbeeld naar de situatie in het Zutphense Adamanshuis kijken, eveneens een begijnhuis met aanhangers van de Moderne Devotie. Behalve de dominee woonden en werkten

²⁵⁷ Jan van Petersen, vriendelijke mededeling.

377. Puzzelen van scherven uit kuil S227.

hier bijvoorbeeld ook een bombazijnspinner, een glasblazer en een bleekster die het hele grasveld in het hofje gebruikte.²⁵⁸

Een pottenbakkerij in de 17^e eeuw bestond uit een gebouw dat naast een functie als woonhuis ruimte moest bieden aan de draaiers zelf en hun draaischijf, een oven, droogrekken voor ongebakken aardewerk en opslag voor het materiaal dat al gebakken was, gereedschappen, transportmiddelen, opslag voor turf en ruwe klei en een plek om klei te mengen, te verdelen in handzame porties (de *walk-* of *treebank*) en om de oren en pootjes toe te voegen (de *hannefbank*). De ovens die in de 17^e eeuw werden gebruikt waren staande ovens zonder schoorsteen. Het dak was koepelvormig. Vlak boven de grond bevonden zich drie of vier gaten om turf naar binnen te brengen. Daarboven bevond zich een rooster waarop de leerdroge potten werden gestapeld, gescheiden door proenen. Omdat het onderste niveau, de stookvloer, op de grond stond, is de kans zeer groot dat er archeologisch niets van terug te vinden is. De ruimte waarin de te bakken potten stonden, had een grote opening aan de zijkant (de *rodeur*), die steeds werd dichtgezet met losse bakstenen met lemen voegen.²⁵⁹

De aanwezigheid van een pottenbakkerij in de Kloosterstraat in de 17^e eeuw was tot nu toe onbekend. In de 19^e eeuw echter is de stad wel rijk aan pottenbakkerijen: vanaf 1813 zijn er vijf bekend: Stieber, Schunck en Welling buiten de Meipoort, Andree in de Oipoortstraat en Taminiau op het Contrescarpe.²⁶⁰ Op grond van de vondst in de Kloosterstraat en de historische vermelding daarvan in de Boekholtstraat blijkt dus dat deze lieden niet de eersten waren, en mogelijk waren er ook in de tijd daartussen pottenbakkers actief waarover we nog niets weten.

²⁵⁸ Doornink-Hoogenraad 1983.

²⁵⁹ Vgl. Van der Meulen & Smeele 2012, 36.

²⁶⁰ Van der Meulen & Smeele 1999.

12 Bebouwing begin 20e eeuw

12.1 Resten van het Vereenigingsgebouw

In de zuidwestelijke hoek van het onderzochte terrein werd muurwerk aange- troffen (S215, 234, 235). Deze drie stukken muurwerk sluiten niet aan, maar behoren duidelijk tot één muur, getuige de hoogtematen van de verjongingen die vrijwel exact overeenkomen. Opmerkelijk daarbij is wel dat het zuidelijkste stuk muurwerk, S215, niet in lijn ligt met de andere twee. Bij het ontgraven werd echter een los stuk muurwerk verwijderd omdat het niet meer in ver- band lag. Muur S215 maakt een hoek richting oosten, waarmee duidelijk is dat we hier te maken hebben met de westelijke gevel van een gebouw. Dit wordt overigens bevestigd door S216, een afvoerputje dat tegen de hoek aan is ge- bouwd. Het gebouw is vervaardigd uit stenen van 21 x 10-10,5 x 4,5 cm. Van de muur zijn drie verjongingen aanwezig plus een vlijlaag. De totale muur heeft een breedte van 65 cm, de dikte van de opgaande muur is 40 cm. In totaal is de muur 12 meter lang. Het lijkt erop dat de muur ook niet langer is geweest: wanneer we hier de hoek van het gebouw veronderstellen, vallen alle jongere kuilen (17^e-18^e eeuw) namelijk precies buiten het gebouw.

Om de muur te kunnen bouwen is eerst een grondverbetering toegepast. Mo- gelijk heeft dit met de lichte geaccidenteerdheid van het terrein te maken. Om het bouwvlak waterpas te maken is aan de zuidzijde een zandlaag van ruim 40 cm dik opgebracht, terwijl deze aan de noordzijde zo'n 12 cm dik is. De opge- brachte zandlagen hebben een schuine gelaagdheid die naar twee zijden afloopt. In dit zand zijn geen vondsten gedaan. Het zand ligt op een oude loopniveau, dat een vuil laagje vormt op de natuurlijke ondergrond. Ook in werkput 6 werd

378-380. Muurresten van het Vereenigingsgebouw. Linksboven zien we de onafgestreken buiten- zijde met een putje, linksonder de met cement afgestreken binnenzijde en de gelaagdheid van de grondverbetering. Rechts is te zien dat de muur naar achteren toe verspringt.

381. Muur S288, met links een putje.

vergelijkbaar muurwerk aangetroffen. Het gaat hier om een muurrestant (S288) van 2,7 meter lang en een breedte van 65 cm, eveneens vervaardigd uit stenen van 21 x 10 x 4,5 cm. In het verlengde van de muur ligt een vierkant blok (S291) met een schief daarop liggend putje dat uitloopt in een gresbuis.

Muur S288 springt naar voren ten opzichte van muur S215, 234, 235. Dit komt overeen met het beeld dat te zien is op foto's van het Vereenigingsgebouw (zie afb. 382).

Dit gebouw behoorde tot de “Conferentie van den H. Martinus van de Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo” ofwel de Vincentiusvereniging. De doelstelling van deze vereniging luidde als volgt:

“Geen liefdewerk moet geacht worden vreemd te zijn aan de Vereeniging, ofschoon zij meer bepaaldelijk ten doel heeft het bezoeken van arme gezinnen. De leden der Vereeniging maken zich dus de gelegenheid ten nutte, om vertroosting te bieden aan de zieken en gevangenen, om onderwijs te bezorgen aan arme, verlatene of gevangene kinderen en godsdienstige hulp te verschaffen aan hen, wien het daaraan in doodsgevaar ontbreekt.”²⁶¹

382. Pastorie (links) en Vereenigingsgebouw. Hier is goed te zien dat de rooilijn van het gebouw verspringt, net zoals in het veld is waargenomen.

261 info: Vergnes 1930; Streekarchivariaat De Liemers en Doesburg ‘Notulen 1899-1924’ en ‘Register van inkomsten en uitgaven 1855-1937’ en Katholiek Documentatiecentrum te Nijmegen: dossier nr. 201 van het archief van de Sint Vincentius Vereniging Nederland.

383. Allesporenkaart van 20^e-eeuwse sporen: septic tanks, muren van de Vereeniging, verstoringen (lichtblauw) en heipalen (blauw).

12.2 Septic tanks

12.2.1 Septic tank S103

Aan de zuidzijde van het terrein in werkput 3 was nog een gemetselde septic tank aanwezig. Deze heeft een buitendiameter van 2,50 meter en een totale diepte van 1,50 meter. De wand is steensdik en de vloer is twee steenlagen dik, met stenen van 22 x 10,5 x 5 cm en een tienlagenmaat van 63 cm. Het geheel is afgestreken met Portlandcement. Aan vondstmateriaal komt er wat opspit in de vorm van grijsbakkend aardewerk en ouder glasmateriaal uit de put, maar bijvoorbeeld ook een rode plastic dop “made in W.-Germany”, wat betekent dat de put in ieder geval tussen 1949 en 1990 gebruikt is. De bouw hangt vermoedelijk samen met de bouw van huize St. Elisabeth in de jaren '30 van de 20^e eeuw. De septic tank ligt pal naast een gesloopt 20^e-eeuws bouwseltje, waarvan alleen muur S44 en een sloopkuil (S114) resteren. De functie daarvan is onbekend.

384, 385. Septic tank S103 voor en na ontmanteling (de afgedankte laarzen van de veldarcheoloog zijn in de put geworpen bij wijze van verlatingsoffer).

12.2.2 Septic tank S232

Een tweede gemetselde septic tank werd ontdekt in werkput 5. Het gaat om een put met een buitendiameter van 195 cm en een resthoogte van 1,50 meter. De wand bestaat in doorsnede uit drie lagen: twee lagen liggende, gebroken bakstenen (21 x 10 x 5 cm), met daarbinnen een “klampmuurtje” van op de kop staande bakstenen. De totale wanddikte is daarmee c. 28 cm. Het geheel staat op een werkvloertje van één steenlaag. Dwars door de put heen loopt een halfsteens muur (S233), die een overloopconstructie vormt. Aan de westelijke zijde is ook

386-387. Septic tank S232. Rechts zijn de scheidingsmuur en de bodem goed te zien. Een betonnen heipaal is door de put heen geslagen. De zwarte laag onder de put is de 14^e-eeuwse grachtvulling.

388-389. Links detail van het metselwerk van put S232, dat bestaat uit een steensdikke ringmuur met een klampmuur aan de binnenzijde. Rechts porseleinen knikker en kopje van een popperserviesje.

een uitloopgat waarneembaar. Het geheel is aan de binnenzijde afgesmeerd met cement. Aan vondstmateriaal zijn er onder andere stukken van een wit porseleinen kopje, een compleet porseleinen kopje uit een popperserviesje (diameter 27 mm, hoogte 24 mm), industrieel wit aardewerk (met blauwe motieven en onversierd), een stuk van een (19^e-eeuwse) gedraaide mineraalwaterkruik, bloempotten, een witte porseleinen knikker, een wit glazen knoopje met vier gaatjes, een deksel van een inmaakpot (VEGLA verenigde glasfabriek 1884, na 1938 ook NV. Leerdam Glasfabriek), een medicijnflesje (DAGRA jaren '30 bakelieten dop) een stuk rooster van een potkachel, een plat gebogen stuk ijzer met twee haakjes, een aluminium bakje, een stukje stroomdraad, asbestplaatjes, een plastic dopje en wat (astragalus schaap) konijnen- en kippenbotjes. Een bodem van een grote 13^e-eeuwse protosteengoedkan completeert het ensemble. Het geheel maakt de indruk van na de Tweede Wereldoorlog te dateren. Mogelijk werd de put gedempt net voor de nieuwbouw van huize St Elisabeth.

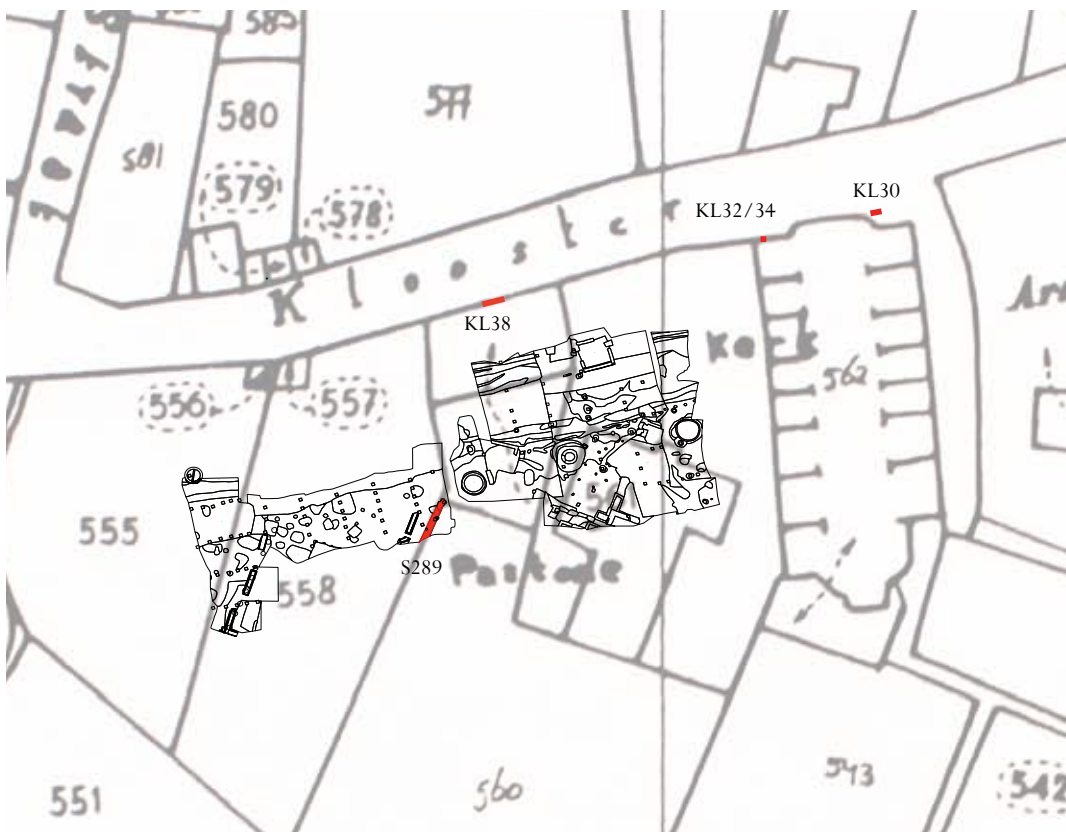
13 Tuinmuur en muren langs de Kloosterstraat

13.1 Tuinmuur

Parallel aan één van de muren van de Vereniging, S288, bevond zich een rommelig fundament, S289. Dit fundament is een vlijlaag van hergebruikte stenen van oorspronkelijk 26 x 13-14 x 5,5-6 cm dik. Er waren nog twee steenlagen aanwezig. Tegen de muur aan bevond zich een ondiepe kuil met een paardenskelet (S290), waarvan de datering onduidelijk is. De duiding van de muur is eenvoudig met historisch kaartmateriaal. Op de kadastrale minuut van 1823/32 is goed te zien dat deze exact samenvalt met de perceelsscheiding tussen perceel 558 en 560. De slordige vlijlaag heeft dus deel uitgemaakt van een tuinmuur. Deze muur is nog niet aanwezig op de kaart van Blaeu en Van Geelkercken (resp. 1649 en 1654). Behalve middeleeuws aardewerk werd ook een dunne pijpensteel gevonden (na 17^e eeuw), hetgeen bevestigt dat de muur van na deze tijd dateert.

390. Vlijlaag van tuinmuur S289.

391. Ligging van tuinmuur S289 en drie waarnemingen aan de Kloosterstraat, geprojecteerd op de kadastrale minuut van 1832. Deze laatste zijn slechts globaal ingemeten.

13.2 Muren aan de Kloosterstraat

Op 1 september 2015, tussen de eerste en tweede opgravingscampagne, werden enkele waarnemingen verricht in de Kloosterstraat bij het vervangen van kabel- en leidingwerk. Het geïnspecteerde sleufje bevond zich aan de zuidzijde van de straat, dus aan de zijde van het klooster. Deze waarneming valt buiten het eigenlijke project, maar vormt daar natuurlijk een welkome aanvulling op. Op drie plaatsen is er muurwerk waargenomen. Wat daarbij opvalt is dat de muur weliswaar één lijn vormt, maar de aard van het metselwerk nogal verschilt. Dit geldt ook voor de diepte van het werk. De meest oostelijke waarneming is ter hoogte van het tegenover liggende huis Kloosterstraat 30. Hier resteert een stuk muurwerk van 53 cm hoog. De gebruikte stenen meten 27-27,5 x 13,5-14 x 6,5 cm, de vijflagenmaat bedraagt 36 cm (dus de tienlagemaat = ca. 72 cm). Overduidelijk gaat het hier om laatmiddeleeuws metselwerk, waarbij het goed mogelijk is dat het gaat om de oudste, 15^e-eeuwse ommuring. In ieder geval duiden de stenen op een datering van vóór 1550.

De bovenkant van het muurwerk ligt ca. 30 cm onder het maaiveld. Het was helaas niet mogelijk om de dikte van de muur te meten, maar vast staat dat deze tenminste 65 cm breed is. We hebben echter ook nog de waarneming die gedaan is in 2012.²⁶² Hierbij werd aan de andere zijde van de trottoirband een dikte van ca. 50 cm waargenomen, inclusief de versnijding die werd waargenomen. Daarmee zou de breedte van de muur meer dan 1,15 meter breed zijn. Het kan dan ook niet anders dan dat we hier met het fundament van de muur te maken hebben. Naar boven toe zal de muur via enkele versnijdingen een dikte hebben gehad van anderhalfsteens dik, dus zo'n 42 cm. Dit is in ieder geval de dikte die werd waargenomen bij de ommuring van het Broederkerkhof in Zutphen.²⁶³ De stevige fundering heeft waarschijnlijk te maken met de nazakking van de gracht waarop de muur is gebouwd.

De twee andere waarnemingen binnen dit tracé zijn ter hoogte van de perceel-scheiding van nummer 32 en 34 en ter hoogte van nummer 38. Bij nummer 32-34 begint de waarneming ca. 40 cm onder het maaiveld en hier resteren zo'n 28 cm hoog muurwerk. De waarneming ligt ter hoogte van de ingang van de

392-394. Waarneming van de kloostermuur ter hoogte van Kloosterstraat 30. De andere zijde van de muur werd in 2012 waargenomen.

²⁶² Kastelein & Groothedde 2012, 39-41.

²⁶³ Fermin & Groothedde 2006b, 9.

395-396. Muurwerk ter hoogte van Kloosterstraat nummer 32/34 (links) en 38 (rechts).

Rooms-Katholiek Martinuskerk uit 1811. Ter plekke zijn zowel middeleeuwse sloopstenen als kleinere, handgevormde stenen van 22 x 10 x 6 cm gebruikt. Blijkbaar is voor de fundering allerhande sloopmateriaal hergebruikt. De waarneming ter hoogte van nummer 30 bevindt zich op de locatie van het gebouw waarvan de kelder is beschreven in paragraaf XX (S183-4, 211). Het gaat daarbij om de gevel aan de straatzijde. Er resteert een muurhoogte van 53 cm, en de gebruikte stenen meten 22 x 10 x 6 cm. Daarmee zijn deze stenen dus jonger dan de stenen van de kelder. De stenen aan de straat dateren vermoedelijk uit de 17^e eeuw (het betreffende pandje is ook afgebeeld op 17^e-eeuws kaartmateriaal). Of het hele pandje daarmee 17^e-eeuws is, is niet duidelijk; het keldertje maakt een 15e-eeuwse indruk op grond van het gebruik van 15e-eeuwse stenen die compleet zijn.

Het verloop van het gevonden, nogal heterogeen muurwerk komt vrijwel exact overeen met de huidige trottoirband aan de zuidzijde van de straat.

14 Losse metaalvondsten

Op het terrein zijn als losse vondst twee delen van mesheften van messing gevonden die dateren tussen ca. 1475 en 1525, uit de kloosterperiode dus. Beide zijn uiteinden van plaatangelmessen, waarbij messing plaatjes met ingekraste versiering aan het ijzer van de angel is vastgeklonken en daarna pas is gegraveerd (de graving loopt óver de klinknagel door).

Het restant van het grootste langwerpige messenheft meet slechts 37 mm. Aan de ene zijde is een afbeelding ingekerfd van een dame met kroon, die ongetwijfeld als Maria is te interpreteren. Aan de ander zijde zien we een man met een lange baard, een uitbundige hardos en een ietwat kronkelige knuppel. Er bestaan twee heiligen met een knuppel als attribuut: de broers en apostelen Jacobus Minor (de mindere) en Judas Thaddeus. De eerste werd in Jeruzalem met een vollerstang of knuppel doodgeslagen na een mislukte steniging, de tweede werd in Perzië met een knots neergeknuppeld toen hij daar het Evangelie predikte. Jacobus Minor wordt óf met een vollerstang afgebeeld, óf met een knuppel, maar deze is eigenlijk altijd recht en met het dikke stuk naar beneden wijzend, terwijl de apostel Thaddeus meestal met een kronkelige knots wordt afgebeeld.²⁶⁴ De kans lijkt daarmee het grootste dat het om de laatste gaat. Er bestaan in kerken redelijk veel afbeeldingen van hem, al zijn er geen kerkwijdingen bekend in onze streken, waarschijnlijk vanwege de naamsassociatie met Judas Iscariot. Of er in het Grote Convent een altaar aan hem gewijd was, is niet bekend. Waarschijnlijk is het echter niet. Het andere mesheft-uiteinde is

397-399. Ijzeren mesheften met messing beslagplaten. Op het exemplaar rechtsboven zien we aan de ene zijde waarschijnlijk Thaddeus en aan de andere zijde Maria. Linksboven een middeleeuwse beeltenis van Thaddeus met zijn kenmerkende knots.

²⁶⁴ Timmers 1978.

afgerond trapeziumvormig en meet 15 x 13-15 mm. Deze is aan beide zijden versierd met een ingekrast kruis met daarin een ruit met dwarsstreepjes. Van het eerste heft zijn ons geen exacte parallelen bekend (wel zeer vergelijkbare beslagplaten), het kleine exemplaar kent exacte parallelen uit bv. Amsterdam-Zwanenburgweg en 's-Hertogenbosch-Tolbrugkwartier.²⁶⁵

400. Deel van een boeksluiting. Boven de zijkant, beneden een bovenaanzicht in "uitgevouwen" toestand (bewerking met photoshop).

Een verbogen boeksluiting van messing heeft een verbreding bij het scharnier en kruisvormige verbreding op ca. 2/3 van de lengte. In de laatste is een perforatie aangebracht. Het totaal is ca. 8,5 cm lang. De datering ligt ergens in het einde van de 16e of begin van de 17e eeuw. Het stuk werd gevonden in de ophogingslaag bij het biechtvadershuis.

Uit werkput 4 zijn uit de ophogingslagen twee munten afkomstig. De één is een kleine zilveren munt met een diameter van 13mm. Helaas is de munt te zeer aangetast voor een determinatie. Het enige zichtbare element is een kruis waarvan de armen uitkomen in de omringende cirkel. De datering ligt in de 14e of 15e eeuw. De andere munt is een Duitse pfennig uit 1875.

In werkput 5 werden ook nog twee munten gevonden. Een leeuwencent uit 1875 heeft een doorboring. Blijkbaar werd de munt dus gebruikt als hangertje. Daarbij ging het gezien de plaats van de doorboring om de zijde met de grote 1. De andere munt is een zinken dubbeltje, waarschijnlijk uit 1942.

401-403. Middeleeuws zilveren muntje, pfennig uit 1875 en tot hanger vermaakte leeuwencent, eveneens uit 1875.

In de stort van werkput 5 werd een muntgewichtje opgepiept. Het formaat is 16 x 16 x 6,5 mm, het gewicht 13,7 gram. Op de bovenkant is een pijlenbundel afgebeeld met de letters SR. De afbeelding is die van een zilveren Spaanse reaal uit de tijd van de

404. Amsterdams muntgewichtje voor een 4-reaalstuk.

²⁶⁵ Baart et al., 1977, 33; Janssen & Thelen 2007, 201.

Reyes Catolicos (1452-1516). Aan de achterzijde is een wapen met een Nederlandse leeuw te zien, wat wijst op een Nederlands productiecentrum en de letter L. Deze L slaat op Lenaert van de Gheere, die in 1523 door Karel V werd benoemd tot ijkmeester-generaal. Diverse zonen en kleinzonen met dezelfde naam gebruikten dit teken, in dit geval waarschijnlijk Van de Gheere "III", die na in Antwerpen en Middelburg tussen 1586-1597 werkzaam was in Amsterdam.²⁶⁶ Het gewicht moet oorspronkelijk 14 gram zijn geweest, waarmee het gewichtje gebruikt kon worden voor een 4 reaal-stuk.

Vrij bijzonder is een schildvormig beslagstuk van messing (lengte 28 mm, breedte 23 mm). Het schild heeft twee horizontale balken die in het vlak zijn uitgespaard, en waarschijnlijk ooit opgevuld zijn geweest met email. Dergelijke schildjes worden relatief vaak gevonden. Ze werden gebruikt als versiering op allerlei objecten, zoals paardentuig (bv. stijgbeugels)²⁶⁷, zwaardscheden, juwelenkistjes en reliekhouders. De datering ligt in de 14^e eeuw (van het juwelenkistje van gravin Mechteld van Gelre wordt bijvoorbeeld aangenomen dat het uit 1348 stamt²⁶⁸). De wapenschildjes werden echter niet puur decoratief gebruikt, maar verwezen wel degelijk naar de eigenaar of schenker van het voorwerp. Indien dit inderdaad het geval is, dan is de beste kanshebber de familie van (Groot) Enghuizen (bij Hummelo), die een wapen droegen met twee rode balken in de bovenste helft van het schild.²⁶⁹ Enghuizen was een zadelgoed²⁷⁰ dat in 1326 voor het eerst in de bronnen wordt genoemd. Interessant is de vermelding dat het goed *Bavendarp* bij Zevenaer van Jacob Enghuizen (*Enghusen, Inghusen*) na zijn dood in 1483 vererfd werd op zijn zuster Margriete (Griete) *'Professide suster van Merriengrave binnen Doesburch, erve hares vaders,'*²⁷¹ waarmee er dus een expliciete link wordt gelegd tussen Enghuizen en het Grote Convent van Maria op den Grave. De grond ging automatisch naar het convent. Deze Margriete erfde bovendien van haar moeder Elizabeth (Else) van Wyttenhorst en

405-407. Beslagstuk in de vorm van wapenschild met groeven voor email. Links hetzelfde wapen in de Codex Gelre, behorend aan de familie van Enghuizen. Daaronder een juwelenkistje van gravin Mechteld van Gelre met dergelijke beslagplaatjes.

266 Wittop de Koning & Houben 1980.

267 Clark 1995, 69-71; Griffiths 1989, fig 4a-b.

268 Van der Coelen et al. 2001, 15.

269 Codex Gelre (gedateerd 1369 - 1396), Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel, Ms. 15652-56, fol.91v. Zie Flokstra & Jahn 2001, 395-402.

270 I.e. een goed dat een ridder c.q. gezadeld paard, harnas en wapens moest kunnen leveren.

271 Harenberg 1990.

408-411. Beslagstuk, gespen en ring van een paardenbit.

haar halfbroer(?) Evert.²⁷² Griete van Enguizen was de weduwe van vrijheer Gerrit van Bronckhorst, en dus zeker niet onbemiddeld. De familie Enghuizen was dus zeer belangrijk voor de inkomsten van het Convent. Het is daarmee zeer goed voorstelbaar dat het betreffende schildje een tastbaar object is dat bij het bezit van Margriet van Enghuizen hoorde, wellicht in de vorm van een dan al oud kistje, vergelijkbaar met dat van het afgebeelde kistje van Mechteld van Gelre.

Een andere losse vondst is een stuk middeleeuws riembeslag (3 cm) met een enigszins rechthoekige doorlaat (8 x 4 mm) voor een klein riempje. Het stuk heeft een rond uiteinde met een ijzeren klinknageltje, en ook daaronder heeft een klinknageltje gezeten. Aan de andere zijde is het recht en is het versierd met drie groeven. De vorm van het stuk doet denken aan een bevestigingspunt voor een stijbeugel, maar is daarvoor natuurlijk te klein. Waarschijnlijk heeft het wel deel uitgemaakt van paardentuig.

Een kleine 8-vormige gesp met angel meet ca. 18 mm. Deze gesp dateert uit de late 16^e of eerste helft 17^e eeuw. Een 20 mm grote D-vormige gesp is vermoedelijk laatmiddeleeuws.

Een bronzen ring met ronde doorsnede heeft een buitendiameter van 42 mm. Mogelijk is de ring afkomstig uit de 14^e-eeuwse grachtvulling, maar hij werd gevonden in de grondstort. Waarschijnlijk heeft hij deel uitgemaakt van een paardenbit.

Een loden schijfgewicht weegt 44,6 gram, heeft een diameter van 28 mm en een dikte van 7 mm. Op het gewicht staan merktekens: een vijfpuntige ster, een 8 en mogelijk een langgerekte B. Het werd gevonden in de stort van werkput 1 en is mogelijk aan de beerput te relateren. De datering ligt in ieder geval

412, 413. Twee loden gewichten, de linker met merktekens, de rechter met een ijzeren beugel.

²⁷² Van de Ven 1950: Oud-archief Doesburg, reg.nrs. 1076, 1080, 1087, 1166, 4298 en 4379.

van voor de ijkmerken die in 1820 beginnen.

Een ander loden gewicht is afkomstig uit de ophogingslaag rond het biechtvadershuis. Het gaat om een rond gewicht met een diameter van 5 cm en een dikte van bijna 3 cm. Aan de bovenkant is een ijzeren ringetje mee gegoten als ophangoog. Het gewicht weegt iets minder dan 500 gram. Dat laatste is het gewicht van het pond dat in 1820 werd gedefinieerd. De ponden van voor 1820 wogen wat minder. De kans is dus groot dat dit gewicht van voor 1820 dateert. Uit de grondstort van werkput 5 komen ook nog twee ijzeren objecten die waarschijnlijk uit de gracht afkomstig zijn. Het gaat om een ijzeren mes met een doornangel en een fragment van een lepelboor.

En runderteenkoot die op de stort werd gevonden heeft een doorboring aan de proximale zijde en heeft een loden kern. Dergelijke koten werden al in de middeleeuwen gebruikt voor het kootspel, maar de koot kan net zo goed 18e-eeuws zijn.

In de 15e-eeuwse rekeningen van het Convent komen we ook een metaal tegen dat niet werd gevonden op het terrein, maar dus wel aanwezig moet zijn geweest: kwik. Dit metaal werd gewonnen in Ciudad Real in Spanje, later ook in Landsberg in Duitsland.

Eén van de toepassingen van kwik is voor het vervaardigen van vilt (tot in de jaren '70 van de 20e eeuw). De kwik zorgt er in een zuuroplossing voor dat de schubben van haar “openbreken”. Hiervoor werd vooral konijnenhaar gebruikt (of beter nog beverhaar, waarvoor de behandeling met kwik niet nodig is).²⁷³ Het idee van viltproductie past natuurlijk mooi in de context van een vrouwenconvent waar textiel werd geproduceerd. Het blijkt echter dat kwik hiervoor pas sinds het begin van de 18^e eeuw werd gebruikt.²⁷⁴ Daarvóór gebruikte men oplossingen van melasse, wijnmoer, urine, wortelsap of zeezout. De kans is ook aanwezig dat het medicinaal gebruikt werd. Kwik werd gebruikt tegen syfilis²⁷⁵, tyfus, lepra, ontstekingen en parasieten. De belangrijkste toepassing van kwik was echter tegen syfilis. Hoewel altijd werd aangenomen dat syfilis uit de Nieuwe Wereld afkomstig was, is sinds kort bekend dat het al vanaf de 13^e eeuw voorkwam in Europa.²⁷⁶ Of we daarmee een aanwijzing hebben dat de conventzusters aan syfilis leden, mag echter betwijfeld worden. Een andere belangrijke ziekte die ermee behandeld werd was lepra (melaatsheid). Onderzoek toont aan dat kwiksporen voorkomen in menselijke skeletten van zowel syfilis- als lepralijders.²⁷⁷ Verder werd kwik gebruikt om mee te vergulden, hetgeen echter geen logische toepassing lijkt binnen een convent. Daarmee komen we bij de laatste en meest waarschijnlijke toepassing binnen deze context: kwik als basis voor vermiljoen. Vermiljoen is een in de middeleeuwen (vooral vanaf de 15^e eeuw) toegepaste rode verfstof, die chemisch gezien overeenkomt met cinnaber, kwiksulfide (HgS). Rode verf werd onder meer veel gebruikt voor rubriekkopjes in bijvoorbeeld gebedenboeken (zie bv. afb. 23). Het woord rubriek is hiervan zelfs afgeleid (latijn: *ruber* = rood). Overigens werden echte boeken gewoon gekocht (zie hoofdstuk 4).

273 Verstraeten 2001, Pieters 1996.

274 Pichard 1912.

275 Kussmaul 1861.

276 Walker, Powers, Conell & Redfern 2014.

277 Rasmussen et al. 2015.

15 Conclusie

In 2014 is begonnen met de herbouw van verzorgingstehuis St Elisabeth aan de Kloosterstraat in Doesburg. Deze verbouwing werd uitgevoerd in twee delen, zodat de bewoners alleen op de locatie zelf hoefden te verhuizen. In de zomer van 2014 werd het oostelijke deel van het terrein archeologisch onderzocht, in de herfst van 2015 de westelijke helft. Het hele terrein heeft toebehoord aan het Grote Convent, een middeleeuws klooster. De nog bestaande hoofdgebouwen daarvan werden na de Reformatie in gebruik genomen als arsenaal en kazerne. De vindplaats bevindt zich op het Doesburgse rivierduin, dat omgeven is door oude en nog functionerende geulen van de IJssel en Oude IJssel. De gemiddelde vlakhoogte ligt op ca. 10,30 m +NAP. De oudste resten die op het terrein werden aangetroffen, dateren uit de prehistorie. Zo werd een aantal vuurstenen werktuigen aangetroffen die uit het vroege mesolithicum dateren (ca. 10.000 jaar oud). Deze stenen werden echter niet in situ aangetroffen, maar verspit in een aantal 18^e-eeuwse kuilen. Ander prehistorisch materiaal dateert uit de brons- en ijzertijd (ca. 2000 v. Chr. tot begin jaartelling). Het gaat daarbij om een handvol scherven. Deze zijn waarschijnlijk te koppelen aan een cluster paalsporen. Helaas is het niet mogelijk gebleken om inzicht te verkrijgen in de structuur waartoe deze behoren, omdat het terrein wordt doorsneden door een jongere gracht, vele kuilen, putten en muren. Aardewerk uit deze perioden wordt vrij regelmatig aangetroffen bij archeologisch onderzoek in Doesburg en de plek lijkt in deze periode dan ook vrij intensief bewoond te zijn. Dat heeft waarschijnlijk te maken met de gunstige ligging: een hoog rivierduin nabij rivieren. Op de Hoogstraat zijn bovendien aanwijzingen gevonden voor een bijbehorende urnenveld.

Uit de periode hierna, de Romeinse tijd en de vroege en volle middeleeuwen (begin jaartelling tot ca. 1200), zijn geen resten gevonden. De eerste aantoonbare activiteit dateert pas weer uit de vroege 13^e eeuw. Dit valt samen met het verkrijgen van stadsrechten van Doesburg in 1237. De noordrand van de opgraving wordt gedomineerd door de stadgracht die rond de oudste stadswal lag. Hoewel Doesburg kort na 1200 ontstaan lijkt te zijn, is met de toekenning van stadsrechten pas het recht verkregen om een omwalling aan te leggen rond de nederzetting, die op dat moment wel al over een kerk beschikte. Deze gracht is hier voor het eerst echt archeologisch onderzocht. De gracht blijkt een breedte te hebben van ca. 15 meter en een diepte van ca. 3,2 meter. Het oudste materiaal dat in de gracht werd aangetroffen, dateert inderdaad uit de 13^e eeuw, het jongste uit het midden van de 14^e eeuw. Tussen dit materiaal bevinden zich schoenen, messen, botten en vooral heel veel aardewerk. Daaronder bevinden zich vooral grijs aardewerken potten en kommen en steengoed drinkkannen uit Siegburg, vaak nog behoorlijk compleet. Ook werd een fragment van een zgn. "aakhoorn" gevonden, een pelgrimshoorn van witbakkend aardewerk uit Langerwehe, die onder meer gebruikt werd bij het tonen van de tunica van Maria in Aken. Interessant is een dump van smeedafval in de vulling, die waarschijnlijk de oude naam van de Kloosterstaat, Smedenstraat kan verklaren.

In 1343 begon men met het dempen van de gracht aan de zuidzijde van de stad. De reden daarvan was dat aan de oostzijde van de stad de nodige grond (en de

wal) waren weggespoeld door riviererosie. Het verloren terrein werd aan de zuidzijde gecompenseerd. Hiermee viel het onderzoeksterrein binnen de stadswalling. Intussen was in de oude stad, vermoedelijk aan de Koepoortstraat, al een begijnenconvent ontstaat. Na 1343, waarschijnlijk pas in 1376, begon men met de bouw van een nieuw, groter convent binnen de nieuwe omwalling aan de zuidzijde van de stad. Gedeeltelijk werd er op de gedempte stadsgracht gebouwd. Het convent kreeg dan ook de toepasselijke naam “*het Beghinenconvent opten Grave*” of ‘*Maria opten aelden grave*’. Dit complex werd steeds verder uitgebreid. Men begon met een kloostergebouw en een kapel. Dit oudste kloostergebouw is de latere kloosterkazerne in de noordoosthoek van het terrein, de kapel is het nog bestaande gebouwtje bij het Arsenaal aan de Kloosterstraat. In 1441 werd een nieuwe kapel gebouwd aan de zuidoostzijde van het terrein, waarvan in 2008 een muur werd gedocumenteerd. Naast deze kapel bevond zich bovendien een begraafplaats, die in 2014 gedeeltelijk werd onderzocht. De pastorie werd in dezelfde fase gebouwd. Dat betekent dat er een pastoor direct verbonden was aan deze kapel.

Het grote gebouw, het Arsenaal, werd kort na 1457 gebouwd. Dit is mogelijk het grootste gebouw in zijn soort in Nederland.

Van de 15^e-eeuwse pastorie werden in 2014 resten gevonden. Dit gebouw heeft in de loop der eeuwen een aantal transformaties ondergaan. De oudste, 15^e-eeuwse kern is daarbij steeds gehandhaafd gebleven tot de definitieve sloop in 1971.

Het convent kwam na de Reformatie (eind 16^e eeuw) in handen van de stad Doesburg, maar officieel kwam er pas een einde aan dit instituut toen in 1626 de laatste begijn overleed. De pastorie stond toen even leeg, maar werd spoedig weer opnieuw in gebruik genomen als weme, de woning van de dominee van de Sint Maartenskerk. Eerder woonden de pastoors in de Commanderie tegenover de kerk. Pas in 1773 verloor de weme zijn functie en werd het huis bewoond door onder meer hoge militairen. Met de regering van koning Lodewijk Napoleon mocht het Katholicisme weer openlijk beleden worden. Het resultaat daarvan was dat er in de Kloosterstraat een nieuwe Katholieke kerk werd gebouwd (opgeleverd in 1811). Daarmee kreeg de oude pastorie zijn oorspronkelijke functie weer terug. De kerk vormde het centrum van een concentratie Katholieke instellingen in de stad. Het succes was zo groot dat ook de pastorie een *make over* kreeg. In 1876 werd de pastorie grondig verbouwd.

Een aantal sporen is te koppelen aan deze pastorie. Het gaat om een 17^e-eeuwse bakstenen waterput en een aantal beerputten. Twee grote kuilen dateren uit de 14^e eeuw en bevatten geen beer meer, alleen nog zwarte humus. Het zou ook om afvalputten gaan, maar de vraag is maar of beide categorieën elkaar perse uitsluiten. In de kuilen bevinden zich scherven van kannen en bijvoorbeeld een compleet komfoortje. Twee andere putten bestonden uit houten tonnetjes die werden ingegraven in het zand en waarvan alleen nog de afdruk werd terug gevonden. Ze dateren uit de late 15^e en vroege 16^e eeuw. Ze bevatten enige botten en ecologisch materiaal. Daaruit blijkt dat er onder meer kippen en konijnen werden gegeten, en daarnaast vis en ander vlees. Aan zaden werden er vooral druiven, bramen, frambozen en vijgen gevonden. Opvallend is dat dit beeld niet helemaal overeenkomt met het voedsel dat in de rekeningen wordt genoemd. Daaruit blijkt maar weer dat archeologische en historische bronnen

elkaar aanvullen. Een deel van het voedsel belandde niet in een beerput omdat het geen resten achterlaat, en een deel van het voedsel staat niet in de rekeningen omdat het zelf werd gekweekt of gefokt. Naast voedselresten werd in de putten ook vensterglas en aardewerk gevonden. Dat laatste bestaat vooral uit trechterhalskannen uit Siegburg, maar ook uit *Cistercian ware*, een categorie die voor zover na te gaan nog nooit in Nederland is gevonden danwel herkend. Dit materiaal is afkomstig uit Engeland, wat waarschijnlijk te verklaren is uit het feit dat de handel op Engeland een zeer belangrijke bron van inkomsten was voor Doesburg. Doesburgse hanzeaten dreven vooral handel op London.

De opvolger van deze beerputten was een grote bakstenen put die rustte op een houten ring. Deze is dendrochronologisch gedateerd op 1555 +/- 5 jaar. Dit komt overeen met de datering van het oudste aardewerk, dat dateert uit de tweede helft van de 16^e eeuw. Het gaat daarbij onder meer om baardmankruiken. Op grond van het vondstmateriaal liep het gebruik door tot het derde kwart van de 19^e eeuw. Deze sluitdatum lijkt samen te vallen met de verbouwing van het pand in 1876. De beerput heeft zeer veel ecologische informatie opgeleverd, maar ook bijvoorbeeld leren schoenen en benen en houten objecten, zoals een schaakstuk. Bijzonder is een bijna compleet 17^e-eeuws oorijzer van verzilverd messing. Aardewerk is ruim vertegenwoordigd in de beerput. Hierin zijn geen opvallende zaken waargenomen die bijvoorbeeld aan een pastoor of dominee kunnen worden gekoppeld, of het zou een bord met daarop als decoratie de sleutels van Petrus moeten zijn. Het glaswerk geeft een beeld van welstand, door het veelvuldig voorkomen van bijvoorbeeld wijnglazen. Wijn werd alleen door de meer welgestelden gedronken. Vele kleine kraaltjes en een zwart speelschijfje werden eveneens van glas vervaardigd.

Aan de straatzijde werd een keldertje gevonden dat te koppelen is aan een pand dat in ieder geval in 1832 nog bestond. Mogelijk is dit het “Keppelse kerkers” dat in de bronnen wordt genoemd: een soort gastenruimte voor bezoekers van het convent, waarvan we weten dat die aan de Kloosterstraat lag. Van de voor-gevel van dit pandje werd een kort stukje bij een leidingsleufje waargenomen. Dit metselwerk doet duidelijk jonger aan. Het zou echter kunnen dat de gevel ooit is gerenoveerd.

Tot slot zijn er resten van bebouwing aan de zuidwestzijde van het terrein. Exact onder de muurresten werden palen gevonden van wat een middeleeuwse kapschuur lijkt te zijn, waarschijnlijk het voederhuis van het klooster dat in 1427 werd gebouwd. Het muurwerk daarboven is te relateren aan het gebouw van de Vincentiusvereniging uit 1912, een charitatieve Katholieke instelling. Er zijn echter sterke aanwijzingen dat we een huisfase missen tussen de middeleeuwen en 1912. Behalve de plaatscontinuïteit is de kaart van Van Geelkercken uit 1654 hiervoor een sterke aanwijzing: hij tekent op deze locatie namelijk een stenen gebouwtje. De kans is groot dat de funderingen van dit huis gediëpsloopt zijn voor het gebouw van de Vereniging. We kunnen de bouw van dit 17^e-eeuwse huis mogelijk koppelen aan een vermelding uit 1643, waarin staat dat de “woeste huisplaats” op dit perceel gekocht wordt door Frederik Wetters en zijn vrouw Theodora Coolmans uit Doetinchem (de grond zelf bleef toebehoren aan de geestelijke goederen van de stad, ze moesten dan ook erfpacht betalen). Wat zij met het nieuwe pand deden wordt misschien duidelijk uit een grote kuil die ernaast lag. Deze kuil was namelijk gevuld met pottenbakkersafval dat da-

teert uit het midden van de 17^e eeuw. Het gaat daarbij om louter roodbakkend aardewerk. Tot het vormenspectrum behoren grappen, kannen, pispotten, kommen, papkommen, olielampen en netverzwaringen. Als proenen zijn scherven van misbaksels en dakpannen gebruikt. Er is verder geen historische informatie gevonden over deze pottenbakkerij.

Het terrein is grondig onderzocht met metaaldetectors. Dit heeft de nodige interessante vondsten opgeleverd. Van twee messing mesheftbeslagen uit de vroege 16e eeuw is er één versierd met een afbeelding van Maria en aan de andere zijde mogelijk van de apostel Judas Thaddeus. Intrigerend is ook een beslagplaatje in de vorm van een wapenschild. Dit wapen blijkt overeen te komen met dat van de familie van Enghuizen in Doetinchem. Deze familie blijkt nauw verbonden te zijn met Convent: een zuster genaamd Margriet blijkt uit dit rijke geslacht te stammen. Dergelijke schildjes treffen we onder meer aan op juwelenkistjes.

16 Literatuur

Aken-Fehmers, M.S. van, F. Burghout, N.L. Jaspers, S.M.R. Lambooy, L. Me-gens, S. Ostkamp & G. Verhaar, 2013: *Delfts wit. Het is niet alles blauw dat in Delft blinkt*, Zwolle.

Akker, M. van den, 1993: Tinglazuur aardewerk, in: J.J. Lenting, H. van Gange-len & H. van Westing (red.): *Schans op de Grens. Bourtangere bodemvondsten 1580-1850*, Sellingeren.

Baart, J., W. Krook, A. Lagerweij, 1986: Herstellung und Gebrauch von Trink-glas in Amsterdam (1580-1640), *Spechtergläser 1986*, 55-84.

Baart, J., W. Krook, A. Lagerweij, N. Ockers, H. van Regteren Altena, T. Stam, H. Stoepker, G. Stouthart, M. van der Zwan, 1977: *Opgravingen in Amsterdam, 20 jaar stadskernonderzoek*, Haarlem.

Bartels, M., 1999: *Steden in scherven 1. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Ede.

Berendsen, H.J.A. 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geo-morfologie*, Assen.

Berendsen, H.J.A. 2004: *Fysisch-geografisch onderzoek. Thema's en methoden*, Assen.

Bloemendaal, G.J., 1967: *Doesburg, stad van levend verleden*. Doesburg.

Blok, P.J., 1923: *Geschiedenis van het Nederlandsche volk*. Deel 1, Leiden.

Boer, P., 2008: *Arsenaal in Doesburg, bouwhistorische documentatie, arcx-rap-port 0705*.

Boessneck, J., H.H. Müller & M. Teichert, 1964: Osteologische Untersuchungs-merkmale zwischen Schaf (*Ovis aries* Linné) und Ziege (*Capra hircus* Linné), *Kühn-Archiv* 78, 1-129.

Brinkkemper, O & C. Vermeeren, 1997: Mediterrane rijst en oosterse kruid-nagels. Botanisch onderzoek van twee beermonsters, in: M. Barwasser & M. Smit (red.): *Acht eeuwen tussen twee stegen. Archeologisch, historisch en bouwhistorisch onderzoek in Kampen*, 145-153.

Brouwer, R.M., 2000, 'Aechte Ernst', ongepubliceerd essay Vrije Universiteit.

Bruijn, A., 1992: *Spiegelbeelden. Werra-keramiek uit Enkhuizen 1605*, Wageningen.

Chijs, P.O., van der, 1852: *De munten van de voormalige graven en hertogen van Gel-derland van de vroegste tijden tot aan de pacificatie van Gend*, Haarlem.

Brunel, Wetsteins, de Wetsteins en Smith, Waesberge, de Coup, De Wed. de Coup, Humbert, Willem van de Water, Samuel Luchtmans, De weduwe A. Moe-tjes, van Dole & Vaillant, 1732: *Groot algemeen historisch, geografisch, genealogisch en oordeelkundig woordenboek, deel 9*, Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Leiden.

Chomel, N.M., 1743: *Huishoudelyk woordboek, vervattende vele middelen om zyn goed te vermeerderen en zyne gezondheid te behouden*, Leiden / Amsterdam (vertaling uit het Frans).

Clark, J., 1995: *The Medieval Horse and its Equipment c.1150- c.1450. Medieval Finds from Excavations in London 5*, Londen.

Clevis, H., 2006: *De gracht van de Havezathe Werkeren in Zwolle als stort voor Afval, Archeologische rapporten Zwolle 34*.

Coelen, P. van der, R. Plötz, G. Lemmens, H.-P. Mielke, H.J. Steeger, C. te Strake, H.P.A. Tillie, 2001: *De Gouden Eeuw van Gelre. Kunst en cultuur in het oude hertogdom (Hertogdom Gelre 1. Historische bijdragen)*, Utrecht / Geldern / Kleef.

Cohen, K.M., E. Stouthamer, W.Z. Hoek, H.J.A. Berendsen, H.F.J. Kempen, 2009: *Zand in banen. Zanddieptekaarten van het Rivierengebied en het IJsseldal in de provincies Gelderland en Overijssel*, Arnhem.

Corbellini, S., 2005: *Mannenregels voor een vrouwenwereld. De spirituele opvoeding van zusters in derde-orde-gemeenschappen*, *Trajecta 14*, Nijmegen.

Denissen, S., 1984: *De opgravingen aan de Kaasstraat 13, afvalput 2 te Antwerpen, III: het glas*, *Bulletin van de Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grotonderzoek* 1984.1, 25-46.

Dibbits, H., 2001: *Vertrouwd bezit. Materiële cultuur in Doesburg en Maassluis, 1650-1800*, Nijmegen.

Doornink-Hoogenraad, M.M., 1983: *Adamanshuis, een zusterhuis van de moderne devotie in Zutphen*, Zutphen.

Duco, D.H., 2003: *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*, Amsterdam.

Driesch, A. von den & J. Boessneck, 1976: *Kritische Anmerkungen zur Widerristhöhenberechnung aus Längmassen vor- und frühgeschichtlicher Tierknochen, Säugetierkundliche Mitteilungen* 22, 235-348.

Eeltink, N.T.D., H.A.C.Fermin, M. Groothedde & E. Rompelman, 2015: *De Commanderij (2). Historie en archeologie van een huis van de Duitse Orde, Kerkstraat 11 te Doesburg*, *Doesburgse Archeologische Publicaties* 15.

Elling, W., 1994: *Steinzeug aus Stadtlohn und Vreden*, Vreden.

Fermin, H.A.C., 2013: De Weme van Warnsveld. Archeologisch en historisch onderzoek naar de oude pastorie op Rijksstraatweg 57 in Warnsveld (gem. Zutphen), *Zutphense Archeologische Publicaties* 76.

Fermin, H.A.C., 2014: De Apenstert. Huizen, straten en scheepsresten uit de 13^e eeuw aan het Broederenkerkplein in Zutphen, *Zutphense Archeologische Publicaties* 94.

Fermin, H.A.C., 2014: Dwars door de Zutphense Enk. Archeologische rioolbegeleiding Van der Capellenlaan en Deventerweg te Zutphen, *Zutphense Archeologische Publicaties* 97 .

Fermin, H.A.C. & M. Groothedde, 2006a: De naakte violist die naast zijn schoenen liep. Beukerstraat 64, archeologisch onderzoek in een huis op de gracht, *Zutphense Archeologische Publicaties* 19.

Fermin, H.A.C. & M. Groothedde, 2006b: Het diftarproject in Zutphen, 25 verhalen uit de middeleeuwse stad, *Zutphense Archeologische Publicaties* 23.

Fermin, H.A.C. & M. Groothedde, 2006c: Tussen de Schullentoren en de Kruittoren. Archeologisch onderzoek bij de westelijke stadsmuur van de Nieuwstad tijdens de herinrichting van het Stationsplein te Zutphen in 2006, *Zutphense Archeologische Publicaties* 26.

Fermin, H.A.C., en M. Groothedde, 2008a: Doesburg diachroon. Bewoningsgeschiedenis in de Korte Koepoortstraat te Doesburg van prehistorie tot heden, *Doesburgse Archeologische Publicaties* 3.

Fermin, H.A.C. & M. Groothedde, 2008b: IJzertijd tussen Bajes en Wambuis. Archeologisch onderzoek op het Jeugdgevangensterrein in Zutphen, *Zutphense Archeologische Publicaties* 46.

Fermin, H.A.C. & M. Groothedde, 2009: Het Kruittorenplein. Archeologisch onderzoek naar prehistorische, middeleeuwse en historische resten onder het Cobercogebouw, Nieuwstad 69 te Zutphen, *Zutphense Archeologische Publicaties* 50.

Fermin, H.A.C. & M. Groothedde, 2010: Binnen bij de meestersmid. Archeologisch en historisch onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van Nieuwstad 57-61, Basseroord 18 en Norenburgerstraat 18-20 te Zutphen, *Zutphense Archeologische Publicaties* 55.

Fermin, H.A.C. & M. Groothedde, 2011: Steenkool, bagger, bokkenhoorns. Twee laatmiddeleeuwse complexen van de Schupstoel en de Nieuwstad in Zutphen, *Zutphense Archeologische Publicaties* 62.

Fermin, H.A.C., M. Groothedde en E. J. Harenberg, 2006: Het Convent van Maria op de Gracht. Archeologisch Onderzoek in de kelder van het Arsenaal aan de Kloosterstraat 15 te Doesburg, *Doesburgse Archeologische Publicaties* 1.

Fermin, H.A.C., M. Groothedde & D. Kastelein, 2014: Het Arsenaal in Doesburg, Archeologische waarnemingen op het terrein van Kloosterstraat 15 te Doesburg, *Doesburgse Archeologische Publicaties* 10.

Fermin, H.A.C. & K.C.J. van Straten, 2010: De Agrarii Milites van Beinum. Archeologisch onderzoek onder erve Tricht in Beinum (gem. Doesburg), *Doesburgse Archeologische Publicaties* 6.

Flokstra, M., & R.G. Jahn, 2001: De “Heraut Gelre”, het middeleeuwse herautwezen en de Gelderse adel in de “Codex Gelre”, in: J. Stinner & K-H. Te-kath (red.): *Gelre-Geldern-Gelderland. Geschiedenis en cultuur van het hertogdom Gelre (Hertogdom Gelre 2: Catalogus)*, Geldern, 395-402.

Gangelen, H. van, 1993: Overige gebruiksvoorwerpen, in: J.J. Lenting, H. van Gangelen & H. van westing (red.): *Schans op de Grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellingen, 561-574.

Gaspar, R.J.G.A.A. & E. Nijland, 2007: *Komen en gaan van militairen in en uit de vestingstad Doesburg van 19 april 1579 tot 31 september 1810 volgens het “Boek van statuten en Resolutiën”, aangevuld met verspreide gegevens in het oud-archief der gemeente Doesburg* (alleen digitaal gepubliceerd).

Gawronski, J. (red.), 2012: *Amsterdam Ceramics, A city’s history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011*, Amsterdam.

Goubitz, O., C., van Driel-Murray & W. Groenman-van Waateringe, 2001: *Stepping through Time, Archaeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*, Zwolle.

Griffiths, N., 1989: Shield-Shaped Mounts, *Finds Research Group 700-1700*, Datasheet 12, Oxford.

Grimm, J., 2006: What’s in a name? Het botmateriaal uit een 16de-eeuwse beerput van de Havezate “De Kranenburg”, *Archeologische Rapporten Zwolle* 38.

Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiksaardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom, Waalre*.

Groothedde, M. & M. Bartels, 2001: Taminau in Zutphen, archeologie, geschiedenis en producten van een 19de-eeuwse pottenbakkerij, *Töpfer, Kramer Pottenbakkers. Keramik zwischen IJssel & Berkel*, Ahaus, 173-236.

Halbertsma, H., 1968: Doesburg, *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond*, I-2., *22.

Haans, F., 2008: Monumentengids Doesburg. *Monumenten in Gelderland 7*, Utrecht.

Harenberg, E. J., 1996: Jaarverslag van de archeologische werkgroep over het jaar 1995, *Stad en Ambt Doesborgh* 13.

Harenberg, E. J., 1997: Jaarverslag van de archeologische werkgroep over het jaar 1996, *Stad en Ambt Doesborgh* 14.

Harenberg, J., 1990: *Adellijke huizen in het richterampt Doesborch*, Doesburg.

Hasselt, H., J.J. Lenting & H. van Westing, 1993: Metalen gebruiksvoorwerpen, in: J.J. Lenting, H. van Gangelen & H. van Westing (red.): *Schans op de Grens, Bourtangere bodemvondsten 1580-1850*, Sellingeren, 403-462.

Hayfield, C. & P. Buckland, 1989: Late medieval pottery wasters from Firsby, South Yorkshire, *Transactions of the Hunter Archaeological Society* 15, 8-24.

Hendrikse, H., 2000: Leven in de schaduw van de Sint-Maartenskerk – het vondstmateriaal van de Westmonster, in: J.J.B. Kuipers, H. Hendrikse & A. van Waarden-Koets (red.): *De onderkant van de Markt. De Westmonsterkerk van Middelburg in archeologie en historie*, Almere.

Henkes, H.E., 1994: Glas zonder glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen 1300-1800, *Rotterdam Papers* 9, Rotterdam.

Henkes, H.E., 2001: *Glaswerk van opgraving Lokenstraat 2001*, Zutphen.

Henkes, H. & J. Veeckman, 1999: Schitterende scherven. Het glas uit een afvalput op de Antwerpse eiermarkt, in: J. Veeckman (red.) *Berichten en rapporten over het Antwerps bodemonderzoek* 3, Antwerpen.

Janse, A., 2000: Het religieuze leven in het Grote Convent te Doesburg, in: *Ons geestelijk erf* 74, 84-104.

Janssen, H.L. & A.A.J. Thelen, 2007: *Tekens van leven. Opgravingen en vondsten in het Tolbrugkwartier in 's-Hertogenbosch*, Utrecht.

Johnstone, C.J., 2004: *A biometric study of Equids in the Roman World*, York.

Jongmans, A.G., M.W. van den Berg, M.P.W. Sonneveld, G.J.W.C. Peek, R.M. van den Berg van Saparoea, 2012: *Landschappen van Nederland. Geologie, bodem en landgebruik*, Amersfoort.

Kastelein, D. & M. Groothedde, 2013: Het Diftarproject in Doesburg. Veertien verhalen uit de middeleeuwse Stad. *Doesburgse Archeologische Publicaties* 9.

Kiesewalter, L., 1888: *Skelettmessungen am Pferde als Beitrage zur theoretische Grundlage der Beurteilungslehre des Pferdes*, Leipzig.

Kleij, P., 2009: Oosterthout pottery II. Industrial waste from the Leijzenhoek, in: H. Clevis (red.): *Medieval Material Culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, 147-162.

Klomp, M., 2006: Metaalvondsten Werkeren, *Archeologische Rapporten Zwolle* 42.

Kottman, J., 1999: Glas, in: *Steden in scherven 2. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, 939- 1028, Ede.

Kuile, E.H. ter, 1958: *De monumenten van geschiedenis en kunst van het kwartier van Zutphen*, 's-Gravenhage.

Kussmaul, A., 1861: *Untersuchungen über den constitutionellen Mercurialismus und sein Verhältniss zur constitutionellen Syphilis*, Würzburg.

Land, A.H., 1984: Metalen voorwerpen uit de voormalige Dolhuisgracht te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden, jaarverslag 1983*, 63-97.

Lange, R., A. van Winden, P. Twisk, J. de Laender & C. Speer, 1986: *Zoogdieren van de Benelux, herkenning en onderzoek*, 's-Graveland.

Makaske, B., G.J. Maas & D.G. van Smeerdijk, 2008: The age and origin of the Gelderse IJssel, *Netherlands Journal of Geosciences* 87-4, 323-337.

Meulen, A. van der & P. Smeele, 1999: *De IJssel, Doesburg 1841-1969. Portret van een Gelderse Pottenbakkerij*, Doesburg.

Meulen, A. van der & P. Smeele, 2001: De opbloei van de aardewerknijverheid in Gelderland en Overijssel na 1800 en de rol van Duitse immigranten, *Töpfer, Kramer Pottenbakkers. Keramik zwischen IJssel & Berkel*, Ahaus, 41-67.

Meulen, A. van der & P. Smeele, 2009: Frankforter potten. De import, de na-maak en de invloed op het Nederlandse assortiment 1760-1940, in: H. Clevis (red.): *Medieval Material Culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, 193-223.

Meulen, A. van der & P. Smeele, 2012: *De pottenbakkers van Gouda 1570-1940 en hun betekenis voor de geschiedenis van de Nederlandse keramiek*, Leiden.

Moorhouse, S. & A. Slowikowski :1992. The pottery. In: S. Moorhouse, S. & I. Roberts (red.): 1992 *Wrenthorpe potteries. Yorkshire Archaeology* 2.

Olst, E.L. van, 1991: *Uilkema. Een historisch boerderij-onderzoek. Boerderij-onderzoek in Nederland 1914-1934*, Arnhem.

Ostkamp, S. en S. Venhuis, 2009: "tot soulagemente van de schamele gemeente". Het Werra-aardewerk uit de werkplaats van Dierck Claesz Spiegel in Enkhuizen opnieuw bekeken (1602-1613), in: H. Clevis & H. van Gangelen (red.): *Werra Keramiek uit Enkhuizen opnieuw bekeken. Studies aangeboden aan Jan Thijssen*, Zwolle, 11-76.

Petersen, J.W. van, 1989: *Van zoete wijn en bittere medicijn – zes eeuwen gezondheidszorg in de Liemers en Doesburg*, Zutphen.

Petersen, J.W. van, 1995: *Doesburg toen en nu*, Ljubljana.

Petersen, J.W. van en E.J. Harenberg, 1987: *Doesburg, bijdragen tot de geschiedenis van een Hanzestad*, Doesburg.

Pichard, C., 1912: *Origine du secrétage au mercure des poils destinés à la chapellerie*. Bibliothèque Nationale de Paris.

Pieters, G. en R. van Schaik, 1974/75, *Fiskaliteit en sociaal-ekonomische evoluties in het Kwartier van Zutphen tijdens de 15e eeuw. Doctoraalscriptie Middeleeuwse Geschiedenis*, Kath. Universiteit Nijmegen.

Pieters, M., 1996: Bijdrage tot de geschiedenis van de haarsnijderij te Lokeren. in : N. van Campenhout & R. van Daele: *Van academie tot museum. Een bundel studies naar aanleiding van het eeuwfeest van het Stedelijk Museum van Lokeren*, Brugge, p 116-123.

Ploegaart, P.H.J.I., et al.: 2015: Rotterdam Timmerhuis. Archeologisch onderzoek tussen Rodezand en Haagseveer. Een dijk uit de 13e eeuw en de stedelijke ontwikkeling vanaf de 14e eeuw, *BOORrapporten* 541.

Pluis, J., 1998: *De Nederlandse Tegel: decors en benamingen 1570-1930*, Leiden.

Rasmussen, K.L., L. Skyttea, A.J. Jensen, J. L. Boldsen, 2015: Comparison of mercury and lead levels in the bones of rural and urban populations in Southern Denmark and Northern Germany during the Middle Ages, *Journal of Archaeological Science: Reports* 3, 358-370, Odense.

Reichstein, H., 1995: Erste Nachweise zum Vorkommen von Hausesein im mittelalterlichen Schleswig-Holstein, Ausgrabungen in Schleswig, *Berichte und Studien* 11, Neumünster.

Roest, T.M., 1893: *Essai de classification des monnaies du Comté puis Duché de Gueldre*, Brussel.

Schaik, R., 1987: Belasting, bevolking en bezit in Gelre en Zutphen (1350-1550). *Middeleeuwse Studies en Bronnen* VI, Hilversum.

Schäfer, H., 2005: Von Heimlichen Gemächern, Sprachhäusern, Pappenheimern, Goldgräbern, Schindern – Die Not mit der Notdurft und Entsorgung, in: H. Jöns, F. Lüth & H. Schäfer (red.): *Archäologie unter dem Strassenpflaster. 15 Jahre Stadtkernarchäologie in Mecklenburg-Vorpommern*, Schwerin, 253-258.

Scheepsma, W., 1997: *Deemoed en devotie. De Koorvrouwen van Windesheim en hun geschriften*, Amsterdam.

Schneider, M. 1999: Archäologische Erkenntnisse zum mittelalterlichen Handel und Warenumschatz in Stralsund, in: M. Gläser (red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum*, Lübeck.

Scholten, F. en J. Werner, 2006: De steden van Achterhoek en Liemers. Bredevoort, Doesburg, Doetinchem, Groenlo, Lochem, Zutphen, alsmede Borculo, Eibergen, 's-Heerenberg, Laag-Keppel, Lichtenvoorde, Terborg en Zevenaar, in: *Historische plattegronden van Nederlandse steden Gelderland deel 8.3*.

Spitzers, T.A., 2009: *Die Konstanzer Paternosterleisten. Analyse zur Technik und Wirtschaft im spätmittelalterlichen Handwerk der Knochenperlenbohrer*, Amsterdam.

Stenvert, R.S. & Groothedde, M., 1993: *Van dekzand tot kaspant : het Adamanshuis aan het OudeWand*, Zutphen.

Stephan, H.G., 1993: Zur Verbreitung von Werra- und Weserware der Renaissance in Europa und der Neuen Welt. Überlegungen zur Interpretation archäologischer Nachweis von Handel sowie anderen Formen der Mobilität von Gebrauchsgut, in: *Archäologie des Mittelalters und Bauforschung im Hanseraum*, Rostock, 297-308.

Thijssen, J.R.A.M., 1991: *Tot op de bodem uitgezocht, Glas en ceramiek uit een beerput van de "Hof van Batenburg" te Nijmegen 1375-1850*, Nijmegen.

Timmers, J.J.M., 1978: *Christelijke symboliek en iconografie*, Weesp.

Ven, A.J. van de, 1950: *Het Oud-Archief der gemeente Doesburg*, Nijmegen.

Venne, A. van de, 2008: Poken en stoken, brouwen en koken. Archeologie en geschiedenis van 100 ambachtelijke ovens, *AWN-reeks 4*.

Verdam, J., 1911: *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 's-Gravenhage.

Vergnes, R.P., 1930: *Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo en hare werkzaamheden in Nederland* 57 en 58, Den Haag.

Verhoeven, H., 1996: Mineralwasserflaschen mit Katalog der Brunnenstempel, in: A. Ley (red.): *Zwischen Beekstrasse und Steinscher Gasse, Archäologie und Denkmalpflege in Duisburg*, 2, 88-97.

Vermeesch, G., 2006, Oorlog, steden en staatsvorming : de grenssteden Gorinchem en Doesburg tijdens de geboorte-eeuw van de Republiek (1570-1680), Amsterdam.

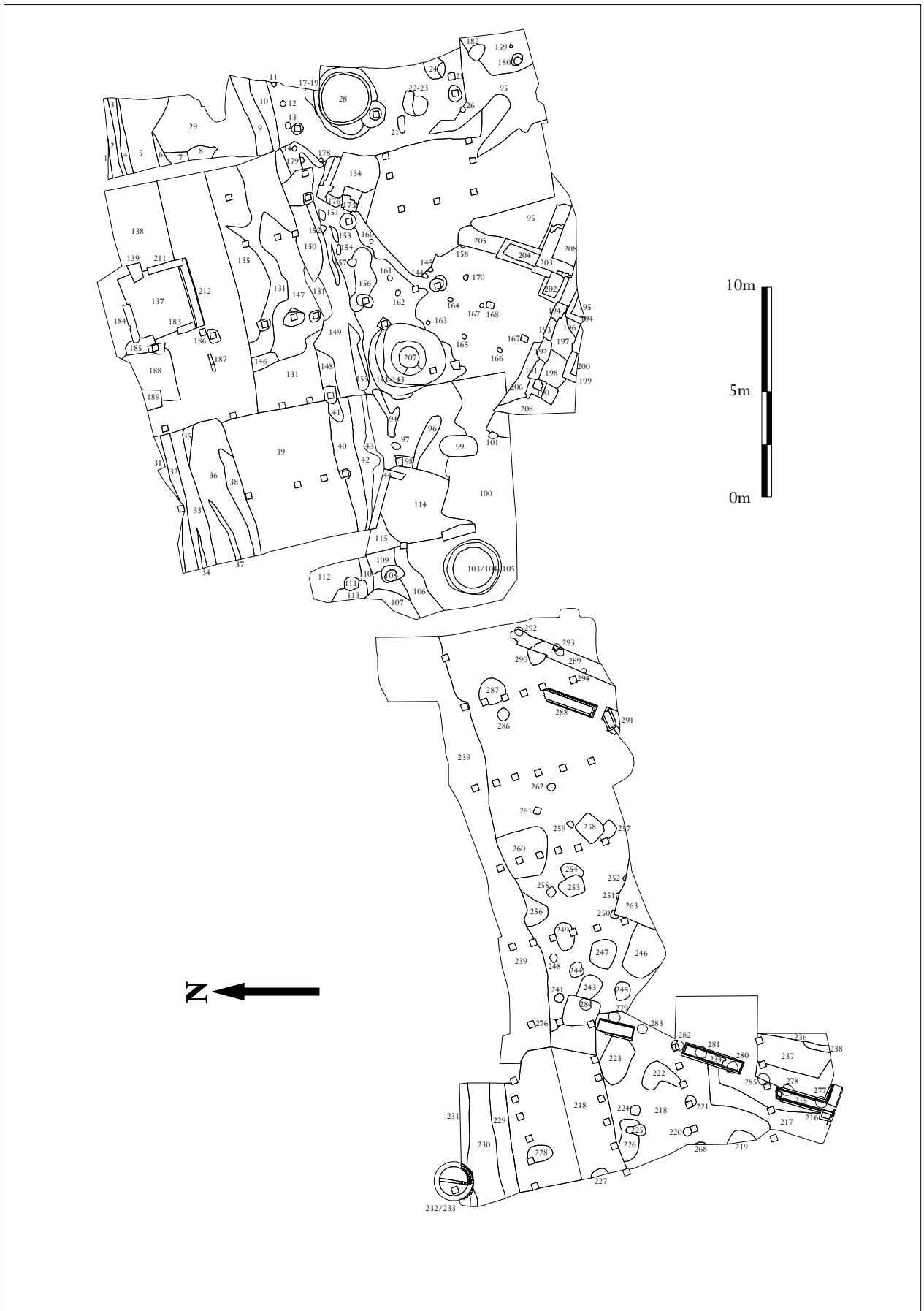
Verstraeten, A, 2001: *Kwikgehalten in het haar van de Lokerse haarsnijders*, Brussel.
Walker, D., N. Powers, B. Conell & R. Redfern, 2014: Evidence of skeletal treponematoses from the medieval burial ground of St. Mary Spital, London, and implications for the origins of the disease in Europe, *American Journal of Physical Anthropology*.

Walta, E.M.C.T., 2010: *Bloed, zweet en tranen. Een onderzoek naar het Doesburgse archiefstuk 0327 – nr. 4 uit 1529*, (masterscriptie).

Wittop Koning, D.A. & G.M.M. Houben, 1980: *2000 jaar gewichten in de Nederlanden. Stelsels, ijkeuzen, vormen, makers, merken, gebruik*, Lochem.

Bijlage 1: Allesporenkaart

Bijlage 2: Sporenlijst

Spoor	Put	Vlak	Interpretatie	Vulling	Textuur	Mediaan	Bijmenging	Kleur	Gevlekt	Laag interpretatie	IJzer/Mangaan	Houtskool	Baksteen	Mortel	Opmerkingen
1	1	1gracht		0zs2	mg			lgr	-		fe1	0	0	0	
2	1	1gracht		0zs2	mf			lbrgr	-		fe1	1	0	0	
3	1	1gracht		0zs2	mf			lbr	-		fe2	0	0	0	0kleige vlekken
4	1	1gracht		0zs2	mg			br	-		fe2	1	1	0	0kleine stukjes bst
5	1	1onbepaald		0zs2	mg			br	-		fe2	0	0	0	
6	1	1onbepaald		0zs2	MF	lb1		DGR	GR		-	0	0	0	
7	1	1onbepaald		0zs2	MG	lb1		LGR	DGR		-	1	0	0	
8	1	1onbepaald		0zs2	MG			DGR	NVT		FE1	1	0	0	0veel ijzerslakken
9	1	1natuurlijke laag		0zs2	MG			DGR	LGR		FE1	1	1	0	
10	1	1onbepaald		0zs2	MG			DGR	-		-	1	0	0	
11	1	1paalkuil		0zs2	MG			gr	-		MN1	1	0	0	
12	1	1paalkuil		0zs2	MG			gr	-		MN1	1	0	0	
13	1	1paalkuil		0zs2	MG			gr	-		MN1	1	0	0	
14	1	1paalkuil		0zs2	MG			gr	-		MN1	1	0	0	
15	1	1verstoring recent		0Lz2	-			gr	-		-	0	1	0	
16	1	1paalkuil		0zs2	MF			DGR	-		MN1	1	0	0	
17	1	1onbepaald		0zs2	MF			DGR	BR		-	1	0	0	
18	1	1onbepaald		0Lz2	-			LBRGE	-		-	1	0	0	0insteek beerput
19	1	1beerput/beerelder		0XX	XX			NVT	-		-	0	0	0	0muur beerput, maten 27x13,5x7
20	1	1onbepaald		0zs2	MF			DGR	-		-	0	2	0	2oude kuil?
21	1	1onbepaald		0Z	MF			BR	GR		-	0	1	1	
22	1	1onbepaald		0Z	MG			BR	-		-	1	1	1	
23	1	1onbepaald		0Lz2	-			LBRGE	DBRG		-	1	1	1	
24	1	1onbepaald		0zs2	MF	lb1		G	-		FE1	1	0	1	
24	1	1onbepaald		1Zs2	MF	lb1		LGR	-		-	1	1	0	
25	1	1onbepaald		0Lz2	-			DBRGR	-		-	1	0	0	
26	1	1verstoring recent		0Lz2	-			DGR	LGE		-	1	0	0	0ws boorgat

27	1	1	verstoring recent	0Zs2	MG	-	GRBR	-	-	-	0	0	0	3	heipaal
28	1	1	beerput/beerkelder	0Zs2	MG	-	GRBR	-	-	-	0	0	0	0	met graafmachine leeggehaald
29	1	1	1gracht	0Zs2	MG	-	LBRGE	-	-	-	0	0	1	0	-
30	1	1	natuurlijke laag	0Zs2	MG	-	LGRGE	-	-	-	0	0	0	0	-
31	2	1	gracht	0z	MF	-	lgr	-	-	-	1	0	0	0	-
32	2	1	gracht	0z	MF	-	gr	-	-	-	1	0	0	0	-
33	2	1	gracht	0z	MF	-	lgr	-	-	-	1	0	0	0	-
34	2	1	gracht	0z	MF	-	lgr	-	-	-	0	0	0	0	-
35	2	1	gracht	0z	MF	-	gr	orbr	-	-	0	0	0	0	-
36	2	1	gracht	0z	MF	lb1	brgr	-	-	-	1	0	0	0	lgr leembrokjes
37	2	1	gracht	0z	MF	lb1	gr	-	-	-	1	0	0	0	lemig zand lgr leembrokjes en dgr zand
38	2	1	gracht	0z	MF	-	lgr	-	-	-	1	0	0	0	-
39	2	1	gracht	0z	MF	-	lbr	ge	-	-	0	-9999	0	0	-
40	2	1	gracht	0z	MF	-	gr	-	-	-	1	1	1	0	-
41	2	1	gracht	0z	MF	-	gr	dgr	-	-	1	1	1	0	-
42	2	1	gracht	0z	MF	-	gr	lgr	-	-	1	0	0	0	0iets lemig
43	2	1	gracht	0z	MF	-	lgr	-	-	-	0	0	0	0	0zeer lemig zand
45	1	1	gracht	0z	MF	-	lgr	-	-	-	0	0	0	0	-
46	1	1	gracht	0z	MF	lb1	gr	-	-	-	1	0	0	0	0lichtrijze leembrokjes
47	1	1	gracht	0z	mg	-	ge	-	-	-	0	0	0	0	-
48	1	1	gracht	0Lz2	-	-	brgr	-	-	-	1	1	1	0	-
49	1	1	gracht	0zs2	mf	-	gr	-	-	-	1	3	3	0	3dakpan
50	1	1	gracht	0zs2	mf	-	dgr	-	-	-	3	0	0	0	-
51	1	1	gracht	0zs2	mf	-	dgr	-	-	-	2	0	0	0	-
52	1	1	natuurlijke laag	0zs2	mf	-	lgr	ge	-	-	0	0	0	0	-
53	1	1	gracht	0lz2	-	-	dgr	lge	-	-	1	0	0	0	0vlekjes lichtgeel zand
54	1	1	gracht	0zs2	mf	-	lgrge	ge	-	-	0	0	0	0	-
55	1	1	verstoring recent	0zs2	mf	-	ge	-	-	-	0	0	0	0	0dbrgr lemig zand + HIK1 kluiten
56	1	1	gracht	0zs2	mf	-	lgrge	-	-	-	0	0	0	0	-
57	1	1	gracht	0zs2	mf	zb	brgr	-	-	-	1	0	0	0	0klontjes lichtgeel zand
58	1	1	gracht	0lz2	-	-	dgr	-	-	-	3	0	0	0	0ijzerslakken
59	1	1	gracht	0z	MF	-	lgrge	-	-	-	1	0	0	0	0bruingrijs lemig zand

60	1	1gracht		0z	MF	lb1	lgrge	-	-	-	0	0	0	lichtgrijze leem/kleibrokjes
61	1	1gracht		0z	MF	lb1	dgrbr	-	-	-	0	0	0	
62	1	1gracht		0z	mg	lb1	lbrgr	-	-	-	1	1	0	klontjes donkerbruin leemig znd plus lichtgrijze leem = Spoor 7
63	1	1gracht		0z	mif	-	lgr	-	-	-	0	0	0	
64	1	1gracht		0z	mif	lb1	lgr	-	-	-	0	0	0	klontjes donkergrijze leemig zand = Spoor 55
65	1	1verstoring recent		0lz2	-	-	dgrbr	-	-	-	1	0	0	industrieel wit
66	1	1gracht		0z	mg	-	lgr	-	-	-	0	0	0	
67	1	1verstoring recent		0z	mg	-	lgr	-	-	-	0	0	0	
68	1	1verstoring recent		0XX	XX	-	lgr	-	-	-	0	0	0	
69	1	1ophogingslaag		0lz2	-	-	dbrgr	-	-	-	1	0	0	
70	1	1verstoring recent		0lz2	-	-	gr	-	-	-	3	0	0	gemengd met bruin zand
71	1	1gracht		0z	mif	-	dgr	-	-	-	1	0	0	
72	1	1gracht		0lz2	-	-	brgr	-	-	-	1	0	0	
73	1	1verstoring recent		0XX	XX	-	gr	-	-	-	0	0	0	
74	1	1natuurlijke laag		0z	mif	-	lbrgr	-	-	-	0	0	0	
75	1	1natuurlijke laag		0z	mif	-	lbrgr	-	-	-	0	0	0	gemengd met Spoor 52
76	1	1natuurlijke laag		0lz2	-	-	dbrgr	-	-	-	0	0	0	
77	1	1natuurlijke laag		0z	mif	-	dbrgr	-	-	-	1	0	0	
78	1	1verstoring recent		0lz2	-	-	dgr	-	INST	-	1	1	1	
79	1	1kuil		0lz2	-	-	lbrge	-	INST	-	0	0	0	met lichtgrijs zand = S18
80	1	1onbepaald		0lz2	-	-	dbrgr	-	-	-	1	1	1	
81	1	1onbepaald		0lz2	-	-	gr	-	-	-	1	1	1	
82	1	1onbepaald		0z	mg	lb1	lgrbr	-	-	-	0	0	0	donkergrijs zand en lichtbruine leembrokjes, laagjes wit zand
83	1	1onbepaald		0z	mg	-	gr	-	-	-	0	1	0	puin
84	1	1onbepaald		0z	mif	-	br	-	-	-	0	1	1	donkergrijze zandlaagjes
85	1	1onbepaald		0z	mif	-	dbr	-	-	-	1	1	1	
86	1	1onbepaald		0z	mif	-	lbr	-	-	-	0	0	0	zwarte vlek
87	1	1onbepaald		0lz2	-	-	dgrbr	-	-	-	1	1	1	
88	1	1onbepaald		0lz2	-	-	dbr	-	-	-	1	0	1	
89	1	1verstoring recent		0XX	XX	-	gr	-	-	-	0	0	0	
90	1	1verstoring recent		0XX	XX	-	NVT	-	INST	-	0	0	0	

115	3	1 verstoring recent	0zs2	MF	-	-	-	-	-	0	0	0	0	-
116	3	1 ophogingslaag	0zs2	MF	h1	-	-	-	-	0	1	0	0	-
117	3	1 oude akkerlaag	0zs2	MF	-	-	-	-	-	0	0	0	0	-
118	3	1 gracht	0zs2	MF	h2	gr	-	-	-	0	0	0	0	gelaagd
119	3	1 gracht	0zs2	MF	h2	LBR	-	-	-	0	0	0	0	-
120	3	1 gracht	0zs2	MF	-	GRBR	-	-	-	1	0	0	0	-
121	3	1 gracht	0zs2	MF	-	LBRGR	-	-	-	0	0	0	0	-
122	3	1 gracht	0zs2	MG	-	LGE	-	-	-	0	0	0	0	-
123	3	1 natuurlijke laag	0zs2	MG	-	LGE	-	C	-	0	0	0	0	-
124	3	1 gracht	0zs2	MF	lb1	lbrge	lgr	-	FE1	0	0	0	0	-
125	3	1 gracht	0zs2	MF	-	LBR	-	-	FE1	0	0	0	0	-
126	3	1 gracht	0zs2	MF	lb1	LGR	-	-	-	1	0	0	0	-
127	3	1 natuurlijke laag	0zs2	MF	-	LGE	-	c	-	0	0	0	0	-
128	3	1 natuurlijke laag	0ZS3	MF	-	LGR	-	-	-	0	0	0	0	-
129	3	1 natuurlijke laag	0ZS3	MF	-	LGR	-	-	-	0	0	0	0	-
130	3	1 gracht	0Zs2	MF	-	ZWBR	-	-	-	0	0	0	0	-
131	4	1 gracht	0zs1	mg	-	gl	-	-	fe1	0	0	0	0	-
132	4	1 oude akkerlaag	0zs2	mf	-	grbr	-	-	-	0	0	0	0	-
133	4	1 ophogingslaag	0zs2	mf	-	brgr	-	-	-	0	0	0	0	-
134	4	1 natuurlijke laag	0zs2	mf	-	lbrgr	-	-	fe1	0	1	0	0	-
135	4	1 gracht	0zs2	mf	-	brgr	-	-	-	1	0	0	0	-
136	4	1 gracht	0zs2	mf	-	brgr	-	-	-	1	2	1	1	-
137	4	1 gracht	0zs2	mf	-	brgr	-	-	-	1	0	1	1	-
138	4	1 gracht	0zs2	mf	-	brgr	-	-	-	1	2	1	1	-
139	4	1 verstoring recent	0XX	XX	-	gr	-	-	-	0	0	0	0	-
139	4	1 verstoring recent	1zs2	mf	-	brgr	ge	INST	-	0	0	0	0	-
140	4	1 waterput	0zs2	mf	-	brgr	ge	-	-	1	3	3	3	veel mo, bs (moppen zelfde formaat en kleinere stenen: X x 10,5 x 5 cm) + stukken gresbuis
141	4	1 waterput	0zs2	mf	-	brgr	-	-	-	0	1	2	2	-
142	4	1 waterput	0zs2	mf	-	lbrg	-	-	-	0	1	0	0	-
143	4	1 waterput	0zs1	mf	-	wigr	lbr	-	-	0	0	0	0	-
144	4	1 paalkuil	0zs1	mf	-	gr	-	-	-	1	0	0	0	-
145	4	1 paalkuil	0zs1	mf	-	gr	-	-	-	0	0	0	0	-

146	4	1	onbepaald		0zs1	mf	-	brgr	-	-	-	0	3	0	0
147	4	1	gracht		0zs1	mf	-	brgr	-	-	-	1	1	0	0
148	4	1	gracht		0zs1	mf	-	brgr	gebr	-	-	0	1	0	0
149	4	1	gracht		0zs1	mf	-	brgr	lge	-	-	1	0	0	0
150	4	1	onbepaald		0zs2	mf	-	br	-	-	-	0	3	0	dakpannen hollebolle = ME
151	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	lb1	grbr	gegr	-	-	1	1	0	0
152	4	1	natuurlijke verstoring		0Zs2	MF	-	gr	gegr	-	-	0	0	0	0
153	4	1	onbepaald		0Zs2	MF	lb1	lbrgr	ge	-	-	0	0	0	0
154	4	1	onbepaald		0Zs2	MF	lb1	lbrgr	ge	-	-	0	0	0	0
155	4	1	gracht		0Zs2	MF	-	lbrgr	lgr	-	-	0	0	0	0
156	4	1	onbepaald		0Zs2	MF	h2	dgrbr	dgr	-	-	0	0	0	0
157	4	1	natuurlijke verstoring		0Zs2	MF	h1	dbgrgr	-	-	-	1	0	0	0
158	4	1	verstoring recent		0Zs2	MF	-	gr	gegr	-	-	0	0	0	0
159	4	1	natuurlijke laag		0Zs2	MF	-	ge	or	-	fe9	0	0	0	0
159	4	1	natuurlijke laag		1Zs2	MF	-	or	or	-	fe9	0	0	0	0 nog meer ijzeroer
160	4	1	verstoring recent		0Zs2	MF	-	gr	wgr	-	-	0	0	0	0
161	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	-	gr	brgr	-	-	0	0	0	0
162	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	-	brgr	-	-	-	0	0	0	0
163	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	-	brgr	-	-	-	1	0	0	0
164	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	-	brgr	lge	-	-	1	0	0	0
164	4	1	paalkuil		1Zs2	MF	-	dbgrgr	-	-	-	0	0	0	0
165	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	-	brgr	-	-	-	1	0	0	0
166	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	lb1	dbgrgr	lbr	-	-	1	0	0	0
167	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	lb1	dbr	lbr	-	FE9	1	0	0	0
168	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	lb1	brgr	-	-	-	1	0	0	0
169	4	1	paalkuil		0Zs2	MF	-	brgr	-	-	-	1	0	0	0
170	4	1	paalkuil		0z	MF	-	dbr	-	-	-	0	0	0	0
170	4	1	paalkuil		1z	MF	-	dbr	-	-	-	1	0	0	0
171	4	1	verstoring recent		0Zs2	MF	-	brgr	-	-	-	0	0	0	0
172	4	1	verstoring recent		0Zs2	MF	-	brgr	-	-	-	0	3	1	lossig zand
173	4	1	ophogingslaag		0Zs2	MF	-	brgr	-	-	-	1	1	1	0
174	4	1	onbepaald		0zs1	MF	-	lbrgr	lg	-	-	1	1	1	0

176	4	1 onbepaald	0zs1	MF	-	lbrgr	lg	-	-	1	1	1	-
178	4	1 ophogingslaag	0Zs2	MF	-	brgr	-	inst	-	1	1	0	instek 177
179	4	1 natuurlijke verstoring	0Zs2	MF	-	lgr	-	-	-	0	0	0	-
180	4	1 verstoring recent	0Zs2	MF	-	dgr	brgr	-	-	0	1	0	-
180	4	1 verstoring recent	1Zs2	MF	-	brgr	gr	-	fe1	0	2	0	-
181	4	1 verstoring recent	0Zs2	MF	-	dgr	-	-	fe9	0	1	1	-
182	4	1 verstoring recent	0zs2	MF	-	lbr	-	-	-	0	2	0	-
185	4	1 muursteen	0z	MF	-	br	-	-	-	0	3	0	-
188	4	1 ophogingslaag	0zs2	MF	-	dbgr	ge	-	-	1	1	0	-
189	4	1 muuruitbraak	0zs2	MF	-	br	-	-	-	0	3	0	-
191	4	1 vijlaag	0z	MF	-	brgr	-	-	-	0	3	3	kloostermoppenpuin
193	4	1 vijlaag	0z	MF	-	br	-	-	-	0	3	0	fragmenten kloostermoppen 28 x 13,5-14 x 6,5
195	4	1 onbepaald	0z	mf	-	brgr	-	-	-	0	0	0	-
196	4	1 kuil	0lz2	-	-	dgr	-	-	-	0	0	0	-
197	4	1 natuurlijke laag	0zs2	mf	-	ge	-	-	fe1	0	0	0	-
198	4	1 ophogingslaag	0zs2	MF	-	brgr	dbr	-	-	0	2	1	-
200	4	1 onbepaald	0z	MF	-	brgr	-	-	-	0	0	0	-
204	4	1 muursteen	0-	MF	-	-	-	-	-	0	0	0	-
205	4	1 muuruitbraak	0z	MF	-	br	-	-	-	1	3	1	-
206	4	1 onbepaald	0zs2	MF	-	brgr	dbr	-	-	0	1	0	-
208	4	1 onbepaald	0zs2	mf	-	brgr	ge	-	-	0	0	0	-
209	1	1 ophogingslaag	0z	MF	-	gr	-	-	-	0	0	0	-
210	1	1 ophogingslaag	0z	MF	-	gr	-	-	-	0	0	0	-
214	3	1 gracht	0zs2	mg	-	glgr	dgr	-	-	0	0	0	-
217	5	1 ophogingslaag	0zs3	MF	-	dgr	-	-	-	2	1	1	-
218	5	3 natuurlijke laag	0zs1	MF	-	lge	-	-	FE1	0	0	0	bioturbatie
218	5	3 natuurlijke laag	1zs1	MF	-	lge	-	-	FE1	0	0	0	gelaagd
218	5	3 natuurlijke laag	2zs1	MF	-	LGRIGE	-	-	FE1	0	0	0	gelaagd
218	5	3 natuurlijke laag	3zs1	MF	-	LGR	-	-	FM1	0	0	0	schoon zand
218	5	3 natuurlijke laag	4zs1	MF	-	lge	-	-	FM1	0	0	0	-
219	5	1 paalkuil	0zs3	MF	-	BRGR	-	-	-	1	0	0	-

219	5	1	paalkuil	1zs3	MF	-	GR	-	-	-	1	0	0	0	-
219	5	1	paalkuil	2ZS2	MF	-	LGR	-	-	-	0	0	0	0	-
220	5	1	kuil	0zs3	MF	-	grbr	-	-	-	1	0	0	0	-
221	5	1	kuil	0zs3	MF	-	brgr	-	-	-	1	0	0	0	-
222	5	1	kuil	0zs3	MF	-	grbr	-	-	-	1	0	0	0	lei en baksteen
223	5	1	kuil	0zs3	MF	-	dbgr	-	-	-	2	2	2	2	-
224	5	1	dagzomende laag	0zs3	MF	-	dbgr	-	-	-	1	0	0	0	-
225	5	1	kuil	0zs3	MF	-	brgr	-	-	-	1	0	0	0	-
226	5	1	dagzomende laag	0zs3	MF	-	dbgr	-	-	-	1	0	0	0	-
227	5	1	kuil	0ZS3	MF	-	BRGR	-	-	-	2	3	2	veel	-
227	5	1	kuil	1zs3	MF	-	GRBR	-	-	-	2	2	0	0	-
227	5	1	kuil	2zs3	MF	-	BRGR	-	-	-	2	2	2	2	-
227	5	1	kuil	3zs3	MF	-	BRGR	LGE	-	-	2	0	0	0	Licht geel gelaagd zand
228	5	1	kuil	0zs4	MF	-	GR	-	-	-	2	2	2	0	-
229	5	2	gracht	0zs2	MF	-	GRBR	-	-	-	2	0	0	0	-
229	5	2	gracht	1zs3	MF	-	GR	-	-	-	0	0	0	0	-
229	5	2	gracht	2zs3	MF	-	GR	-	-	-	2	0	0	0	-
229	5	2	gracht	3zs3	MF	-	LGRDGR	-	-	-	0	0	0	0	Gelaagd
229	5	2	gracht	4zs3	MF	-	GR	-	-	-	0	0	0	0	-
229	5	2	gracht	5zs3	MF	-	DGR	-	-	-	2	2	2	0	-
230	5	2	gracht	0zs3	MF	-	dgr	-	-	-	3	1	0	X	14x7 cm
230	5	2	gracht	1zs3	MF	-	dgr	-	-	-	2	0	1	0	-
230	5	2	gracht	2Ks3	-	H2	DGRZW	-	-	-	3	2	0	0	-
230	5	2	gracht	3Ks3	-	H3	DGRZW	-	-	-	0	2	0	0	-
230	5	2	gracht	4ZS4	ZF	H2	DGR	-	-	-	0	0	0	0	-
230	5	2	gracht	5ZS2	MF	-	LGR	-	FE1	-	2	0	0	0	-
231	5	2	gracht	0z	MF	-	lgebr	-	-	-	0	0	0	0	-
233	5	1	muursteen	0XX	XX	-	OR	-	-	-	0	0	0	0	Muur in waterput
234	5	1	muursteen	0XX	XX	-	OR	-	-	-	0	0	0	0	-
235	5	1	muursteen	0XX	XX	-	ROGE	-	-	-	0	3	3	3	-
236	6	1	ophogingslaag	0ZS2	MF	-	LGRBR	-	FE1	-	2	2	0	0	-
237	6	1	ophogingslaag	0ZS2	MF	-	GRBR	-	-	-	2	2	0	0	-

238	6	1 ophogingslaag	0ZS2	MF	-	DGR	-	-	-	3	0	0	0
239	6	1 verstoring recent	0ZS2	MF	-	BRGR	-	-	-	0	2	2	veel puin
240	6	1 natuurlijke laag	0ZS2	MF	-	LBRLGE	-	-	-	0	0	0	C-horizont
241	6	1 paalkuil	0ZS2	MF	-	GRBR	-	-	-	1	0	1	zeer homogeen
242	6	1 dagzomende laag	0ZS2	MF	-	GRBR	-	-	-	0	0	0	0
243	6	1 kuil	0ZS1	MF	-	BRGR	-	-	-	1	3	0	0
244	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	BRGR	-	-	-	1	0	1	0
245	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	BRGR	-	-	-	1	0	0	0
246	6	1 dagzomende laag	0ZS1	MF	-	BRDGR	-	-	-	1	1	0	0
247	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	DGR	-	-	-	2	2	2	2
248	6	1 natuurlijke laag	0ZS2	MF	-	GRBR	-	-	-	0	0	0	0
249	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	BRDGR	BR	-	-	1	1	0	0
250	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	LBRLGR	lbr	-	FE1	1	0	0	0
251	6	1 paalkuil	0ZS2	MF	-	LBRLGR	lbr	-	FE1	0	0	0	0
252	6	1 paalkuil	0ZS2	MF	-	BRGR	LGR	-	-	1	0	0	0
253	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	DGR	-	-	-	1	2	1	1
254	6	1 paalkuil	0ZS2	MF	-	DGR	-	-	-	2	2	2	1
255	6	1 paalkuil	0ZS2	MF	-	DGR	BR	Nazak	-	0	1	1	1
255	6	1 paalkuil	1ZS2	MF	-	ZWDGR	-	Kern	-	3	0	0	ZWART Donkergrijs van kleur
255	6	1 paalkuil	2ZS2	MF	-	ZWDGR	-	lnST	-	3	0	0	0idem
256	6	1 kuil	0ZS3	MF	-	DGR	-	-	-	1	1	0	0
256	6	1 kuil	1ZS3	MF	H1	DBRGR	-	-	-	1	0	0	0
257	6	1 dagzomende laag	0ZS2	MF	-	BRDGR	-	-	-	0	0	0	0
258	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	DGR	-	-	-	1	2	2	2
258	6	1 kuil	1ZS2	MF	-	Lgr	DGR	INST	-	0	0	0	0
259	6	1 paalkuil	0ZS2	MF	-	BRDGR	-	-	-	1	1	0	0
260	6	1 kuil	0ZS2	MF	-	GRBR	-	-	-	1	0	0	0
260	6	1 kuil	1ZS3	MF	-	DGR	-	-	-	2	1	0	0
260	6	1 kuil	2ZS3	MF	-	GRBR	-	-	-	2	0	0	0
260	6	1 kuil	3ZS3	MF	-	DGR	-	-	-	2	1	0	0
261	6	1 paalkuil	0ZS2	MF	-	DGR	-	KERN	-	1	1	0	0
261	6	1 paalkuil	1ZS1	MF	-	LBRLGR	LGR	INST	-	0	0	0	0

262	6	1	paalkuil		0ZS2	MF	-	BRGR	-	KERN	-	1	0	0-
262	6	1	paalkuil		1ZS2	MF	-	LBRGR	-	INST	-	0	0	0-
263	6	1	verstoring recent		0ZS1	MF	-	GR	-	-	-	0	0	0-
264	5	2	ophogingslaag		0zs3	MF	-	dgr	-	-	-	2	0	0grindjes
265	5	2	ophogingslaag		0zs3	MF	-	dgr	-	-	-	2	2	0-
266	5	2	kuil		0zs3	MF	-	brgr	lgl	-	-	1	0	0-
267	5	2	natuurlijke laag		0zs2	MF	-	GRGE	-	-	-	2	0	0-
268	5	2	kuil		0zs2	MF	-	BRGR	-	-	-	2	2	0-
269	5	2	kuil		0ZS3	MF	-	DGR	-	-	-	2	2	0-
270	5	2	kuil		0ZS3	MF	-	DGR	-	-	-	2	2	0-
271	5	2	ophogingslaag		0ZS3	MF	-	BRGR	-	-	-	2	2	2-
272	5	2	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	DBR	-	-	-	0	3	3puinrijk
273	5	3	beerput/beerelder		0zs3	MF	-	DBRGR	-	-	-	0	3	3-
274	5	3	muurinsteek		0zs3	MF	-	DBRGR	-	-	-	2	2	0iets steenkool
275	5	3	muurinsteek		0zs3	MF	-	DBRGR	LGE	-	-	2	2	0-
276	6	1	kuil		0ZS2	MF	-	DBRGR	-	-	-	1	2	2Nazak?
276	6	1	kuil		1ZS1	MF	-	LBRGR	-	-	-	0	0	0meer uitgelopen dan vulling O
277	5	5	paalkuil		0ZS2	MF	-	dbgr	-	-	-	1	1	0-
278	5	5	paalkuil		0ZS2	MF	-	dbgr	-	-	-	0	0	0-
279	5	5	paalkuil		0ZS2	MF	-	dbgr	-	-	-	0	0	0-
280	5	5	paalkuil		0ZS3	MF	-	dbgr	-	-	-	0	0	0-
280	5	5	paalkuil		1ZS2	MF	-	lbr	-	-	-	0	0	0-
280	5	5	paalkuil		2ZS2	MF	-	dgr	-	-	-	0	0	0-
281	5	5	paalkuil		0ZS3	MF	-	dbgr	-	-	-	2	2	0-
282	5	5	paalkuil		0ZS3	MF	-	dbgr	-	-	-	2	0	0-
282	5	5	paalkuil		1ZS3	MF	-	grbr	-	-	-	2	0	0-
283	5	5	paalkuil		0ZS3	MF	-	dbgr	-	-	-	2	0	0-
284	5	5	paalkuil		0ZS3	MF	-	DBRGR	-	-	-	2	0	0-
285	5	5	paalkuil		0ZS3	MF	-	DBRGR	-	KERN	-	0	0	0-
285	5	5	paalkuil		1ZS2	MF	-	brgr	lgr	NAZAK	-	2	2	0-
286	6	1	kuil		0ZS2	MF	-	dbgr	-	-	-	1	1	0-
287	6	1	kuil		0ZS2	MF	-	dbgr	-	-	FE9	1	1	0-

289	6	1	vljlaag		0XX	XX	-	OR	-	-	-	0	3	0	baksteenmaat, 28/29x13/14x5,5/6
290	6	1	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	BRGR	-	-	-	0	0	0	
292	6	1	paalkuil		0ZS2	MF	-	DBRGR	-	-	-	1	0	0	
293	6	1	paalkuil		0ZS2	MF	-	DBRGR	-	KERN	-	2	0	0	
293	6	1	paalkuil		1ZS2	MF	-	GRBR	-	INST	-	0	0	0	
294	6	1	paalkuil		0ZS2	MF	-	GRBR	-	-	-	0	0	0	
295	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	BR	-	-	-	0	0	0	
296	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	Lbrge	-	-	-	0	0	0	
297	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	BR	-	-	-	0	0	0	
298	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	LGE	LGR	-	-	0	0	0	
299	5	4	ophogingslaag		0ZS3	MF	-	ZW	-	-	-	5	0	0	
300	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	GRBR	-	-	-	0	0	0	LGE-gelaagd
301	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	LGR	DGR	-	-	2	0	0	gelaagd met klontjes DGR-zand
302	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	LGEGR	-	-	-	0	0	0	gelaagd
303	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	LGEGR	-	-	-	0	0	0	gelaagd
304	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	LGE	-	-	-	0	0	0	
305	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	GR	-	-	-	0	0	0	
306	5	4	vljlaag		0ZS2	MF	-	DGR	-	-	-	0	0	0	
307	5	4	ophogingslaag		0ZS1	MF	-	LGRGE	-	-	-	0	0	0	gelaagd
308	5	4	ophogingslaag		0ZS1	MF	-	GR	LGR	-	-	2	0	0	brokken lgr-zand
309	5	4	ophogingslaag		0ZS1	MF	-	DGR	-	-	FE2	2	0	0	
310	5	4	ophogingslaag		0ZS1	MF	-	LGR	DR	-	-	0	0	0	brokken DGR-zand
311	5	4	ophogingslaag		0ZS1	MF	-	DGR	-	-	FE2	2	0	0	
312	5	2	verstoring recent		0ZS1	MF	-	GR	-	-	-	0	2	2	veel puin
313	5	3	vljlaag		0xx	xx	-	OR	-	-	-	0	3	0	hergebruikte bakstenen
314	5	4	ophogingslaag		0ZS2	MF	-	dgr	-	-	FE1	1	0	0	oude maaiveld?
995	5	1	verstoring recent		0xx	xx	-	DGR	-	-	-	0	0	0	
996	6	1	verstoring recent		0XX	XX	-	DBR	-	-	-	0	0	0	
997	5	1	verstoring recent		0xx	xx	-	LGR	-	-	-	0	0	0	
998	5	1	stort		0Zs2	MF	-	DBRGR	-	-	-	0	0	0	
999	1	0	administratief		0%	MF	-	br	-	-	-	0	0	0	NB behoort tot meerdere werkputten

Bijlage 3: Vondstdeterminatielijst

Vondst	Put	Vlak	Spoor	Spooromschrijving	Materialsoort	Materialcategorieg	Herkomst	Functie	Vormfunctie	Opmerkingen	Totaal
0	2	1	33	gracht	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
0	5	-	256	-	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	Diameter: 18 cm. Hoogte: 10 cm. Iwendig geheel geglaazuurd. Op de buitenkant zitten enkele spetters loodglazuur. Op de wand zitten zes verticale rechtehoekige openingen. De bodem bestaat uit drie poten. Tegenover elkaar zitten twee verticale worstoren.	1
0	1	1	-	-	organisch	ODB	-	-	-	-	4
0	1	1	999	-	keramiek	GRS	-	-	-	-	12
0	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	beker	-	-	1
0	5	-	230-3	-	keramiek	HUTTELM	onbekend	bouwmateriaal	-	-	1
0	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	-	Steel van een vleugelglas. Vijf kleine vleugeltjes met wafelpatroon	1
1	1	1	4	aanleg vlak	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	gevlamd, XV	2
2	1	1	5	-	keramiek	GRS	onbekend	pot	-	-	1
3	1	1	6	aanleg vlak	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	XV	1
4	1	1	8	kuil, aanleg	keramiek	BAKSTN	xxx	-	-	gesinterde kloostermop, 6,5 dik	1
4	1	1	8	kuil, aanleg	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	XIV	2
4	1	1	8	kuil, aanleg	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	1
4	1	1	8	kuil, aanleg	metaal	MFE	onbekend	slak	-	grote slakken	9
5	1	1	9	grachtzone	keramiek	KGP	-	-	-	-	1
5	1	1	9	grachtzone	keramiek	PSTG	Rijnlands	kan	-	lintoor	1
6	1	1	10	-	organisch	ODB	-	-	-	-	1
6	1	1	10	grachtzone	keramiek	GRS	onbekend	kan	-	groot tweeledig oor, XIII	1
6	1	1	10	grachtzone	keramiek	PSTG	Siegburg	kan	-	-	1
7	1	1	-	-	organisch	ODS	oester	-	-	-	1
7	1	1	-	-	keramiek	STGL	Westerwald	kan	-	gestempeld bladmotief	1

7	1	1	-	-	keramiek	ROOD	onbekend	pot	-	-	1
8	1	1	-	-	keramiek	PJJP	-	-	steel gestempeld	-	1
8	1	1	-	-	keramiek	ROOD	onbekend	deksel	-	-	1
8	1	1	-	-	keramiek	STG	Siegburg	kan	XIV	-	2
9	1	1	22	-	organisch	ODB	-	-	rund	-	3
10	1	1	28	-	keramiek	STGL	Westerwald	kan	schenklip, engel-applique	-	1
10	1	1	28	-	keramiek	STGL	Westerwald	kruik	engel-appliques	-	5
11	1	1	999	-	keramiek	BSTG	Rijnlands	-	-	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	STG	Siegburg	-	versierde kan XVII	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	STGL	Langerwehe	-	-	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	mangaanglazuur	1
11	1	1	999	-	metaal	MCU	onbekend	-	clipje	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	STGL	raeren	-	appliquekruik	-	2
11	1	1	999	-	keramiek	STGL	raeren	-	raeren? onversierd	-	2
11	1	1	999	-	keramiek	ROOD	onbekend	-	poetje en standring: binnenzijde	-	5
11	1	1	999	-	keramiek	STG	Siegburg	-	groen en geel	-	7
11	1	1	999	-	organisch	ODS	-	-	zoutwatermosselen	-	8
11	1	1	-	stort	-	-	-	-	rund, konijn, varken, vogel	-	51
11	1	1	999	-	keramiek	ROOD	-	-	grape en koppen	-	78
11	1	1	999	-	organisch	ODB	-	-	snoek, vogels, klein zoogdier, schaap, rund, varken	-	104
11	1	1	999	-	keramiek	WIT	Weser	beker	groene en oranje stippen, raster-werk	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	ROOD	Nederrijn	bord	golfpatroon slijverstiering	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	WIT	Weser	bord	ood en geel met groene stippen	-	1
11	1	1	28	-	keramiek	PORSELEI	Europa	bord	geheel wit, 13,5 cm	-	1
11	1	1	28	-	keramiek	PORSELEI	Europa	bord	wit, 13,5 cm	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	ROOD	Nederrijn	bord	bord met rozenbottels	-	3
11	1	1	999	-	keramiek	ROOD	met slijverstiering	bord	North Holland slijpware slijverstiering, centrale vogel	-	9
11	1	1	28	-	organisch	OMX	xxx	haar	-	-	1
11	1	1	999	-	keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	-	1

11	1	1	999-		keramiek	STG	BrÅ¼/4hl	kan	-	-	1
11	1	1	999-		keramiek	STGL	onbekend	kan	-	-	2
11	1	1	999-		keramiek	STGL	-	knikker	-	-	1
11	1	1	999-		metaal	MCU	onbekend	knoop	klein platte gladde knoop	-	1
11	1	1	999-		keramiek	ROOD	Ochtrup	kom	groen glazuur aan binnenzijde	-	1
11	1	1	33-		keramiek	FAIENCE	onbekend	KOM	wit, dikke standring	-	1
11	1	1	999-		keramiek	ROOD	onbekend	KOMFOOR	bolle ongeglazuurde pot met gaatjes	-	1
11	1	1	28-		keramiek	FAIENCE	onbekend	kop	diam. 6; h. 4cm, pseudochinees	-	1
11	1	1	28-		keramiek	ROOD	onbekend	kop	standring, oor, diam. 15, h. 7 cm	mangaanspikkels	1
11	1	1	999-		keramiek	STGL	Keulen	kruik	baardmankruik	-	1
11	1	1	999-		keramiek	STGL	Frechen	kruik	-	-	3
11	1	1	28	beerput	organisch	OTE	xxx	LINT	geweven band 13 mm (text. onduidelijk)	-	1
11	1	1	999-		metaal	MCU	Nederland	munt	Cent, WO5 uit 1819	-	1
11	1	1	999-		metaal	MAG	Holland	munt	hollandsche penninck (3 myt), 1561-74; P+D.G.HIS. ANG.Z.RX. GEL; DNS MICHI ADIVTO (Pfen-nig)	biljoenzilver	1
11	1	1	28-		keramiek	ROOD	onbekend	olielamp	2 schoteltes met stam ertussen, oor, h. 9cm	-	1
11	1	1	999-		keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	1 x mosterdlepel (M gekroond), 2 xovoide (TM gekroond, 37 gekroond), 2x trechter	-	43
11	1	1	999-		keramiek	STGL	Westerwald	pot	blauwe beschildering	-	1
11	-	-	999-		glas	GLAS	onbekend	roemer	-	-	3
11	1	1	28	stort beerput	organisch	OPH	onbekend	SCHAAKST	Pion, 45 mm hoog, diam 32mm	-	1
11	1	1	999-		keramiek	ROOD	onbekend	theepot	theepot?	licht baksel, XX?	1
11	1	1	999-		keramiek	BSTG	brÅ¼/4hl	veldfles	-	-	1
11	1	1	999-		metaal	MCU	onbekend	vingerhoed	-	-	1
11	1	1	999-		keramiek	TEGEL	onbekend	wandtegel	schildpadtegel	-	1
11	1	1	999-		keramiek	STGL	Westerwald	westerwald	kannen XVII	-	5
11	1	1	28	stort beerput	organisch	OTE	xxx	wol	geweven	-	3

12	1	1	-	-	organisch	ODB	-	-	-	rund, varken	-	3
12	2	999	stort	-	keramiek	STG	Siegburg	-	-	1 x ijzerengobe, 2 x gevlamd; XV	-	7
12	2	999	-	-	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	-	2
13	2	1	33	gracht	keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	geglazuurd bstg, XIVa	-	1
13	2	1	33	gracht	keramiek	KGP	onbekend	pot	-	-	-	1
14	1	1	58	kuil	steen	SLE	onbekend	-	-	min of meer rond stuk, ca. 5 cm	-	1
14	1	1	58	kuil	keramiek	BAKSTN	-	-	-	Xx14 x6,5 cm	-	3
14	1	1	58	kuil	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	-	3
14	1	1	58	kuil	steen	STEENKL	-	-	-	-	-	4
14	1	1	61	-	organisch	ODB	-	-	-	rund, varken, schaap	-	15
14	1	1	58	kuil	keramiek	STG	Langerwehe	kan	-	vlek glazuur	-	1
14	1	1	58	kuil	keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	-	-	1
14	1	1	18/79	insteek beerput	keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	-	-	1
14	1	1	58	kuil	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	-	7
14	1	1	61	-	metaal	MCU	onbekend	nagel	-	klinknageltje, 6 mm	-	1
14	1	1	58	kuil	metaal	MFE	onbekend	slak	-	grote ijzerslakken	-	26
15	1	1	61	gracht	keramiek	GRS	onbekend	pot	-	-	-	1
16	1	1	70	boven in gracht	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	XIV	-	4
17	1	1	22/23	-	steen	STEENKL	-	-	-	-	-	1
17	1	1	22/23	-	keramiek	BAKSTN	-	-	-	brokje	-	1
17	1	1	22/23	-	keramiek	PJP	-	-	-	dunne steel	-	1
17	1	1	22	23	organisch	ODB	-	-	-	rund	-	3
17	1	1	22/23	-	organisch	ODB	onbekend	-	-	varken	-	3
17	1	1	22/23	-	steen	SVU	onbekend	brok	-	datering onduidelijk	donkergrijs	1
17	1	1	22/23	-	steen	SVU	onbekend	brok	-	-	-	1
17	1	1	22/23	kuil	steen	SVU	xx	klng	-	3 dorsaalribben, 31 x 15 mm, retouche op zijkant	-	1
18	1	1	24	kuil	keramiek	PJP	onbekend	-	-	dunne steel	-	1
18	1	1	24	kuil	keramiek	KGP	onbekend	-	-	-	-	1
18	1	1	24	kuil	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	-	2
18	1	1	24	kuil	steen	SVU	onbekend	afslag	-	Ã©nmaal verbrand	-	2

18	1	1	24	kuil	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
18	1	1	24	kuil	steen	SVU	onbekend	klng	44 x 24	-	1
19	1	1	21	kuiltje	glas	GLAS	onbekend	fles	groen glas	-	1
20	1	1	20	-	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
20	1	1	20	-	keramiek	KGP	onbekend	-	-	-	1
20	1	1	20	-	keramiek	ROOD	Friesland	-	-	-	1
20	1	1	20	-	keramiek	STGL	Bruhl	-	-	-	1
20	1	1	20	-	organisch	ODB	schaap	-	-	-	3
20	1	1	20	-	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	dikke steel	-	1
21	1	1	28	puinlaag beerput	keramiek	ROOD	onbekend	-	standing	-	1
21	1	1	28	puinlaag beerput	keramiek	WIIT	obekend	-	ster glazuur	-	1
21	1	1	28	-	organisch	ODB	-	-	indet.	-	2
21	1	1	28	puinlaag beerput	glas	GLAS	onbekend	fles	wijnfles groen, kalkoentje	-	1
21	1	1	28	puinlaag beerput	keramiek	STG	Siegburg	kan	XV	-	1
21	1	1	28	puinlaag beerput	keramiek	PIJP	Gouda	pijp (kleipijp)	ovoid: 46 gekroond, ketellfragment en 2 stelen	-	4
21	1	1	28	puinlaag beerput	keramiek	TEGEL	onbekend	wandtegel	schildpadtegel	-	1
21	1	1	28	puinlaag beerput	keramiek	TEGEL	onbekend	witje	faience wit	-	1
21	1	1	28	puinlaag beerput	onbekend	SINTEL	onbekend	xxx	kachelsintels (steenkool)	-	13
22	1	1	28	onder uit beerput	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
22	1	1	28	onder uit beerput	organisch	ODB	-	-	kip?, haas/konijn	-	4
22	1	1	28	-	keramiek	PORSELEI	Europa	bord	Zwiebelmuster	-	2
22	1	1	28	-	keramiek	PORSELEI	chinees	bord	blauwe deco	-	14
22	1	1	28	onder uit put	organisch	OPH	onbekend	STOP	gedraaid	-	1
23	1	1	28	-	organisch	ODS	-	-	zoutwatermossel	-	1

23	1	1	28	bovenin put	organisch	MONSTER	-	-	-	botjes, zaden, eieren, kraaltjes	-	1
23	1	1	28-		keramiek	TEGEL	-	-	-	witjes, 7 mm dik	-	2
23	1	1	28-		keramiek	WIT	obekend	-	-	mogelijk test	-	3
23	1	1	28-		keramiek	STGL	Westerwald	-	-	1 x 17e-eeuwse kruik met decoratie	-	3
23	1	1	28-		keramiek	STGL	Siegburg	-	-	wijde vorm	-	4
23	1	1	28-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-	1 x stukje vergiet	-	10
23	1	1	28-		organisch	ODB	-	-	-	rund, schaap/geit, vis, konijn	-	21
23	1	1	28	beerput, 19e eeuw	organisch	ODL	onbekend	afval	-	afsnijdsel	-	1
23	-	-	28-		glas	GLAS	onbekend	beker	-	laat 18e 19e eeuwse steilwandige beker. Pontilmerk weggesteepen	-	2
23	1	1	28-		keramiek	WIT	Weser	beker	-	rasterwerk, rode en groene punten	-	3
23	1	1	28-		keramiek	ROOD	xx	bloempot	-	2 gaten	-	1
23	1	1	28-		keramiek	MAJOLICA	onbekend	bord	-	blauwe lijn	-	1
23	1	1	28-		keramiek	PORSELEI	chinees	bord	-	bloemdeco	-	1
23	1	1	28-		keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	bloemdeco, diam 32 cm	-	1
23	1	1	28-		keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	wit, 26cm	-	1
23	1	1	28-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	diep bord, diam. ca. 26 cm, geheel wit	-	1
23	1	1	28-		keramiek	PORSELEI	Europa	bord	-	geheel wit, diam. 13,5 cm	-	1
23	1	1	28-		keramiek	PORSELEI	Europa	bord	-	geheel wit, diam. 13,5 cm	-	1
23	1	1	28-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	kom, wit, parelrand, 17 cm diameter	-	1
23	1	1	28-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	wit, ca. 28 cm	-	1
23	1	1	28-		keramiek	PORSELEI	chinees	bord	-	11 cm, capucijnerbruin, Chinees landschap	-	2
23	1	1	28-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	2 x blauw decor, waarvan 1 x print	-	7
23	1	1	28-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	deksel	-	rechthoekige deksel botervloot met oor, 11 x 7,5 cm	-	1
23	1	1	28-		keramiek	STG	Langerwehe	INKTPOOT	-	diam. basis 6 cm, hoogte 7,5 cm	Langerwehe?	1
23	1	1	28-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	kan	-	met lintoor en kelkvoet	-	1
23	1	1	28-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	kan	-	-	-	2

23	1	1	28-	glas	GLAS	onbekend	knoop	vier gaafjes	melkglas	1
23	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	kom	horizontaal oor	slibversiering	1
23	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	chinees	kop	4 cm hoog, zofjes met goudluster	-	1
23	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	Europa	kop	met oor, roze rand, diam 78mm, h: 67 mm	-	1
23	1	1	28-	keramiek	INDUSWIT	onbekend	kop	ingsnoerde voet, geen oor, wit, diam 94 mm, hoogte 6 cm, geen merk	-	1
23	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	chinees	kop	capucijnerbruin, binnenzijde blauwe bloemen	-	1
23	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	Europa	kop	wit	-	4
23	1	1	28-	keramiek	INDUSWIT	Engeland	schaal	gelobde rand, 25 x 20,5; DAWSON	-	1
23	1	1	beerput, 19e eeuw	organisch	ODB	onbekend	tandenborstel	fragment	-	1
24	1	1	18/79	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	middeleeuws, geen glazuur	1
24	1	1	82-	keramiek	BSTG	Siegburg	BEKER	-	-	1
24	1	1	18/79	keramiek	STG	Siegburg	kan	XIV	-	1
24	1	1	82-	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
24	1	1	82-	keramiek	PORSELEI	chinees	kop	-	-	1
25	1	1	85laag	keramiek	STG	Siegburg	kan	XIV	-	1
26	3	1	117akkerlaag	keramiek	KGP	onbekend	-	-	-	1
26	3	1	117akkerlaag	keramiek	BSTG	br-Å¼hl	-	XIV	geelwit baksel	1
26	3	1	117akkerlaag	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	2
26	3	1	117akkerlaag	keramiek	AWH	onbekend	-	LJIT?	1 x organische magering	2
26	3	1	100-	organisch	ODB	-	-	kat	-	10
26	3	1	117akkerlaag	keramiek	STG	Siegburg	kan	XIV	-	1
27	3	1	95-	keramiek	awh	onbekend	-	-	-	1
27	3	1	95-	keramiek	BAKSTN	xxx	brok	-	-	1
27	3	1	95-	keramiek	PSTG	Siegburg	kan	-	vlek zoutglazuur, licht baksel	1
28	3	1	97-	keramiek	AWH	-	-	-	verveerd	1

29	3	1	108-		organisch	ODB	-	-	indet.	-	-	3
30	3	1	108-		glas	VENSTER	xxx	-	geknabbeld glas	groen	-	1
30	3	1	107-		organisch	ODB	-	-	rund, varken, schaap, kip, gans?, kabeljauw	-	-	80
31	1	1	100-		organisch	ODB	-	-	kip	-	-	1
33	1	1	28-		keramiek	WIT	Weser	-	rasterpatroon	-	-	1
33	1	1	28-		keramiek	KNIKKER	-	-	-	-	-	2
33	1	1	28-		steen	SKA	onbekend	-	platt estukken kolenkalk	-	-	2
33	1	1	28beerput		organisch	ODH	-	-	hoorn (geen h.pit!) rund en geit	-	-	3
33	1	1	28beerput		organisch	OEI	-	-	-	-	-	4
33	1	1	28-		keramiek	HAFNER	-	-	o.a. grape met lintoor	-	-	5
33	1	1	28-		keramiek	WIT	obekend	-	indet.; groen glazuur	-	-	6
33	1	1	28beerput		organisch	ODS	mossel	-	-	-	-	100
33	1	1	28-		keramiek	ROOD	-	-	grapen, testen etc.; 7x vlakke bs; 8 x standr., 11 x pootjes	-	-	267
33	1	1	28beerput		organisch	ODB	onbekend	-	rund, geit, kat, varken, konijn, kip, duif, veld/aardmuus, snoek	-	-	300
33	1	1	28onder uit put		organisch	ODL	onbekend	afval	afsnijdsels	-	-	7
33-	-	-	28-		glas	GLAS	onbekend	beker	wafelbeker met braannop met inleg. 2e helft 16e	-	-	1
33-	-	-	28-		glas	GLAS	onbekend	beker	mogelijk voetbeker. Opgelegde dubbele slinger en persribbels	-	-	1
33-	-	-	-		glas	GLAS	onbekend	beker	vetro a filli	-	-	1
33-	-	-	-		glas	GLAS	onbekend	beker	Vetro a filli	-	-	1
33	1	1	28-		keramiek	WIT	Weser	beker	rasterwerk	-	-	1
33-	-	-	28-		glas	GLAS	onbekend	beker	mogelijk voetbeker met dubbel golfpatroon	daarnaast horizontale banden. Sterk gecorr	-	1
33-	-	-	-		glas	GLAS	onbekend	beker	Netwerkbeker	-	-	1
33	1	1	28-		keramiek	WIT	Weser	beker	rasterwerk groene en oranje stippen	-	-	2
33-	-	-	-		glas	GLAS	onbekend	beker	18e eeuwse bohee	-	-	5
33-	-	-	28-		glas	GLAS	onbekend	berkemeier	kleine berkenmeijer met twee horizontale rijen van 5 gedoornde noppen; alleen de	-	-	1

33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	bloempot	5 gaatjes, ingesnoerde voet, h. 12,5 cm	-	1
33-	-	28-	glas	GLAS	onbekend	BOKAAL	voet van een bokaal; waarsch 17e eeuws,	-	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	bord	schotelkje 3 cm hoog, diam. ca. 12 cm	geel glazuur, bodem paarse stippen	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	Werra	bord	diam. 32 cm, afbeelding hert	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	baluwe deco, diam . 13 cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	diam. ca. 11 cm, soort kangchi-deco	-	1
33	1	1	28-	keramiek	MAJOLICA	onbekend	bord	diam. 28 cm; blauwe deco	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	blauwe europese deco, diam. 23 cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	wapen (sleutels), diam. 21 cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	HEM; 21 cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	MAJOLICA	onbekend	bord	dambordpatroon, diam 26 cm	zwart, mogelijk faience	1
33	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	chinees	bord	11 cm, capucijnerbruin, Chinees landschapje	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	Nederrijn	bord	diam. ca. 27 cm, slibversiering: lijnen en golven	-	1
33	1	1	28-	keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	hoekige rand met "stiksel"bies	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	schoteljes blauwe deco, 11 cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	chinees	bord	11 cm, vakken met bloemen	-	2
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	bord	schoteljes: diam. 11,5, h. 2 cm en diam. 12, h. 3cm	-	2
33	1	1	28-	keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	wit	-	2
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	Ochtrup	bord	sliblijnen, stippen en kringels	-	4
33	1	1	28-	keramiek	WIT	Weser	bord	concentreische lijnen en zigzagjes	-	5
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	Werra	bord	deco maan en vogel?	-	5
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	schoteljes, blauwe decoratie	-	6
33	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	Europa	bord	kleine bordjes	-	7
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	Nederrijn	bord	golflijnen en stippen	-	10
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	wit, compleet: 22cm	-	24
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	blauwe decoraties	-	66

33	1	1	28	onder uit put	organisch	OPH	onbekend	borstel	handborstel, 20 x 5 cm	-	1
33	1	1	28	-	steen	SLE	-	daklei	-	-	1
33	1	1	28	-	keramiek	BAKSTN	xx	DAKPAN	pater	-	1
33	1	1	28	-	keramiek	BAKSTN	xx	DAKPAN	golfpan	-	4
33	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	Roemer	goed geconserveerde schacht.	1
33	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	gegraveerd 17e eeuw's glas. Florale motieven en guirlandes	-	1
33	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	Roemer	Roemer op gewonden draadvoet. 17 windingen	1
33	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	cylindrische beker met in persmal geblazen facettering	-	1
33	-	-	-	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	CILINDRISCH ONGEDEC GLAS. 18E EEUW	-	1
33	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	Kelkglas, DATEERTUSSEN 1800-150 OP BASIS VAN TYPOLOGIE	-	1
33	-	-	28	-	glas	GLAS	onbekend	drinkglas	LAAT18E EEUWS ONGEDECO-REERD DRINKGLS	weggeslepen pontilmerk	1
33	1	1	28	onder uit put	organisch	OPH	onbekend	duig	emmerduigen: 19,5 c 6 en 11,5 x 10,5 cm	-	2
33	1	1	28	-	keramiek	BAKSTN	xxx	ESTRIK	19,5 x 19,5 cm x 26 mm	ongeglazuurd	1
33	1	1	28	-	metaal	MCU	onbekend	gesp	D-vorm	-	1
33	1	1	28	-	keramiek	ROOD	onbekend	grape	scherpe wandknik, geribbeld	gelijmd, incompleet	1
33	1	1	28	-	keramiek	ROOD	onbekend	grape	steelgrape? (zonder steel), met schenklip	-	1
33	1	1	28	-	keramiek	ROOD	onbekend	grape	steelgrape, diam. 14 cm, h. 8,5 cm, steel 74 mm	-	1
33	1	1	28	-	keramiek	ROOD	onbekend	grape	h. 12cm, geheel geglazuurd, letter A	-	1
33	1	1	28	-	keramiek	ROOD	onbekend	grape	schengrape, , diam. 12,5, h. 13 cm, geribbelde bovenkant	-	1
33	1	1	28	-	keramiek	ROOD	onbekend	grape	diam, 16, 16, 16 en 10 cm	-	4
33	1	1	28	-	metaal	MPB	onbekend	h-vormige strip	glas in loodstrip	-	1
33	4	1	28	-	metaal	MPB	onbekend	h-vormige strip	glas-in-loodstrip	-	1

33	1	1	28-	keramiek	STGL	Westerwald	kan	rozet-appliques	-	1
33	1	1	stort	keramiek	STGL	raeren	kan	gestempelde metopen, ca. 19 cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	STGL	raeren	kan	-	-	2
33	1	1	28-	keramiek	STG	Siegburg	kan	Schnelle, afbeelding soldaten	-	3
33	1	1	28-	keramiek	STG	Siegburg	kan	1 x radstempel	matte ijzerengobe	4
33	1	1	28-	keramiek	STG	Siegburg	kan	3 x gevlamd	-	5
33	1	1	28-	keramiek	STGL	raeren	kan	gestempelde metopen	-	6
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Westerwald	kan	appliques en stempels	-	23
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	met slibversiering	kom	binnenzijde slijbringen	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	KOM	grote kom met geperforeerd ?zeepbakje; chinese decoratie	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	KOM	diam 10,5 cm, hoogte 5 cm, Chinees mannetje	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	HOLLAND	kom	diam. 15, 5, h. 7cm, standring, 2 hor. oren; versierd met haan	north holland slijbware	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	kom	diam. 28 cm, 2 vertik. oren, vingerindrukkenlijst, geblakerd	-	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	KOM	chinese beschildering, deel scheer-kom?	-	1
33	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	chinees	kom	kapucijnerbruin , binnenzijde bloemen	-	2
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	Nederrijn	kom	geoorde kom met gele binnenkant	-	4
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	kom	grote kom met vertikale oren, vingerindrukkenlijst onder rand	-	4
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	KOM	wit	-	5
33	1	1	28-	keramiek	WIT	obekend	komfoor	bruinpaars met nokje op rand	-	1
33	1	1	28-	keramiek	WIT	obekend	komfoor	pootjes, uitgesneden halve manen	mangaanglazuur	1
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	kop	blauwe pseudochinese deco met kat, diam 7, h. 4cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	kop	diam. 13,5, h. 8cm	-	2
33	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	Europa	kop	met oortje en ingesnoerde voet, wit	-	3
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	kop	theekopjes, blauwe decoratie	-	5

33	1	1	28-	keramiek	INDUSWIT	onbekend	kop	wit	-	13
33	1	1	28-	keramiek	PORSELEI	chinees	kop	blauwe deco	-	17
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Frechen	kruik	baardman, h. 19,5, alleen grof baardmanapplique	lichtgrijs, Frechen?	1
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Frechen	kruik	grote (85mm) rozetapplique	-	1
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Siegburg	kruik	baardman, alleen baardmanapplique	lichtgrijs, Siegburg?	1
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Siegburg	kruik	gedraaide meinaalwaterkruik met oor, 30cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Siegburg	kruik	gedraaid met oor, R.M. ..EPPING, e. ..AL JUNIOR, huismerk met anker	-	1
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Siegburg	kruik	baardman, late grove baardmanapplique	-	5
33	1	1	28-	keramiek	STGL	Siegburg	kruik	meinaalwaterkruiken?	-	16
33	1	1	28-	keramiek	WIT	xx	lekschaal	diam. 12 cm, hoogte 6 cm, pootjes, groen	-	1
33	1	1	28-	keramiek	WIT	obekend	lekschaal	-	-	2
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	lekschaal	-	-	2
33	1	1	28	organisch	OTE	xxx	LINT	8 m breed, geweven, materiaal onbekend	-	1
33-	-	-	28-	glas	GLAS	onbekend	MEDIC	18e eeuws medicijnflesje	-	1
33	1	1	28	organisch	ODB	onbekend	mes	boterspaan, 14,5 cm, met perforatie en inkervingen	-	1
33	1	1	28-	metaal	MCU	Nurenberg	munt	Rekenpenning, HOFMAN LVD XVDGFR.NA.REX (Wolff Hieronymus Hoffmann 1719-1756)	-	1
33	1	1	28-	metaal	MPB	onbekend	munt	armenpenning? mewt X	-	1
33	4	1	28-	metaal	MCU	onbekend	munt	duif? totaal glad	-	1
33	1	1	28-	metaal	MAG	Nederland	OORIJZER	geperforeerde ruitvormige uiteinden, merkje OHW, DHW?	verzilverd messing	1
33	1	1	28-	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	XVIIa-XIXa, 65 gekroond, dik: tudorroos	-	119
33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	plooischotel	diam. 33 cm	-	1

33	1	1	28-	keramiek	FAIENCE	onbekend	plooischotel	blauw beschilderd	-	2
33	1	1	stort	keramiek	FAIENCE	onbekend	plooischotel	wit	-	11
33	1	1	28-	keramiek	WIT	obekend	pot	tweorige minipotje, geel glazuur	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	pot	standing, diam. ca. 20, h. 14 cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	pot	lage potten met vertikaal bandoor	mangaanglazuur	3
33	1	1	28onder uit put	organisch	OPH	onbekend	PUNT	-	-	1
33	-	-	28-	glas	GLAS	onbekend	schaal	mogelijk zoutschaaltje bvan gepest gefaceteerd glas.	-	1
33	1	1	28-	metaal	MFE	onbekend	schaar	-	-	1
33	1	1	28-	organisch	ODB	onbekend	tandenborstel	klein fragment kop	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	TEST	vierkante doorsnede, geheel gegla- zuurd, 13cm, hoogte 8cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	TEST	ronde, ongeglazuurde test met standing, diam. 15, h. 9cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	TEST	vlakke basis, boven vierkant, onge- glazuurd, diam. 12,5, h. 7cm	-	1
33	1	1	28-	keramiek	WIT	obekend	test	rechthoekig, groen glazuur	-	4
33	-	-	28-	glas	GLAS	onbekend	vaas	19e eeuwse glazen vaas of kom	-	1
33	1	1	28-	keramiek	TEGEL	onbekend	wandtegel	schildpadtegel	-	1
33	1	1	28-	keramiek	TEGEL	onbekend	witje	fatence, 13 x13, 8mm	-	4
33	1	1	28onder uit put	organisch	OTE	xxx	wol	geweven en tot strook geknipt	-	1
33	1	1	28onder uit put	organisch	OTE	xxx	wol	breiwerk, fragmenten van AÖÄÖn stuk	-	4
33	1	1	28onder uit put	organisch	OTE	xxx	wol	stukken van vervilt weefsel	-	6
34	3	1	110grachtzone	organisch	ODB	schaap	-	-	-	1
34	1	1	28onder in put	organisch	MONSTER	-	-	zaden, botjes, eieren, kraaltjes	-	1
34	3	1	28-	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	6
34	1	1	28-	organisch	ODL	onbekend	afval	afsnijdsel	-	1
34	1	1	28-	organisch	ODL	onbekend	schoeisel	middendeel zool	-	1
35	3	1	28beerput	keramiek	Pijp	onbekend	pijp (kleiptip)	steel XVIII	-	1
36	3	1	108-	keramiek	HAFNER	-	-	-	-	1
36	3	1	108-	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
36	3	1	108-	keramiek	STGL	Langerwehe	-	-	-	2

36	3	1	108-		keramiek	STG	Siegburg	kan	XV	gevlamd	1
36	3	1	108-		keramiek	PSTG	Rijnlands	kan	dakrand	-	1
36	3	1	108-		keramiek	GRS	-	kom	-	-	7
36	3	1	28-		metaal	MCU	onbekend	OORIJZER	merk PHW	verzilverd messing	1
37	1-		999-		metaal	MPB	onbekend	gewicht	diam. 27 mm, hoogte 6 mm, rond, 8, B en sterretje	-	1
38	1	1	28	beerput onderin	organisch	ODL	onbekend	schoeisel	schoen samengestelde zool met nageltjes, bovenblad met gesp gaatjes, 21 cm	-	1
38	1	1	28	beerput onderin	organisch	ODL	onbekend	schoeisel	spitse neus met extra versterking, gesp gaatjes in tong	-	1
38	1	1	28	beerput onderin	organisch	OTE	xxx	wol	weefsel	-	1
39	3	1	110-		keramiek	PSTG	Rijnlands	kan	ijzerengobe	-	1
39	3	1	110-		keramiek	ELMPT	ELMPT	xxx	-	-	1
40	3	1	101-		keramiek	ANDENNE	-	-	-	-	1
40	3	1	101-		keramiek	GRS	-	-	-	-	2
42	3	1	111-		keramiek	STGL	Langerwehe	-	-	-	2
42	3	1	111-		keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	5
42	3	1	111-		keramiek	ROOD	onbekend	-	Ã©n pot, verdikte rand	spaarzaam gelazuurd	6
42	3	1	111-		organisch	ODB	-	-	kip (meeste), rund, varken	-	57
42	3	1	111-		keramiek	STG	Siegburg	beker	-	-	1
42	3	1	1	111	keramiek	STG	Siegburg	kan	jacobakannen	-	60
43	3	1	108-		organisch	ODB	-	-	kip	-	100
44	3	1	103-		keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
44	3	1	103-		organisch	OXX	West-Duits-land	DOP	rood plastic	-	1
45-	-	-	999-		metaal	MCU	onbekend	-	schijfs20 en 23 mm	-	2
45-	-	-	999-		metaal	MCU	onbekend	gesp	8-vorm, , 18 mm	-	1
45-	-	-	999-		metaal	MCU	onbekend	gesp	gespje paardenbeslag? 3 cm	-	1
45-	-	-	999-		metaal	MCU	onbekend	heft	heft van klein mesje met messingbeslag: lijndecoratie, XVIa	-	1

45-	-	999-		metaal	MCU	onbekend	heft	ijzer met messingbeslag, afbeelding Maria en Judas Thaddeus, XVIa, 37 mm		1
46	3	108-		keramiek	STG	Siegburg	-	-		3
46	3	108-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-		5
46	3	108-		keramiek	GRS	onbekend	-	(1 x potrand, 2 x kom)		12
46	3	108kuil		organisch	ODB	-	-	rund, varken, schaap, kip, kabeljauw		385
46	3	108-		metaal	MFE	onbekend	breeuwsintel	22 x 18 mm		1
46	1	108-		metaal	MCU	xx	haak	klein haakje		1
46	3	108-		keramiek	STGL	onbekend	kan	-	dubbelzijdig ijzerengobe	5
46	3	108-		keramiek	ROOD	ENGELAND	kan	-	Cistercian ware, dubbelzijdig zwart glazuur	5
46	3	108-		keramiek	ROOD	onbekend	kom	als grskom		1
46	3	108-		keramiek	STGL	Bruhl	veldfles	-	ongeglazuurd	2
46	3	108-		glas	VENSTER	xxx	xxx	compleet glas in lood ruitje	groen	1
47	3	108-		organisch	OXX	-	-	coprolieten in vorm mossel		2
47	3	108-		organisch	ODB	-	-	kip		40
47	3	108-		keramiek	BAKSTN	xxx	DAKPAN	holle / bolle pannen		2
47	3	108-		keramiek	STG	Siegburg	veldfles	groot stuk		1
48	3	108-		organisch	MONSTER	-	-	botjes, zaden		1
49	3	108-		organisch	ODB	-	-	vooral kip; varken		21
50	3	108-		keramiek	TEGEL	onbekend	-	estrik, 3 cm dik		1
50	1	108-		glas	VENSTER	xxx	-	rechthoekige (60x23, 75 x22, 83x22) en A©A©n driehoekig ruitje (35 mm)	groen glas	5
50	3	108kuil		organisch	ODB	-	-	konijn, kip, rund, varken		56
50	3	108-		keramiek	BAKSTN	-	DAKPAN	-		3
50	3	108-		keramiek	STG	Siegburg	kan	geribbelde hals		1
50	3	108-		keramiek	STG	Siegburg	kan	Trechter; geen oor! compleet 14 cm hoog		1
50	3	108-		steen	SVU	onbekend	kling	2 ribben; gebroken	grove Deense bryzoenvuursteen	1
51-	1	111-		organisch	ODB	-	-	rund, vogel		5
52	1	120-		organisch	ODS	-	-	planorbis, lymnaea		2

52	1	1	120		organisch	ODB	-	-	-	varken	-	5
52	1	1	120		keramiek	PSTG	Rijnlands	kan	-	dakrand; bs. rossig baksel	-	2
52	1	1	120	gracht, XIII fase	organisch	ODL	onbekend	schoeisel	-	zool, 17,5 cm, stikselrandje, 2 x bovenleer	-	4
53	1	1	117		keramiek	BSTG	Langerwehe	-	-	-	-	1
53	1	1	117		keramiek	KGP	-	-	-	-	-	1
53	1	1	117		keramiek	PSTG	Rijnlands	-	-	-	-	1
53	1	1	117		keramiek	BAKSTN	-	-	-	brokken	-	4
53	3	1	117		organisch	ODB	-	-	-	varken	-	5
53	1	1	117		steen	SKA	onbekend	-	-	kalkmortel met schelpjes	-	10
53	1	1	117		keramiek	GRS	xx	-	-	grote stukken van kommen en potten; 1 x standvlak, 2 x standring	-	19
53	1	1	117	gracht, donkere laag	organisch	ODB	-	-	-	paard, rund, schaap, varken, kip	-	61
53	1	1	117		keramiek	ROOD	onbekend	grape	-	-	-	1
53	1	1	117		keramiek	STG	Br-¼hl	kan	-	-	lichtgeel baksel	1
53	1	1	117		keramiek	STGL	Langerwehe	kan	-	geribbelde dakrand met engobe, ws zonder engobe	-	2
53	1	1	117		keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	-	-	4
53	1	1	117		keramiek	STG	Siegburg	kan	-	geribbelde halzen	1 x wat donkerder baksel	11
53	1	1	117	gracht, XIV fase	organisch	ODL	onbekend	schoeisel	-	zool en bovenblad	-	2
53	1	1	117	gracht, XIV fase	organisch	ODL	onbekend	schoeisel	-	knoopjesschoenen, stukken zool en schacht en neus	-	8
54	3	1	117	kuil	organisch	OPX	-	-	-	kersenpit	-	2
54	3	1	117	kuil	organisch	ODB	-	-	-	rund, varken, kip	-	4
54	1	1	117		keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	-	1
54	4	1	117		metaal	MFE	onbekend	slak	-	-	-	2
54	1	1	117		keramiek	STGL	Langerwehe	veldfles	-	veldfles	-	1
56	4	1	148		keramiek	STGL	Langerwehe	-	-	ijzerengobe	-	1
56	4	1	148		keramiek	GRS	-	-	-	-	gewelfde voet, vroeg baksel	1
56	4	1	148		keramiek	KGP	onbekend	-	-	-	-	1

56	4	1	148-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	3
56	4	1	148-		keramiek	STGL	Langerwehe	-	-	bolle kan met oor, geen engobe	-	4
56	4	1	148-		keramiek	BSTG	Rijnlands	-	-	-	-	5
56	4	1	148-		keramiek	GRS	-	-	-	o.a. grote komfragmenten	-	33
56	1	1	51	gracht	organisch	ODB	-	-	-	rund, varken, schaap	-	60
56	4	1	148-		metaal	MFE	onbekend	breeuwsintel	-	-	-	1
56	4	1	148-		keramiek	BAKSTN	xx	DAKPAN	-	holle pan	-	1
56	4	1	148-		keramiek	STGL	Siegburg	kan	-	-	-	1
56	4	1	148-		keramiek	STG	Siegburg	kan	-	XIV, geribbelde halzen	-	6
56	1	1	148-		keramiek	GRS	onbekend	pot	-	28 en 30 cm hoog, arch. compleet	-	2
57	4	1	133-		keramiek	KGP	-	-	-	-	-	1
57	4	1	133-		keramiek	BSTG	br-Å¼hl	-	-	-	-	1
57	4	1	133-		keramiek	PINGSDRF	-	-	-	-	beetje paffrathachtig	2
57	4	1	133-		keramiek	PSTG	-	-	-	dakrand met g;azuur	-	3
57	4	1	133-		keramiek	GRS	-	-	-	-	-	5
57	4	1	133-		metaal	MCU	onbekend	beslag	-	scharnier, boekbeslag? ca. 7,5 cm	-	1
57	4	1	133-		metaal	MPB	onbekend	gewicht	-	rond, 5 x 2,5 cm, met ijzeren oog	-	1
58	4	1	131-		keramiek	STG	Siegburg	-	-	-	-	1
58	4	1	131-		keramiek	GRS	-	-	-	-	-	5
58	4	1	131-		keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	-	1
60	4	1	132-		keramiek	KGP	onbekend	-	-	-	-	1
60	4	1	132-		keramiek	PSTG	-	-	-	-	-	1
60	4	1	132-		steen	SXX	onbekend	-	-	klappersteen	-	1
60	4	1	132-		keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	-	8
60	4	1	132-		keramiek	awh	-	-	-	ijzertijd?	-	13
61	4	1	134-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	2
61	4	1	134-		metaal	MAG	onbekend	munt	-	kruis, XIV, indet 12 mm	-	1
61	4	1	134-		metaal	MCU	Duitsland	munt	-	Pfennig, 1875	-	1
61	4	1	134-		keramiek	PJP	onbekend	pijp (kleiptijp)	-	dikke steel	-	1
62	4	1	135-		organisch	ODB	-	-	-	rund	-	1
62	4	1	135-		keramiek	BSTG	br-Å¼hl	-	-	-	-	1
62	4	1	135-		keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	-	2
62	4	1	135-		metaal	MFE	onbekend	mes	-	-	-	1

70	4	1	141-		keramiek	PJP	-		pijp (klei pijp)	dunne stelen	-	2
72	4	1	209-		keramiek	STG	Siegburg		kan	XV	-	1
73	3	1	-	stort	keramiek	STGL	onbekend		-	mozaïektegel (klokhuysvorm)	-	1
73	3	1	-	stort	keramiek	ROOD	-		-	-	-	4
73	3	1	-	stort	keramiek	STG	Siegburg		kan	XIV	-	1
73	3	1	-	stort	keramiek	PSTG	Rijnlands		kan	lijkt vroeg baksel	ijzerengobe	1
73	3	1	-	stort	keramiek	GRS	onbekend		kom	-	-	3
73	3	1	-	stort	keramiek	PJP	onbekend		pijp (klei pijp)	dunne stelen	-	2
73	3	1	-	stort	keramiek	STGL	Siegburg		SNELLE	-	-	1
73	3	1	-	stort	keramiek	TEGEL	onbekend		wandtegel	faenecetegel met franse lelie, 11 mm dik dubbelzijdig glazuur!!	-	1
74	4	1	132-		keramiek	KGP	-		-	-	-	1
74	4	1	132-		keramiek	AWH	-		-	IJT; 1 x MBT?	-	4
75	4	1	167-		keramiek	KGP	onbekend		-	-	-	1
75	4	1	167-		keramiek	GRS	onbekend		kom	-	-	1
76	4	1	999-		keramiek	STG	Siegburg		-	-	-	1
76	4	-	999-		metaal	MPB	onbekend		-	kleine ronde lepelvorm	-	1
76	4	1	999-		keramiek	PJP	onbekend		pijp (klei pijp)	dunne steel	-	1
77	1	1	5-		keramiek	GRS	-		kom	-	-	24
78	3	1	116-		keramiek	GRS	onbekend		-	xxx	-	1
78	3	1	116-		glas	GLAS	onbekend		fles	-	groien glas	1
78	3	1	116-		keramiek	STG	Siegburg		kan	XIV	-	1
78	3	1	116-		keramiek	STGL	Frechen		kruik	baardmankruik?	-	1
79	5	1	-	grijze vulling vlak A	keramiek	GRS	onbekend		-	-	-	1
79	-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	KGP	onbekend		-	-	-	1
79	-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	GRS	onbekend		-	-	-	1
79	5	1	230.2	grijze vulling vlak A	keramiek	GRS	onbekend		-	-	-	1
79	5	-	130	grijze vulling vlak A	keramiek	PSTG	onbekend		-	beker	buitenkant is bedekt met ijzerengobe.	1

79-	-	230	donkere vulling greppel	organisch	ODB	rund	afval	-	-	3
79	5-	230	d. vulling gracht	organisch	ODB	rund	afval	-	-	7
79-	-	230	donkere vulling greppel	organisch	ODB	zoogdier	afval	vnl. rund	-	24
79	5	1-	grijze vulling vlak A	steen	SXX	onbekend	brok	-	-	1
79	5-	130	grijze vulling vak A	steen	SKA	onbekend	brok	-	-	1
79	5	1-	grijze vulling vlak A	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	1
79-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	1
79-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	GRS	onbekend	kan	-	-	1
79-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	-	1
79	5	1230.2	grijze vulling vlak A	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	1
79	5-	130	grijze vulling vak A	keramiek	BSTG	Bruhl	kan	-	-	1
79-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	STG	Siegburg	kan	gevlamd	-	3
79	5	1230.2	grijze vulling vlak A	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	6
79	5	1-	grijze vulling vlak A	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	11
79-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	12
79	5-	130	grijze vulling vak A	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	25
79	5	1230.2	grijze vulling vlak A	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	1

79	5	1	230.2	grijze vulling vlak A	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	Diameter: 27 cm.	1
79	5	1	-	grijze vulling vlak A	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	-	2
79	-	-	230	donkere vulling greppel	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	-	2
79	5	-	230	grijze vulling vak A	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	-	10
79	5	1	-	grijze vulling vlak A	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	-	4
79	-	-	-	kabelsleuf Kloosterstraat25-22-2014; kloostermuur	keramiek	BAKST	xxx	xxx	27,5 x 14,5 x 6,5 cm	-	-	1
80	5	1	-	vak B aan vlak v/d stort	keramiek	STG	industrieel baksel	-	tegel	-	Dikte: 9 mm.	1
80	5	1	-	vlak, vak B stort	keramiek	PORSELEI	Europa	bord	-	-	Het ene fragment heeft een blauw/paarse zweem en het andere een oranje zweem. De bovenkant heeft een parelmoerachtige glans. De rand is golvend uit gevoerd met facetten en verticale ribbels in relief. Diameter: 16 cm. Hoogte: 4 cm.	2
80	5	1	-	vak B aan vlak v/d stort	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	Met chevron roulette op de hals.	1
80	5	1	-	vak B aan vlak v/d stort	keramiek	STGL	Stadlöhn	pot	voorraadpot	-	diameter bodem:m 19 cm.	1
81	5	1	-	vlak, vak C stort	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	-	1
81	5	1	-	vlak, vak C stort	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	1
81	5	1	-	vlak, vak C stort	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	-	1

81	5	1			vlak, vak C stort	glas	GLAS	onbekend	pot			in mal gegoten potje. Met gleuf onder de rand en daaronder een fries van ruiten. in ongekleurd glas. onderkant is smaller als de bovenkant. van kleurloos glas. Volgens Bert verpakking van leverpastij. Op de onderkant staat het getal1098. Hoogte:8,5 cm. d	1
82	5	1			vlak, vak D stort	organisch	ODB	zoogdier	-				3
82	5	1			vlak, vak D stort	metaal	MFE	onbekend	beslag				1
82	5	1			vlak, vak D stort	keramiek	ROOD	met slijversiering	bord			Diameter: 30 cm.	1
82	5	1			vlak, vak D stort	keramiek	ROOD	onbekend	grape			binnenkant geheel bedekt met loodglazuur. De buitenkant met vlekken loodglazuur en loodglazuur met koperoxide. en verticaal worstoor.	1
82	5	1			vlak, vak D stort	organisch	ODB	zoogdier	kaak				1
82	5	1			vlak, vak D stort	steen	SXX	onbekend	kei				1
82	5	1			vlak, vak D stort	keramiek	PJJP	onbekend	pijp (kleipijp)	Dubbel Conisch		onleesbaar hielmerk	1
82	5	1			vlak, vak D stort	keramiek	ROOD	onbekend	pot			op standring. Binnenkant geheel bedekt met loodglazuur. Buitenkant enkele vlekken loodglazuur.	1
83	5	222			kuil	keramiek	GRS	onbekend	-				1
83	5	222			-	keramiek	STG	Siegburg	-				1
83	5	222			kuil	keramiek	ROOD	onbekend	-				3
83	5	1			vak c spoor volgt.	keramiek	STG	Siegburg	kan				1
83	5	227			kuil	metaal	MFE	onbekend	spijker				1
84	5	1			spoor volgt vlak 1 vak D	keramiek	GRS	onbekend	-				1
84	5	1			spoor volgt vlak 1 vak D	steen	STU	onbekend	brok				1
85	5	219			-	organisch	ODB	zoogdier	afval				1

85	5-	219	kuil vul. 219.0	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
85	5-	1-	maa vlak/aanleg put in spoor vak D	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
85	5-	219	kuil vul. 219.0	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	Diameter: 43 cm.	1
86	5-	216	uit b.k. afvoerputje	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
86	5-	216	uit b.k. afvoerputje	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	rioolbuis	-	17
86	5-	216	uit afvoerputje	metaal	MFE	onbekend	ornament	-	waarschijnlijk een onderdeel van een kachel.	1
86	5-	216	uit afvoerputje	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	1
87	5-	-	onderste laag gracht	keramiek	KGP	onbekend	-	-	overgang kogelpot en grijs aardewerk.	1
87	5-	229	onderste/buitenste laag gracht	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	2
87	5-	-	onderste laag gracht	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	1
87	5-	-	onderste/buitenste laag gracht	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	2
88	5-	232-273	vulling	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
88	5-	232-273	vulling	keramiek	INDUSWIT	onbekend	-	o.a. bord, kom, 3 x blauwe deco	-	9
88	5-	232-273	vulling	organisch	ODB	konijn	afval	-	-	2
88	5-	232-273	vulling	organisch	ODB	onbekend	afval	zoogdier en kip	-	5
88	5-	232-273	vulling	keramiek	ROOD	onbekend	bloempot	-	-	10
88	5-	232-272	vulling put	glas	GLAS	onbekend	deksel	-	Op de binnenkant staat de tekstVEGLA INMAAK-GLAS ned. octr. aangevr. Diameter: 11 cm.	1
88	5-	232-273	vulling	organisch	OXX	XXX	deksel	-	kleurloos plastic dopje met ribbelrand.	1
88	5-	232-273	vulling	glas	GLAS	onbekend	fles	medicijnflesje	Bruin gekleurd glas met bakelieten dop. Op de dop en de fles de tekst DAGRA. Hoogte; 5,5 cm.	1

88	5-	232-		keramiek	PORSELEI	Europa	knikker	-	wit	1
88	5-	232-		glas	GLAS	onbekend	knoop	4 gaatjes 11mm	wit	1
88	5-	232-		keramiek	PORSELEI	Europa	kop	speelgoedkopje met oor 25mm hoog, 25 mm diam.	-	1
88	5-	232-		keramiek	PORSELEI	Europa	kop	-	-	3
88	5-	232-		keramiek	STGL	Langerwehe	kruik	cilinder, gedraaid	gevlamd	1
89	5-	232	insteek put	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
89	5-	232	insteek put	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	1
89	5-	232	insteek put	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
89	5-	232	insteek put	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	stelen	1
90	6	1	234 onder muur 234	keramiek	GRS	-	-	-	-	1
91	6-	-	vak D m.aa	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
91	6-	-	vak D m.aa	keramiek	STGL	Westerwald	-	-	-	1
91	6-	-	vak D m.aa	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
91	6-	-	vak D m.aa	organisch	ODB	gevogelte	afval	-	-	1
91	6-	-	vak D m.aa	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
91	6-	-	vak D m.aa	keramiek	STGL	Frechen	kan	-	-	1
91	6-	-	vak D m.aa	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	steel	1
92	6-	243-		keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
93	6-	241-		keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
95	6-	260-		keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
95	6-	260-		keramiek	GRS	onbekend	kom	-	diameter: 30 cm.	1
97	5-	265	w. profiel laag	keramiek	STGL	Westerwald	kan	-	-	1
98	5	1	223 kuil	keramiek	KGP	onbekend	-	-	Overgang kogelpot/grijs.	1
98	6-	223-		keramiek	GRS	-	-	-	-	2
98	5	1	223 kuil	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	4
98	5	1	223 kuil	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	5
98	5	1	223 kuil	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	2
98	6-	223-		organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	5
98	5	1	223 kuil	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	baksteen	-	2
98	5	1	223 kuil	steen	SLE	onbekend	brok	-	-	1
98	5	1	223 kuil	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	3

98	5	1	223	kuil	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	1
98	5	1	223	kuil	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
98	6	-	223	-	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
98	5	1	223	kuil	metaal	SINTEL	onbekend	slak	-	De sintel is rond een stuk natuursteen gesmolten.	1
98	5	1	223	kuil	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	2
99	5	1	228	kuil	metaal	MFE	onbekend	-	-	Brok ijzer. Lengte: 10 cm. Breedte: 3,5 cm.	1
99	5	1	228	-	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
99	5	1	228	-	organisch	ODB	-	-	-	-	6
99	5	1	228	kuil	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	5
99	5	-	228	kuil	steen	SXX	onbekend	brok	-	-	1
99	5	-	228	kuil	organisch	OPH	onbekend	houtskool	-	-	1
99	5	-	228	kuil	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
99	5	-	228	kuil	keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	-	2
99	5	1	228	-	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	2
99	5	-	228	kuil	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	4
99	5	1	228	kuil	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	1
101	5	-	227.2	kuilvulling	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
				uit afwerken			met slibversie- ring				
102	6	1	261	coupe vulling 1	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
103	6	1	259	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	-	baksteen	2
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	WIT	obekend	-	-	Klein dunwandig potje. Op de binnenkant zit een zwart gesinterd glazuurlaagje.	1
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	WIT	obekend	-	-	-	1
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	FAIENCE	onbekend	-	-	-	1
104	6	1	258	coupe vulling 0	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	6
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	ROOD	met slibversie- ring	bord	-	-	1
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	Met blauwe decoratie.	2

104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	MAJOLICA	Noordelijke Nederlanden	bord	-	Met blauwe decoratie.	3
104	6	1	258	coupe vulling 0	steen	SLE	onbekend	brok	-		2
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	gevlamd	1
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	ROOD	onbekend	-	-		7
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	ketel met dikke steel en onleesbaar hielmerk 17de eeuw.	1
104	6	1	258	coupe vulling 0	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	stelen	10
104	6	1	259	coupe vulling 0	glas	GLAS	onbekend	venster	-		1
105	6	1	262	coupe vulling 0	steen	SXX	onbekend	kei	-		1
105	6	1	262	coupe vulling 0	keramiek	AWH	onbekend	-	-		2
105	6	1	262	coupe vulling 0	keramiek	AWH	onbekend	-	-		4
106	5-	230-3	-	-	organisch	ODB	zoogdier	afval	-		1
106	5-	230-3	-	-	steen	SLE	onbekend	brok	-		1
106	5-	230-3	-	-	organisch	OPH	onbekend	houtskool	-		1
106	5-	230-3	-	-	metaal	MFE	onbekend	mes	-		1
106	5-	230-3	-	-	metaal	MFE	onbekend	mes	mes?		5
106	5	1	230-3	-	keramiek	GRS	onbekend	-	-		2
107	5-	230-2	profiel	-	organisch	ODB	zoogdier	afval	-		4
107	5-	230-2	profiel	-	keramiek	STG	Siegburg	kan	-		5
107	5-	230-2	profiel	-	keramiek	GRS	onbekend	-	-		1
108	5-	265	profiel boven S 230	-	organisch	ODB	gevogelte	afval	-		1
108	5-	265	profiel boven S 230	-	organisch	ODB	zoogdier	afval	-		13
108	5-	265	boven S 230	-	steen	SLE	onbekend	daklei	-		4

108	5-	265	boven S 230	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	1
108	5-	265	boven S 230	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	5
108	5-	265	boven S 230	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	1
108	5-	265	profiel boven S 230	metaal	MFE	onbekend	mes	-	-	1
108	5-	265	boven S 230	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	2
108	-	-	stort	metaal	MBR	onbekend	ring	-	diameter: 43 mm.	1
108	-	-	stort	organisch	ODB	zoogdier	werpkoot	-	met lood gevuld	1
109	5-	230.0	profiel	keramiek	WIT	Langerwehe	pelgrimshoorn	-	-	1
110	5-	230.1	profiel	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
111	6	1	252coupe	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	baksteen	-	1
112	6-	253	aanleg coupe	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	7
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	ROOD	met slibversiering	bord	-	-	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	PORSELEI	chinees	bord	p-bor-6	Diameter: 12 cm. Hoogte: 2,5 cm. Capucijner-goed. Binnenkant Onderglazuur blauw. Buitenkant: ijzerhoudend(bruin). Spiegel: bloeiende planten. Randbites van servetwerk.	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	dakpan	-	-	1
112	6	1	253aanleg coupe	glas	GLAS	onbekend	fltes	calcoen	-	2
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	2
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	KGJ	onbekend	-	-	-	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	STGL	Siegburg	-	-	-	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	5
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	PJP	onbekend	pijp (kleipijp)	OVOIDE	-	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	PJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	steel met spiraalvormige radering.	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	PJP	Gouda	pijp (kleipijp)	DUB_CON	Hielmerk: BP gekroond.	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	PJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	stelen	5
112	6	1	253aanleg coupe	metaal	SINTEL	onbekend	slak	-	-	5
112	6	1	253aanleg coupe	glas	GLAS	onbekend	venster	-	-	1
112	6	1	253aanleg coupe	keramiek	FAIENCE	onbekend	wandtegel	-	Slordig aangebracht tinglazuur met luchtbelllen. Dikte: 6 mm.	1

113	6	1	254	aanleg coupe	glas	GLAS	onbekend	fles	-	groen getint glas.	1
113	6	1	254	aanleg coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
113	6	1	254	aanleg coupe	keramiek	AWH	onbekend	-	-	ijzertijd	1
113	6	1	254	aanleg coupe	keramiek	WIT	obekend	-	-	-	1
113	6	1	254	aanleg coupe	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
113	6	1	254	aanleg coupe	keramiek	PJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	steel	1
113	6	1	254	aanleg coupe	metaal	SINTEL	onbekend	slak	-	-	1
114	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	MAJOLICA	onbekend	bord	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	-	2
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	ROOD	met slibversie- ring	bord	-	-	2
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	Met blauwe decoratie.	4
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	steen	SXX	onbekend	brok	-	-	2
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	2
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	glas	GLAS	onbekend	fles	-	groen getint glas.	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	gevlamd	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	STGL	Frechen	kan	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	STGL	raeren	kan	-	-	3
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	4
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	FAIENCE	onbekend	kop	-	Op de buitenkant loopt net onder de rand een blauwe bies.	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	PORSELEI	chinees	kop	-	-	1

114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	AWH	onbekend	-	-	geel/roze baksel met zandmagering.	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	ROOD	Friesland	-	-	vlekkengoed	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	STGL	Stadlohn	-	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	organisch	ODB	gevogelte	-	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	organisch	ODS	oester	-	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	STGL	Westerwald	-	-	-	2
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	WIT	obekend	-	-	-	3
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	ROOD	met slijverstie- ring	-	-	-	4
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	7
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	14
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	INDUSWIT	onbekend	-	-	-	2
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	PIJP	Gouda	pijp (kleipijp)	OVOIDE	Hielmerk: zwijn (gekroond) 1724-1897	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	PIJP	Gouda	pijp (kleipijp)	TRECHTER	Hielmerk: scheepje 1671-1940	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	KROMSTE	Met knorrenmotief die in gebogen lijnen overloopt in de steel. Op de ketel staat het merk met de letters IHSB.	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	ketels	7
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	stelen	19

114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	organisch	ODB	zoogdier	productieafval	-	Gezaagd stukje bot.	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	metaal	SINTEL	onbekend	slak	-	-	4
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	organisch	OPX	obnbekend	steenkool	-	-	3
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	keramiek	STG	onbekend	veldfles	-	-	1
114	6	1	258	afwerken coupe/ spoor	glas	GLAS	onbekend	venster	-	groen getint glas.	5
115	6	6	260		keramiek	STG	Siegburg	-	-	ijzerengobe	1
115	6	6	260		keramiek	AWH	onbekend	-	rood baksel, zwarte kern, kwarts- magering	-	1
115	6	6	260		steen	STRA	-	-	-	-	1
115	6	6	260		keramiek	BS	-	-	clakpan	-	1
115	6	6	260	aanleg coupe	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	22
115	6	6	260		organisch	ODB	-	afval	1 x runderkoot met vele snijsporen	-	72
115	6	6	260	aanleg coupe	metaal	MFE	onbekend	breeuwsintel	-	P-vormig brokje ijzer.	1
115	6	6	250	aanleg coupe	steen	SLE	onbekend	brok	-	-	1
115	6	6	250	aanleg coupe	steen	SXX	onbekend	brok	-	-	1
115	6	6	260	aanleg coupe	steen	SLE	onbekend	brok	-	-	1
115	6	6	260		steen	SLE	onbekend	daklei	-	-	1
115	6	6	250	aanleg coupe	keramiek	BSTG	onbekend	kan	-	-	2
115	6	6	250	aanleg coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	gevlamd	2
115	6	6	250	aanleg coupe	keramiek	STGL	onbekend	kan	-	-	6
115	6	6	260	aanleg coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	6
115	6	6	250	aanleg coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	15
115	6	6	260		keramiek	STG	Siegburg	kan	steile halzen, deels geribbeld	-	15
115	6	6	260	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	diameter: 26 cm.	1
115	6	6	260	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	diameter: 27 cm.	1
115	6	6	260	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	diameter: 27 cm.	1

115	6-	260	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	diameter: 36 cm.	1
115	6-	260	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	diameter: 27 cm.	1
115	6-	250	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	-	2
115	6-	260	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	-	2
115	6-	260	-	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	-	16
115	6-	260	aanleg coupe	metaal	MFE	onbekend	-	-	-	-	1
115	6-	260	-	metaal	MPB	onbekend	-	gebogen stukje daklood .o.i.d	-	-	1
115	6-	250	aanleg coupe	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	2
115	6-	260	-	keramiek	STGL	AKEN	-	1 x met radstempel	-	-	2
115	6-	260	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	-	4
115	6-	250	aanleg coupe	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	-	10
115	6-	260	-	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	-	2
115	6-	250	aanleg coupe	keramiek	HAFNER	onbekend	zalfpot	-	-	-	2
116	5-	229.1	westprofiel	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	-	2
117	5-	227.3	kuil	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	1
117	5-	227-3	kuil	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	1
118	5-	265	boven kuil S 227	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	-	1
118	5-	265	boven kuil S 227	keramiek	STGL	Westerwald	kan	-	-	-	1
118	5-	265	boven S 230	metaal	MFE	onbekend	mes	-	-	-	1
118	-	265	boven kuil 227	metaal	MFE	onbekend	mesheft	-	benen mesheft met plaatangel. De plaatangel is met drie nagels aan het been vastgemaakt.	-	1
118	5-	265	boven kuil S 227	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	Zwaar verbrand en gesinterd.	-	1
118	5-	265	boven kuil S 227	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	6
118	5-	265	boven kuil S 227	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	-	stelen	2
119	5-	270	-	keramiek	PIJP	onbekend	-	dunne steel	-	-	1
119	5-	270	-	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	-	7
120	5-	-	losse vondst sectie B	organisch	OXX	-	-	-	-	plastic	1

121-	-	269-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	Met golvende decoratie op de vlag. Diameter: 19 cm.	2
121-	-	269-		organisch	OXX	-	-	steenkool	-	1
121	5	268	kuiltje profiel	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
121-	-	269-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	tegel	-	Bovenzijde donkergroen. Dikte: 10 mm. Op de onderkant staan ribbels en letters: CCH-E	1
122	5	221-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
123	6	247-		keramiek	STG	Siegburg	-	-	-	1
123	6	247-		steen	sxx	-	-	steenkool en gebrande schalie	-	2
123	6	247-		keramiek	PJJP	onbekend	-	2 x ovoide ketel, 11 x dunne steel	-	13
123	6	247-		keramiek	STGL	England	bord	mand-reliÅ¶f	industrieel stgl	1
123	6	247-		keramiek	ROOD	onbekend	bord	slibversiering (1 x gemarmerd)	-	2
123	6	247-		keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	blauwe deco, 1 x geschulpte rand	-	3
123	6	247-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	cream ware	8
123	6	247-		keramiek	STGL	Siegburg	kruik	-	-	1
123	6	247-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	8
123	6	247	aanleg vlak	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	24
123	6	247-		keramiek	TEGEL	onbekend	wandtegel	wit	faience	2
123	6	247-		glas	VENSTER	xxx	xxx	-	-	2
125	6-	241-		keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	2
125	6-	241-		keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
125	6-	241-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
125	6-	241-		keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
126-	-	256-		organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	1
126-	-	256-		organisch	ODB	kat	afval	-	-	10
126	5-	256-		glas	GLAS	onbekend	beker	gl-bek-1	-	1
126	6	253	aanleg coupe	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	Diameter: 24 cm. Decoratie in de vorm van een pparse bies op de rand.	1
126	5-	256-		steen	SKA	onbekend	brok	-	-	1
126	5-	256-		keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	3
126	5-	256-		keramiek	ROOD	onbekend	kom	-	Diameter: 16,5 cm. Hoogte: 8,5 cm. Binnenkant is geheel bedekt met loodglazuur. De buitenkant is slechts gedeeltelijk geglaazuurd.	1
126	5-	256-		keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	1

126	5-	256-		keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
127	6	1	247	kuil	-	-	-	-	-	1
127	6-	247-		keramiek	GRS	-	-	-	-	2
127	6-	247-		keramiek	INDUSWIT	onbekend	-	bord? en geribde pot	cream ware	2
127	5	1	247	afwerken	SVU	onbekend	afslag	-	-	1
127	6	1	247-		ROOD	Nederrijn	bord	slijblijnen met slingers	-	1
127	6-	247-	afwerk	keramiek	MAJOLICA	onbekend	bord	-	Met blauwe decoratie.	2
127	6-	247-		keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	blauwe florale deco	-	6
127	6	1	247-	glas	GLAS	onbekend	fles	wijnfles groen	-	4
127	6	1	247-	keramiek	ROOD	onbekend	kachelpan	-	-	1
127	6-	247-	afwerk	keramiek	STGL	onbekend	kan	-	Rijnland	3
127	6-	247-		keramiek	PIJP	Gouda	ketel	ovoid, 1 x GVS	-	2
127	5	1	247	afwerken	metaal	onbekend	knoop	licht bolle ronde knoop. Diameter: 22 mm.	-	1
127	6	1	247-	keramiek	FAIENCE	onbekend	kop	zwiebelmuster	-	1
127	6	1	247-	keramiek	ROOD	onbekend	kop	standing	-	1
127	6-	247-	afwerk	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
127	6	1	247	afwerk	STGL	onbekend	-	-	Rijnlands	1
127	6	1	247	afwerk	keramiek	onbekend	-	-	beide zijden zijn bedekt met loodglazuur met mangaan-oxide.	1
127	6	1	247	afwerk	keramiek	STGL	-	-	-	1
127	6	1	247	afwerk	keramiek	STGL	-	-	-	1
127	6	1	247	afwerk	keramiek	WIT	raeren	tuitje?	-	1
127	6	1	247	afwerk	organisch	ODB	zoogdier	-	-	3
127	6	1	247	afwerk	organisch	ODB	zoogdier	-	-	38
127	6	1	247	afwerk	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	stel	3
127	6-	247-	afwerk	keramiek	PIJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	dunne stelen	9
127	6	1	247	afwerk	glas	onbekend	venster	-	groen getint glas.	1
127	6-	247-	afwerk	glas	GLAS	onbekend	venster	-	-	4
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	FAIENCE	bord	-	-	2
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	ROOD	dakpan	-	-	1

128	6	1	244	coupe + afwerken	glas	GLAS	onbekend	fles	-	groen getint glas.	1
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	STG	Siegburg	kan	-		1
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	WIT	obekend	lekschaal	-		1
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	ROOD	met slibversiering	-	-		2
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	STGL	Westerwald	-	-		2
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	ROOD	onbekend	-	-		8
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	GRS	onbekend	-	-		1
128	6	1	244	coupe + afwerken	keramiek	PJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	steel	1
129	-	-	124		keramiek	ROOD	onbekend	bord	-		1
129	6	1	276	l. afwerken vulling	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	baksteen		3
129	-	-	124		keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	baksteen		4
129	-	-	124		keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-		3
129	-	-	124		keramiek	PSTG	onbekend	kan	-		1
129	6	1	276	l. afwerken vulling	organisch	ODB	zoogdier	-	-		1
129	-	-	124		keramiek	STGL	raeren	-	-		1
129	-	-	124		keramiek	ROOD	met slibversiering	-	-		1
129	-	-	124		keramiek	ROOD	onbekend	-	-		2
129	6	1	276	l. afwerken vulling	keramiek	KGP	onbekend	pot	-		1
130	5	-	230		organisch	ODB	zoogdier	afval	-		1
130	5	-	230	fase XIV maa afw gracht	organisch	ODL	onbekend	afval	-		1

130	5-	230-	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	1
130	5-	230	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	12
130	5-	230-	steen	SXX	onbekend	brok	-	-	1
130	5-	230-	steen	SLE	onbekend	daklei	-	-	3
130	5-	230	keramiek	GRS	onbekend	dakpan	-	-	1
130	5-	230-	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	dakteg	-	1
130	5-	230	organisch	OPH	onbekend	hout	-	-	1
130	5-	230	organisch	OPH	onbekend	houtschool	-	-	1
130	5-	230	organisch	OPH	onbekend	houtschool	-	-	1
130	5-	230	keramiek	STG	Siegburg	kan	sl-kan-23	Hoogte 22 cm.	1
130	5-	230	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	oor	1
130	5-	230-	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	1
130	5-	230-	keramiek	STGL	Langerwehe	kan	-	-	1
130	5-	230-	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	gevlamd	1
130	-	230	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	buitenkant is bedekt met ijzerengobe.	1
130	-	230	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	1
130	-	230	keramiek	BSTG	onbekend	kan	-	-	1
130	5-	230-	keramiek	BSTG	Siegburg	kan	-	-	2

130	5-	230-		keramiek	STG	Siegburg	kan			5
130-	-	230	gracht d. vulling	keramiek	STG	Siegburg	kan			17
130	5-	230-		keramiek	GRS	onbekend	kom		diameter: 26 cm.	1
130	5-	230-		keramiek	GRS	onbekend	kom		diameter: 35	1
130-	-	230	gracht d. vulling	keramiek	GRS	onbekend	kom		Diameter: 30 mm	2
130	5-	230-		keramiek	GRS	onbekend	kom		baksel heeft twee oranje laagjes. Diameter: 34 cm.	3
130-	-	230	gracht d. vulling	keramiek	GRS	onbekend	kom			3
130	5-	230	maa afw gracht fase XIV	organisch	ODS	mossel	-		zoetwatermossel	1
130-	-	230	gracht d. vulling	keramiek	WIT	obekend	-		buitenkant is bedekt met loodglazuur met koperoxide.	1
130-	-	230	gracht d. vulling	keramiek	ROOD	onbekend	-		oor	1
130	5-	230-		metaal	MFE	onbekend	-		rechthoekig stuk ijzer.	1
130-	-	230	gracht d. vulling	organisch	ODB	zoogdier	-			13
130	5-	230-		keramiek	GRS	onbekend	-			1
130-	-	230	gracht d. vulling	keramiek	GRS	onbekend	-			5
130	5-	230-		keramiek	KGP	onbekend	pot			10
130-	-	230	gracht d. vulling	metaal	MFE	onbekend	spijker			1
130	6	1	afwerken coupe/spoor	keramiek	HAFNER	onbekend	zalfpot		diameter: 5 cm.	1
131	5-	229	ma, afw. gracht fase XIII	steen	SLE	onbekend	brok			2
131	5-	229	ma, afw. gracht fase XIII	keramiek	PSTG	onbekend	kan			1

131	5-		ma, afw. gracht 229fase XIII	keramiek	GRS	onbekend	kan	-	-	1
131	5-		ma, afw. gracht 229fase XIII	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	buitenkant is bedekt met ijzerengobe.	2
131	5-		ma, afw. gracht 229fase XIII	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	2
131	5-		ma, afw. gracht 229fase XIII	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	31
131	5-		ma, afw. gracht 229fase XIII	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	6
131	5-		ma, afw. gracht 229fase XIII	keramiek	KGP	onbekend	pot	-	-	1
131	5-		ma, afw. gracht 229fase XIII	metaal	SINTEL	onbekend	slak	-	-	1
132	6	1-	aanleg vlak secties I en J	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	3
132	6	1-	aanleg vlak secties I en J	glas	GLAS	onbekend	beker	koolstronk beker	Wandfragment met nop.	1
132	6	1-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	Diameter: 26 cm.	1
132	6	1-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	Diameter: 12 cm.	1
132	6	1-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	INDUSWIT	onbekend	bord	-	-	4
132	6	1-	aanleg vlak secties I en J	glas	GLAS	onbekend	fles	-	groen getint glas.	1
132	6	1-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	ROOD	onbekend	kachelpan	-	-	1

132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	gevlamd	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	PSTG	onbekend	kan	-	-	2
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	PORSELEI	chinees	kom	p-kom-5	Decoratie met plant motieven.	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	Diameter: 34 cm.	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	glas	GLAS	onbekend	lamp	-	wit gekleurd glas. op de buitenkant zitten blauwe vlekjes.	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	AWH	onbekend	-	-	-	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	STGL	Stadlorn	-	-	-	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	PORSELEI	Europa	-	-	-	2
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	FAIENCE	onbekend	-	-	Op de buitenkant zit een blauwe decoratie met waar- schijnlijk florale motieven.	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	HAFNER	onbekend	-	-	-	2
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	2
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	PJJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	ketelfragment.	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	PJJP	Gouda	pijp (kleipijp)	OVOIDE	Hielmerk: comfoor gekroond 1695-1846	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	PJJP	Gouda	pijp (kleipijp)	doetel	Hielmerk; telie 1667-1925.	1
132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	PJJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	stelen	2

132	6	1	-	aanleg vlak secties I en J	keramiek	KGP	onbekend	pot	-	-	1
133	6	1	1 volgt	aanleg vlak sectie J wel uit spoor paard	organisch	ODB	paard	tand	-	-	9
134	6	1	243-		organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	6
134	6	1	243-		keramiek	GRS	-	kom	-	-	1
135	6	1	346	coupe & afwerken	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	baksteen	-	2
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	GRS	onbekend	kan	-	fragment van een oor. Op de zijkant zitten tegenover elkaar twee duimdrukken als decoratie.	1
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	De buitenkant is gevlamd.	1
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	STGL	Westerwald	kan	-	Decoratie in blauw n relief met rozetten.	1
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	STGL	raeren	-	-	fragment van een oor.	1
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	ROOD	met slijverstie-ring	-	-	-	2
135	6	1	246	coupe & afwerken	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	2
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	HAFNER	onbekend	-	-	-	1
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	4
135	6	1	246	coupe & afwerken	keramiek	PJJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	steel	1
136	5	1	237	couperen spoor / laag	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	baksteen	-	1
136	5	1	237	couperen spoor / laag	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1

136	5	1	237	couperen spoor/ laag	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	Diameter: 33 cm.	1
136	5	1	237	couperen spoor/ laag	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	2
136	5	1	237	couperen spoor/ laag	metaal	SINTEL	onbekend	slak	-	-	1
137	6	1	236	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	baksteen	-	1
137	6	1	236	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
137	6	1	236	coupe	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
137	6	1	236	coupe	keramiek	STGL	Langerwehe	veldfles	-	-	1
138-	-	-	278	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	1
138-	-	-	278	coupe	keramiek	GRS	onbekend	dakpan	-	-	1
138-	-	-	278	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	3
										Driehoekig stuk ijzer met een ophang oog op een van de hoeken. Het was met twee nagels ergens aan vast gemaakt.	
138-	-	-	278-		metaal	MFE	onbekend	hang-/ sluitwerk	-	-	1
138-	-	-	278	coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
138-	-	-	278	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
138-	-	-	278	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
138-	-	-	278	coupe	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	4
138-	-	-	278	coupe	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
139	5-	-		uit profiel onder muur	organisch	ODB	zoogdier	productieafval	-	productieafval van paternosterkraalproductie.	1
140	5	1	277	coupe	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	1
140	5	1	277	coupe	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	1
140	5	1	277	coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
140	5	1	277	coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	Buitenkant is bedekt met ijzerengobe.	1
140	5	1	277	coupe	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
140	5	1	277	coupe	keramiek	KGP	onbekend	pot	-	-	1
141	5	1	284-		keramiek	GRS	-	-	-	-	1
141	5	1	284-		keramiek	BS	-	-	dakpan	-	2
141	5	1	284-		keramiek	ROOD	-	-	-	-	4
142	5	1	283-		keramiek	GRS	-	-	-	-	1

142	5	1	283-	keramiek	STGL	AKEN	-	-	-	-	1
142	5	1	283-	keramiek	AWH	-	-	-	ijzertijd?	-	1
142	5	1	283-	steen	STU	-	-	klein brokje tuf	-	-	1
142	5	1	283-	keramiek	KGP	-	-	-	-	-	2
142	5	1	283-	keramiek	BS	-	-	dakpan	-	-	8
142	5	1	283-	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	-	3
143	5-	282	pk	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	-	1
143	5-	282	pk	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	-	1
143	5-	282	pk	keramiek	KGP	onbekend	-	-	-	-	1
144	5-	281	pk	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	-	8
144	5-	281	pk	steen	SLE	onbekend	daklei	-	-	-	3
144	5-	281	pk	keramiek	STGL	Westerwald	-	-	-	-	1
144	5-	281	pk	keramiek	ROOD	onbekend	-	1 x met slijbversiering	-	-	2
145	5	1	280-	keramiek	BS	-	-	6 cm dik, allerlei brokjes wegge- gooid	-	-	1
145	5	1	280-	keramiek	PSTG	Rijnlands	-	-	-	-	1
145	5	1	280-	keramiek	STGL	-	-	-	donkere engobe	-	1
145	5	1	280-	keramiek	GRS	-	-	-	-	-	1
145	5	1	280-	keramiek	STGL	raeren	-	-	-	-	1
145	5	1	280-	organisch	ODS	mossel	-	-	-	-	2
145	5	1	280-	organisch	ODB	zoogdier	-	-	-	-	7
145	5	1	280-	keramiek	ROOD	-	-	-	-	-	9
145	5	1	280-	keramiek	WIT	Weser	bord	-	slijpstippen en zigzaglijntjes	-	1
145	5	1	280-	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	-	4
146-	-	285	pk	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	-	16
146-	-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	-	baksteen	-	1
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	-	baksteen	Dikte: 45 mm, breedte: 105 mm.	1
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	-	baksteen	Dikte: 60 mm.	1
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	-	baksteen	Dikte: 55 mm.	1
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	bovenpan	-	-	-	1
146	5-	285	pk	steen	SLE	onbekend	brok	-	-	-	1
146	5-	285	pk	steen	SXX	onbekend	brok	-	-	-	1
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	dakpan	-	-	-	4

146	5-	285	pk	keramiek	STGL	raeren	kan	-	Met decoratie	1
146	5-	285	pk	organisch	ODS	oester	-	-	-	1
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	5
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	plavuis	-	Dikte: 19 mm.	1
146	5-	285	pk	keramiek	ROOD	onbekend	plavuis	-	Dikte: 3 cm.	1
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MME	onbekend	beslag	kistbeslag	Familiewapen Van Enghuizen.	1
147	5-	-	stort sectie c.	keramiek	ROOD	onbekend	bloempot	-	-	1
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MFE	onbekend	boor	lepelboor?	-	1
147	5-	-	stort sectie c.	glas	GLAS	onbekend	fles	calcoen	-	1
147	5-	-	stort sectie c.	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	1
147	5-	-	stort sectie c.	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	Diameter: 31 cm.	1
									op de ene kant staat een gekroond wapen met een klimmende leeuw. Op de andere kant staat de tekst: levensmiddelen goedgekeurd.	
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MPB	onbekend	meellood	-	-	1
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MFE	onbekend	mes	-	-	1
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MCU	Nederland	munt	CENT_LEE	1875 waarschijnlijk als hangertje gebruikt. Met doorboring net onder de rand.	1
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MZN	Nederland	munt	DUBBELT	oorlogsmunt 10 cent.	1
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MCU	onbekend	muntgewicht	-	Reyes catolicos 4 reaal gewicht: 13,7 g. 1452-1516	1
147	5-	-	stort v. sectie c	keramiek	WIT	obekend	-	puddingvorm	Industrieel baksel met op beide zijden een bruine glazuurlaag	1
147	5-	-	stort sectie c.	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	2
147	5-	-	stort wp 5	metaal	MPB	onbekend	stolsel	-	-	1
148	6-	286	coupe	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	2
148	6-	286	coupe	keramiek	KGP	onbekend	-	-	-	1
148	6	1	286	coupe	ODB	zoogdier	-	-	-	2
148	6	1	286	coupe	SINTEL	onbekend	slak	-	-	1
149-	-	287	coupe S287	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	Decoratie met blauwe lijnen. Diameter: 11 cm.	1
149-	-	287	coupe S287	keramiek	PORSELEI	chinees	bord	-	Decoratie met florale motieven. Diameter: 30 cm.	1
149-	-	287	coupe S287	keramiek	FAIENCE	onbekend	bord	-	-	2
149-	-	287	coupe S287	keramiek	ROOD	onbekend	bouwmateriaal	gresbuis	-	1
149-	-	287	coupe S287	keramiek	BSTG	onbekend	kan	-	-	1
149-	-	287	coupe S287	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1

149-	-	287	coupe S287	keramiek	STGL	Westerwald	-	-	-	2
149-	-	287	coupe S287	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	1
149-	-	287	coupe S287	keramiek	PJJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	stelen	4
149-	-	287	coupe s 287	keramiek	KGP	onbekend	pot	-	-	1
149-	-	287	coupe S 287	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	1
150	6	2	uit laag onder S289, maar boven S292, 293 en 294.	organisch	ODB	zoogdier	afval	-	-	8
150	6	2	-	steen	SLE	onbekend	brok	-	-	1
150	6	2	-	keramiek	BSTG	onbekend	kan	-	-	1
150	6	2	-	keramiek	STG	Siegburg	kan	-	-	3
150	6	2	-	keramiek	GRS	onbekend	kom	-	-	3
150	6	2	-	keramiek	ROOD	onbekend	-	-	-	1
150	6	2	-	keramiek	AWG	-	-	-	geel gekleurd baksel. Op de buitenkant zit een oranje laagje.	1
150	6	2	-	keramiek	GRS	onbekend	-	-	-	5
150	6	2	-	keramiek	PJJP	onbekend	pijp (kleipijp)	-	steel	1
150	6	2	uit laag onder s289 maar boven S292, 293 en 294.	metaal	MFE	onbekend	spijker	-	-	1
151	5	1	245-	keramiek	PJJP	-	-	-	dikke steel	1
151	5	1	245-	keramiek	BS	-	-	-	dakpan	1
151	5	1	245-	keramiek	GRS	-	-	-	-	1

Veldwerk

Bert Fermin, Rachel Brouwer, Davy Kastelein, Ineke Schuttelaar-ten Veen, Willeke Vulperhorst, Jos van Daltsen, Wout Harmelink, Esther de Graaf, Eric Karssenbergh, Sicco Siegers, Eric Lammers, Hedwig Oldenkamp, Ilse Geerligs, Marjolein van der Storm.

Vondstverwerking en restauratie

Ronald Dingshoff, Ineke Schuttelaar-ten Veen, Dineke van Krimpen, Joyce Onderstal, Karin van Beek, Ronnie Magendans, Teja van der Meer, Patrick de Keijzer, Marjon Ristjouw, Rina Warmerdam, Liesbeth Burger, Wout Harmelink, Esther de Graaf, Willeke Vulperhorst, Ron Elzinga

Afbeeldingverantwoording

Veldfoto's: Archeologie Zutphen

Objectfoto's: Bert Fermin en Dineke van Krimpen

Digitale tekeningen: Rachel Brouwer, Davy Kastelein, Jos van Daltsen, Bert Fermin

Aardewerktekeningen: Esther de Graaf, Teja van der Meer

Overige afbeeldingen: afb.10: Halbertsma 1968*22; afb. 10: Adam Frans van der Meulen, 1672, Rijksmuseum Amsterdam; afb. 11: Bernard van Orley 1520, Museum OCMW, Brussel; afb. 12, 15: Nicolaas van Geelkercken, uit Scholten & Werner 2006, kaart 11.3; afb. 13, 14: R.C.E., 1984; afb.17-19: Archeologische Werkgroep Doesburg; afb. 20: R.C.E., 1963; afb. 23: Gemeentearchief Nijmegen, codices 25; afb. 24: Joan van Mynnesten (vernietigd tijdens WO II); afb. 25: Ovink & Elders, jaartal onbekend; afb. 29: Ter Kuile 1958, 152; afb. 30: Arnhems Historisch Museum, inv.nr. GM11.481; afb. 31: Jan van Elten, 1783-84, Museum de Roode Toren, Doesburg; afb. 32-36, 119, 381: privécollectie; afb. 37, 120, 391: kadastrale minuut 1832; afb. 48: Jacob van Deventer, Bibliotheca Nacional Madrid; afb. 86: Museum Rotterdam; afb. 101: Museum of London; afb. 128: wealddown.co.uk; afb. 131: kadastrale minuut 1823; afb. 282: Rembrandt van Rijn 1657, Penrhyn Castle, Bangor; afb. 283: Wenceslas Hollar 1640, Auckland Art Gallery; afb. 271-272: Schäfer 2005, 256; afb. 299: Cornelis de Man, 1670, Szépművészeti Múzeum Budapest; afb.302: Anthony van Dyck 1641, Rijksmuseum Amsterdam; afb. 336: www.mijntuin.org; afb. 340: wikipedia; afb. 375: Daniel Chodowiecki 1774; J.B. Basedow: Elementarwerke für die Jugend und ihre Freunde, Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung; afb. 397: www.meteo-maarssen.nl, verdere bron onbekend; afb. 405: Codex Gelre, Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel, ms.15652-56, fol. 91v.; afb. 407: Kunstmuseum Düsseldorf, inv.nr. P1929-145, in: Coelen et al. 2001, p. 15.

Colofon

Dit is een uitgave van de gemeente Zutphen, Team Archeologie

Auteurs: H.A.C. Fermin, R.M. Brouwer & D. Kastelein

Redactie: M. Groothedde & D.C. Rijs

Vormgeving: H.A.C. Fermin

Titel: Het convent '*Maria opten aelden grave*'. Archeologisch en historisch onderzoek Kloosterstraat 17 in Doesburg.

235 pagina's

413 afbeeldingen

Trefwoorden: Doesburg, archeologie, arsenaal, convent, klooster, stadsgracht, middeleeuwen, pastorie, pottenbakkerij

Copyright: Gemeente Zutphen 2016

Alles uit deze uitgave mag vermenigvuldigd / openbaar gemaakt worden, maar alleen met voorafgaande toestemming van de uitgever

NUR: 682

ISBN: 978-94-91950-29-2

Doesburgse Archeologische Publicaties

DAP 1, Bert Fermin, Michel Groothedde en Ed Harenberg, 2006: **Het convent van Maria op de Gracht**. Archeologisch onderzoek in de kelder van het Arsenaal aan de Kloosterstraat 15 te Doesburg.

DAP 2, Bert Fermin en Michel Groothedde, 2007: **Twee Ooipoorten in Doesburg**. Archeologische begeleiding van de rioolaanleg op het Mauritsveld te Doesburg.

DAP 3, Bert Fermin en Michel Groothedde, 2008: **Doesburg diachroon**. Bewoningsgeschiedenis in de Korte Koepoortstraat te Doesburg van prehistorie tot heden.

DAP 4, Bert Fermin, 2008: **Prehistorische en middeleeuwse bewoningssporen rond boerderij Tricht in Beinum**. Resultaten van het proefsleuvenonderzoek Beinum-West fase 1 (gemeente Doesburg).

DAP 5, Bert Fermin & Michel Groothedde, 2009: **De terp van Dollemansstede**. Resultaten van het proefsleuvenonderzoek aan de Verhuellweg 37 (gemeente Doesburg).

DAP 6, Bert Fermin & Kim van Straten, 2010: **De Milites Agrarii van Beinum**. Archeologisch onderzoek onder erva Tricht in Beinum (gem. Doesburg).

DAP 7, Bert Fermin, 2012: **De Loddero en het Hooge Molenveld**. Archeologische riooltracébegeleiding Molenveld-Noord in Doesburg.

DAP 8, Bert Fermin, 2012: **De grondslag van de Antoniuskapel**. Archeologisch onderzoek naar de fundamenten en stratigrafie onder de Gasthuiskerk of Antoniuskapel.

DAP 9, Davy Kastelein & Michel Groothedde, 2013: **Het diftarproject in Doesburg**. Veertien verhalen uit de middeleeuwse stad.

DAP 10, Bert Fermin, Michel Groothedde & Davy Kastelein, 2014: **Het Arsenaal in Doesburg**. Archeologische waarnemingen op het terrein van Kloosterstraat 15 te Doesburg.

DAP 11, Norbert Eeltink, Bert Fermin & Erica Rompelman, 2014: **Leven en dood in de Gasthuiskerk**. Archeologisch onderzoek in en rond de Gasthuiskerk in Doesburg.

DAP 12, Bert Fermin en Michel Groothedde 2015: **De Commanderij**. Een middeleeuwse muur in Kerkstraat 11 te Doesburg.

DAP 13, Bert Fermin, 2015: **Het Meester Frits Plein**. Archeologisch proefsleuvenonderzoek door een 17^e-eeuws bastion aan de Meipoortwal 1 te Doesburg.

DAP 14, Bert Fermin, 2015: **Een Schokker in het Zwarte Schaar**. Documentatie van een scheepswrak bij de Fraterwaard in Doesburg.

DAP 15, Norbert Eeltink, Bert Fermin, Michel Groothedde & Erica Rompelman, 2015: **De Commanderij (2)**. Historie en archeologie van een huis van de Duitse Orde, Kerkstraat 11 te Doesburg.

DAP 16, Bert Fermin, Rachel Brouwer & Davy Kastelein, 2016: **Het convent ‘Maria opten aelden grave’**. Archeologisch en historisch onderzoek Kloosterstraat 17 in Doesburg.

